Διάσημοι Άνθρωποι

Τί η Ζωή τους Αποκαλύπτει

Γεώργ. Παν. Κουλούκης

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Ο μεγάλος συνθέτης Λούντβιχ βαν Μπετόβεν πέρασε μια άσχημη περίοδο της ζωής του γύρω στα 32 του χρόνια, επειδή είχε χάσει τελείως την ακοή του. Έχοντας αποφασίσει να αυτοκτονήσει, έγραψε τη διαθήκη του. Όμως αργότερα ξεπέρασε το πρόβλημα της ακοής του, αναγνωρίσθηκε ως ένας από τους μεγαλείτερους συνθέτες όλων των εποχών – έγραψε εννέα αξεπέραστες συμφωνίες – και έγινε εξέχον μέλος της Βιεννέζικης κοινωνίας.

Ο Μέγας Ναπολέων μας δίνει άλλο ένα παράδειγμα. Στη διάρκεια των ετών 1792 μέχρι 1809 κατέκτησε σχεδόν όλη την Ευρώπη, ανακηρύχθηκε αυτοκράτωρ της Γαλλίας και έζησε μια ζωή γεμάτη επιτυχίες, θριάμβους και μεγαλεία. Αλλά τότε τα πράγματα άλλαξαν: ο Ναπολέων έχασε όλα όσα είχε πετύχει, ηττήθηκε στη μάχη του Βατερλώ και εξορίσθηκε τελικά στο απομακρυσμένο νησί της Αγίας Ελένης.

Τα δύο αυτά παραδείγματα εναλλαγής των εποχών από καλές σε άσχημες και αντιστρόφως στη ζωή των διασήμων ανθρώπων δεν είναι τα μοναδικά. Σωρεία πολλών άλλων παραδειγμάτων δείχνουν τις ίδιες εναλλαγές εποχών στη ζωή διασήμων ανθρώπων, όπως λεπτομερώς θα δήτε στο βιβλίο αυτό. Το σπουδαιότερο όμως είναι ότι οι εποχές των διασήμων ανθρώπων εναλλάσσονται από καλές σε άσχημες και αντιστρόφως σύμφωνα με έναν *ορισμένο τρόπο*. Μια καλή εποχή δίνει τη θέση της σε μια κακή και μια κακή εποχή δίνει τη θέση της σε μια καλή – και ούτω καθεξής. Στο βιβλίο αυτό, εξηγώ με λεπτομέρειες αυτόν τον ορισμένο τρόπο.

Η ύπαρξη αυτού του ορισμένου τρόπου αλλάζει εκ βάθρων τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε όλοι τη ζωή μας σήμερα – και μας βοηθάει να ζήσουμε μια πολύ καλλίτερη ζωή. Μόλις τελειώσετε το διάβασμα αυτού του βιβλίου θα μπορείτε να ξέρετε αν τα αμέσως επόμενα χρόνια θα είναι για σας καλά ή άσχημα –και πόσο αυτό θα διαρκέσει. Θα μπορείτε έτσι να ενεργήσετε ανάλογα: αν καταιγίδα φαίνεται στον ορίζοντα, θα μπορέσετε να καλυφθείτε εγκαίρως, ενώ αν έρχονται ηλιόλουστες μέρες, θα επωφεληθείτε απ’ αυτές, πριν περάσει η ευκαιρία. Με δυο λόγια, θα μπορείτε να παίρνετε κρίσιμες αποφάσεις που αφορούν την καριέρα σας, τον γάμο σας, την οικογένειά σας, τις σχέσεις σας με άλλους και όλα τα άλλα θέματα της ζωής.

Θα δήτε μεταξύ άλλων, γιατί δεν πρέπει να καταλαμβάνεσθε από απελπισία και απογοήτευση όταν είσθε σε άσχημη εποχή – φοβούμενοι ότι αυτή η εποχή δεν θα τελειώσει ποτέ. Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ, για παράδειγμα, αποτύγχανε στις εξετάσεις στο σχολείο του ξανά και ξανά όταν ήταν σε άσχημη εποχή της ζωής του και σε μια στιγμή μιας άλλης άσχημης εποχής του είπε: «Είμαι ένας κατεστραμμένος άνθρωπος. Για μένα όλα τελείωσαν.» Αλλά αργότερα έγινε πρωθυπουργός της χώρας του.

Θα δήτε επίσης γιατί μπορείτε να τολμάτε όταν είσθε σε καλή εποχή – η τύχη είναι με το μέρος σας. Ο Χριστόφορος Κολόμβος, για παράδειγμα, κατάφερε ν’ ανακαλύψει τον Νέο Κόσμο επειδή ήταν σε καλή εποχή της ζωής του, παρά το γεγονός ότι σχεδόν όλοι – του Ισπανικού βασιλικού Συμβουλίου συμπεριλαμβανομένου – ήσαν διστακτικοί και είχαν απορρίψει την ιδέα του.

Υπάρχουν επίσης πολλά άλλα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από τον τρόπο που εναλλάσσονται οι εποχές στη ζωή των διασήμων ανθρώπων, όπως θα δήτε λεπτομερώς στο βιβλίο αυτό. Αρχίζουμε το ταξείδι μας στο πρώτο κεφάλαιο που ακολουθεί, με τις καλές και άσχημες εποχές τη ζωή του μεγάλου Γερμανού συνθέτη Λούντβιχ βαν Μπετόβεν.

1. Λούντβιχ βαν Μπετόβεν

Ο Μπετόβεν γεννήθηκε το 1770. Δεν ξέρουμε αρκετά για τα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής του ώστε να πούμε αν αυτά ήσαν καλή ή άσχημη εποχή. Αλλά από το 1776 και μετά, ξέρουμε ότι είχε μια ευχάριστη παιδική ηλικία. Καίτοι η οικογένειά του ήταν φτωχή και ο πατέρας του αυστηρός και απότομος, είχε την τύχη να έχει μια μητέρα υπέροχη με λεπτά και ευγενικά αισθήματα δίπλα στην οποία περνούσε γαλήνιες ώρες αγάπης και ευτυχίας. Συγχρόνως είχε αρκετούς φίλους και διασκεδάσεις.*

---

* Όλα τα γεγονότα και οι λεπτομέρειες στο κεφάλαιο αυτό προέρχονται από το βιβλίο του Gino Pugneti *Μπετόβεν*, Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1965.

Το 1778, ο μικρός Μπετόβεν έγινε το παιδί θαύμα: έδωσε την πρώτη του δημόσια συναυλία στη Βόννη –όπου είχε γεννηθή. Και τον επόμενο χρόνο, έγινε μαθητής ενός πολύ αξιόλογου μουσικού –διευθυντή του Εθνικού Θεάτρου– ο οποίος αναγνώρισε αμέσως την αξία του παιδιού και τον περιέβαλε με μεγάλη στοργή. Μετά δύο χρόνια διδασκαλίας, το 1781 –όταν ο Μπετόβεν ήταν μόλις έντεκα χρόνων– εκδόθηκαν τρεις σονάτες του και ένα κονσέρτο για πιάνο. Τον ίδιο χρόνο, είχε και άλλον ένα λόγο να είναι πολύ ευχαριστημένος: γνωρίστηκε με μια οικογένεια της Βόννης η οποία του προσέφερε ένα γαλήνιο και αρμονικό περιβάλλον –το σπίτι της ήταν «καταφύγιο ευτυχίας» (1) όπως ο ίδιος το ονόμαζε.**

** Οι αριθμημένες υποσημειώσεις (με 1, 2, 3 κλπ) παραπέμπουν στα βιβλία από τα οποία έχω πάρει τις «εντός εισαγωγικών» φράσεις. Οι υποσημειώσεις αυτές βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου, με τίτλο «Παραπομπές».

Το 1784, ο Μπετόβεν έγινε οικονομικά ανεξάρτητος –σε ηλικία μόλις 14 ετών. Διορίστηκε τον χρόνο αυτόν αναπληρωτής του οργανίστα της Αυλής στη Βόννη, με πολύ καλό μισθό. Μπορούσε έτσι να συντηρεί όλη την οικογένειά του. Ο πατέρας του είχε εν τω μεταξύ γίνει

αλκοολικός, η μητέρα του ήταν άρρωστη βαρειά και οι δύο αδελφοί του ήσαν μόλις οκτώ και δέκα ετών αντίστοιχα.

Μετά τρία χρόνια, το 1787, ο Μπετόβεν πραγματοποίησε το μεγάλο του όνειρο: έφυγε από τη Βόννη και πήγε στη Βιέννη, τη μαγευτική τότε πόλη όπου ανθούσαν όλες οι τέχνες και κυρίως η μουσική. Στους δρόμους "έπαιζαν ορχήστρες και όλη η πόλη τραγουδούσε,"(2) ενώ "τα θέατρα και οι ακαδημίες ήσαν πάντοτε γεμάτα."(3) Εκεί, ο νεαρός Μπετόβεν συνάντησε για πρώτη φορά τον Μότσαρτ και πήρε απ' αυτόν την πρώτη μεγάλη ενθάρρυνση της ζωής του. Αυτοσχεδίασε στο πιάνο μια σύνθεσή του, αλλά ο Μότσαρτ ήταν δύσπιστος επειδή νόμισε ότι ο νεαρός είχε προηγουμένως απομνημονεύσει τη σύνθεση. Ο Μπετόβεν ζήτησε τότε να ορίσει το θέμα ο Μότσαρτ –και αυτοσχεδίασε και πάλι. Όταν ο Μπετόβεν τελείωσε, ο Μότσαρτ είπε: «Αυτός ο νέος θα καταπλήξει μια μέρα ολόκληρο τον κόσμο».(4)

Η πρώτη όμως αυτή παραμονή του Μπετόβεν στη Βιέννη κράτησε λίγους μόνο μήνες διότι έγινε αρχηγός της οικογενείας του και έπρεπε να επιστρέψει στη Βόννη. Τον χρόνο αυτόν πέθανε η μητέρα του, ενώ ο πατέρας του ήταν ακόμη αλκοολικός. Το δυσάρεστο όμως αυτό περιστατικό δεν άλλαξε την καλή αυτή εποχή του Μπετόβεν: σύντομα κατάφερε να του δοθή ένα κρατικό επίδομα με το οποίο μπορούσε να συντηρεί πλέον άνετα τον πατέρα του και τα δύο μικρότερα αδέλφια του.

Το 1789, ο Μπετόβεν γνωρίστηκε με τον πρίγκηπα Μαξιμιλιανό, ο οποίος τον εξετίμησε και τον ανέλαβε υπό την προστασία του. Με τη βοήθειά του, ο Μπετόβεν γράφτηκε τον χρόνο αυτό –σε ηλικία 19 ετών – στο Πανεπιστήμιο, όπου είχε την δυνατότητα να γνωρίσει τα έργα των μεγάλων φιλοσόφων της εποχής: του Καντ, του Σίλλερ, του Γκαίτε και άλλων. Τον επόμενο χρόνο, κυκλοφόρησαν οι πρώτες μουσικές συνθέσεις του Μπετόβεν και άρχισε να αναγνωρίζεται ως μουσουργός.

Σε ηλικία 21 ετών, το 1791, άρχισε να ζη μεγάλη ζωή: μπήκε στα σαλόνια της αριστοκρατίας, όπου παρέδιδε μαθήματα μουσικής, και έκανε παρέα με τιτλούχους της βασιλικής Αυλής. Ένα χρόνο αργώτερα γνώρισε τον μεγάλο συνθέτη Χάϋδν, ο οποίος τον άκουσε να του παίζει μια καντάτα στο πιάνο. Ενθουσιασμένος, προσκάλεσε τον Μπετόβεν στη Βιέννη. Περιχαρής ο Μπετόβεν, εγκατέλειψε και πάλι τη Βόννη και εγκαταστάθηκε στη Βιέννη –αυτή τη φορά ως μαθητής του Χάϋδν. Το μεγάλο του όνειρο είχε γίνει πραγματικότητα. Ήταν τώρα ηλικίας 22 ετών.

Η Κακή Εποχή από το 1792 και Μετά

Στη Βιέννη όμως, ο Μπετόβεν δεν βρήκε εκείνο που προσδοκούσε. Ο γηραιός Χάϋδν είχε πάρα πολλές άλλες ενασχολήσεις και ουσιαστικά αδιαφορούσε για τον ταλαντούχο μαθητή του. Απογοητευμένος ο Μπετόβεν, άρχισε το 1793 μαθήματα με άλλους μουσικούς, λιγώτερο γνωστούς. Τον επόμενο χρόνο δέχθηκε να φιλοξενείται στο παλάτι ενός πρίγκηπα, αλλά η ατμόσφαιρα εκεί τον δυσαρεστούσε αφάνταστα και σύντομα έφυγε. Για να ζήσει, αναγκάστηκε τώρα να παραδίδει μαθήματα μουσικής σε πολλούς και διάφορους μαθητές κάθε είδους.

Το μεγάλο όμως χτύπημα στο 1794, ήλθε από αλλού: ο Μπετόβεν άρχισε να καταλαβαίνει ότι είχε προβλήματα με την ακοή του. Ήταν μόλις 24 ετών. Και το 1795 προστέθηκε κι άλλη στενοχώρια: ο Μπετόβεν έδωσε στη Βιέννη την πρώτη του μεγάλη συναυλία με το κονσέρτο του αριθ. 2 για πιάνο και ορχήστρα. Ήταν μια καινούργια, βαθειά μουσική που σε έκανε να

σκέφτεσαι: ο Μπετόβεν έφερνε τη φιλοσοφία στη μουσική. Οι Βιεννέζοι όμως, συνηθισμένοι στη χαρούμενη μουσική και τις διασκεδάσεις, αντέδρασαν με μεγάλη επιφυλακτικότητα.

Ο Μπετόβεν συνέχισε τις συναυλίες του και σε άλλες πόλεις – Νυρεμβέργη, Βερολίνο, Δρέσδη, Πράγα. Μολονότι όμως είχε μεγάλη επιτυχία, στο τέλος μιας απ’ αυτές τις συναυλίες κατάλαβε ότι η κατάσταση της ακοής του είχε χειροτερεύσει. Ένα βασανιστικό βουητό είχε αρχίσει να διαχέει τ’ αυτιά του που έμοιαζε με καταρράκτη. Έντρομος, διαπίστωσε ότι δεν μπορούσε να καταλαβαίνει καθαρά ποιός του μιλάει. Στη αρχή σωπαίνει και δεν εξομολογείται σε κανέναν την αγωνία του. Αλλά μέσα στα επόμενα χρόνια 17971800, η κατάσταση χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο: ο Μπετόβεν έγινε σχεδόν τελείως κουφός. Το 1801 αποφάσισε να εμπιστευθή την τραγική του κατάσταση σ’ έναν στενό του φίλο: «Είμαι τρομερά δυστυχισμένος,» του έγραψε: «το πιο ευγενικό μέρος του εαυτού μου –η ακοή μου– έχει εξασθενήσει και χειροτερεύει συνεχώς. Και δεν ξέρω αν θα γιατρευτώ ποτέ».(5)

Στον γιατρό του έγραψε επίσης: «Δυό χρόνια τώρα αποφεύγω κάθε συντροφιά –δεν μπορώ να πω στον κόσμο ότι είμαι κουφός. Είναι τρομερό». (6) Το 1802, ο γιατρός του τον συμβούλευσε να περάσει το καλοκαίρι του στην εξοχή για να ξεκουράσει τ’ αυτιά του. Ήταν όμως «ένα καλοκαίρι γεμάτο απελπισία».(7) Ο Μπετόβεν έγραψε ένα γράμμα στους αδελφούς του, ένα είδος διαθήκης, με την ένδειξη να διαβασθή μετά τον θάνατό του. Ήταν μόνο 32 ετών. «Είχα αποφασίσει να δώσω τέλος στη ζωή μου», έλεγε μεταξύ άλλων στη διαθήκη του, «αλλά είναι η μουσική που με κρατά. Αυτόν τον καιρό δεν ένοιωσα ποτέ μέσα μου την αληθινή χαρά. Ζω σαν εξόριστος και αποτραβηγμένος διότι μου είναι αδύνατο να λάβω μέρος σε μια συντροφιά, να ανταλλάξω δυό λόγια με φίλους, να ακούσω και ν’ ακουστώ. Αισθάνομαι ότι είμαι μια αληθινά άθλια ύπαρξη».(8)

Τον ίδιο χρόνο 1802, νέα αιτία απελπισίας προστίθεται στη ζωή του Μπετόβεν. Η γυναίκα που αγαπούσε, η Τζουλιέττα Γκουιτσιάρντι – που όπως έλεγαν, ήταν «επιπόλαια και εγωίστρια»(9) – τον εγκατέλειψε ύστερα από δύο χρόνια δεσμού μαζί του. Η αρρώστεια του και η αισθηματική απογοήτευση τον έκαναν να περάσει την πιο δραματική κρίση της ζωής του μέχρι τότε. Ο Μπετόβεν έφθασε στα πρόθυρα της αυτοκτονίας. Δεν ήξερε ότι η άσχημη εποχή του θα έδινε τη θέση της σε μια καλή εποχή σ’ ένα ορισμένο χρονικό σημείο.

Αλλά και στον τομέα του μουσικού του έργου –την μόνη του παρηγοριά – η κατάσταση δεν ήταν καλλίτερη. Το 1805 ανέβηκε το μελόδραμά του *Φιντέλιο* –η μόνη όπερα που έγραψε ο Μπετόβεν– αλλά μολονότι αργότερα θεωρήθηκε αριστούργημα, η αρχική παράσταση γνώρισε παταγώδη αποτυχία, μετά τρεις παραστάσεις κατέβηκε. Το ίδιο έγινε και τον επόμενο χρόνο: ο *Φιντέλιο* ανέβηκε πάλι, σε νέα μορφή, αλλά μετά την δεύτερη παράσταση ξανακατέβηκε –το θέατρο ήταν σχεδόν άδειο, οι εισπράξεις μηδαμινές.

Η κατάσταση χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο στα επόμενα χρόνια 1807 1809. Ο Μπετόβεν γνώρισε άλλη μία αισθηματική απογοήτευση: ερωτεύτηκε μια νεαρή Ουγγαρέζα αριστοκρατικής καταγωγής, την Τερέζα φον Μπρούνσβικ, με την οποία και αρραβωνιάστηκε, αλλά η μητέρα της είχε αντίθετη γνώμη και δεν άφηνε τους δύο νέους να συναντιώνται. Τελικά, ο αρραβώνας τους διαλύθηκε.

Αλλά και στον οικονομικό τομέα τα πράγματα δεν ήσαν καλλίτερα: ο Μπετόβεν είχε την εποχή αυτή φοβερές οικονομικές στενοχώριες. Γι’ αυτό, το 1808 αποφάσισε να εγκαταλείψει την Βιέννη και να δεχθή μια θέση διευθυντού χορωδίας στο Κάσσελ. Μερικοί φίλοι του όμως επενέβησαν και κατάφεραν να του δοθή μια κρατική επιχορήγηση χάρις στην οποία και μπόρεσε

να μείνει στη Βιέννη. Αλλά τον επόμενο χρόνο 1809, η κατάσταση έγινε χειρότερη. Οι στρατιές του Μεγάλου Ναπολέοντα κατέλαβαν τη Βιέννη ύστερα από σφοδρό βομβαρδισμό που συνετάραξε την πόλη. Η «Αυλή και οι ευγενείς εγκατέλειψαν την πόλη τρέχοντας, ενώ στους δρόμους και τα σπίτια επικρατούσε απερίγραπτη αναστάτωση».(10)

Ο Μπετόβεν «κατέφυγε σ' ένα καπηλειό, σκεπάζοντας τα πονεμένα του αυτιά με μαξιλάρια για ν' αντιμετωπίσει τον εκκωφαντικό κρότο των κανονιών».(11) Η ζωή στη Βιέννη σταμάτησε. Το νόμισμα «έχασε την αξία του, οι τιμές ανέβηκαν κατακόρυφα και το φάσμα του πληθωρισμού πλησίαζε».(12) Η κρατική επιχορήγηση που έπαιρνε ο Μπετόβεν σχεδόν εξανεμίστηκε, και συχνά δεν είχε ούτε να φάει. Συγχρόνως «υπέφερε και από εξαντλητικούς πόνους στην κοιλιά».(13) Κακοντυμένος, «άρρωστος και σκυφτός παρακολούθησε την κηδεία του μεγάλου δασκάλου του Χάϋδν, η οποία έγινε κάτω από την φρούρηση ενόπλων Γάλλων στρατιωτών».(14)

Κάπου εδώ όμως, στο 1809, η κακή αυτή εποχή του Μπετόβεν επιτέλους σταμάτησε.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1809 και Μετά

Στην αρχή κι' όλας της εποχής αυτής –το 1810– ο Μπετόβεν βρήκε επιτέλους την πρώτη του μεγάλη ικανοποίηση: γνωρίστηκε με μια νεαρή, γοητευτική και έξυπνη γυναίκα, την Μπετίνα Μπρεντάνο, η οποία θα του αφοσιωθή και θα τον αποζημιώσει για όλες τις στενοχώριες που είχε περάσει από τις γυναίκες όλα τα προηγούμενα χρόνια. «Κοντά στον Μπετόβεν,» έγραψε εκείνη σε μια επιστολή της στον Γκαίτε, «έχω ξεχάσει όλον τον άλλο κόσμο».(15)

Το κυριότερο όμως είναι ότι την ίδια εποχή ο Μπετόβεν κατάφερε να ανυψωθή πάνω από την ίδια του την μοίρα –πάνω από το πρόβλημα της ακοής του. Το πρόβλημα αυτό έπαψε να τον απασχολεί επειδή το αντιμετώπισε με αρκετή επιτυχία: κρατούσε ανάμεσα στα δόντια του ένα ξύλινο ακουστικό – βασικά ένα μακρύ λεπτό κομμάτι ξύλου– που το ακουμπούσε στο πιάνο και δεχόταν έτσι τους ήχους της μουσικής μέσα από το στόμα στο εσωτερικό του αυτιού του.

Οι καλές ημέρες ξαναγύρισαν και σε άλλους τομείς. Το 1812 ο Μπετόβεν γνωρίστηκε με τον Γκαίτε και μια ευγενική φιλία αναπτύχθηκε ανάμεσά τους παρά τη μεγάλη διαφορά ηλικίας που είχαν (ο Μπετόβεν ήταν 42 ετών, ο Γκαίτε 62). Όταν οι δυό τους περπατούσαν στους δρόμους της Βιέννης, ο κόσμος υποκλινόταν –κάτι που ενοχλούσε λίγο τον Γκαίτε, αλλά για τον Μπετόβεν ήταν βάλσαμο: «Μην ενοχλείσθε, εξοχώτατε,» του είπε μια φορά αστειευόμενος, «ίσως οι υποκλίσεις είναι μόνο για μένα».(16)

Τον επόμενο χρόνο 1813, ο Ναπολέων άρχισε να καταρρέει και ο Μπετόβεν ενθουσιασμένος συνέθεσε το έργο του *Η Νίκη του Ουέλλινγκτον,* που γνώρισε αμέσως μεγάλη επιτυχία. Μετά ένα χρόνο ο Μπετόβεν παρουσίασε το έργο αυτό στο ιστορικό συνέδριο που έγινε τότε στη Βιέννη με την οριστική κατάρρευση του Ναπολέοντα. Παρόντες ήσαν ο Τσάρος της Ρωσίας, ο Αυτοκράτωρ της Αυστρίας, οι βασιλείς της Δανίας, της Πρωσσίας, της Βαυαρίας, «πρίγκηπες, υπουργοί, διπλωμάτες και άλλες διασημότητες»(17) –και όλοι υποκλίθηκαν μπροστά στον Μπετόβεν. Ήταν μια συναυλία αληθινός θρίαμβος.

Από δω και πέρα, η δόξα εγκαταστάθηκε πλέον οριστικά στη ζωή του Μπετόβεν: Τον ίδιο χρόνο 1814, το άλλοτε αποτυχημένο μελόδραμά του *Φιντέλιο* ανεβηκε και πάλι στη Βιέννη –σε αναθεωρημένη έκδοση– και αυτή τη φορά γνώρισε τεράστια επιτυχία. Οι παραστάσεις του συνεχίσθηκαν και σε άλλες πόλεις της Ευρώπης –όπως την Πράγα, την Λειψία, το Βερολίνο– με την ίδια πάντοτε επιτυχία.

Καθώς η φήμη του Μπετόβεν έφθανε στο απόγειό της, άρχισε να κερδίζει και πολλά χρήματα. Τις παραστάσεις του παρακολουθούσαν χιλιάδες ακροατές, μεταξύ των οποίων και πολλές διασημότητες. Η Αυστριακή Κυβέρνηση εξ άλλου, του παραχώρησε δωρεάν κρατικές αίθουσες για να δίνει παραστάσεις. Και εκείνος ξαναβρήκε τους φίλους του και την κοινωνική του ζωή. Σύχναζε στα διάφορα κοσμικά καφενεία και εστιατόρια της Βιέννης, όπου ο άλλοτε σκυθρωπός Μπετόβεν ήταν τώρα ένας αγνώριστος εύθυμος άνθρωπος που έλεγε αστεία και έπινε σαμπάνια. Έκανε μεγάλους περιπάτους στους δρόμους της Βιέννης, σταματούσε στα καταστήματα για να ψωνίσει και έπιανε κουβέντα με τους απλούς ανθρώπους.

Στο μεγάλο πάρκο της Βιέννης, το Πράτερ, παιδιά του προσέφεραν λουλούδια όταν εκείνος περπατούσε εκεί και μετά τον περίπατό του αντάμωνε τους φίλους του στα θορυβώδη καφενεία του πάρκου, όπου «ανάμεσα στους καπνούς των τσιγάρων και την μυρωδιά του αλκοόλ, λύνονταν όλα τα καλλιτεχνικά και πνευματικά προβλήματα της εποχής».(18) Για να συνεννοηθή, έβγαζε από την τσέπη του ένα τετράδιο, όπου οι συνομιλητές του έγραφαν αυτά που ήθελαν να του πουν. Αυτός τους απαντούσε προφορικά με άνεση και χιούμορ.

Την ίδια εποχή εξ άλλου, οι γυναίκες που όλα τα προηγούμενα χρόνια τον είχαν αρνηθή, γέμιζαν τώρα τη ζωή του. Ήσαν όλες πολύ ωραίες, νέες, πλούσιες και της αριστοκρατίας. Οι βιογράφοι του αναφέρουν ότι ήσαν περισσότερες από δεκαπέντε: εκτός από την Μπετίνα Μπρεντάνο, ήσαν μεταξύ άλλων και η Δωροθέα φον Έρτμαν, η Μαριάννα φον Βέστερχολτ, η Ελεονώρα φον Μπρόϋνιγκ, η Ραχήλ φον Ένσε, η Ιωσηφίνα φον Μπρούνσβικ (αδελφή της Τερέζας φον Μπρούνσβικ, με την οποία ο Μπετόβεν είχε αρραβωνιασθή το 1807 αλλά η μητέρα της τους είχε χωρίσει). Η Ιταλίδα Τζουλιέττα Γκουιτσιάρντι εξ άλλου, που τον είχε εγκαταλείψει το 1802 –κι εκείνος παραλίγο ν' αυτοκτονήσει τότε από την απελπισία του– ξαναγύρισε τώρα, αλλά ο Μπετόβεν δεν την δέχθηκε.

Στον τομέα της δουλειάς του, ο Μπετόβεν πραγματοποίησε την εποχή αυτή τεράστιο μουσικό έργο: αποπεράτωσε τις 32 σονάτες του για πιάνο, συνέθεσε την περίφημη λειτουργία του (ορατόριο) *Μίσα Σολέμνις* και τελείωσε το αποκορύφωμα της δημιουργίας του, την *9η Συμφωνία*. Το ορατόριο *Μίσα Σολέμνις* –ένας «ύμνος πίστεως του Μπετόβεν προς τον Θεό»(19)– τελείωσε το 1820. Από δω και πέρα η ψυχή του Μπετόβεν κυριαρχείται από μια απέραντη καλωσύνη για όλους και από μια βαθειά αγάπη και λατρεία προς τον Θεό.

Τον ίδιο χρόνο (1820), ο Δήμος της Βιέννης ανακήρυξε τον Μπετόβεν επίτιμο πολίτη της πόλεως, μια τιμή που τον γέμισε με απέραντη συγκίνηση. Το 1825 –σε ηλικία 55 ετών– ο Μπετόβεν έφθασε στον κολοφώνα της δόξας του: Η *9η Συμφωνία* του παρουσιάστηκε στη Βιέννη τον Μάϊο του 1825, με έναν χωρίς προηγούμενο θρίαμβο –ένα πολυάριθμο κοινό χειροκροτούσε και παραληρούσε από ενθουσιασμό. Ο ίδιος υποκλίθηκε μπροστά τους και τα μάτια του γέμισαν δάκρυα – και όταν η συναυλία τέλειωσε, οι άνθρωποι του θεάτρου «αναγκάσθηκαν να μεταφέρουν τον Μπετόβεν στα χέρια: είχε λιποθυμήσει!»(20)

Η Νέα Κακή Εποχή Μετά το 1825

Από τον πρώτο κι' όλας χρόνο της εποχής αυτής –το 1825– ο Μπετόβεν άρχισε να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα υγείας: αρθριτικά και ενοχλήσεις στα μάτια. Έμενε κλεισμένος στο σπίτι και συχνά στο κρεββάτι. Αναγκάστηκε τότε να προσφύγει στη βοήθεια του αδελφού του και εγκαταστάθηκε στο σπίτι εκείνου, στην εξοχή, σ' ένα υγρό μικρό δωμάτιο και με άθλιο φαγητό.

Τον επόμενο χρόνο η κατάσταση χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο. Ο Μπετόβεν σταμάτησε να συνθέτει, οι φίλοι του τον εγκατέλειψαν και τα έργα του δεν παίζονταν πλέον. Μετά την επιτυχία

της *9ης Συμφωνίας* το 1825, δεν έγιναν άλλες συναυλίες με μουσική του. Βαθύτατα θλιμμένος, έγραψε στο ημερολόγιό του: «Η αριστοκρατία στη Βιέννη ενδιαφέρεται μόνο για τον χορό, τα άλογα και τις μπαλλαρίνες».(21)

Μάταια προσπάθησε να εκδόση τα *Άπαντά* του. Η Αυλή που άλλοτε τον υποστήριζε, τώρα τον είχε ξεχάσει οριστικά. Στο τέλος του 1826, μέσα στον παγωμένο μήνα Δεκέμβριο, «εγκατέλειψε την ψυχρή φιλοξενία του αδελφού του»(22) στην εξοχή και γύρισε στη Βιέννη –«με το κάρρο του γαλατά»(23), επειδή ο αδελφός του, καίτοι είχε δική του κλειστή άμαξα, δεν του την διέθεσε. Αποτέλεσμα ήταν ο Μπετόβεν να φθάσει στη Βιέννη με υψηλό πυρετό, άρρωστος από πνευμονία.

Μετά λίγες μέρες η υγεία του χειροτέρευσε ακόμη πιο πολύ: τα πόδια του πρήστηκαν και είχε δυνατούς πόνους στο συκώτι και τα έντερα. Στις 3 Ιανουαρίου 1827 έγραψε τη διαθήκη του. Κατάκοιτος και με στεναγμούς, παραπονιόταν σε δυό φίλους που τον επισκέφθηκαν ότι έμεινε στη ζωή μόνος, χωρίς γυναίκα και χωρίς οικογένεια. Κοντά του είχε ένα πορτραίτο της Τερέζας φον Μπρούνσβικ, της κοπέλλας με την οποία είχε αρραβωνιασθή πριν 21 χρόνια.

Στις 24 Μαρτίου 1827 ο Μπετόβεν έφθασε στο τέλος του. Στους δύο φίλους που τον παραστέκονταν, ζήτησε κρασί του Ρήνου. Αλλά ήταν πλέον αργά. Μετά δύο μέρες, στις 26 Μαρτίου 1827, ο μεγάλος Μπετόβεν πέθανε σε ηλικία 57 ετών– μέσα σε μια τρομακτική θύελλα που έπληξε τη Βιέννη τη νύχτα εκείνη.

Συμπέρασμα

Από τις καλές και άσχημες εποχές του Μπετόβεν προκύπτει ότι το 1776 μια καλή εποχή άρχισε στη ζωή του, ενώ το 1792 άρχισε μια κακή εποχή. Στη συνέχεια, μια νέα καλή εποχή άρχισε το 1809, ενώ το 1825 άρχισε άλλη μια κακή εποχή. Θα δούμε αργότερα τί σημαίνει αυτό.

Θα δούμε επίσης αργότερα γιατί ο Μπετόβεν δεν θα είχε αποφασίσει να αυτοκτονήσει σε ηλικία 32 ετών, επειδή είχε χάσει τελείως την ακοή του, αν ήξερε την αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα στο βιβλίο αυτό. Εν τω μεταξύ θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο τί προκύπτει από τη ζωή του μεγάλου Ιταλού συνθέτη Τζουζέππε Βέρντι.

****

2. Τζουζέππε Βέρντι

Ο Βέρντι γεννήθηκε το 1813 – δηλαδή 14 χρόνια πριν από τον θάνατο του Μπετόβεν. Δεν ξέρουμε αρκετά για τα παιδικά και νεανικά χρόνια του Βέρντι, μέχρι ηλικίας 18 ετών, για να πούμε αν τα χρόνια αυτά ήσαν καλά ή άσχημα. Ξέρουμε μόνο ότι είχε γεννηθή σ' ένα μικρό χωριό κοντά στην Πάρμα της Ιταλίας, ο πατέρας του είχε κατάστημα τροφίμων, όταν ήταν 8 ετών ο πατέρας του του πήρε πιάνο και σε ηλικία 12 ετών διορίσθηκε οργανίστας της εκκλησίας του χωριού.*

* Όλα τα γεγονότα και οι λεπτομέρειες στο κεφάλαιο αυτό προέρχονται από το βιβλίο του Gino Pugneti *Βέρντι*, Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1966.

Ξέρουμε όμως, ότι από το 1832 και μετά, όταν ο Βέρντι ήταν 19 ετών, ήταν σε άσχημη εποχή της ζωής του. Ένας μεγαλέμπορος φίλος του πατέρα του Βέρντι διαπίστωσε τον χρόνο εκείνο το μεγάλο μουσικό ταλέντο του και του προσέφερε υποτροφία για να σπουδάσει στο Μιλάνο. Συνοδευόμενος από τον πατέρα του κι έναν δάσκαλό του, ο Βέρντι έφθασε στο Μιλάνο τον Μάϊο του 1832. Εκεί όμως τον περίμενε μεγάλη απογοήτευση: υπέβαλε αίτηση για να γίνει δεκτός στο Ωδείο, αλλά η αρμόδια Επιτροπή, αφού τον άκουσε να παίζει στο πιάνο, τον απέρριψε.

Ήταν «ξένος» είπαν, είχε περάσει το 14ο έτος της ηλικίας του και είχε και «χωριάτικη φυσιογνωμία».(1) Απελπισμένος ο νεαρός Βέρντι, «ένοιωσε ξεριζωμένος και χαμένος μέσα στην πολύβουη πόλη».(2) Τελικά αναγκάσθηκε να εγγραφή σε μιά ιδιωτική σχολή. Τον ίδιο χρόνο (1832), νέος πόνος τον περίμενε: πέθανε η αγαπημένη του αδελφή Ιωσηφίνα. Ήταν η πρώτη μεγάλη θλίψη της ζωής του.

Τον επόμενο χρόνο 1833 ο Βέρντι γνώρισε άλλη μια αδικία. Η Φιλαρμονική του Μπουσσέτο –μιας μικρής πόλης κοντά στο χωριό του– έμεινε χωρίς διευθυντή και κάλεσε τον Βέρντι να αναλάβει την θέση αυτή. Οι εκκλησιαστικές αρχές όμως τον απέρριψαν και «επέβαλαν δικό τους υποψήφιο».(3) Ακολούθησαν φασαρίες και επεισόδια και το σκάνδαλο έφθασε μέχρι την Κυβέρνηση. Καίτοι τελικά ο Βέρντι πήρε τη θέση το 1835, το επεισόδιο άφησε βαθύ τραύμα στην ψυχή του.

Μετά δύο χρόνια, το 1837, τον Βέρντι βρήκε μια πολύ μεγάλη κακοτυχία. Από τον γάμο του με την Μαργαρίτα Μπαρέτσι το 1836, είχε αποκτήσει μια κόρη, τη Βιργινία, που την λάτρευε. Αλλά η Βιργινία πέθανε σε ηλικία λίγων μηνών, το 1937. Απελπισμένος, κλείστηκε στον εαυτό του, δεν εμφανιζόταν πουθενά, υπέβαλε παραίτηση από τη Φιλαρμονική του Μπουσσέτο –από τη θέση που τόσο πολύ είχε επιδιώξει να πάρει– και τον επόμενο χρόνο 1938 έφυγε για το Μιλάνο.

Στο Μιλάνο ο Βέρντι αντιμετώπισε τρομερές δυσκολίες: δεν είχε δουλειά, δεν είχε λεφτά και έφθασε μέχρι του σημείου «να τρώει μία φορά την ημέρα σε φτωχικές ταβέρνες».(4) Σαν να μην έφθαναν όλα αυτά, το 1839 πέθανε και το δεύτερο παιδί του, ο μικρός του γιος. Το δράμα του Βέρντι έγινε τώρα αβάσταχτο. Μέσα σ' όλη αυτή τη θλίψη του, ήταν υποχρεωμένος να γράψει –για να ζήσει– και εύθυμη μουσική. Ήταν το έργο του *Μια Μέρα Βασιλιάς* που το έγραψε το 1840 κατά παραγγελία του μεγάλου τότε Ιταλού ιμπρεσάριου Μερέλλι.

Η μοίρα δεν θέλησε να σταματήσουν εδώ τα χτυπήματα στον Βέρντι. Τον ίδιο χρόνο 1840 δέχθηκε το τραγικότερο απ' όλα: πέθανε η αγαπημένη του γυναίκα, η Μαργαρίτα Μπαρέτσι. Σε αλλόφρονα κατάσταση πλέον ο Βέρντι, παράτησε το Μιλάνο και έτρεξε στο Μπουσσέτο, για να κλάψει εκεί μόνος του τον πόνο του. Αλλά ο ιμπρεσάριος Μερέλλι του θύμισε τις υποχρεώσεις του για το *Μια Μέρα Βασιλιάς* και εκείνος αναγκάστηκε να γυρίσει στο Μιλάνο.

Καλλίτερα όμως να μην είχε γυρίσει. Η όπερα *Μια Μέρα Βασιλιάς* ανέβηκε στη Σκάλα του Μιλάνου στις 5 Σεπτεμβρίου 1840 κι εκείνο που ακολούθησε ήταν σκέτη πανωλεθρία: μέσα σ' ένα πανδαιμόνιο σφυριγμάτων και αποδοκιμασιών, το έργο κατέβηκε την ίδια κι' όλας μέρα. Ο Βέρντι ήταν πλέον ένας τελείως δυστυχισμένος άνθρωπος. Έμεινε απομονωμένος στο σπίτι του και δεν είχε καμμία διάθεση να γράψει μουσική.

Στο τέλος του 1840 ο ιμπρεσάριος Μερέλλι –που πίστευε πάντα στην αξία του Βέρντι– τον ρώτησε αν θα ήθελε να γράψει τη μουσική για ένα έργο που είχε τίτλο *Ναβουχοδονόσωρ*. Ο Βέρντι αρνήθηκε. Αλλά ο Μερέλλι επέμενε και του έβαλε το λιμπρέττο του έργου στην τσέπη.

Χωρίς κέφι, ο Βέρντι αναγκάσθηκε να αρχίσει νά γράφει. Αλλά «οι νότες δεν έβγαιναν»(5) –και αυτές που έβγαιναν ήσαν γεμάτες θλίψη, όπως η ψυχή του συνθέτη. Το 1841 πάντως, το τελείωσε.

Η Καλή Εποχή Μετά το 1842

Οι πρόβες της όπερας *Ναβουχοδονόσωρ* –ή *Ναμπούκο* όπως ονομάσθηκε εν τω μεταξύ– άρχισαν στις αρχές του 1842. Αμέσως όμως φάνηκε ότι ο Βέρντι είχε γράψει ένα αριστούργημα. Ο *Ναμπούκο* ανέβηκε για πρώτη φορά στη Σκάλα του Μιλάνου στις 9 Μαρτίου 1842. Εκείνο που ακολούθησε ήταν πρωτοφανής θρίαμβος. Όρθιο το κοινό, ξεσπούσε συνεχώς σε επευφημίες και με «φρενίτιδα χειροκροτημάτων ζήτησε στο τέλος να επαναληφθή πολλές φορές το υπέροχο εκείνο χορωδιακό κομμάτι –που μέχρι και σήμερα προκαλεί ρίγη συγκινήσεως– *Πήγαινε Σκέψη, πάνω στα Χρυσά Φτερά».* (6)

Ο Βέρντι –29 ετών τώρα– είχε γίνει ξαφνικά διάσημος. Ο κόσμος τραγουδούσε στους δρόμους το χορωδιακό του *Ναμπούκο*, ενώ κυκλοφορούσαν ακόμη και «καπέλλα και γραβάτες με το όνομά του». (7) Συγχρόνως, οι πόρτες των πλουσίων οικογενειών του Μιλάνου άνοιξαν διάπλατα γι' αυτόν. Τον ίδιο χρόνο (1842), ο συνθέτης γνωρίστηκε με την διάσημη σοπράνο Ιωσηφίνα Στρεππόνι και ένας σταθερός αισθηματικός δεσμός δημιουργήθηκε μεταξύ τους που κράτησε μέχρι τον θάνατο εκείνης το 1897.

Τα επόμενα εννέα χρόνια 18431851 ο Βέρντι συνέθεσε δεκατρείς όπερες, που ανέβηκαν σ' όλες τις μεγάλες πόλεις της Ιταλίας – Μιλάνο, Ρώμη, Βενετία, Νάπολι, Τεργέστη– καθώς και στο Λονδίνο και όλες γνώρισαν μεγάλη επιτυχία. Η πρώτη απ' αυτές ήταν *Οι Λομβαρδοί* που ανεβάστηκε στη Σκάλα του Μιλάνου στις 11 Φεβρουαρίου 1843. Την ημέρα της πρεμιέρας πλήθη κόσμου είχαν πλημμυρίσει με ενθουσιασμό τους δρόμους γύρω από το θέατρο και η επιτυχία της όπερας ήταν όμοια με τον θρίαμβο του *Ναμπούκο*.

Ο *Ερνάνης* ακολούθησε το 1844, βασισμένος στο ομώνυμο έργο του Βίκτορος Ουγκώ. Η πρεμιέρα του δόθηκε στη Βενετία στις 9 Μαρτίου 1844 και ξεσήκωσε πρωτοφανή ενθουσιασμό. Ορμητικοί και θερμόαιμοι Βενετσιάνοι «σήκωσαν τον Βέρντι στους ώμους και τον περιέφεραν θριαμβευτικά στην πλατεία του Αγίου Μάρκου».(8) Με τις εισπράξεις του *Ερνάνη*, ο Βέρντι αγόρασε ένα μικρό κτήμα στο χωριό του.

Η *Ζαν ντ' Αρκ* ακολούθησε το 1845, με εξ ίσου μεγάλη επιτυχία. Ο Βέρντι είχε τώρα τόσο πολλά χρήματα ώστε αγόρασε ένα ολόκληρο μέγαρο στο Μπουσσσέτο. Άλλες επιτυχίες του ήσαν ο *Αττίλας* το 1846 και οι *Ληστές* το 1847. Η πρεμιέρα των *Ληστών* δόθηκε στο Λονδίνο με ιδιαίτερη λαμπρότητα: παρευρέθησαν η βασίλισσα Βικτωρία και σχεδόν όλο το αγγλικό Κοινοβούλιο. Η όπερα είχε μεγάλη επιτυχία και οι εισπράξεις υπήρξαν τεράστιες. Αγόρασε τότε ένα μεγάλο κτήμα με δάση και αμπέλια κοντά στο Μπουσσσέτο και ένα διαμέρισμα στο Παρίσι, όπου περνούσε μέρες γαλήνης και ευτυχίας μαζί με την σύντροφό του Ιωσηφίνα Στρεππόνι.

Ο αγώνας των Ιταλών κατά των Αυστριακών είχε αρχίσει εν τω μεταξύ να φουντώνει και ο Βέρντι για να ενισχύσει τον ενθουσιασμό των συμπατριωτών του, έγραψε μια όπερα, τη *Μάχη του Λενιάνο*. Η όπερα αυτή ανέβηκε για πρώτη φορά στη Ρώμη το 1849. Στην πρεμιέρα δεν υπήρχε ούτε μια θέση κενή. Έξαλλος ο κόσμος από ενθουσιασμό, ζήτησε «να επαναληφθή ολόκληρη η τέταρτη πράξη».(9) Ο Βέρντι είχε γίνει και εθνικός ήρωας. Στο τέλος του ίδιου χρόνου, όπερα του Βέρντι ανέβηκε και στη Νάπολη: η *Λουίζα Μίλλερ*, βασισμένη στην ομώνυμη τραγωδία του Σίλλερ.

Στα επόμενα οκτώ χρόνια (18511859), ο Βέρντι συνέθεσε τα αξεπέραστα αριστουργήματά του *Ριγολέττος, Τροβατόρε, Τραβιάτα, Σικελινός Εσπερινός, Σίμων Μποκκανέγκρα, Χορός Μεταμφιεσμνων*, και άλλα –και έφθασε στον κολοφώνα της δόξας του. Το πρώτο από τα αριστουργήματα αυτά, τον *Ριγολέττο*, ο Βέρντι το τελείωσε στις αρχές του 1851 και η πρεμιέρα δόθηκε στις 11 Μαρτίου του ίδιου χρόνου στη Βενετία. Όλη τη νύχτα τα κανάλια της Βενετίας αντηχούσαν από «τις φωνές των γονδολιέρων που τραγουδούσαν την άρια *Φτερό στον Άνεμο*»(10) που έμελλε να παραμείνει πασίγνωστη μέχρι σήμερα. Ύστερα από 21 παραστάσεις στη Βενετία, ο *Ριγολέττος* άρχισε να παίζεται σ' ολόκληρο τον κόσμο.

Το 1851, ο Βέρντι άρχισε επίσης να συνθέτει το επόμενο αριστούργημά του, τον *Τροβατόρε*, και τον τελείωσε μέσα στο 1852. Η πρεμιέρα δόθηκε τον Ιανουάριο του 1853 στη Ρώμη, μέσα σε μια νέα αποθέωση. Δυο μήνες αργότερα, ανέβηκε –στη Βενετία και πάλι– το τρίτο αριστούργημά του, η *Τραβιάτα*, η οποία θριάμβευσε και παίχθηκε ακόμη και στην Αμερική.

Το 1855, ο Βέρντι τελείωσε τον *Σικελινό Εσπερινο.* Η πρεμιέρα του δόθηκε στην Όπερα του Παρισιού, ενώ τον επόμενο χρόνο το έργο ανέβηκε στη Σκάλα του Μιλάνου με μεγαλειώδη επιτυχία και έκανε τις ψυχές των Ιταλών να πάλλονται από φλογερό πατριωτισμό. Το 1857, ανέβηκε στη Βενετία ο *Σίμων Μποκκανέγκρα* και τον ίδιο χρόνο ο Βέρντι συνέθεσε τον *Χορό των Μεταμφιεσμένων*, που ανέβηκε στη Ρώμη τον Φεβρουάριο του 1859 με εξαιρετική και πάλι επιτυχία –τα εισιτήρια «έφθασαν να πωλούνται στο επταπλάσιο του κανονικού».(11)

Ο Βέρντι έχει φθάσει πλέον στο απόγειο της δόξας του –σε ηλικία 46 ετών θεωρείται ο μεγαλείτερος μουσουργός της Ευρώπης. Σε επιστέγασμα της δόξας του αυτής, παντρεύτηκε το 1859 τη γυναίκα με την οποία συζούσε τα τελευταία 17 χρόνια, την Ιωσηφίνα Στρεππόνι.

Η Νέα Άσχημη Εποχή Μετά το 1859

Όμως, από τον πρώτο κι' όλας χρόνο αυτής της εποχής –το 1859– ο Βέρντι άρχισε να συγκλονίζεται από σοβαρή ηθική κρίση που συνεχίστηκε επί πολλά χρόνια. Απομονώθηκε στο κτήμα του στο Μπουσσέτο και άρχισε να ασχολείται με τις αγροτικές εργασίες εκεί. «Σηκωνόταν χαράμματα, περιποιόταν τα άλογα και τα σκυλιά και αγόραζε αγελάδες και άλλα ζώα στο παζάρι».(12)

«Δεν υπάρχει πιο άσχημος τόπος», παραπονιόταν σε μια επιστολή του, «αλλά πού αλλού μπορώ να βρω ησυχία να σκεφθώ;»(13) Ειδικά τον χειμώνα, οι ώρες δεν περνούσαν και η μονοτονία ήταν αβάσταχτη. Μόνος δεσμός του Βέρντι με τον έξω κόσμο ήταν το ταχυδρομείο. Για να περάσει την ανία του, έκανε ατελείωτους μοναχικούς περιπάτους στους γύρω κάμπους, συνοδευόμενος μόνο από τα σκυλιά του –τους πολύτιμους συμπαραστάτες του, όπως ο ίδιος έλεγε.

Επίσης, την εποχή αυτή ο Βέρντι έγραφε ελάχιστη μουσική. Ενώ πριν συνέθετε ένα έργο κάθε χρόνο, τώρα έγραφε ένα έργο κάθε 45 χρόνια. Αντί της μουσικής, επιχείρησε να ασχοληθή με την πολιτική και εξελέγη βουλευτής στο Τουρίνο το 1861. Αλλά δεν ήξερε ότι βρισκόταν σε μια άσχημη εποχή της ζωής του: οι φιλονικείες των βουλευτών και η όλη ατμόσφαιρα που επικρατούσε στο Κοινοβούλιο τον απογοήτευσαν βαθύτατα και σύντομα σταμάτησε να πηγαίνει στις συνεδριάσεις.

Τον επόμενο χρόνο, ο Βέρντι τελείωσε το έργο του *Η Δύναμη του Πεπρωμένου,* το οποίο είχε γράψει κατά παραγγελία του Ρωσικού θεάτρου της Αγίας Πετρούπολης. Αλλά όταν το έργο –μετά πολλές αναβολές και εμπόδια– ανέβηκε τον Νοέμβριο του 1862 στην Πετρούπολη, δεν είχε

και μεγάλη επιτυχία. Πέρασαν πέντε ολόκληρα χρόνια για να τελειώσει άλλο έργο του ο Βέρντι: τον Μάρτιο του 1867 ανέβηκε στο Παρίσι ο *Δον Κάρλος.* Εκείνο όμως που ακολούθησε ήταν σκέτη απογοήτευση για τον συνθέτη: οι κριτικοί τον κατηγόρησαν –τελείως αδικαιολόγητα– ότι είχε επηρεασθή από τη μουσική του Βάγκνερ. Βαθειά πληγωμένος, κλείστηκε στο ξενοδοχείο του και δεν ήθελε να δη κανέναν.

Τον ίδιο χρόνο, άλλα δύο χτυπήματα περίμεναν τον Βέρντι. Πρώτα πέθανε ο πατέρας του, γεγονός που είχε συγκλονιστική απήχηση στην ψυχή του. Και λίγο αργότερα πέθανε και ο πεθερός του (από την πρώτη του γυναίκα), ο ευεργέτης του Αντόνιο Μπαρέτσι, στον οποίο ο Βέρντι όφειλε πάρα πολλά. Στην κηδεία του, ο αποχαιρετισμός ήταν ό,τι πιο παθητικό μπορεί να φαντασθή κανείς: «Ο δεύτερος πατέρας μου, αυτός που τόσο με αγάπησε και τόσο τον αγάπησα, δεν υπάρχει πιά»,(14) είπε ο Βέρντι.

Θα περάσουν άλλα τέσσερα χρόνια για να μπορέσει να τελειώσει άλλο έργο του ο Βέρντι: στο τέλος του 1871 –ύστερα από πολλές καθυστερήσεις και αναβολές– ανέβηκε στο Κάϊρο η όπερά του *Αΐντα.* Η παράσταση κράτησε περισσότερο από οκτώ ώρες –από τις επτά το απόγευμα μέχρι τις τρεις το πρωΐ– και την παρακολούθησε «ένα παράξενο και πολύχρωμο θορυβώδες κοινό αποτελούμενο από χριστιανούς Κόπτες μέχρι Εβραίους και από διάφορες γυναίκες του χαρεμιού με φερετζέδες».(15) Αλλά ο συνθέτης δεν ήταν ευχαριστημένος με το έργο του. Για πρώτη φορά στη ζωή του, δεν πήγε να διευθύνει την παράσταση ο ίδιος.

Τον ίδιο χρόνο, ο μεγάλος μαέστρος Άγγελος Μαριάνι, στενός φίλος του Βέρντι που είχε διευθύνει πάμπολλες όπερές του, τον εγκατέλειψε και πέρασε στις γραμμές των βαγκνερικών, η πολεμική των οποίων εναντίον του Βέρντι είχε φθάσει την εποχή αυτή στο αποκορύφωμά της. Ο Μαριάνι αποφάσισε να διευθύνει στη Μπολώνια την όπερα του Βάγκνερ *Λόενγκριν*. Το χτύπημα ήταν αβάσταχτο για τον Βέρντι. Απέραντη μοναξιά και θλίψη τον κατέλαβε –και την εξέφρασε στο επόμενο έργο του, το πένθιμο *Ρέκβιεμ*, μιά σύνθεση βαθύτατα πονεμένη που εκτελέστηκε τον Μάϊο του 1874 στην εκκλησία του Αγίου Μάρκου στο Μιλάνο.

Κάπου εδώ όμως η άσχημη αυτή εποχή του Βέρντι επιτέλους τελείωσε.

Η Νέα Καλή Εποχή Μετά το 1875

Τον πρώτο χρόνο αυτής της εποχής, το 1875, το πένθιμο *Ρέκβιεμ* του Βέρντι γνώρισε ξαφνικά τεράστια επιτυχία. Αφού κατέκτησε ολόκληρη την Ιταλία, πέρασε και στην υπόλοιπη Ευρώπη, ενώ στο Λονδίνο συμμετέσχε στην εκτελεσή του μια «απίστευτη χορωδία από 1200 φωνές»(16) που έκανε τους κριτικούς να γράψουν πρωτοφανή εγκώμια.

Ο Βέρντι έχει ξεπεράσει πλέον την μοναξιά του και –ηλικίας τώρα 62 ετών– άρχισε και πάλι να απολαμβάνει την ζωή. Γνωρίστηκε με έναν νεαρό διανοούμενο, τον Αρρίγκο Μπόϊτο, ο οποίος του χάρισε την απόλαυση της κουλτούρας και του μετέφερε τις νέες ιδέες της κοινωνίας. Ο Βέρντι απέκτησε και πάλι ενδιαφέροντα και μια νέα γόνιμη περίοδος άρχισε στη ζωή του.

Το 1876, ο Βέρντι διευθύνει –προσωπικά αυτή τη φορά– την *Αΐντα* του στο Παρίσι και σύντομα η όπερα θριάμβευσε σ' ολόκληρη την Ευρώπη. Από δω και πέρα ο συνθέτης άρχισε να γράφει νέα έργα, μολονότι για το καθένα αφιερώνει πολλά χρόνια επειδή είναι πλέον μεγάλος σε ηλικία. Το 1881 ξανάγραψε τον *Σίμων Μποκκανέγκρα* ο οποίος παίχτηκε στη νέα του μορφή τον ίδιο χρόνο με μεγάλη επιτυχία.

Από το 1879 εξ άλλου, είχε αρχίσει την μελοποίηση του *Οθέλλου* του Σαίξπηρ, την οποία τελείωσε το 1886. Η πρεμιέρα δόθηκε στη Σκάλα του Μιλάνου το 1887. Προσωπικότητες απ'

όλη την Ευρώπη ήλθαν για την παράσταση, ενώ οι τιμές των εισιτηρίων έφτασαν σε πρωτοφανή ύψη. Όταν έπεσε η αυλαία, οι κραυγές ενθουσιασμού των θεατών υψώθηκαν μέχρι τον ουρανό. Και όταν ο Βέρντι βγήκε δακρυσμένος από το θέατρο, το έξαλλο πλήθος «ξέζεψε τα άλογα από την άμαξά του και την έσυραν όλοι μαζί μέχρι το ξενοδοχείο του».(17)

Στα επόμενα χρόνια 18881892, ο Βέρντι έγραψε άλλο ένα ακόμη αριστούργημά του, τον *Φάλσταφ,* του Σαίξπηρ και πάλι. Ήταν όμως τώρα 75 ετών και πλέον, εργαζόταν μόνο μερικές ώρες την εβδομάδα. Ηταν «σαν να βρισκόταν σε θερινές διακοπές»,(18) λένε οι βιογράφοι του.

Η Νέα Κακή Εποχή από το 1892 και Μετά

Το 1892 ο Βέρντι έγινε 79 ετών. Η ιδέα του θανάτου συνεπώς, ήταν φυσικό να τον απασχολεί περισσότερο. Όταν μετά δύο χρόνια ανέβηκε στη Σκάλα του Μιλάνου ο *Φάλσταφ*, εκείνος έγραψε στην παρτιτούρα του έργου τα λόγια που είχε πη ο Σαίξπηρ: «Όλα τελείωσαν, γεροΤζων. Φύγε τώρα».(19) Περισσότερο δυσάρεστο όμως, ήταν το γεγονός ότι εκείνη την εποχή ένα νέο είδος μουσικής αντικατέστησε τον ρομαντισμό του Βέρντι στην Ιταλία. Ο Βέρντι παραμερίσθηκε, θεωρούμενος ξεπερασμένος. Ο ίδιος εξ άλλου, πίστευε τώρα ότι τα πρώτα έργα του δεν ήσαν αξιόλογα και αποθάρρυνε την αναβίωσή τους στη σκηνή. Αποτέλεσμα ήταν τα έργα του να μη παίζονται πλέον και πολλά από τα μεγάλα επιτεύγματά του να είναι άγνωστα.

Το 1897, ο Βέρντι έμεινε τελείως μόνος στη ζωή: πέθανε η αγαπημένη σύντροφός του, η Ιωσηφίνα Στρεππόνι, το «θείο δώρο»(20) γι' αυτόν, όπως την ονόμαζε. Από δω και πέρα η υγεία του κατέρρευσε και το 1900 τον βρίσκει καθισμένον σε μια πολυθρόνα με ρόδες. Τον επόμενο χρόνο 1901, ο μεγάλος συνθέτης –ένας από τους μεγαλείτερους του κόσμου αυτού– έφυγε απ' τη ζωή, σε ηλικία 88 ετών.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Βέρντι προκύπτει ότι οι καλές και άσχημες εποχές της ζωής του εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1842, 1859, 1875, και 1892. Το 1842 μια καλή εποχή άρχισε γι' αυτόν, ενώ το 1859 άρχισε μια άσχημη εποχή. Μια νέα καλή εποχή άρχισε το 1875, ενώ το 1892 άρχισε άλλη μια κακή εποχή.

Όπως μπορείτε να θυμηθείτε, του Μπετόβεν οι εποχές εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1776, 1792, 1809, 1825, όπως είδαμε στο 1ο κεφάλαιο. Συνδέοντας του Μπετόβεν τις χρονολογίες με αυτές του Βέρντι, βρίσκουμε της εξής συνεχή σειρά χρονολογιών: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, και 1892.

Παρατηρούμε όμως ότι ανάμεσα στις χρονολογίες αυτές υπάρχουν σταθερά 16-17 χρόνια. Ανάμεσα στο 1776 και 1792 των ημερών του Μπετόβεν μεσολαβούν 16 χρόνια, ενώ ανάμεσα στο 1792 και το 1809 μεσολαβούν 17 χρόνια. Το ίδιο συμβαίνει και στις επόμενες χρονολογίες: ανάμεσα στο 1809 και στο 1825 μεσολαβούν και πάλι 16 χρόνια. Επίσης, ανάμεσα στο 1825 και το 1842 είναι 17 χρόνια, ενώ ανάμεσα στο 1842 και το 1859 είναι 17 χρόνια και μεταξύ 1859 και 1875 είναι 16 χρόνια. Το ίδιο επίσης συμβαίνει και στις επόμενες δύο χρονολογίες: ανάμεσα στο 1875 και το 1892 υπάρχουν πάλι 17 χρόνια.

Θα δούμε αργότερα τί αυτό σημαίνει. Επίσης θα δούμε αργότερα γιατί ο Βέρντι δεν θα είχε περιπέσει σε απογοήτευση επειδή το Ωδείο του Μιλάνου αρνήθηκε να τον δεχθή, αν ο Βέρντι ήξερε την αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα στο βιβλίο αυτό. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε τί προκύπτει από την ταραχώδη ζωή του μεγάλου Ισπανού ζωγράφου Πάμπλο Πικάσσο.

3. Πάμπλο Πικάσσο

Ο Πάμπλο Πικάσσο γεννήθηκε το 1881 στην πόλη Μάλαγα της Ισπανίας, 68 χρόνια μετά τον Βέρντι.* Όταν ήταν περίπου 11 χρονών – το 1892– μια άσχημη εποχή άρχισε γι' αυτόν. Η οικογένεια του Πικάσσο μετακινήθηκε στην πόλη Λα Κορούνια, στον Ατλαντικό, όπου έμεινε περίπου τέσσερα χρόνια –μέχρι το 1895. Εκεί επικρατούσαν βροχές και ομίχλη σχεδόν κάθε μέρα, σε αντίθεση με την ηλιόλουστη και ζεστή Μάλαγα. «Η βροχή και ο αέρας,» έγραψε τότε με μελαγχολία ο μικρός Πικάσσο, «έχουν αρχίσει και θα συνεχίσουν μέχρις ότου η Κορούνια καταστραφή.»(1)

---

* Η πηγή μου για όλες τις λεπτομέρειες της βιογραφίας του Πικάσσο είναι το βιβλίο του Lael Westenbaker *The World of Picasso,* Time-Life Books, Library of Art series, Άμστερνταμ, 1976.

Μετά το 1895, η οικογένεια Πικάσσο εγκαταστάθηκε στη Βαρκελώνη. Εκεί ο Πικάσσο, ηλικίας 14 ετών τώρα, μπήκε σε μια Σχολή Ζωγραφικής και άρχισε να κάνει τα πρώτα του σχέδια. Αλλά αμέσως άρχισαν προστριβές με τον πατέρα του: ερασιτέχνης ζωγράφος κι εκείνος, εύρισκε τα σχέδια του γιου του απαράδεκτα και αποτυχημένα. Επόμενο ήταν ο νεαρός Πικάσσο να θελήσει να φύγει από την επιρροή του πατέρα του. Το 1897, με την οικονομική βοήθεια ενός θείου του, έφυγε για την Μαδρίτη. Εκεί γράφτηκε στη Σχολή Καλών Τεχνών, αλλά σχεδόν αμέσως την εγκατέλειψε. Ο θείος σταμάτησε τότε την επιχορήγηση και ο Πικάσσο έμεινε απένταρος. Δεν είχε ούτε να φάει και τον επόμενο χρόνο 1898 αρρώστησε βαρειά από οστρακιά.

Μετά ένα χρόνο, ο Πικάσσο αναγκάστηκε να γυρίσει στη Βαρκελώνη. Ήταν τώρα φοβερά ανήσυχος, άλλοτε χαρούμενος και άλλοτε σε μαύρη απελπισία. Τον επόμενο χρόνο 1900, ξανάρχισε την περιπλάνηση: έφυγε από την Βαρκελώνη για να πάει στο Λονδίνο. Περνώντας όμως από το Παρίσι προτίμησε να δη αν ήταν καλλίτερα να μείνει εκεί. Στο Παρίσι όμως, ο Πικάσσο έμεινε μόνο τρεις μήνες: τα Χριστούγεννα του 1900 γύρισε στη Βαρκελώνη. Ήταν μια επιστροφή γεμάτη προστριβές: τα μακρυά και αχτένιστα μαλλιά του, το παράξενο και «μποέμ» ντύσιμό του και κυρίως η ζωγραφική του, προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του πατέρα του.

Για ν' αποφύγει την οργή του πατέρα του, προσέφυγε πάλι στο σπίτι του θείου του στη Μάλαγα. Αλλά κι' εκεί τα πράγματα ήσαν εξ ίσου άσχημα: ο θείος ζήτησε κι' αυτός να κόψει ο Πικάσσο τα μαλλιά του και ν'αρχίσει να ζωγραφίζει «λογικά». Μη μπορώντας να βρη πουθενά ησυχία, ο Πικάσσο γύρισε και πάλι στη Μαδρίτη. Εκεί βρήκε έναν φίλο του από τη Βαρκελώνη –έναν αναρχικό– και οι δύο μαζί αποφάσισαν να βγάλουν ένα περιοδικό στο οποίο ο Πικάσσο θα έκανε την εικονογράφηση. Αλλά μετά μερικά φύλλα, το περιοδικό έκλεισε.

Σε αναζήτηση και πάλι της τύχης του, ο Πικάσσο ξανάφυγε από τη Μαδρίτη την άνοιξη του 1901 και πήγε πάλι στο Παρίσι. Προηγουμένως πέρασε από την Βαρκελώνη για ν' αποχαιρετήσει τους δικούς του. Η στάση όμως του πατέρα του ήταν τώρα τελείως εχθρική: το χάσμα που δημιουργήθηκε ανάμεσά τους δεν επρόκειτο να γεφυρωθή ποτέ. Πολύ σύντομα, ο γιος διέγραψε από το όνομά του εκείνο του πατέρα του –το Ruiz– και διατήρησε μόνο το όνομα της μητέρας του: Picasso.

Στο Παρίσι ο Πικάσσο αντιμετώπισε τεράστιες δυσκολίες. Δεν μπορούσε να πουλήσει κανένα έργο του και ζούσε μια άθλια ζωή που χειροτέρευε μέρα με τη μέρα. Στο τέλος του 1901, αναγκάστηκε να γυρίσει και πάλι στην οικογένειά του στη Βαρκελώνη –σαν άλλος άσωτος υιός– για να έχει τουλάχιστον να τρώει.

Στη Βαρκελώνη ο Πικάσσο έμεινε τρία χρόνια. Ήσαν χρόνια γεμάτα μελαγχολία, που αντικατοπτριζόταν ολόκληρη στα έργα του. Ζωγράφιζε δυστυχισμένους, μοναχικούς και απόκληρους της κοινωνίας ανθρώπους του δρόμου, ζητιάνους, τυφλούς, πόρνες, όλους χαμένους στη θλίψη τους. Όλα αυτά τα έργα του ήσαν αποκλειστικά σε μπλε χρώμα, το οποίο ταίριαζε στην ψυχική του κατάσταση.

Την άνοιξη του 1904 ο Πικάσσο ξανάρχισε τις αναζητήσεις του και γύρισε πάλι στο Παρίσι. Εκεί έμενε σ' ένα άθλιο ισόγειο δωμάτιο με σάπιο πάτωμα, χωρίς αερισμό και χωρίς θέρμανση. Ήταν τόσο φτωχός όσο και τα δυστυχισμένα «μπλε πλάσματα» που ζωγράφιζε. Προσπαθούσε να πουλήσει κανένα έργο του αλλά τ' αποτελέσματα ήσαν απογοητευτικά. Είχε πράκτορα έναν έμπορο ζωγραφικών έργων, πρώην κλόουν σε τσίρκο, ο οποίος τον εκμεταλλευόταν και έπαιρνε τα έργα του για ένα κομμάτι ψωμί. Ένας άλλος έμπορος πάλι –ένας μέθυσος που διατηρούσε μαγαζί όπου πούλαγε έπιπλα και δεν είχε ιδέα από τέχνη– αγόραζε τα σχέδια του Πικάσσο «με το σωρό», για μια δεκάρα.

Εν τω μεταξύ, ο Πικάσσο συνδέθηκε με μια κοπέλλα που έμενε στο διπλανό δωμάτιο, την Φερνάντ Ολιβιέ (Fernande Olivier). Και προσπάθησε τώρα να κάνει τα έργα του «εμπορικά» για να μπορεί να τα πουλήσει. Δύο χρόνια μετά την εγκατάστασή του στο Παρίσι, το 1906, ζωγράφισε τον πίνακά του *Οι Δεσποινίδες της Αβινιόν* όπου πέντε γυμνές γυναίκες εμφανίζονται με εξαρθρωμένα σώματα και με πρόσωπα κάτι μεταξύ σκύλου, γάτας και πρόβατου. Όταν παρουσίασε τον πίνακά του αυτόν στους φίλους του, προκάλεσε αληθινό σοκ. Κανείς δεν βρήκε να πη μια καλή λέξη. Ο μεγάλος Γάλλος ζωγράφος Ματίς είπε ότι αυτός ο πίνακας «θα βυθίση τον Πικάσσο.»(2) Βαθειά απογοητευμένος, τον τύλιξε και τον έβαλε στην άκρη να μην τον βλέπει κανείς.

Συνέχισε όμως την παράξενη ζωγραφική του. Το καλοκαίρι του 1908 πήγε σε μια εξοχή κοντά στο Παρίσι και γυρίζοντας έφερε μαζί του μερικά έργα του με θέματα από την εξοχή. Ήσαν όμως παραμορφωμένα τοπία όπου δεν μπορούσες να ξεχωρίσεις «πού τελείωνε το γρασίδι και πού άρχιζε ο ουρανός.»(3)

Η Καλή Εποχή Μετά το 1908

Από τον πρώτο χρόνο αυτής της εποχής ο Πικάσσο άρχισε επιτέλους να βγάζει αρκετά χρήματα από τα έργα του, τόσα ώστε μπόρεσε να πάει διακοπές το καλοκαίρι του 1909 με την Φερνάντ σ' ένα χωριό (το Horta de Ebro), στην Ισπανία. Το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου, εγκατέλειψε το άθλιο δωμάτιο όπου έμενε τα τελευταία πέντε χρόνια και εγκαταστάθηκε μαζί με την Φερνάντ σε μια από τις αριστοκρατικότερες συνοικίες του Παρισιού, σε μεγάλο διαμέρισμα «με σαλόνι, τραπεζαρία, κρεββατοκάμαρα και ξεχωριστό δωμάτιο για στούντιο»(4) Το επίπλωσε με μεγάλη πολυτέλεια και το διακόσμησε με ακριβά χαλιά και αγάλματα. Προσέλαβε επίσης και υπηρέτρια και άρχισε να δέχεται πλούσιους φίλους και γνωστούς σε δεξιώσεις που έδινε τις Κυριακές το απόγευμα.

Τον ίδιο χρόνο 1909, ο Πικάσσο εγκαινίασε έναν νέο τρόπο ζωγραφικής – τον κυβισμό. Ήταν ένα παράξενο είδος ζωγραφικής: ζωγράφιζε τα αντικείμενα και τα πρόσωπα χωρισμένα σε μικρά τετράγωνα και άλλα γεωμετρικά σχήματα. Αλλά ήταν σε καλή εποχή της ζωής του: σύντομα τα

έργα αυτά έκαναν τον ζωγράφο διάσημο. Τον επόμενο χρόνο έκανε έναν μεγάλο αριθμό τέτοιων έργων που έγιναν αμέσως ανάρπαστα από τους συλλέκτες. Το 1911, τέτοια έργα του εξετέθησαν στο Παρίσι, στο «Σαλόνι των Ανεξαρτήτων» (Salon des Indépendants). Η ιδέα του κυβισμού εξαπλώθηκε ταχύτατα και συλλέκτες από τη Νέα Υόρκη, το Μόναχο και το Λονδίνο έδειχναν με περηφάνεια τις συλλογές τους με κυβιστικά έργα του Πικάσσο.

Τον ίδιο χρόνο, ο Πικάσσο διέκοψε τις σχέσεις του με την Φερνάντ – ύστερα από επτά χρόνια μαζί– και σχετίστηκε αμέσως με μια άλλη γυναίκα, την Μαρσέλ Υμπέρ (Marcelle Humbert) –ή Εύα, όπως την έλεγε. Ξεκίνησε μια νέα ζωή μαζί της και τον επόμενο χρόνο 1912 μετέφερε το στούντιό του σε μια πιο αριστοκρατική συνοικία του Παρισιού, στο Μονπαρνάς.

Το 1914 ξέσπασε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ενώ όμως τα πράγματα έγιναν τώρα για πολλούς άλλους άσχημα, για τον Πικάσσο δεν ήσαν. Οι περισσότεροι φίλοι του πήγαν στο στρατό –και πολλούς δεν τους ξαναείδε ποτέ πια– αλλά εκείνος είχε την ισπανική υπηκοότητα και δεν είχε υποχρέωση στρατιωτικής υπηρεσίας. Αντιθέτως, πέρασε το καλοκαίρι του 1914 με την Εύα στην Αβινιόν, όπου συνέχισε τα κυβιστικά του έργα –με ζωηρότατα χρώματα τώρα.

Μολονότι στο τέλος του 1915 η Εύα αρρώστησε βαρειά –πιθανόν από καρκίνο– και στις αρχές του 1916 πέθανε, εκείνος βρήκε σύντομα αντικαταστάτρια: την Όλγα Χόχλοβα, Ρωσίδα χορεύτρια μπαλλέτου, κόρη στρατηγού, που την γνώρισε όταν σχεδίαζε τα κοστούμια και τα σκηνικά ενός μπαλλέτου. Τον Ιούλιο του 1918 η Όλγα και ο Πικάσσο παντρεύτηκαν.

Το μπαλλέτο όμως δεν έφερε μόνο την Όλγα στον Πικάσσο, αλλά και τεράστια κέρδη και φήμη. Τα έργα του άρχισαν τώρα να γίνονται ανάρπαστα και τα εισοδήματά του ήσαν τόσο πολλά ώστε μετακινήθηκε με την Όλγα σε νέο πολυτελές διαμέρισμα στα αριστοκρατικά Ηλύσια Πεδία. Το διαμέρισμα αυτό το διακόσμησε με την τελευταία λέξη της μόδας, ενώ πίνακες του Ρενουάρ, του Σεζάν και άλλων μεγάλων ζωγράφων γέμιζαν τους τοίχους. Συγχρόνως, νοίκιασε κι' άλλο ένα όμοιο διαμέρισμα στον επάνω όροφο για στούντιό του.

Από «μποέμ» τύπος, ο Πικάσσο έγινε τώρα αστός –σε ηλικία 37 ετών. Φορούσε καλοραμμένα κοστούμια, χρυσό ρολόϊ με καδένα κρεμασμένη στο πέτο του, τα μαλλιά του ήσαν καλοχτενισμένα, κι' ένα μαντήλι εξείχε από την πάνω τσέπη του σακκακιού του, ενώ πολλές φορές συνόδευε στον περίπατο τα δύο μεγάλα λυκόσκυλα της γυναίκας του. Κι' εκείνη ξόδευε αφειδώς όσα ήθελε.

Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος τελείωσε το 1918. Τον επόμενο χρόνο ο Πικάσσο συνόδευσε το μπαλλέτο στο Λονδίνο. Το Λονδίνο ήταν μια αποθέωση γι' αυτόν: οι Άγγλοι μαγεύτηκαν με τα σχέδιά του για τα σκηνικά του μπαλλέτου και εκείνος ήταν συνεχώς καλεσμένος σε δεξιώσεις παντού. Με ανεβασμένο πλέον το ηθικό του, ο Πικάσσο άρχισε το 1920 να ζωγραφίζει με οποιοδήποτε τρόπο του άρεσε: ζωγράφιζε τους παληούς αγαπημένους του κλόουν, καθώς και την καινούργια του αγάπη τις χορεύτριες, επίσης τους λουόμενους στις παραλίες και τους αγρότες στα χωράφια. Χρησιμοποιούσε όλα τα είδη ζωγραφικής, από τον ρεαλισμό μέχρι και τον κυβισμό.

Τα επόμενα πέντε χρόνια 1921-1925 ήσαν για τον Πικάσσο γεμάτα χρήμα, ανέσεις και διασκεδάσεις. Δεν του έλειπε τίποτα στα χρόνια αυτά, ενώ ήταν συνεχώς καλεσμένος σε όλες τις δεξιώσεις και τους χορούς της παρισινής αριστοκρατίας –και τα καλοκαίρια παραθέριζε στα ακριβότερα θέρετρα της Γαλλίας, όπως οι Κάννες στη Ριβιέρα.

Η Νέα Άσχημη Εποχή από το 1925

Από τον πρώτο χρόνο αυτής της εποχής, το 1925, ο Πικάσσο λένε οι βιογράφοι του, άρχισε «να καταλαμβάνεται από ένα είδος εσωτερικής οργής και μανίας.»(5) Ζωγράφιζε εφιαλτικά έργα, φιγούρες με μορφή τεράτων ανακατεμμένες με γυμνά ανθρώπινα κόκκαλα, ξεγυμνωμένα δόντια, εξαρθρωμένα χέρια και πόδια –όλα χωρίς κανένα νόημα ή συνοχή. Το πρώτο από τα έργα του αυτά το έφτιαξε το 1925. Ήσαν *Οι Τρεις Χορεύτριες*, φιγούρες με διαμελισμένα σώματα και μετατοπισμένες μύτες, στόματα, χέρια και στήθη –έργο που έδειχνε τη δική του διχασμένη πνευματική κατάσταση, μια κατάσταση αγχώδους εφιάλτη.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια. Το 1927 ζωγράφισε άλλη μια απειλητική και τρομακτική φιγούρα: την *Καθιστή Γυναίκα*, ενώ το 1929 ζωγράφισε τη *Γυναίκα σε Πολυθρόνα*, μια «υποψία» ανθρώπινου κεφαλιού, με μετατοπισμένα στήθη, παραμορφωμένο σαγόνι, γυμνά δόντια σαν του καρχαρία και ανακατεμμένα άκρα, τόσο που κανείς δεν μπορεί να ξεχωρίσει «ποιά είναι πόδια και ποιά χέρια.»(6) Το 1930 ζωγράφισε άλλη μια καθιστή γυναίκα (οι καθιστές γυναίκες ήσαν το θέμα που κυριαρχούσε στα έργα του αυτή την εποχή). Ήταν η *Γυναίκα στο Μπάνιο*, μια εφιαλτική και πάλι, παραμορφωμένη και διαμελισμένη φιγούρα, με μασέλλες σαν τανάλια και εξέχοντα γυμνά κοφτερά δόντια –σκέτο κτήνος.

Η βίαιη αυτή μεταχείριση των γυναικών λένε οι βιογράφοι του, δεν ήταν άσχετη με την δική του οικογενειακή ζωή. Στα χρόνια αυτά οι σχέσεις του με την γυναίκα του Όλγα είχαν γίνει πολύ δύσκολες και το 1931 ο γάμος τους άρχισε να καταρρέει. Σκληρή και αυταρχική εκείνη, του δημιουργούσε συνεχείς καβγάδες και οι διαφορές τους δεν μπορούσαν πλέον να γεφυρωθούν. Ο Πικάσσο σχετίστηκε τότε με μια άλλη γυναίκα, την ηλικίας 21 ετών –εκείνος 50– Γερμανίδα Μαρία-Τερέζα Βάλτερ (Walter).

Παρά τη νέα του όμως αυτή σχέση, εκείνος συνέχισε να μεταχειρίζεται με τον ίδιο βίαιο τρόπο τις γυναίκες στα έργα του. Το 1932 ζωγράφισε την *Κοπέλλα στον Καθρέφτη*, με μοντέλλο την Μαρία-Τερέζα, άλλη μία διαμελισμένη και ακατανόητη φιγούρα. Ακόμη πιο στριφνά είναι και τα άλλα δύο έργα του που ζωγράφισε τον ίδιο χρόνο –τη *Φιγούρα στην Κόκκινη Πολυθρόνα* και την *Κίτρινη Ζώνη,* με θέμα και πάλι καθισμένες γυναίκες, οικτρά πάντοτε διαμελισμένες.

Το 1933 ο «χειμώνας» αυτής της εποχής του μπήκε πλέον οριστικά στη ζωή του Πικάσσο: ο μεγάλος ζωγράφος έπαψε να ζωγραφίζει. Το 1935 έκανε κάποια πορτραίτα της Μαρίας-Τερέζας, αλλά δεν θα τα δείξει σε κανέναν για πολλά χρόνια. Και το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου ήταν το πρώτο καλοκαίρι της ζωής του –μετά 30 περίπου χρόνια– που δεν πήγε διακοπές αλλά έμεινε στο Παρίσι. «Είμαι μόνος στο σπίτι», έγραψε σ’ έναν φίλο του, «και φαντάζεσαι τί έχει συμβή και τί με περιμένει.»(7) Ο γάμος του με την Όλγα είχε πάρει τον χρόνο αυτόν οριστικό τέλος –εκείνη είχε φύγει παίρνοντας μαζί και τον γιο τους Πάουλο, ηλικίας 14 ετών.

Η Μαρία-Τερέζα έμενε σ’ ένα διαμέρισμα αλλού στο Παρίσι, με την εξώγαμη κόρη τους Μάγια, ηλικίας μερικών μηνών. Ο Πικάσσο τους επισκεπτόταν συχνά και μερικές φορές βοηθούσε και στην περιποίηση του μωρού: έπλενε τις πάνες. Αλλά μολονότι ήθελε να παντρευτή τη Μαρία-Τερέζα, αυτό δεν ήταν δυνατόν: η ισπανική υπηκοότητά του δεν επέτρεπε το διαζύγιο από την Όλγα.

Ο Πικάσσο τα είχε πλέον κυριολεκτικά χαμένα. Ξεσπούσε σε συχνές κρίσεις θυμού, ενώ κλείστηκε στο σπίτι του και δεν ήθελε να βλέπει κανένα. Και ήταν σε κατάσταση «κωματώδη.» Δεν εκτελούσε καμμία από τις παραγγελίες που είχε αναλάβει υποχρέωση αλλά αντιθέτως άρχισε να γράφει ποιήματα. Ήσαν σουρρεαλιστικά ποιήματα, χωρίς κανόνες και γραμματική, που «προσπαθούσε να τα κρατάει μυστικά.»(8)

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια 1936-1937. Και το 1937 νέα στενοχώρια προστέθηκε στη ζωή του: η Ισπανία άρχισε να σπαράσσεται από τον εμφύλιο πόλεμο. Εκείνος θλίβεται βαθύτατα και προσπαθεί να βοηθήσει τη δημοκρατική παράταξη προσφέροντας χρήματα. Για να εκφράσει τα προσωπικά του συναισθήματα, ζωγράφισε έναν τεράστιο πίνακα – την *Γκουέρνικα* ή πιο σωστά *Γκερνίκα (Guernica)*– όπου παρουσίασε κατά τρόπο τρομερό τη φρίκη του πολέμου.**

** Η Γκουέρνικα είναι μια μικρή κωμόπολη της Ισπανίας την οποία το 1937 βομβάρδισαν τ' αεροπλάνα του Χίτλερ. Η πόλη ισοπεδώθηκε και το μεγαλείτερο μέρος των κατοίκων της –άνδρες, γυναίκες και παιδιά– σκοτώθηκαν. Ο πίνακας *Γκουέρνικα* του Πικάσσο θεωρείται σήμερα ένα από τα αριστουργήματά του.

Όταν όμως ο πίνακας αυτός παρουσιάστηκε το 1937 στην Παγκόσμια Έκθεση του Παρισιού, προκάλεσε τρομερή αντίδραση. «Σκιάχτρο» τον είπαν, «χυδαίο, πρόστυχο» και άλλα. Ήταν πράγματι, άλλος ένας φρικιαστικός πίνακας του Πικάσσο, με διαμελισμένα και πάλι σώματα, μετατοπισμένα μάτια, μύτες και αυτιά, ανακατεμμένα πόδια και χέρια, ξεγυμνωμένα σουβλερά δόντια και με πρόσωπα κάτι μεταξύ ταύρων, σκύλων και ανθρώπων. Οι Γάλλοι πατριώτες αντέδρασαν σκληρά: αντί να εξαντλεί ο Πικάσσο την ενεργητικότητά του με τέτοια έργα, είπαν, καλλίτερα θα κάνει να πάει να υπηρετήσει στα όπλα.

Εκείνος όμως συνέχισε τα παραμορφωτικά έργα του. Με μοντέλλο τώρα μια άλλη κοπέλλα, τη Γιουγκοσλαύα Ντόρα Μάαρ –που αντικατέστησε στη ζωή του την Μαρία-Τερέζα– ζωγράφισε στα επόμενα χρόνια 1938-1939, ίδιους όπως και πριν πίνακες: μια γυναίκα με κεφάλι σκύλου και ανθρώπου, μια τρομακτική γάτα με τεράστια σουβλερά δόντια που τρώει ένα πουλί και άλλες διαβολικές και εφιαλτικές φιγούρες.

Τον Σεπτέμβριο του 1939 ξέσπασε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Φοβισμένος ο Πικάσσο, εγκατέλειψε το Παρίσι και πήγε με τη Ντόρα σ' ένα μικρό μέρος στις ακτές του Ατλαντικού, το Ρουαγιάν (Royan). Εκεί δεν είχε τα μέσα να ζωγραφίζει και χρησιμοποιούσε ότι πρόχειρο έβρισκε. Ακόμη και τις βούρτσες τις έφτιανε μόνος του. Στο Ρουαγιάν ο Πικάσσο έμεινε μέχρι τον Αύγουστο του 1940 –οπότε μπήκαν κι' εκεί οι Γερμανοί. Μη μπορώντας να κάνει τίποτε άλλο, αναγκάστηκε να γυρίσει στο Παρίσι –όπου τα ναζιστικά στρατεύματα κυριαρχούσαν ήδη από το ένα άκρο στο άλλο.

Μέσα σ' αυτή τη θλιβερή ατμόσφαιρα μπήκε και το 1941.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1941

Αντίθετα απ' ότι φοβόταν, οι Γερμανοί φέρθηκαν στον Πικάσσο με μεγάλη ευγένεια και σεβασμό. Αξιωματικοί τον επισκέπτονταν συχνά στο σπίτι του, θαύμαζαν τα έργα του –μεταξύ αυτών και την *Γκουέρνικα*– και μερικές φορές του προσέφεραν και κάρβουνα για να ζεσταθή στον παγερό χειμώνα του 1941. Αλλά εκείνος δεν τα δεχόταν, με χιούμορ και χάρι. Και το1942, ένας νέος Πικάσσο γεννήθηκε: η οργή και η μανία του τελείωσαν και έδωσαν τη θέση τους σε μια ήρεμη και χαρούμενη διάθεση που αντανακλάται αμέσως στα έργα του.

Το πρώτο από τα έργα αυτά ήταν ένα άγαλμα (πρώτη φορά που ο Πικάσσο ασχολήθηκε με τη γλυπτική) –ο *Άνδρας με το Πρόβατο*. Ήταν ένα ήρεμο, φυσικό έργο σαν εκείνα των μεγάλων Ιταλών της Αναγεννήσεως. Το έργο αυτό το άρχισε το 1942 και το τελείωσε το 1943. Το 1943

επίσης, ζωγράφισε άλλο ένα χαρούμενο και ήρεμο έργο του, τα *Πρώτα Βήματα*, όπου μια μητέρα με ένα πρόσωπο γεμάτο γλύκα και φροντίδα, καθοδηγεί το μικρό παιδί της στα πρώτα του βήματα.

Τον Ιούνιο του 1944 η πορεία του πολέμου άλλαξε μετά την απόβαση των Συμμάχων στη Νορμανδία. Η ελπίδα απλώθηκε σ' ολόκληρο το Παρίσι και ο Πικάσσο άρχισε να ζωγραφίζει σκηνές του Παρισιού. Ήσαν όμορφες και ρομαντικές σκηνές από τις γέφυρες του Σηκουάνα, την Παναγία των Παρισίων, την Μονμάρτρη και άλλα αξιοθέατα. Τον Αύγουστο του 1944, τα έντονα ζωηρά χρώματα επανήλθαν στην παλέττα του ζωγράφου ύστερα από πολλά χρόνια.

Τον ίδιο μήνα οι σύμμαχοι εισήλθαν θριαμβευτές στο Παρίσι. Ο λαός έξαλλος από χαρά, ξεχύθηκε στους δρόμους. Παληοί φίλοι και γνωστοί του Πικάσσο, μαζί με στρατιώτες και άλλους πολίτες, πολιόρκησαν το στούντιό του –και ήταν μια παρέλαση που κράτησε μέρες. Ο Πικάσσο είχε γίνει ξαφνικά ένα νέο είδος ήρωα, το σύμβολο της παθητικής αντίστασης κατά του εχθρού στις παγερές ημέρες της κατοχής. Το φθινόπωρο του 1944, φαινόταν σαν «όλος ο κόσμος να αγαπούσε τον Πικάσσο και ο Πικάσσο να αγαπούσε όλον τον κόσμο.»(9) Ήταν το πιο δημοφιλές πρόσωπο σ' όλη τη Γαλλία. Ο μόνος που μπορούσε να συγκριθή μαζί του ήταν ο στρατηγός Ντε Γκωλ, ο μεγάλος ήρωας του πολέμου.

Ο Πικάσσο αποδεχόταν τη δόξα του αυτή με θερμά λόγια και πράξεις: το σπίτι του ήταν πάντοτε ανοικτό για όλους οποιαδήποτε ώρα. Ακόμη και κουρασμένοι στρατιώτες έφθαναν για να κοιμηθούν εκεί τη νύχτα –μερικές φορές έμεναν στο στούντιό του μέχρι και 20 άτομα. Τις ίδιες μέρες άνοιξε ξανά στο Παρίσι, μετά τέσσερα χρόνια αναγκαστικής αργίας, το μεγάλο «Σαλόνι του Φθινοπώρου» –μια έκθεση όπου παρουσιάζονταν κάθε χρόνο τα σπουδαιότερα έργα ζωγραφικής του Παρισιού. Κι ενώ μέχρι τότε κανείς ξένος ζωγράφος δεν είχε κληθεί να συμμετάσχει, τώρα ο Πικάσσο ήταν το τιμώμενο πρόσωπο. Μιά ολόκληρη αίθουσα είχε διατεθή γι' αυτόν κι' εκείνος έστειλε 70 πίνακές του και πέντε γλυπτά του, όλα έργα του μετά το 1940 και άγνωστα στον κόσμο.

Υπήρξε όμως και μια «ανοιξιάτικη μπόρα.» Την τρίτη μέρα της εκθέσεως, εξαγριωμένος όχλος, κυρίως νέοι, εισέβαλαν στην αίθουσα και φωνάζοντας «Κατεβάστε τα έργα του», έσχισαν και πέταξαν από τους τοίχους τους πίνακες του ζωγράφου, μέχρις ότου οι φρουροί τους έδιωξαν. Ήταν μια αντίδραση στην προσχώρηση τότε του Πικάσσο στο κομμουνιστικό κόμμα, από το οποίο λίγο αργότερα έφυγε. Από την άλλη μέρα όμως, μια ομάδα φίλων και μαθητών του ζωγράφου φύλαγε με βάρδιες την αίθουσα συνεχώς.

Από το 1945 η «οργή και η μανία» του Πικάσσο εξανεμίστηκαν εντελώς. Ο ζωγράφος στράφηκε τώρα σε χαρούμενα και ζωηρά θέματα και σ' ένα νέο μέσο ζωγραφικής: την λιθογραφία. Τον ίδιο χρόνο μπήκε άλλη μια γυναίκα στη ζωή του: η Φρανσουάζ Ζιλό (Françoise Gilot), 21 ετών, όμορφη, έξυπνη και ευχάριστη. (Ο Πικάσσο ήταν 64 ετών). Ζωγράφισε το νέο του μοντέλο με τον πλέον χαρούμενο τρόπο: σαν «λουλούδι με πρόσωπο στολισμένο με φύλλα και ροδοπέταλα.»(10)

Συνέχισε με το ίδιο στυλ και το 1946. Στη Ριβιέρα όπου πέρασε και πάλι το καλοκαίρι του, ζωγράφισε πάνω από 30 τέτοια χαρούμενα έργα –όλα πολύχρωμα με λεπτά ροζ, μπλε και πράσινα χρώματα. Ένα απ' αυτά ήταν η *Χαρά της Ζωής*, όπου η Φρανσουάζ παρουσιάζεται λουλούδι που χορεύει. Όταν γύρισε στο Παρίσι το φθινόπωρο του 1946, αντιμετώπισε ξαφνικά μια τεράστια ζήτηση των έργων του: όλα τα μουσεία ήθελαν να τα αποκτήσουν.

Τον επόμενο χρόνο ο Πικάσσο απέκτησε από την Φρανσουάζ άλλο ένα παιδί –τον Κλώντ– και αμέσως εγκαταστάθηκαν σ' ένα χωριό στη Ριβιέρα. Αγόρασαν ένα σπίτι εκεί και ο Πικάσσο άρχισε ν' ασχολείται τώρα μ' ένα νέο είδος τέχνης, την κεραμική. Από δω και πέρα άρχισε γι' αυτόν μια περίοδος πρωτοφανούς γαλήνης και ευτυχίας. Κατασκεύασε μερικά αριστουργήματα κεραμικής, όπως την *Έγκυο Γυναίκα* (το 1950) και άλλα, με μοντέλλο του την Φρανσουάζ.

Το καλοκαίρι του 1953, η σχέση του με την Φρανσουάζ τελείωσε και μια άλλη γυναίκα, η έκτη, ήλθε στη ζωή του. Ήταν η νεαρή Ζακλίν Ροκ (Jacqueline Roque), μια όμορφη πράου χαρακτήρα κοπέλλα –εκείνος ήταν 72 ετών τώρα– που θα γίνει αργότερα η δεύτερη επίσημη γυναίκα του και θα μείνει μαζί του μέχρι το τέλος. Τον επόμενο χρόνο ο Πικάσσο την ζωγράφισε και έκανε έναν πίνακα απίστευτης ομορφιάς και χάρης.

Παρακινημένος από τη νέα του ζωή, ο Πικάσσο έφυγε το 1955 από το χωριό στη Ριβιέρα και αγόρασε μια βίλλα στις Κάννες, όπου δημιούργησε μερικά από τα πιο ωραία πορτραίτα της Ζακλίν. Το 1957 έφθασε στο απόσταγμα του ζωγραφικού έργου όλης του της ζωής: ζωγράφισε μια σειρά παραλλαγών των έργων του συμπατριώτη του Βελάσκουεθ με τίτλο *Las Meninas*, που έμειναν αξεπέραστες μέχρι σήμερα.

Αυτή η καλή εποχή όμως, κάπου εδώ έφθασε στο τέλος της.

Η Άσχημη Εποχή Μετά το 1957

Από τον πρώτο χρόνο αυτής της εποχής, ο Πικάσσο άρχισε να αισθάνεται γέρος: ήταν 76 ετών. Η κυριότερη έγνοια του ήταν τώρα φυσικά η υγεία του. Αλλά δεν αισθανόταν καλά: ήταν απελπισμένος και η πνευματική του κατάσταση ήταν κακή. Σύντομα αποσύρθηκε από το προσκήνιο. Απογοητευμένος, απομονώθηκε σε μια βίλλα που αγόρασε το 1961 στη Ριβιέρα –με πυκνά δέντρα γύρω-γύρω που την έκρυβαν τελείως από τον έξω κόσμο– και έμεινε εκεί για όλα τα επόμενα χρόνια της ζωής του. Δεν προκαλούσε πλέον την έκπληξη του κόσμου με τη ζωγραφική του ούτε πρωτοτυπούσε. Και το 1973, έφυγε απ' αυτή τη ζωή σε ηλικία 92 ετών.

Συμπέρασμα

Οι εναλλαγές των εποχών στη ζωή του Πικάσσο δείχνουν ότι οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1892, 1908, 1925, 1941, 1957. Προσθέτοντας τις χρονολογίες αυτές του Πικάσσο στη σειρά χρονολογιών του Μπετόβεν και του Βέρντι που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, βρίσκουμε αυτή τη συνεχή σειρά χρονολογιών: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1925, 1941, και 1957. Βλέπουμε έτσι ότι οι εποχές αυτών των τριών ανδρών εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια σε συνεχή σειρά χρονολογιών.

Θα δούμε επίσης αργότερα τί όλα αυτά σημαίνουν. Επίσης θα δούμε αργότερα γιατί ο Πικάσσο δεν έπρεπε να είχε περιπέσει σε απογοήτευση και να είχε κλειστή στο σπίτι του και δεν ήθελε να βλέπει κανένα όταν ήταν σε μια από τις άσχημες εποχές του, αν ήξερε την αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, τελευταίου Προέδρου της Σοβιετικής Ένωσης.

****

4. Μιχαήλ Γκορμπατσώφ

Ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ γεννήθηκε στο Πριβολνόγιε, ένα μικρό χωριό κοντά στη Σταυρούπολη, το 1931 –δηλαδή 50 χρόνια μετά τον Πικάσσο. Ο κόσμος εκεί «ζούσε σε άθλια φτώχεια,»(1) όπως ο ίδιος λέει στα απομνημονεύματά του.* Όταν ήταν έξη-επτά ετών (1937-1938), γνώρισε την πρώτη μεγάλη τραυματική εμπειρία της ζωής του: η αστυνομία συνέλαβε και «εξαφάνισε» τον παππού του –με τον οποίον ζούσε μαζί– διότι είπαν ήταν «εχθρός του λαού.» Οι γείτονες «άρχισαν να αποφεύγουν το σπίτι του Γκορμπατσώφ σαν να ήταν κάποιου χολερικού,»(2) ενώ τα αγόρια της γειτονιάς έπαψαν να του κάνουν παρέα. Το σοκ αυτό έμεινε χαραγμένο στη μνήμη του Γκορμπατσώφ σε όλη την υπόλοιπη ζωή του.

---

* Βάσισα τη βιογραφία του Γκορμπατσώφ στα *Απομνημονεύματά* του (Gorbachev's *Memoirs,* έκδοση Doubleday, Νέα Υόρκη, 1996).

Τρία χρόνια αργότερα, το 1941, ήλθε άλλο ένα ακόμη σοκ. Οι Γερμανοί εισέβαλαν στη Ρωσία και ο πατέρας του έφυγε για το μέτωπο. Η μία μετά την άλλη οι πόλεις έπεφταν στα χέρια του εχθρού και προς το φθινόπωρο οι Γερμανοί πλησίαζαν στη Μόσχα.

Η Καλή Εποχή από το 1941 Μέχρι το 1957

Αλλά στο τέλος του ίδιου χρόνου 1941, η κατάσταση άρχισε να βελτιώνεται και μια καλή εποχή ξεκίνησε για τον νεαρό Μιχαήλ: η Μόσχα άντεξε στις επιθέσεις του εχθρού και τον επόμενο χρόνο 1942 οι Γερμανοί αναγκάστηκαν να οπισθοχωρήσουν.

Το 1943 ήλθε η τελική ήττα των Γερμανικών στρατευμάτων στο Στάλινγκραντ. Και όταν ο πόλεμος τελείωσε το 1945, ο Μιχαήλ ήταν πάλι ένας ευτυχισμένος νέος: πήγε πάλι στο σχολείο και από το 1946 χειριζόταν με τον πατέρα του τη θεριστική μηχανή στο αγρόκτημα. Ο πατέρας του τον αντιμετώπιζε με σεβασμό και έγιναν πραγματικοί φίλοι

Το 1947 η οικογένεια του Γκορμπατσώφ ήταν «σε καλλίτερη κατάσταση από πολλούς άλλους»(3) στο χωριό τους και τον επόμενο χρόνο παρήγαγαν μια τόσο μεγάλη ποσότητα αγροτικών προϊόντων ώστε ο πατέρας του τιμήθηκε με το παράσημο Λένιν και ο νεαρός Γκορμπατσώφ με το παράσημο της Κόκκινης Σημαίας Εργασίας. Ήταν όπως λέει, «μια τυχερή χρονιά.»(4)

Το 1950 η ευτυχισμένη περίοδος για τον Γκορμπατσώφ συνεχίστηκε: αφού τελείωσε το σχολείο παίρνοντας το ασημένιο μετάλλιο, υπέβαλε αίτηση για να εισαχθή στη Νομική Σχολή του πανεπιστημίου της Μόσχας. Προς μεγάλη του έκπληξη, μολονότι ήταν «εργάτης και αγρότης» έγινε δεκτός ως φοιτητής πρώτης κατηγορίας. Έφυγε τότε από το χωριό του και πήγε στη Μόσχα –με την Κόκκινη Πλατεία, το Κρεμλίνο, το Θέατρο Μπολσόϊ.

Στη Νομική Σχολή διδάχτηκε ένα ευρύτατο πρόγραμμα μαθημάτων: πολιτική ιστορία, οικονομικά, ιστορία της φιλοσοφίας, λατινικά και γερμανικά –και πολλά άλλα. Το πανεπιστήμιο ήταν «ένας ναός μαθήσεως»(5) όπως λέει, που του αποκάλυψε έναν ολόκληρο καινούργιο κόσμο. Κατά τη διάρκεια της φοιτήσεώς του στο πανεπιστήμιο (1950-1955), συνέβησαν και άλλα σπουδαία γι' αυτόν πράγματα. Το 1952 έγινε δεκτός ως μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος,

ενώ τον ίδιο χρόνο γνωρίστηκε με την Ραΐσα Τιτορένκο, φοιτήτρια της φιλοσοφίας, που την ερωτεύτηκε αμέσως. Τον επόμενο χρόνο παντρεύτηκαν – εκείνος ήταν 22 ετών κι' εκείνη 21.

Μετά την αποφοίτησή του από το πανεπιστήμιο το 1955, ο Γκορμπατσώφ γύρισε στη Σταυρούπολη, όπου έγινε μέλος της τοπικής κομμουνιστικής νεολαίας (Κομσομόλ) και ανέλαβε αναπληρωτής επικεφαλής του τμήματος προπαγάνδας. Πολύ σύντομα και χωρίς να το περιμένει, προήχθη σε πρώτο γραμματέα της διοικούσας επιτροπής της κομμουνιστικής νεολαίας της Σταυρούπολης.

Η Κακή Εποχή από το 1957 έως το 1974

Στις 6 Ιανουαρίου 1957 ένα βαρύ φορτίο προστέθηκε στη ζωή του Γκορμπατσώφ. Η γυναίκα του Ραΐσα γέννησε την κόρη τους Ειρήνη και αμέσως η ζωή τους έγινε πολύ δύσκολη. Δεν μπορούσαν «να ζήσουν με ένα μόνο μισθό και η Ραΐσα έπρεπε να ξαναρχίσει να εργάζεται»(6) μολονότι δεν ήταν εύκολο να είναι συγχρόνως μητέρα και εργαζόμενη. Άρχισαν τότε να «στερούνται τα πάντα και ζούσαν μια άθλια ζωή: φορούσαν ακόμη τα ρούχα που οι γονείς τους τους είχαν αγοράσει όταν ήσαν φοιτητές.»(7) Η ζωή στη Σταυρούπολη εξ άλλου, ήταν κι' αυτή το ίδιο άθλια: η πόλη δεν είχε δίκτυο υδρεύσεως ούτε αποχετεύσεως και τα βρώμικα νερά ξεχύνονταν στους δρόμους.

Αλλά και στην καριέρα του Γκορμπατσώφ τα πράγματα δεν ήσαν καλλίτερα. Όπως λέει στην αυτοβιογραφία του, τα χρόνια από το 1958 μέχρι το 1961 ήσαν γεμάτα γραφειοκρατική ρουτίνα. Αμέτρητες οδηγίες έφθαναν συνεχώς από την Κεντρική Επιτροπή «λες και χωρίς αυτές δεν θα μπορούσε να φυτρώσει το χορτάρι ούτε να βοσκήσουν οι αγελάδες.»(8)

Η κατάσταση αυτή κράτησε μέχρι το 1968: Το 1962 ο Γκορμπατσώφ μεταφέρθηκε από τη Νεολαία στο Κόμμα –στον αγροτικό τομέα– και αναγκάστηκε να ταξειδεύει ολόκληρες μέρες και συχνά νύχτες επισκεπτόμενος τις φάρμες στη γύρω περιοχή. Το 1964 βρέθηκε «στο μάτι του κυκλώνα»(9) εξ αιτίας μιας συγκρούσεως μεταξύ δύο τοπικών κομματικών οργανώσεων, ενώ στα χρόνια 1966-1967 αντιμετώπισε «σωρεία προβλημάτων που τον στενοχωρούσαν πάρα πολύ,»(10) όπως λέει. Παρά τις προσπάθειές του, δεν μπορούσε να βελτιώσει την ποιότητα ζωής στη Σταυρούπολη. Ήταν τόσο απογοητευμένος που αποφάσισε να φύγει από το Κόμμα και να στραφεί στην ακαδημαϊκή ζωή.

Τελικά έμεινε. Αλλά έμειναν άλυτα και τα προβλήματα. Και το 1969 μια «περίοδος στασιμότητας» άρχισε, όπως ο ίδιος λέει, που κράτησε μέχρι το 1974.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1974 έως το 1990

Το 1974 σηματοδότησε το τέλος της άσχημης εποχής στη ζωή του Γκορμπατσώφ. Τη χρονιά αυτή το Μεγάλο Κανάλι της Σταυρούπολης είχε σχεδόν τελειώσει. Και το 1976 ο Γκορμπατσώφ πρότεινε ένα σχέδιο για να σώση τα αγροκτήματα από την ξηρασία. Μολονότι το σχέδιό του αντιμετωπίστηκε με μεγάλη δυσπιστία από τους ανωτέρους του, ο Γκορμπατσώφ πήγε στη Μόσχα και κατάφερε να δη τον Μπρέζνιεφ, τον Γενικό Γραμματέα. Εκεί, η νέα καλή εποχή του τον βοήθησε αποφασιστικά: μετά λίγες μέρες ήλθε η μεγάλη είδηση, ο Μπρέζνιεφ του τηλεφώνησε και του είπε «Προχώρα.»(11) Είχε κερδίσει. Αποτέλεσμα του σχεδίου του Γκορμπατσώφ ήταν να υπάρξει μια «τεράστια συγκομιδή»(12) το 1977, ενώ το 1978 υπήρξε μια άνευ προηγουμένου γεωργική παραγωγή. Η φήμη του Γκορμπατσώφ είχε αρχίσει πλέον να απλώνεται παντού.

Στο τέλος του 1978 ήλθε η μεγάλη στιγμή. Χωρίς να το περιμένει, ο Γκορμπατσώφ εξελέγη παμψηφεί Γραμματέας της πανίσχυρης Κεντρικής Επιτροπής της Σοβιετικής Ενώσεως. Έφυγε από τη Σταυρούπολη και πήγε στη Μόσχα. «Συνάδελφοι, υπουργοί και άλλοι γνωστοί τον περικύκλωναν για να τον συγχαρούν,»(13) ενώ μια λιμουζίνα τέθηκε στη διάθεσή του και σωματοφύλακες τον συνόδευαν παντού. Ήταν 47 χρονών.

Από τώρα και στο εξής η άνοδος του Γκορμπατσώφ στην εξουσία θα συνεχισθή αδιάκοπη. Το 1979 εξελέγη υποψήφιο μέλος του Πολιτμπυρό, του κυβερνητικού εκείνου οργάνου που αποτελούμενο κυρίως από υπουργούς και άλλους ανώτατους αξιωματούχους του κόμματος, αποφάσιζε για τα πάντα. Και το 1980 εξελέγη πλήρες μέλος του Πολιτμπυρό. Το 1982, όταν ο Γενικός Γραμματέας Αντρόπωφ αρρώστησε σοβαρά, ο Γκορμπατσώφ τον αντικαθιστούσε στις συνεδριάσεις του Πολιτμπυρό –και συνέχισε να κάνει το ίδιο τόσο το 1983 όσο και το 1984, όταν και ο νέος Γενικός Γραμματέας Τσερνένκο αρρώστησε κι' αυτός.

Το 1985 ήλθε ο κολοφώνας: ο Γκορμπατσώφ εξελέγη Γενικός Γραμματέας της Σοβιετικής Ενώσως. Μια νέα εποχή άρχισε τότε που άλλαξε ριζικά την παγκόσμια πολιτική σκηνή. Στο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος στις αρχές του επόμενου χρόνου, ο Γκορμπατσώφ ζήτησε ριζικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις στη χώρα του –και τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου συναντήθηκε με τον Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών Ρόναλντ Ρέϊγκαν για να συζητήσουν ευρεία μείωση των στρατιωτικών δαπανών.

Το 1987 ο Γκορμπατσώφ πρότεινε μεγάλες πολιτικές αλλαγές στη Σοβιετική Ένωση (που περιελάμβαναν και εκλογές με πολλά κόμματα) και το Ανώτατο Σοβιέτ ενέκρινε την πρότασή του να δοθή μεγαλείτερη ανεξαρτησία στις εμπορικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις. Το 1988 έδωσε έμφαση στην ανάγκη για διαφάνεια *(γκλασνόστ)* στις οργανώσεις του κομμουνιστικού κόμματος και πρότεινε ένα νέο σύστημα για την εκλογή Προέδρου της χώρας. Επίσης ζήτησε την μεταρρύθμιση του όλου πολιτικού συστήματος, την *περεστρόϊκα.* Απευθυνόμενος την ίδια εποχή στη συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη, ζήτησε τη δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας τάξης και κατήγγειλε τη χρήση βίας.

Οι μεταρρυθμίσεις συνεχίστηκαν και στα επόμενα χρόνια. Το 1989, οι πρώτες ελεύθερες εκλογές διενεργήθησαν στη Σοβιετική Ένωση και μια νέα Βουλή προέκυψε –το Κογκρέσσο των Λαϊκών Αντιπροσώπων. Ο Γκορμπατσώφ εξελέγη πρόεδρος του Κογκρέσσου. Το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου ο Γκορμπατσώφ κατέπληξε τον κόσμο ανακοινώνωντας ότι οι χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας ήσαν ελεύθερες να διαλέξουν το δικό τους δρόμο. Στο τέλος του ίδιου χρόνου, το Τείχος του Βερολίνου είχε κατεδαφισθή. (Για τις προσπάθειές του να βελτιώσει τις σχέσεις Ανατολής-Δύσεως, ο Γκορμπατσώφ τιμήθηκε αργότερα με το βραβείο Νόμπελ για την Ειρήνη).

Το 1990 ο Γκορμπατσώφ πρότεινε την κατάργηση του ηγετικού ρόλου που το Κομμουνιστικό Κόμμα είχε στην πολιτική και οικονομική ζωή της Σοβιετικής Ενώσεως και η πρότασή του έγινε δεκτή από το Κογκρέσσο. Έτσι τελείωσε το μονοπώλιο της εξουσίας που το κόμμα αυτό είχε πάνω από 70 χρόνια. Συγχρόνως, το Κογκρέσσο εξέλεξε τον Γκορμπατσώφ πρώτον Σοβιετικό Πρόεδρο.

Αλλά κάπου στο 1990, του Γκορμπατσώφ αυτή η καλή εποχή έφτασε απότομα στο τέλος της.

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1990

Στα μέσα του 1990, άρχισαν να εμφανίζονται ξαφνικά ανησυχητικά σημάδια ότι η Σοβιετική Ένωση πήγαινε για διάλυση. Τον Ιούλιο του 1990 η Ουκρανία δήλωσε την ανεξαρτησία της, τον

Αύγουστο ακολούθησαν η Αρμενία, το Τουρκμενιστάν και το Τατζικιστάν, ενώ τον Οκτώβριο η Ρωσία του Μπόρις Γιέλτσιν δήλωσε ότι οι νόμοι της υπερισχύουν αυτών της Σοβιετικής Ενώσεως. Το 1991 η κατάσταση χειροτέρευσε: η Εσθονία, η Λιθουανία, η Λευκορωσία, η Μολδαβία, η Γεωργία, το Αζερμπαϊζάν και άλλες χώρες δήλωσαν και αυτές την ανεξαρτησία τους, ενώ ο Γέλτσιν διέταξε το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ενώσεως να πάψη να δρα μέσα στον χώρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

Η άσχημη εποχή του Γκορμπατσώφ που μόλις είχε αρχίσει, δεν τον βοηθούσε ν' ανατρέψει την κατάσταση. Στο τέλος του 1991, η Σοβιετική Ένωση δεν υπήρχε πια. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, ο Γκορμπατσώφ δεν είχε άλλη επιλογή: παραιτήθηκε από Πρόεδρος της Σοβιετικής Ενώσεως στις 24 Αυγούστου 1991 και συνέστησε στην Κεντρική Επιτροπή να αυτοδιαλυθή. Απευθυνόμενος στον Σοβιετικό λαό στις 24 Δεκεμβρίου 1991, είπε: «Σταματώ τη δραστηριότητά μου ως Πρόεδρος της ΕΣΣΔ. Τα γεγονότα πήραν διαφορετική πορεία. Μια τάση διασπάσεως της χώρας και διαλύσεως της πολιτείας επεκράτησε. Δεν μπορώ να δεχθώ κάτι τέτοιο.»(14)

Η άσχημη αυτή εποχή για τον Γκορμπατσώφ συνεχίστηκε αδιάκοπη. Η προσπάθειά του να εκλεγή πρόεδρος της Ρωσίας το 1996 απέτυχε, ενώ το 1999 έχασε την αγαπημένη του γυναίκα Ραΐσα, τη σύντροφο της ζωής του πάνω από 46 χρόνια. Για να ζήσει, αναγκάστηκε να δίνει διαλέξεις ανά την Υφήλιο.

Συμπέρασμα

Οι εναλλαγές των εποχών στη ζωή του Πικάσσο δείχνουν ότι οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1892, 1908, 1925, 1941, 1957. Προσθέτοντας τις χρονολογίες αυτές του Πικάσσο στη σειρά χρονολογιών του Μπετόβεν και του Βέρντι που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, βρίσκουμε αυτή τη συνεχή σειρά χρονολογιών: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1925, 1941, και 1957. Βλέπουμε έτσι ότι οι εποχές αυτών των τριών ανδρών εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια σε μια συνεχή σειρά χρονολογιών.

Θα δούμε επίσης αργότερα τί όλα αυτά σημαίνουν. Επίσης θα δούμε αργότερα γιατί ο Πικάσσο δεν έπρεπε να περιπέσει σε απογοήτευση και να απομονωθή στο σπίτι του, αρνούμενος να δη κανέναν, σε μια από τις άσχημες εποχές του, αν γνώριζε την αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα στο βιβλίο αυτό. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, τελευταίου Προέδρου της Σοβιετικής Ένωσης.

****

5. Ο Δαλαϊλάμα του Θιβέτ

Γεννημένος το 1935, ο 14ος Δαλαϊλάμα του Θιβέτ είναι σχεδόν σύγχρονος του Γκορμπατσώφ (που γεννήθηκε το 1931). Γεννήθηκε σ' ένα μικρό χωριό στο βορειοανατολικό Θιβέτ σε υψόμετρο 3.000 μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Όταν ήταν περίπου 3 ετών, μια επιτροπή που είχε στείλει η Κυβέρνηση της χώρας αποφάσισε ότι ο μικρός ήταν η μετενσάρκωση του προηγούμενου θρησκευτικού ηγέτη του Θιβέτ, του 13ου Δαλαϊλάμα, που είχε πεθάνει πριν τρία χρόνια. Γι' αυτό, πήραν το μικρό αγόρι από την οικογένειά του και το έβαλαν σε μοναστήρι. Ήταν μια «άσχημη εποχή της ζωής μου,»(1) λέει στην αυτοβιογραφία του –ήταν ένα μικρό παιδί που το είχαν πάρει από τους γονείς του.*

---

* Εβάσισα όλη τη βιογραφία του Δαλαϊλάμα σ’ αυτό το κεφάλαιο στην αυτοβιογραφία του με τίτλο *Ελευθερία στην Εξορία, η Αυτοβιογραφία του Δαλαϊλάμα (Freedom in Exile, the Autobiography of the Dalai Lama),* έκδοση Harper Perennial, Νέα Υόρκη, 1990.

Και όταν το 1939 μεταφέρθηκε στην πρωτεύουσα, την ιερή πόλη Λάσα, εξομολογείται ότι υπέφερε από τους διάφορους περιορισμούς τους οποίους του υπέβαλαν –όπως για παράδειγμα από το γεγονός ότι δεν έπρεπε να τρώει αυγά και χοιρινό. Θυμάται ακόμη και πόσο φοβόταν τον δάσκαλό του –«ακόμη και ο ήχος των βημάτων του έκανε την καρδιά του Δαλαϊλάμα να χτυπάει.»(2) Η κατάσταση αυτή κράτησε και το 1940 όταν εγκαταστάθηκε επίσημα ως θρησκευτικός ηγέτης του Θιβέτ.

Η Καλή Εποχή από το 1941 και μετά

Αλλά τον επόμενο χρόνο 1941, μια νέα εποχή άρχισε γι’ αυτόν –όχι μόνο καλή εποχή αλλά ίσως η καλλίτερη της ζωή του. Στην αρχή άρχισε να χαίρεται τα παιδικά του χρόνια. Είχε πολλά παιχνίδια, όπως «δύο πουλιά που τραγουδούσαν, ένα υπέροχο χρυσό ρολοϊ,»(3) καθώς και ένα τηλεσκόπιο στη στέγη του παλατιού απ’ όπου έβλεπε μια θαυμάσια θέα της Λάσα. Μια άλλη χαρά του εκείνον τον καιρό, ιδίως στην ηλικία μετά τα 15, ήσαν τα τρία αυτοκίνητα που ο προκάτοχός του είχε φέρει στο Θιβέτ: μια μέρα κατάφερε να οδηγήσει ένα απ’ αυτά μέσα στον κήπο.

Και το 1950 ήλθε το μεγάλο γεγονός: επειδή η κομμουνιστική Κίνα εισέβαλε στο βόρειο Θιβέτ, ο λαός ζήτησε να δοθή στον νεαρό Δαλαϊλάμα πλήρης εξουσία και να ενθρονισθή αμέσως, δύο χρόνια πριν ενηλικιωθή. Έτσι, τον Νοέμβριο του 1950 έγινε η τελετή της ενθρονίσεως. Σε ηλικία 15 ετών, ο Δαλαϊλάμα είχε γίνει ο ηγέτης μιας χώρας με πληθυσμό έξη εκατομμύρια ανθρώπους. Στα επόμενα χρόνια 1951-1953 επικράτησε ένα είδος ανακωχής με τους Κινέζους. Και το 1954 έφθασε η μεγάλη στιγμή: ο Δαλαϊλάμα προσεκλήθη να επισκεφθή επισήμως την Κίνα. Δεν ήταν μόνο ενθουσιασμένος που σε ηλικία 19 ετών θα έβλεπε τον έξω κόσμο και τη μεγάλη αυτή χώρα, αλλά πίστευε και ότι θα μπορούσε να βελτιώσει πολύ τις σχέσεις των δύο χωρών. «Η προοπτική του ταξειδιού ήταν εξαιρετικά γοητευτική,»(4) λέει στην αυτοβιογραφία του.

Όταν έφθασαν στο Πεκίνο –μια συνοδεία 500 ανθρώπων, που περιελάμβανε την οικογένειά του και πολλούς ανώτερους αξιωματούχους– τους υποδέχθηκε στον σιδηροδρομικό σταθμό ο ίδιος ο Πρωθυπουργός της Κίνας, ο Τσου Εν Λάϊ. Την άλλη μέρα έγινε επίσημα δεκτός από τον Πρόεδρο Μάο Τσε Τουνγκ. Στις δώδεκα περίπου συναντήσεις που είχαν στη συνέχεια μεταξύ τους, ο Μάο του επιφύλαξε εξαιρετική περιποίηση: «τον έβαζε πάντοτε να κάθεται δίπλα του, ενώ σε μια περίπτωση του σερβίρισε ακόμη ο ίδιος και φαγητό.»(5) Πιο σημαντικό όμως, ήταν το ότι στη διάρκεια αυτών των συναντήσεων, ο Μάο διαβεβαίωσε τον Δαλαϊλάμα ότι επιθυμία του ήταν να δημιουργήσει μια θετική σχέση μεταξύ Κίνας και Θιβέτ, τη φύση της οποίας θα καθόριζε μόνον ο λαός του Θιβέτ. Ενθουσιασμένος από αυτές τις υποσχέσεις, ο Δαλαϊλάμα έφυγε από την Κίνα την άνοιξη του 1955. Όταν γύρισε στη Λάσα, είχε κάθε λόγο να είναι ευτυχής και αισιόδοξος.

Στις αρχές του επόμενου χρόνου ήλθε άλλη μία ακόμη πρόσκληση που αυτή τη φορά έκανε τον Δαλαϊλάμα να νοιώσει έκσταση: προσεκλήθη να επισκεφθή την Ινδία. Για τους Θιβετιανούς η Ινδία είναι η Ιερή Χώρα και ο νεαρός Δαλαϊλάμα ήθελε πάντοτε να κάνει ένα προσκύνημα εκεί.

«Ήταν το μέρος που ήθελα να επισκεφθώ πιο πολύ,»(6) λέει. Γεμάτος χαρά, ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 1956 από τη Λάσα για την Ινδία. Όταν έφθασε στην πρωτεύουσα, το Νέο Δελχί, τον υποδέχθηκε στο αεροδρόμιο ο ίδιος ο Ινδός Πρωθυπουργός, ο Παντίτ Νεχρού, ενώ τώρα υπήρξαν ακόμη πιο μεγαλειώδεις τελετές απ’ ό,τι στην Κίνα.

Η ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην Ινδία έπεισε τον Δαλαϊλάμα –ηλικίας τώρα 21 ετών– ότι μια αληθινή φιλία μπορούσε να αναπτυχθή μεταξύ των δύο χωρών. Αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει αποφασιστικά το Θιβέτ στο θέμα με τους Κινέζους, οι οποίοι παρά τις διαβεβαιώσεις του Μάο, δεν είχαν δείξει εν τω μεταξύ κανένα σημάδι ειρηνικής συνεργασίας. Με αυτή την αισιοδοξία, ο Δαλαϊλάμα έφυγε από την Ινδία την άνοιξη του 1957 και γύρισε στη Λάσα, πιστεύοντας ότι αν έδινε άλλη μία ευκαιρία στους Κινέζους, θα τηρούσαν τις υποσχέσεις τους – όπως τον είχε συμβουλεύσει ο Νεχρού.

Αλλά το 1957 ήταν ο τελευταίος χρόνος αυτής της καλής εποχής στη ζωή του Δαλαϊλάμα.

Η Άσχημη Εποχή από το 1957 και μετά

Αμέσως μετά την επιστροφή του στη Λάσα την άνοιξη του 1957, η αισιοδοξία του Δαλαϊλάμα για μια ειρηνική συνεργασία με τους Κινέζους άρχισε να μειώνεται δραματικά: σοβαρές μάχες είχαν αρχίσει στα ανατολικά της χώρας μεταξύ Θιβετιανών και Κινέζων και η κατάσταση φαινόταν ότι ήταν εκτός ελέγχου. «Ολόκληρες περιοχές άρχισαν να ερημώνωνται από τις οβίδες των πυροβόλων, ενώ χιλιάδες κόσμου είχαν καταφύγει στη Λάσα. Η καταστροφή ερχόταν.»(7) Ο Δαλαϊλάμα δεν μπορούσε να κάνει τίποτα και καταλάβαινε ότι σύντομα το Θιβέτ θα γινόταν κράτος υπό την κυριαρχία της κομμουνιστικής Κίνας.

Η κατάσταση χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο το καλοκαίρι του 1958 – και στις αρχές του 1959 δημιουργήθηκε μια φοβερή κρίση: ο αρχηγός των κινεζικών στρατευμάτων στο Θιβέτ κάλεσε τον Δαλαϊλάμα να παρακολουθήσει κάτι γιορτές που θα γίνονταν στο στρατόπεδο των Κινέζων. Εκείνος θεώρησε ότι ήταν υποχρεωμένος να δεχθή την πρόσκληση. Αλλά αυτό έγινε αμέσως γνωστό και είχε καταστροφικά αποτελέσματα. Χιλιάδες κόσμου μαζεύτηκαν έξω από το παλάτι και τον προειδοποιούσαν να μην πάει στο στρατόπεδο των Κινέζων. Και μολονότι τους διαβεβαίωσε ότι δεν θα πάει, εκείνοι συνέχιζαν να μένουν έξω απ’ το παλάτι.

Μόλις ο Κινέζος στρατηγός έμαθε την απόφαση του Δαλαϊλάμα, έγινε έξαλλος και συγχρόνως τον κατηγόρησε ότι οργάνωνε αντίσταση εναντίον της Κίνας, επειδή άφηνε τον κόσμο να έχει μαζευτεί έξω από το παλάτι. Ο Δαλαϊλάμα κατάλαβε ότι οι Κινέζοι σκόπευαν να χρησιμοποιήσουν τα όπλα τους για να διαλύσουν το πλήθος. «Η στιγμή ήταν τρομακτική,»(8) λέει. Έπρεπε να προσπαθήσει να φύγει από τη χώρα ή να μείνει; Τελικά αποφάσισε ότι η φυγή ήταν η μόνη λύση: εάν εκείνος δεν ήταν πλέον στο παλάτι, ο κόσμος δεν θα είχε λόγο να μένει εκεί. Η άσχημη εποχή του δεν μπορούσε να υποδείξει κάποια άλλη λύση.

Άρχισε έτσι το μαρτύριο που οδήγησε τον Δαλαϊλάμα μακρυά από τη χώρα του για πάντα. Συνοδευόμενος από τη μητέρα του και μια ομάδα εκατό περίπου ανθρώπων, ξεκίνησε για την Ινδία, τη χώρα της εξορίας του. Το ταξείδι κράτησε τρεις εβδομάδες. Διέσχισε δεκάδες ορεινές διαβάσεις στα πανύψηλα βουνά, μία απ’ αυτές σε ύψος 5.000 μέτρων –μέσα σε θύελλες και χιονοστρόβιλους– και εξαντλημένος πέρασε με την παρέα του τα σύνορα με την Ινδία και κατέληξε στην πλησιέστερη πόλη. Η μεγάλη περίοδος της αυτοεξορίας του είχε αρχίσει.

Οι ωραίες μέρες της καλής του εποχής είχαν περάσει για πάντα –ήταν οι μέρες που «συνοδευόταν από δεκάδες υπηρέτες, περιστοιχιζόταν από υπουργούς και συμβούλους

ντυμένους με πολυτελείς μεταξωτές ρόμπες, από ανθρώπους που προέρχονταν από τις πιο αριστοκρατικές οικογένειες του Θιβέτ, καθώς και από λαμπρούς επιστήμονες και θρησκευτικούς ηγήτορες, ενώ τον ακολουθούσαν εκατοντάδες κόσμου κάθε φορά που έβγαινε από το παλάτι,»(9) όπως ο ίδιος λέει στην αυτοβιογραφία του.

Σύντομα, ο Δαλαϊλάμα έμαθε και τα δυσάρεστα νέα: οι Κινέζοι είχαν συντρίψει την επανάσταση των συμπατριωτών του στη Λάσα. Ακόμη χειρότερο ήταν το γεγονός ότι όταν συνάντησε τον Νεχρού λίγες μέρες αργότερα, εκείνος αρνήθηκε κάθε βοήθεια στο Θιβέτ: δεν ήθελε να χαλάσει τις φιλικές σχέσεις μεταξύ Ινδίας και Κίνας. Ο Δαλαϊλάμα ένοιωσε «την πιο βαθειά απογοήτευση που μπορούσε να γίνει,»(10) λέει στην αυτοβιογραφία του.

Τον Ιούνιο του 1959 ήλθε άλλη μία συμφορά: η Ινδική Κυβέρνηση ανακοίνωσε επίσημα ότι δεν αναγνωρίζει την κυβέρνηση που ο Δαλαϊλάμα είχε σχηματίσει στην εξορία. Και λίγο αργότερα, τον μετέφεραν σε μια απομακρυσμένη τοποθεσία κοντά στα σύνορα με το Θιβέτ, στην πόλη Νταραμσάλα, όπου για να φθάσει κανείς από την πρωτεύουσα, το Νέο Δελχί, έπρεπε να ταξειδεύσει 24 ώρες. Ήταν φανερό ότι ήθελαν να τον απομονώσουν, χωρίς να μπορεί να επικοινωνεί, ελπίζοντας έτσι ότι «θα εξαφανιζόταν από την παγκόσμια σκηνή,»(11) όπως λέει.

Σύντομα εμφανίστηκαν και μεγάλες δυσκολίες με τους Θιβετιανούς πρόσφυγες που είχαν φύγει από την πατρίδα τους και είχαν πάει στην Ινδία. Τους περισσότερους απ’ αυτούς η Ινδική Κυβέρνηση τους είχε εγκαταστήσει σε διάφορα μέρη, αλλά τα προβλήματα ήσαν αξεπέραστα. Εκατοντάδες πέθαιναν από τη ζέστη ή από τη σκληρή εργασία σε έργα κατασκευής δρόμων. Ο Δαλαϊλάμα αισθανόταν αφόρητη θλίψη που έβλεπε αυτή την κατάσταση αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Και «μία από τις χειρότερες δυσκολίες που αντιμετώπιζε ήταν και η έλλειψη χρημάτων,»(12) όπως λέει. Η Ινδική Κυβέρνηση του έδινε επίδομα ένα δολλάριο την ημέρα, το οποίο ήταν μόνο θεωρητικώς αρκετό για να καλύπτει τη διατροφή του.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε σε όλα τα επόμενα χρόνια 1960-1967. Το 1968 ο «χειμώνας» είχε πλέον μπη για τα καλά στη ζωή του: ο Δαλαϊλάμα αρρώστησε βαρειά τον χρόνο αυτόν από ίκτερο. Το δέρμα του έγινε κατακίτρινο, ήταν τελείως εξαντλημένος, ενώ η αρρώστεια του προκάλεσε χρονία βλάβη στο συκώτι, τόσο που οι γιατροί είπαν ότι δεν θα ζήσει πολύ ακόμη. Ήταν τόσο απελπισμένος ώστε το 1973 είχε, όπως λέει, «τρομερή επιθυμία να αποσυρθή από την ενεργό ζωή για τρία χρόνια.»(13) Και το έκανε –αποσύρθηκε. Ήταν μόνο 38 ετών.

Αλλά τον επόμενο χρόνο, το 1974, η άσχημη αυτή εποχή στη ζωή του Δαλαϊλάμα επιτέλους τελείωσε.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1974 και μετά

Η απομόνωση του Δαλαϊλάμα για να ηρεμήσει και να σκεφθή, που την άρχισε το 1973, του έφερε επιτέλους το 1974 την ηρεμία που τόσο πολύ είχε ανάγκη. Τον ίδιο καιρό έγινε επίσης τελείως καλά και από τον ίκτερο. Και το 1976 ήλθε άλλη μία ευχάριστη στροφή: ο Πρόεδρος της Κίνας Μάο Τσε Τουνγκ πέθανε τον Σεπτέμβριο του χρόνου αυτού. Ο Δαλαϊλάμα λέει ότι την ημέρα που πέθανε ο Μάο, είδε «το πιο όμορφο ουράνιο τόξο που είχε δη ποτέ. Ήταν βέβαιος ότι αυτό έπρεπε να είναι ένα πολύ καλό σημάδι της δραματικής αλλαγής»(14) που θα ακολουθούσε σύντομα στην Κίνα.

Και πραγματικά: τον επόμενο χρόνο η αλλαγή αυτή παρουσιάστηκε ολοφάνερη –η Κινεζική Κυβέρνηση ανήγγειλε ότι θα δεχόταν ευχαρίστως την επιστροφή του Δαλαϊλάμα στο Θιβέτ. Συγχρόνως ανήγγειλε ότι θα επέτρεπε στους Θιβετιανούς να τηρούν όλα τους τα έθιμα,

περιλαμβανομένης και της εθνικής τους ενδυμασίας. Η ανακοίνωση αυτή –που υποσχόταν και άλλες ελευθερίες– ήλθε σαν μια μεγάλη έκπληξη και προκάλεσε στον Δαλαϊλάμα τεράστια χαρά. Και λίγο μετά, προς μεγάλη χαρά του και πάλι, οι Κινέζοι επέτρεψαν στους ξένους να επισκέπτονται το Θιβέτ και στους Θιβετιανούς να επισκέπτονται τους συγγενείς τους που ζούσαν εξόριστοι στην Ινδία –και αντιστρόφως.

Τον Νοέμβριο του 1978 ήλθε και άλλη χαρά: πολλοί φυλακισμένοι στη Λάσα που ήσαν μέλη στην κυβέρνηση του Δαλαϊλάμα, αφέθησαν ελεύθεροι σε επίσημη τελετή. Και τον Φεβρουάριο του 1979 ήλθαν τα πιο ευχάριστα νέα που μπορούσε ν' ακούσει: ο νέος Πρωθυπουργός της Κίνας, ο Ντενγκ Ζιάοπινγκ, πρότεινε ν' αρχίσει απ' ευθείας συζητήσεις με τον Δαλαϊλάμα. Εκείνος ζήτησε πρώτα να επιτραπή σε μια αποστολή να επισκεφθή τη Λάσα για να δη την κατάσταση που επικρατούσε εκεί. Οι Κινέζοι δέχθηκαν και έτσι τον Αύγουστο του 1979 μια αποστολή πέντε ατόμων που ήσαν μέλη στην εξόριστη κυβέρνηση του Δαλαϊλάμα, περιλαμβανομένου και του αδελφού του, ξεκίνησαν από το Νέο Δελχί για το Θιβέτ μέσω Πεκίνου.

Η υποδοχή που έτυχαν στη Λάσα ήταν «σκέτη αποθέωση: ένα τεράστιο πλήθος από χιλιάδες κόσμου είχε γεμίσει τους δρόμους να τους χαιρετίσει,» (15) λέει ο Δαλαϊλάμα. Το ίδιο έγινε και με τις δύο άλλες αποστολές που πήγαν τον Μάϊο του 1980. Ενθαρρυμένος ο Δαλαϊλάμα αποφάσισε τον Απρίλιο του 1982 να στείλει μια ομάδα ανθρώπων του στο Πεκίνο να διαπραγματευτούν για το μέλλον της χώρας του. Εκεί, οι Κινέζοι δήλωσαν ότι επιθυμούσαν πάρα πολύ την επιστροφή του Δαλαϊλάμα στο Θιβέτ. Τον διαβεβαίωσαν ότι «θα απολάμβανε τις ίδιες πολιτικές εξουσίες και συνθήκες ζωής που είχε πριν φύγει στην εξορία.»(16)

Σύντομα όμως έγινε φανερό ότι δεν έπρεπε να γυρίσει στο Θιβέτ: οι Κινέζοι έδειξαν ότι δεν είχαν σκοπό να κάνουν καμμία αλλαγή στον τρόπο ζωής των Θιβετιανών. Αντιθέτως, από τον Μάϊο του 1984 η Κίνα ενεθάρρυνε μια μαζική μετανάστευση Κινέζων στο Θιβέτ και χιλιάδες απ' αυτούς κατέκλυσαν τη χώρα. Εν όψει αυτής της αλλαγής, ο Δαλαϊλάμα βρήκε μια καλλίτερη στρατηγική για να λύσει το πρόβλημά του: το 1984 επισκέφθηκε την Αμερική σε μια προσπάθεια να πείσει τους Αμερικανούς να κάνουν κάτι για τη χώρα του. Και πραγματικά, τον Ιούλιο του 1985 πολλά μέλη του Αμερικανικού Κογκρέσσου έστειλαν επιστολή στους Κινέζους ιθύνοντες όπου δήλωναν το ενδιαφέρον τους για την υπόθεση του Δαλαϊλάμα. Ήταν η πρώτη φορά που είχε σοβαρή πολιτική υποστήριξη. Το δίκηο του άρχιζε τελικά να κερδίζει διεθνή αναγνώριση.

Τον Σεπτέμβριο του 1987 εξ άλλου, προστέθηκε άλλη μία ευκαιρία για διεθνή αναγνώριση. Ο Δαλαϊλάμα μίλησε ενώπιον του Αμερικανικού Κογκρέσσου και εξέθεσε το σχέδιό του πώς να γίνει το Θιβέτ μια ζώνη ειρήνης. (Η πρότασή του αυτή για ειρηνική συνύπαρξη του έδωσε αργότερα το βραβείο Νόμπελ για την ειρήνη). Η Κίνα όμως απέρριψε το σχέδιο. Αποτέλεσμα ήταν να ξεσπάσουν στη Λάσα τεράστιες εκδηλώσεις εναντίον των Κινέζων. «Για πρώτη φορά μετά το 1959 το Θιβέτ έγινε πάλι πρωτοσέλιδη είδηση σ' ολόκληρο τον κόσμο,»(17) λέει ο ίδιος.

Το 1988 ο Δαλαϊλάμα είχε την ευκαιρία να μιλήσει και ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Αποτέλεσμα ήταν και πάλι, πολλές δυτικές κυβερνήσεις να καλέσουν τώρα την Κίνα να σεβασθή τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Θιβέτ και να αρχίσει διαπραγματεύσεις με τον Δαλαϊλάμα για το μέλλον της χώρας αυτής. Το φθινόπωρο του 1988 ήλθε η μεγάλη είδηση: οι Κινέζοι έκαναν γνωστό ότι δέχονται τις απαιτήσεις των δυτικών κυβερνήσεων και συμφωνούν να αρχίσουν διαπραγματεύσεις με τον Δαλαϊλάμα. Γεμάτος αισιοδοξία εκείνος, όρισε μια ομάδα διαπραγματευτών για να ετοιμάσουν τις συζητήσεις με τους Κινέζους.

Και το φθινόπωρο του 1989 ήλθε η μεγαλείτερη στιγμή στη ζωή του Δαλαϊλάμα: πήρε το βραβείο Νόμπελ για την ειρήνη –σε ηλικία 54 ετών. Δεν μπορούσε να είχε μεγαλείτερη ικανοποίηση. Αλλά η καλή αυτή εποχή θα τελείωνε το 1990.

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1990.

Από τό 1990 και μετά καμμία πρόοδος δεν υπήρξε στο πρόβλημα του Θιβέτ – οι διαπραγματεύσεις με την Κίνα που είχαν συστήσει οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, δεν άρχισαν ποτέ. Αντιθέτως, για λόγους ασφαλείας η Κίνα διατηρεί στο Θιβέτ το ένα τρίτο του πυρηνικού οπλοστασίου της και ο Κινεζικός πληθυσμός στο Θιβέτ ξεπερνάει εκείνον των Θιβετιανών. Για τους λόγους αυτούς, ο Δαλαϊλάμα δεν είχε το 2005 –σε ηλικία 70 ετών– καμμία ελπίδα να γυρίσει στην πατρίδα του στο εγγύς μέλλον. Έπρεπε να συνεχίζει να ζη στην απομακρυσμένη πόλη της Ινδίας, τη Νταραμσάλα –κοντά στα σύνορα με το Θιβέτ– και να βλέπει την πατρίδα του από μακρυά.

Συμπέρασμα

Οι εναλλαγές εποχών στη ζωή του Δαλαϊλάμα δείχνουν ότι οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1941, 1957, 1974 και 1990. Παρατηρούμε όμως ότι οι χρονολογίες αυτές είναι ακριβώς ίδιες με αυτές του Γκορμπατσώφ που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Έχουμε έτσι δύο παραδείγματα που επιβεβαιώνουν εναλλαγές των εποχών κάθε 16-17 χρόνια στις παραπάνω ορισμένες χρονολογίες (1941, 1957, 1974, 1990).

Θα δούμε αργότερα τί αυτό σημαίνει. Επίσης θα δούμε αργότερα γιατί ο Δαλαϊλάμα δεν έπρεπε να περιπέσει σε απογοήτευση όταν οι γιατροί του είπαν ότι θα πεθάνει σύντομα επειδή είχε αρρωστήσει βαρειά από ίκτερο σε ηλικία 33 ετών, αν γνώριζε την αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα στο βιβλίο αυτό. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή της Μάργκαρετ Θάτσερ, άλλοτε πρωθυπουργού της Αγγλίας.

****

6. Μάργκαρετ Θάτσερ

Η Μάργκαρετ Θάτσερ γεννήθηκε το 1925. Τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν για τα παιδικά της χρόνια υποδεικνύουν ότι αυτά ήσαν άσχημα χρόνια συγκρινόμενα με αυτά που ακολούθησαν. Το μικρό διαμέρισμα της οικογένειάς της ήταν επιπλωμένο με μεταχειρισμένα έπιπλα, δεν είχε τρεχούμενο ζεστό νερό, ενώ η τουαλέττα ήταν έξω στο βάθος του κήπου.*

---

* Επήρα όλα τις λεπτομέρειες και τα στοιχεία για τη βιογραφία της Θάτσερ σ' αυτό το κεφάλαιο από το βιβλίο της Libby Hughes *Η Κυρία Πρωθυπουργός: Βιογραφία της Μάργκαρετ Θάτσερ (Madam Prime Minister: A Biography of Margaret Thatcher)*, έκδοση An Authors Guild Backinprint.com, Lincoln, NE, U.S.A., 2000.

Τις Κυριακές η οικογένεια πήγαινε στην εκκλησία τέσσερες φορές: στις δέκα το πρωΐ, στις έντεκα το πρωΐ, στις δυόμισυ το μεσημέρι και στις έξη το απόγευμα. Η Μάργκαρετ είχε αρχίσει να στενοχωριέται για τις Κυριακές και τελικά βρήκε το θάρρος να ρωτήσει τον πατέρα της «γιατί δεν μπορούσαν να πηγαίνουν στην εκκλησία μια φορά ή έστω δύο (όπως όλοι οι άλλοι) αντί όλη την ημέρα.»(1) Ο πατέρας της έμεινε για λίγο σιωπηλός και μετά της έδωσε την αποστομωτική απάντηση: «Μάργκαρετ, ποτέ μη κάνεις πράγματα μόνο και μόνο επειδή άλλοι άνθρωποι τα κάνουν.»(2)

Η Καλή Εποχή από το 1941 και Μετά

Το 1941 η Θάτσερ αποφάσισε να σπουδάσει στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης –ένα από τα αριστοκρατικότερα της Αγγλίας– και το 1942 υπέβαλε αίτηση. Έδωσε εισαγωγικές εξετάσεις για τη Σχολή της Χημείας και λίγες βδομάδες αργότερα έλαβε ένα τηλεγράφημα από το πανεπιστήμιο που την πληροφορούσε ότι είχε γίνει δεκτή –και μάλιστα με υποτροφία. Η χαρά της ήταν απερίγραπτη: ήταν μια τεράστια νίκη γι’ αυτήν.

Τον Οκτώβριο του 1943 η Θάτσερ έφθασε στην Οξφόρδη ως φοιτήτρια της χημείας. Εκτός από τις σπουδές της όμως, άρχισε αμέσως να ενδιαφέρεται και για την πολιτική: έγινε μέλος της φοιτητικής οργάνωσης του Συντηρητικού Κόμματος (της OUCA) –που είχε 1750 μέλη. Επίσης βρήκε χρόνο να έχει κανα-δυό φίλους και πήρε μαθήματα χορού. Η χημεία δεν την ενδιέφερε και πολύ. Τον ελεύθερο χρόνο της τον αφιέρωνε περισσότερο στην πολιτική –και σύντομα εξελέγη Πρόεδρος της OUCA.

Ήταν η αρχή της πολιτικής της σταδιοδρομίας. Άρχισε να γνωρίζεται με τους πολιτικούς που επεσκέπτονταν την Οξφόρδη και να μπαίνει όλο και πιο πολύ στο πολιτικό προσκήνιο. Όταν ένας φίλος τη ρώτησε αν ενδιαφέρεται να γίνει βουλευτής, δεν έκρυψε την επιθυμία της και του απάντησε: «Ναι, αλλά δεν ξέρω αν είναι δυνατόν.»(3) Και στις εκλογές του 1945 η Θάτσερ πήρε ενεργό μέρος στην πολιτική: εργάστηκε στην προεκλογική εκστρατεία ενός υποψηφίου του συντηρητικού κόμματος και «πέτυχε να ξεσηκώσει τον ενθουσιασμό του πλήθους.»(4)

Το 1946 πήρε το πτυχίο της στη Χημεία, αλλά είπε σ’ έναν φίλο της: «Έπρεπε να είχα σπουδάσει νομικά: αυτά μου χρειάζονται για την πολιτική.»(5) Πρώτα όμως έπρεπε να βρη μια δουλειά για να ζήσει. Βρήκε μια θέση σ’ ένα εργοστάσιο πλαστικών, μολονότι αυτό δεν ήταν το κύριο μέλημά της –η ζωή της συνέχισε να περιστρέφεται γύρω από τις πολιτικές της δραστηριότητες. Έγινε μέλος του τοπικού ομίλου του Συντηρητικού Κόμματος και της Ενώσεως Αποφοίτων του πανεπιστημίου της Οξφόρδης.

Το 1948 ήλθε η μεγάλη ευκαιρία: η Ένωση των Αποφοίτων επέλεξε τη Θάτσερ να την αντιπροσωπεύσει στο ετήσιο συνέδριο του Συντηρητικού Κόμματος. Εκεί, ένας παληός φίλος από την Οξφόρδη την ενεθάρρυνε να βάλει υποψηφιότητα στις επόμενες εκλογές. Εκείνη έκανε επίσημη αίτηση στο κόμμα των Συντηρητικών και όταν μίλησε στην αρμόδια επιτροπή επιλογής, κατέπληξε τους πάντες και έγινε ομόφωνα δεκτή ως υποψήφια του κόμματος. Ήταν 28 Φεβρουαρίου του 1949.

Ένας νέος άνδρας, ο Ντέννις Θάτσερ, είχε επίσης προσκληθή να παρακολουθήσει το συνέδριο. Ήταν από σχετικά πλούσια οικογένεια και από κοινωνικώς σεβαστό περιβάλλον. Το ίδιο απόγευμα η Μάργκαρετ ξεκίνησε μια σχέση με τον άνδρα αυτόν που θα γινόταν αργότερα σύζυγός της. Μέσα σ’ ένα μήνα η Θάτσερ άρχισε να οργανώνει την προεκλογική της εκστρατεία κατά του υποψηφίου του Εργατικού Κόμματος. Και μολονότι στις εκλογές του Φεβρουαρίου 1950 έχασε, η αποτυχία δεν την απεθάρρυνε. Το ίδιο έγινε και τον Οκτώβριο του 1951 όταν

προκηρύχθησαν νέες εκλογές: η Θάτσερ αποφάσισε να είναι και πάλι υποψήφια, αλλά έχασε. Καθώς στεκόταν όμως μπροστά στους ψηφοφόρους της, «ο Ντέννις όρμησε στην εξέδρα και ανήγγειλε τον επερχόμενο γάμο τους.»(6) Παντρεύτηκαν τον Δεκέμβριο του 1951.

Προς το παρόν, η Θάτσερ «έβαλε κατά μέρος την επιθυμία της να γίνει βουλευτής και αφιερώθηκε στην προσπάθειά της να γίνει δικηγόρος»(7) –να ειδικευθή στο φορολογικό δίκαιο. Το 1953 έδωσε τις πρώτες εξετάσεις της και πέρασε με επιτυχία –ήταν ήδη έγκυος. Ένα χρόνο αργότερα πέρασε και τις τελικές εξετάσεις. Εν τω μεταξύ είχε γεννήσει δίδυμα, τον Μαρκ και την Κάρολ. Στη συνέχεια αναζήτησε ένα δικηγορικό γραφείο για ν' αρχίσει να εργάζεται –και βρήκε. Έμεινε εκεί από το 1954 μέχρι το 1961. Την ίδια εποχή έγινε μέλος της Ενώσεως Δικηγόρων του Συντηρητικού Κόμματος όπου θριάμβευσε: αναδείχθηκε η πρώτη γυναίκα μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ενώσεως αυτής –και παρέμεινε στη θέση αυτή από το 1955 μέχρι το 1957.

Η Κακή Εποχή από το 1957 και Μετά

Μολονότι ήταν πολύ επιτυχημένη δικηγόρος, η Θάτσερ δεν ήταν ευχαριστημένη στη διάρκεια των ετών 1957-1958: το όνειρό της να γίνει βουλευτής δεν είχε εκπληρωθή. Γι' αυτό, όταν κενώθηκε μια βουλευτική έδρα το 1959, ζήτησε να είναι υποψήφια, το αίτημά της έγινε δεκτό και τον Οκτώβριο του 1959 εξελέγη βουλευτής. Αλλά δεν ήταν μια ευτυχισμένη περίοδος της ζωής της. Τα πρώτα της δύο χρόνια στη Βουλή (1960-1961) ήσαν γεμάτα γραφειοκρατική ρουτίνα και άλλες αγγαρείες που κάθε άλλο παρά τις ήθελε. Και μολονότι ο πρωθυπουργός Χάρολντ Μακμίλλαν την διόρισε υπουργό Κοινωνικών Ασφαλίσεων το 1961, ήταν δυσαρεστημένη: η οικονομική πολιτική του Μακμίλλαν δεν την εύρισκε σύμφωνη.

Η άσχημη περίοδος συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια. Τον Ιούλιο του 1963 ο Μακμίλλαν παραιτήθηκε και πρωθυπουργός ανέλαβε ο Ντάγκλας Χιουμ. Τον επόμενο χρόνο προκηρύχθηκαν νέες εκλογές και η Θάτσερ επανεξελέγη, αλλά με μικρή πλειοψηφία. Το χειρότερο ήταν ότι το Κόμμα των Συντηρητικών έχασε τις εκλογές. Η Θάτσερ και το κόμμα της απεσύρθησαν στην αντιπολίτευση μέχρι το 1970. Και η άσχημη κατάσταση συνεχίστηκε: στις εκλογές του 1970, οι Συντηρητικοί επανήλθαν στην εξουσία και η Θάτσερ εξελέγη και πάλι. Αλλά καίτοι ο νέος πρωθυπουργός, ο Χηθ, την διόρισε Υπουργό Παιδείας, άρχισαν να εμφανίζονται σοβαρότατα γι' αυτήν προβλήματα.

Η Θάτσερ αποφάσισε «να μην επιτρέπεται στα παιδιά να εγκαταλείπουν το σχολείο πριν συμπληρώσουν τα 16 τους χρόνια.»(8) Η απόφαση αυτή εξαγρίωσε μεγάλο μέρος του κόσμου. Και όταν ισχυρίσθηκε μπροστά σε ακροατήριο 5000 γυναικών ότι «αν θέλετε κάτι να ειπωθή, ζητήστε το από έναν άνδρα, ενώ αν θέλετε κάτι να γίνει, ζητήστε το από μια γυναίκα,»(9) έγινε αντιπαθής ακόμη και με το ίδιο της το κόμμα.

Αλλά δεν ήταν μόνον αυτό. Η κακή εποχή της Θάτσερ προκάλεσε κι άλλα λάθη. Το επόμενο βήμα της το 1970 ως Υπουργός Παιδείας εξαγρίωσε τόσο πολύ κόσμο που η πολιτική της καριέρα κινδύνευσε να καταστραφή: «έκοψε το δωρεάν γάλα στα σχολεία για παιδιά 7 έως 11 ετών.»(10) Όπως λέει η βιογράφος της Libby Hughes, «η χώρα ξεσηκώθηκε ολόκληρη, οι εφημερίδες την αποκαλούσαν "αυτή που άρπαξε το γάλα" και οι γελοιογράφοι προκαλούσαν ατέλειωτα γέλια εις βάρος της.»(11) Ήταν μια τόσο άσχημη περίοδος για την Θάτσερ που ο άντρας της τη ρώτησε γιατί δεν «τα παρατάει όλα.»(12)

Τον Φεβρουάριο του 1974 ήλθε το τελικό χτύπημα. Οι Συντηρητικοί προκήρυξαν εκλογές αλλά έχασαν: το Κόμμα των Εργατικών ξαναγύρισε στην εξουσία. Η Θάτσερ εξελέγη και πάλι, αλλά

τώρα ήταν στην αντιπολίτευση. Εγκατέλειψε το πολυτελές της γραφείο και ξαναγύρισε σ' ένα άλλο μικρό.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1974 και Μετά

Την άνοιξη του 1974 η κατάσταση άλλαξε για την Θάτσερ. Το κόμμα των Συντηρητικών περνούσε βαθειά πολιτική κρίση: τα μέλη του ήσαν δυσαρεστημένα με τον πρωθυπουργό Χηθ. Κάποιος ρώτησε τη Θάτσερ αν θα ήθελε να τον διαδεχθή. Γέλασε και είπε: «Δεν το βλέπω να συμβαίνει στη ζωή μου.»(13) Αργότερα όμως έβαλε υποψηφιότητα για αρχηγός του κόμματος. Και μετά την τελική ψηφοφορία τον Φεβρουάριο του 1975, έγινε αυτό που δεν πίστευε: η Θάτσερ εξελέγη αρχηγός της αντιπολιτεύσεως.

Μια νέα εποχή άρχισε έτσι γι' αυτήν. Άρχισε να ταξειδεύει στο Εξωτερικό για να εμπεδώσει τις γνώσεις της στις διεθνείς σχέσεις. Πήγε στην Αμερική για να συναντήσει τον πρόεδρο Τζίμμυ Κάρτερ καθώς επίσης και στο Χονγκ Κονγκ, την Κίνα και την Ιαπωνία. Και το ρωσικό πρακτορείο ειδήσεων ΤΑΣΣ της έδωσε ένα όνομα που θα της έμενε για πάντα: Σιδηρά Κυρία. «Είναι το καλλίτερο κομπλιμέντο που θα μπορούσαν ποτέ να μου κάνουν,»(14) είπε εκείνη.

Η αποφασιστική στιγμή ήλθε στις 30 Μαρτίου 1979: ο αγγλικός λαός είχε εξαγριωθή με την κυβέρνηση των Εργατικών εξ αιτίας των συνεχών απεργιών των εργαζομένων καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα –«τα βυτιοφόρα δεν μετέφεραν πετρέλαιο, τα πρατήρια βενζίνης δεν είχαν βενζίνη, τα τραίνα είχαν σταματήσει να κυκλοφορούν, τα σχολεία έμεναν κλειστά επειδή δεν είχαν θέρμανση.»(15) Η Θάτσερ αποφάσισε τότε να υποβάλει πρόταση δυσπιστίας στη Βουλή κατά των Εργατικών και μετά μια συζήτηση που κράτησε επτά ώρες, η μεγάλη νίκη έφθασε: η κυβέρνηση έχασε. Η Θάτσερ ήταν σε κατάσταση εξάψεως: «Μια νύχτα σαν κι' αυτή,» είπε, «έρχεται μόνο μια φορά στη ζωή του καθενός.»(16)

Μετά την ήττα της κυβερνήσεως, προκηρύχθηκαν νέες εκλογές για τις 3 Μαΐου 1979. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας η Θάτσερ ήταν ακούραστη. Και μολονότι οι εφημερίδες προέβλεπαν νίκη των Εργατικών, στο τέλος η κατάσταση αντιστράφηκε: το κόμμα της Θάτσερ επεκράτησε θριαμβευτικά κι αυτή έγινε Πρωθυπουργός της Αγγλίας. Όπως λέει και πάλι η βιογράφος της Libby Hughes, «τα μάτια της γέμισαν δάκρυα. Ήταν μια ιστορική νύχτα.»(17) Έξω από τη νέα της κατοικία στην οδό Ντάουνινγκ Στρήτ 10, «την περίμενε ένα ενθουσιώδες πλήθος και όλοι οι ρεπόρτερς των μέσων ενημερώσεως.»(18)

Η πρώτη προτεραιότητα της Θάτσερ ήταν η ανάκαμψη της οικονομίας της χώρας. Το επόμενο καλοκαίρι έκανε τεράστιες περικοπές στον κρατικό προϋπολογισμό για να μειώσει το έλλειμμα. Επίσης, το 1980 πήγε στον ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη και μίλησε σε πολλά διεθνή συνέδρια. Στο ετήσιο συνέδριο του Συντηρητικού Κόμματος το 1981 «τα μέλη του κόμματος τη χειροκρότησαν όρθιοι επί έξη λεπτά.»(19)

Τον Απρίλιο του 1982 ήλθε η ιστορική στιγμή: άρχισε ο πόλεμος στα νησιά Φώκλαντ. Στις 31 Μαρτίου 1982 πολεμικά πλοία της Αργεντινής είχαν αποπλεύσει για να επιτεθούν στα νησιά. Θα έφθαναν εκεί σε 48 ώρες. Το υπουργικό συμβούλιο στο Λονδίνο ήταν ανάστατο και τα περισσότερα μέλη του ήσαν κατά της ιδέας να δοθή μάχη. Αλλά η Θάτσερ διεφώνησε: «Κύριοι, θα πρέπει να πολεμήσουμε,»(20) τους είπε. Η καλή εποχή της την βοήθησε να πετύχει: το πολεμικό συμβούλιο συμφώνησε τελικά να στείλει δύο αεροπλανοφόρα και άλλα πλοία να υπερασπισθούν τα νησιά.

Εν τω μεταξύ τα πλοία της Αργεντινής έφθασαν στο μεγαλείτερο από τα νησιά και έθεσαν υπό τις διαταγές τους όλον τον πληθυσμό –κυρίως Άγγλους υπηκόους. Όταν ένα αγγλικό υποβρύχιο βύθισε ένα αργεντινό πλοίο, ένα αργεντινό αεροπλάνο βύθισε ένα αγγλικό πλοίο. Αλλά οι Άγγλοι τελικά επεκράτησαν και στις 14 Ιουνίου 1982 η Αργεντινή υποχώρησε. Της Θάτσερ η καλή εποχή είχε κερδίσει και πάλι. Όταν άκουσε τα νέα, είπε: «ήταν τα πιο θαυμάσια νέα που άκουσα ποτέ.»(21)

Από τον χειρισμό αυτόν του πολέμου η Θάτσερ κέρδισε τον σεβασμό των ηγετών όλου του κόσμου και έγινε ο ήρωας του κόμματός της. Τον Ιανουάριο του 1983 πήγε στα Φώκλαντ όπου ο ντόπιος πληθυσμός την υποδέχθηκε με αφάνταστη λατρεία. Αν όταν έγινε πρωθυπουργός ήταν μια μεγάλη στιγμή για τη Θάτσερ, η περιπέτεια των Φώκλαντ την ανέβασε ακόμη πιο ψηλά: στον θρίαμβο. Τον Μάϊο του 1983 προκήρυξε εκλογές για τον επόμενο μήνα και εξελέγη θριαμβευτικά για μια δεύτερη θητεία.

Τον Μάρτιο του 1987 ο νέος ηγέτης της Σοβιετικής Ενώσεως Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, κάλεσε τη Θάτσερ να επισκεφθή τη Μόσχα και να συναντηθή μαζί του. Η επίσκεψη δυνάμωσε «την πίστη του λαού για τις ικανότητες της Θάτσερ ως παγκόσμιος ηγέτης.»(22) Και είχε εκπληρώσει σχεδόν όλες τις προεκλογικές υποσχέσεις της: περισσότεροι Άγγλοι είχαν τώρα δικά τους σπίτια και η χώρα είχε αρχίσει «να γίνεται πάλι ένα ευημερεύον και ισχυρό έθνος.»(23)

Γι' αυτό προκήρυξε νέες εκλογές για τις 11 Ιουνίου 1987 οπότε κέρδισε μια άνευ προηγουμένου τρίτη θητεία. Φαινόταν ότι θα «έμενε στην εξουσία για πολλά χρόνια ακόμη.»(24) Το 1989 είχε περίσσευμα στον κρατικό προϋπολογισμό 10 δισεκατομμύρια λίρες και σκόπευε να κάνει «τη φιλοσοφία της έναν τρόπο ζωής για τη Βρετανία.»(25)

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1990.

Αλλά τον Νοέμβριο του 1990 ήλθε το τέλος της πολιτικής ζωής της Θάτσερ: τα μέλη του Συντηρητικού Κόμματος διεφώνησαν με τη φορολογική της πολιτική κι αυτή αναγκάστηκε να παραιτηθή. Ήταν η πιο πικρή στιγμή της ζωής της. Στην αρχή νόμισε ότι θα ξαναγύριζε σύντομα. Αλλά δεν ήξερε ότι είχε μπή σε άσχημη εποχή που δεν μπορούσε ν' ανατραπή. Από τότε η κατάσταση χειροτέρευσε: η Θάτσερ έχασε πλέον τη μαγική επιρροή που εξασκούσε στον αγγλικό λαό και έτσι παρέμεινε μακρυά από την πολιτική. Μόνη χαρά της έγιναν τα εγγόνια της. Όταν επισκέπτονταν την Αγγλία, τα πήγαινε «στην αίθουσα θεατών της Βουλής να τους δείξει πού η γιαγιά τους κάποτε προήδρευε,» η βιογράφος της Libby Hughes λέει.

Η άσχημη αυτή εποχή της Θάτσερ συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια. Πέθανε ο αγαπημένος της σύζυγος, ο γιος της βρέθηκε κατηγορούμενος για βαρύτατα αδικήματα, ενώ εκείνη αποτραβήχτηκε παντελώς από την πολιτική σκηνή.

Συμπέρασμα

Η βιογραφία της Θάτσερ δείχνει ότι οι καλές και άσχημες εποχές της εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1941, 1957, 1974 και 1990. Οι χρονολογίες αυτές είναι ακριβώς ίδιες με τις χρονολογίες του Δαλαϊλάμα και του Γκορμπατσώφ όπως τις είδαμε στα δύο προηγούμενα κεφάλαια. Βλέπουμε έτσι ότι οι εναλλαγές των εποχών που περιγράφονται σ' αυτό το βιβλίο ισχύουν όχι μόνο για τους άνδρες αλλά και για τις γυναίκες.

Θα δούμε επίσης αργότερα γιατί η αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο βοήθησε την Θάτσερ να πετύχει στον πόλεμο των Φώκλαντ μολονότι η πλειοψηφία των

υπουργών της ήταν εναντίον του πολέμου. Η ριψοκίνδυνη ενέργειά της κατέληξε σε θρίαμβο: η Αργεντινή παραδόθηκε. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή της διάσημης Αμερικανίδας ηθοποιού Ελίζαμπεθ Τέϊλορ.

****

7. Ελίζαμπεθ Τέϊλορ

Η Ελίζαμπεθ Τέϊλορ γεννήθηκε στο Λονδίνο από γονείς Αμερικανούς οι οποίοι πολύ σύντομα γύρισαν στην πατρίδα τους. Επειδή δεν έχουμε πολλές λεπτομέρειες για τα πρώτα της χρόνια, δεν μπορούμε φυσικά να ξέρουμε αν σ' αυτή την ηλικία ήταν ευτυχισμένη ή όχι και συνεπώς αν ήταν σε καλή ή άσχημη εποχή. Φαίνεται ότι είχε μια φυσιολογική παιδική ηλικία, πήγαινε σχολείο και έπαιζε με τ' άλλα παιδιά. Ξέρουμε όμως ότι από το 1941 μια καλή, θαυμάσια, εποχή άρχισε γι' αυτήν.*

---

* Η πηγή μου για τη βιογραφία της Τέϊλορ στο κεφάλαιο αυτό είναι το βιβλίο της Larissa Branin *Λιζ, η Φωτογραφική Βιογραφία της Ελίζαμπεθ Τέϊλορ (Liz, the Pictorial Biography of Elizabeth Taylor),* έκδοση Courage Books, Νέα Υόρκη, 2000.

Η Καλή Εποχή από το 1941 και μετά

Χάρις στις γνωριμίες της μητέρας της, η μικρή Τέϊλορ υπέγραψε το 1941 –σε ηλικία 9 ετών– συμβόλαιο με την κινηματογραφική εταιρεία Universal. Η καριέρα της ως ηθοποιού είχε αρχίσει. Μολονότι τον επόμενο χρόνο απελύθη – επειδή «δεν είχε ταλέντο» είπε ο διευθυντής της εταιρείας– η καριέρα της συνεχίστηκε σύντομα. Το 1943 υπέγραψε συμβόλαιο για έναν χρόνο με τη μεγαλείτερη απ' όλες κινηματογραφική εταιρεία Μέτρο Γκόλντουιν Μάγερ, για να παίξει στο έργο *Λάσση Γύρνα Σπίτι.* Το έργο είχε αμέσως τεράστια επιτυχία.

Οι επιτυχίες της συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια. Το 1944 έπαιξε έναν εντυπωσιακό ρόλο στη *Τζέην Έϋρ,* καθώς και έναν μικρό ρόλο στο έργο *Οι Λευκοί Βράχοι του Ντόβερ.* Το 1945 η ερμηνεία της με πάθος στο έργο *Εθνικό Βελούδο (National Velvet)* της έφερε και νέο συμβόλαιο με μισθό 1200 δολλάρια τον μήνα. Συντηρούσε έτσι τώρα όλη την οικογένειά της. Αναγνωρίζοντας τις επιτυχίες της, το μεγάλο αμερικανικό περιοδικό *Λάϊφ* δημοσίευσε το 1945 πρωτοσέλιδο άρθρο με την ευκαιρία των γενεθλίων της –είχε συμπληρώσει τα 13 της χρόνια.

Το 1946 η Τέϊλορ έπαιξε στο έργο *Το Θάρρος της Λάσση,* ενώ το 1947 ήλθε η μεγάλη επιτυχία του Μπροντγουέϊ *Η Ζωή με τον Πατέρα* καθώς και η *Σύνθια* όπου είχε το πρώτο της φιλί επί σκηνής. Στη *Σύνθια* έπαιξε έναν πολύ συγκινητικό ρόλο και το έργο είχε μεγάλη επιτυχία. Αποτέλεσμα ήταν η κινηματογραφική εταιρεία «να την κρατάει τώρα στα πούπουλα, σαν πανέμορφη πρηγκίπισσα.»(1)

Οι επιτυχίες συνεχίστηκαν. Το 1948 έπαιξε στα έργα *Ραντεβού με τη Τζούντυ* και *Η Τζούλια Παρεκτρέπεται,* ενώ το 1949 ήλθαν τα έργα *Η Μικρή Γυναίκα* και ο *Συνωμότης.* Το 1950 ήλθε ένα ακόμη έργο που έγινε αμέσως τεράστια επιτυχία: ο *Πατέρας της Νύφης.* Τον ίδιο χρόνο η Τέϊλορ ανήγγειλε τους αρραβώνες της με τον Κόνραντ Νίκυ Χίλτον, τον κληρονόμο των

μεγάλων ξενοδοχείων και «πιο περιζήτητο εργένη της Αμερικής.»(2) Παντρεύτηκαν στις 6 Μαΐου του ίδιου χρόνου –εκείνη ήταν 18 χρονών, εκείνος 23.

Μολονότι η Τέϊλορ απογοητεύτηκε σύντομα από τον γάμο της –ύστερα από επτά μόλις μήνες ζήτησε διαζύγιο– το γεγονός αυτό δεν την επηρέασε καθόλου και συνέχισε να παίζει πρωταγωνιστικούς ρόλους. Το 1951 εμφανίστηκε στο έργο *Μια Θέση στον Ήλιο* με τον Μοντγκόμερυ Κλιφτ και το φιλμ γνώρισε επίσης μεγάλη επιτυχία. Μετά το διαζύγιό της πρωταγωνίστησε το 1952 στο έργο *Η Αγάπη Είναι Καλλίτερη από Ποτέ (Love Is Better Than Ever),* όπου δημιούργησε ερωτικό δεσμό με τον διευθυντή του έργου. Αμέσως μετά πρωταγωνίστησε –στο Λονδίνο αυτή τη φορά– στο μεγαλειώδες έργο *Ιβανόης* (1952), όπου ερωτεύτηκε τον Άγγλο σταρ του σινεμά Μάϊκλ Ουάϊλντινγκ (Michael Wilding). Εκείνος ήταν παντρεμμένος, αλλά μετά το διαζύγιό του – στις αρχές του 1952– παντρεύτηκαν. Ένα χρόνο αργότερα η Τέϊλορ γέννησε το πρώτο της παιδί.

Το 1954 η Τέϊλορ εμφανίστηκε και σε άλλες μεγάλες παραγωγές, όπως ο *Ωραίος Μπρούμμελ* και ο *Δρόμος των Ελεφάντων.* Αλλά μετά το 1955, όταν γεννήθηκε ο δεύτερος γιος της, ο γάμος της με τον Γουάϊλντινγκ άρχισε να καταρρέει. Δεν είχε δουλειά εκείνος και η αδιαφορία του γι' αυτό είχε αρχίσει να την ενοχλεί. Ήταν σ' αυτήν ακριβώς την κατάσταση όταν γνώρισε τον διάσημο παραγωγό κινηματογραφικών ταινιών του Χόλλυγουντ Μάϊκ Τοντ (Mike Todd), ηλικίας 49 ετών, ο οποίος σύντομα της ζήτησε να παντρευτούν. Θαμπωμένη από τη γοητεία του εκείνη, χώρισε τον Γουάϊλντινγκ και παντρεύτηκε αμέσως τον Τοντ, στις αρχές του 1957. Αμέσως μετά τον γάμο της άρχισε να ζη μεγάλη ζωή. Ο Τοντ της προσέφερε δείπνα με σαμπάνιες και χαβιάρι, τη γέμιζε με γούνες και διαμάντια και διέθετε τη Ρολλς-Ρόϋς του και το ιδιωτικό του αεροπλάνο για τις μετακινήσεις της.

Η Άσχημη Εποχή από το 1958 και μετά

Αλλά μια βροχερή νύχτα τον Μάρτιο του 1958, το ιδιωτικό αεροπλάνο του Τοντ συνάντησε φοβερή ομίχλη πάνω από το Νέο Μεξικό και έπεσε. Ο Τοντ και όλοι όσοι ήσαν μέσα σκοτώθηκαν. Ο άνδρας που είχε μαγέψει την Τέϊλορ είχε φύγει για πάντα, έναν μόλις χρόνο μετά τον γάμο του. Μόλις η Ελίζαμπεθ έμαθε τα τρομερά νέα, έφθασε στα όρια της υστερίας: όρμησε με το νυχτικό της τρέχοντας στις σκάλες του σπιτιού της προς την εξώπορτα κι εκεί κατέρρευσε.

Από τώρα κι έπειτα η ζωή της Τέϊλορ έγινε ερείπια. Μετά την κηδεία του Τοντ, η ηθοποιός και φίλη της Τέϊλορ Ντέμπι Ρέϋνολτζ έστειλε τον άντρα της, τον τραγουδιστή Έντι Φίσερ (Eddie Fisher), να παρηγορήσει την Τέϊλορ. Σύντομα όμως «η παρηγοριά έγινε κάτι περισσότερο,»(3) όπως λέει η βιογράφος της Τέϊλορ Larissa Branin. Τον επόμενο χρόνο ο Φίσερ παραδέχτηκε δημόσια ότι αυτός και η Τέϊλορ είχαν ερωτικό δεσμό –και μετά το διαζύγιό του με την Ρέϋνολτζ, ο Φίσερ και η Τέϊλορ «συνέχισαν τη σχέση τους ανοικτά και προκλητικά.»(4)

Οι συνθήκες αυτές προκάλεσαν όπως ήταν επόμενο, μια εχθρική στάση του κόσμου, ενώ υπήρξαν ακόμη και απειλές θανάτου. Όπου πήγαιναν η Τέϊλορ και ο Φίσερ, τους αντιμετώπιζαν πλήθη κόσμου και διάφορες οργανώσεις που απαιτούσαν ευπρέπεια. Ακόμη και ο Πάπας κατηγόρησε την Τέϊλορ για ασέλγεια και μοιχεία,»(5) γεγονός που λίγο έλειψε να καταστρέψει την καριέρα της. Και μολονότι το ζεύγος παντρεύτηκε το 1959, εν τούτοις το όλο περιστατικό είχε καταστρέψει τις πιθανότητες της Τέϊλορ να κερδίσει το βραβείο Όσκαρ για τον ρόλο της στο έργο *Λυσσασμένη Γάτα* ή στο έργο *Ξαφνικά Πέρσυ το Καλοκαίρι.*

Η Τέϊλορ εξ άλλου, δεν ήταν καθόλου ευτυχισμένη από τον γάμο της με τον Φίσερ. Ενώ ήταν ακόμη νιόπαντρη, εξομολογήθηκε ότι «ο γάμος της αυτός ήταν σκέτο λάθος και ότι ενώ είχε

επιδιώξει να διατηρήσει στο μυαλό της ζωντανή τη μνήμη του Τοντ μέσω του Φίσερ,»(6) το μόνο που πέτυχε ήταν να έχει το φάντασμά του. Στο μεταξύ είχε και έναν άλλον λόγο να είναι δυσαρεστημένη: η καριέρα του Φίσερ είχε αρχίσει να καταρρέει, εκείνος γινόταν όλο και πιο ανήσυχος, περνούσε τον καιρό του πίνοντας συνεχώς και μεθώντας, ενώ έχανε τεράστια ποσά παίζοντας χαρτιά.

Αυτή ήταν η κατάσταση των πραγμάτων όταν η Τέϊλορ γνώρισε στη Ρώμη το 1962 τον διάσημο Άγγλο ηθοποιό του κινηματογράφου Ρίτσαρντ Μπάρτον. Εκείνη έπαιζε στο έργο *Κλεοπάτρα* τον ρόλο της πρωταγωνίστριας κι εκείνος τον ρόλο του Μάρκου Αντώνιου. Σύντομα μια ερωτική σχέση δημιουργήθηκε ανάμεσά τους. Όμως και οι δύο ήσαν παντρεμμένοι. Το σκάνδαλο έγινε αμέσως γνωστό σ' ολόκληρο τον κόσμο και για άλλη μια φορά η Τέϊλορ κατηγορήθηκε ότι «ήταν μια πρόστυχη και αδιάντροπη γυναίκα που κλείνει σπίτια.»(7)

Και μολονότι μετά την έκδοση των διαζυγίων τους, η Τέϊλορ και ο Μπάρτον παντρεύτηκαν –το 1964– ο γάμος τους απλώς σηματοδότησε την αρχή μιας απίστευτα ταραχώδους περιόδου στη ζωή της Τέϊλορ. Ένα χρόνο πριν τον γάμο της, η Τέϊλορ είχε υπογράψει συμβόλαιο για να παίξει στην *Κλεοπάτρα* με αμοιβή ένα εκατοιμμύριο δολλάρια και ποσοστό 10 τοις εκατό επί των εισπράξεων του έργου. Αποτέλεσμα ήταν να έχει κερδίσει το 1965 περίπου 7 εκατομμύρια δολλάρια. Όταν συνεπώς παντρεύτηκε τον Μπάρτον, «ζούσε ήδη σαν βασίλισσα.»(8) Το στυλ αυτό ζωής ανέβηκε ακόμη περισσότερο μετά τον γάμο της. Και οι δύο ηθοποιοί έπαιρναν τεράστιους μισθούς και είχαν «έναν ολόκληρο στόλο από Ρολλς-Ρόϋλς, μια θαλαμηγό διακοσμημένη με αυθεντικά έργα διασήμων ζωγράφων, ενώ αργότερα απέκτησαν και δικό τους ιδιωτικό αεροπλάνο.»(9)

Αλλά η εποχή ήταν ακόμη άσχημη για την Τέϊλορ. Ο τρόπος της ζωής του ζευγαριού τους είχε αποξενώσει από τον έξω κόσμο και τους προκαλούσε ανία –κι αυτοί άρχισαν να πίνουν χωρίς μέτρο. Τον ίδιο καιρό η Τέϊλορ είχε και σοβαρά προβλήματα υγείας –«χρόνια ισχιαλγία, ρευματισμούς, μερική αφαίρεση μήτρας»10) –που σύντομα της προκάλεσαν σοβαρή εξάρτηση από τα παυσίπονα και το αλκοόλ, μια εξάρτηση που κράτησε μέχρι το 1984. Όλη αυτή η κατάσταση προξενούσε μεγάλη πίεση στον γάμο της και ο Μπάρτον προσπάθησε πολλές φορές να την διορθώσει, αλλά χωρίς αποτέλεσμα –η κακή εποχή δεν μπορούσε ν' αντιστραφή.

Επίσης στην καριέρα της η Τέϊλορ δεν ήταν ευτυχισμένη όσο πριν. Μολονότι πήρε το βραβείο της καλλίτερης ηθοποιού το 1966 για τον ρόλο της στο έργο *Ποιός Φοβάται τη Βιρτζίνια Γουφ,* οι κριτικοί είπαν ότι ο ρόλος της αυτός «σημοτοδότησε την κορυφή της καριέρας της, επειδή κανένας άλλος ρόλος της στο μέλλον δεν θα είναι ισάξιος.»(11) Και όταν το 1972 βγήκε στις κινηματογραφικές αίθουσες το έργο *X,Y and Zee* , οι κριτικοί είπαν ότι ήταν ο χειρότερος ρόλος της.

Στο τέλος του 1972 ήλθε μια τραγωδία που κατέστρεψε τις σχέσεις της Τέϊλορ με τον Μπάρτον. Πέθανε ο αδελφός του Μπάρτον κι εκείνος άρχισε να πίνει και να μεθάει. Ακολούθησαν προστριβές και μεγάλοι καβγάδες με την Τέϊλορ και τελικά ο Μπάρτον έφθασε στη μοιχεία. Αποτέλεσμα ήταν να πάψουν το 1973 να ζουν μαζί. Τον επόμενο χρόνο 1974 ξανασμίξανε, αλλά ο Μπάρτον «συνέχισε να υποκύπτει στις χάρες των άλλων γυναικών.»(12) Κατόπιν αυτού ο γάμος τους διαλύθηκε: η Τέϊλορ έφυγε –καίτοι αγαπούσε πολύ τον Μπάρτον– και σύντομα ακολούθησε το διαζύγιό τους.

Αλλά η άσχημη αυτή εποχή στη ζωή της Τέϊλορ, που κράτησε 16-17 χρόνια, έφθασε στο τέλος της. Μια νέα εποχή άρχισε τώρα γι' αυτήν καλή πάλι και επίσης 16-17 ετών, στη διάρκεια της

οποίας θα ζήσει μια αξιοπρεπή και ήσυχη ζωή, θα θεραπεύσει την εξάρτησή της από τα φάρμακα και το αλκοόλ και θα δημιουργήσει μια επικερδή επιχείρηση αρωμάτων από την οποία θα ξανακερδίσει τα εκατομμύρια δολλάρια που έχασε στο παρελθόν.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1975 και μετά

Το 1975 η Τέϊλορ έζησε έναν ευτυχισμένο χρόνο: παντρεύτηκε για δεύτερη φορά τον Μπάρτον. Αλλά επειδή τίποτα δεν είχε αλλάξει εν τω μεταξύ στη συμπεριφορά του Μπάρτον, η Τέϊλορ αποφάσισε ν' απαλλαγή για πάντα από τα προβλήματα που αυτός της δημιουργούσε: πήραν το τελικό διαζύγιο το 1976. Από τώρα και στο εξής η Τέϊλορ θα επεδίωκε την ευτυχία της με έναν άλλον τρόπο: με την ήσυχη ζωή. Μετά το διαζύγιό της από τον Μπάρτον γνώρισε τον Τζων Γουώρνερ (John Warner), έναν ωραίο και πλούσιο πολιτικό από την πολιτεία της Βιρτζίνια, που μερικά χρόνια αργότερα εξελέγη Γερουσιαστής. Σύντομα εκείνος έγινε ο έβδομος σύζυγός της. Η Τέϊλορ είπε στους δημοσιογράφους ότι «το μόνο που ήθελε να κάνει ήταν να ζήσει τη ζωή της στη φάρμα του ανδρός της στη Βιρτζίνια.» Και τα επόμενα δύο χρόνια έκανε ακριβώς αυτό που είχε θελήσει.

Αργότερα, η Τέϊλορ αποφάσισε να βάλει λίγο κέφι στη ζωή της. Το 1979 εμφανίστηκε στην πίστα του διάσημου χορευτικού κέντρου Studio 54 στη Νέα Υόρκη. Όπως λέει η βιογράφος της Larissa Branin, «πρωτοστατούσε στη σκηνή και περνούσε νύχτες ολόκληρες κάτω από τη ζαλιστική χορευτική μουσική του ντίσκο.»(13) Και το 1980 αποφάσισε να ξαναγυρίσει στην καριέρα της. Αυτή τη φορά ήταν στο θέατρο, στην παραγωγή του Μπροντγουέι *Μικρές Αλεπούδες.* Το έργο είχε αμέσως τεράστια επιτυχία. Αλλά επειδή ο άντρας της, που είχε γίνει Γερουσιαστής εν τω μεταξύ, είχε αντιρρήσεις, η Τέϊλορ αποφάσισε στο τέλος του 1981 να χωρίσουν.

Τρία χρόνια αργότερα, το 1984, μια νέα, πολύ μεγάλη στιγμή έφθασε στην προσωπική ζωή της Τέϊλορ. Μπήκε σε μια κλινική στην Καλιφόρνια και βγήκε απ' αυτήν τελείως θεραπευμένη από την εξάρτησή της στα φάρμακα και το αλκοόλ –και «δυνατότερη σωματικά και πνευματικά.»(14) Η καλή εποχή της Τέϊλορ είχε κάνει το θαύμα της.

Στη συνέχεια, η Τέϊλορ άρχισε να ασχολείται –το 1985– σε μια άλλη σφαίρα δραστηριοτήτων που της έφερε σύντομα μεγάλη ικανοποίηση: ένωσε τις δυνάμεις της στη μάχη κατά της αρρώστειας του Έϊτζ. Στην αρχή ξεκίνησε μια σταυροφορία για να πληροφορηθή ο κόσμος για την αρρώστεια και για να συγκεντρωθούν χρήματα για έρευνες. Για τον σκοπό αυτόν ίδρυσε μαζί με άλλους το Αμερικανικό Ίδρυμα για την Έρευνα του Έϊτζ. Και ήταν η πρώτη που παρουσιάστηκε σε συνεδρίαση του Κογκρέσσου και ζήτησε χρηματοδότηση για το Εθνικό Ινστιτούτο Υγείας. Οι προσπάθειές της είχαν τεράστια επιτυχία: οι προσωπικές εμφανίσεις της κατάφεραν να συγκεντρωθούν εκατομμύρια δολλάρια για την έρευνα του Έϊτζ. Είχε γίνει τώρα και φιλάνθρωπος –και ήταν πολύ ευχαριστημένη.

Το 1987 έφθασε στο ανώτερο σημείο αυτής της καλής εποχής της: άρχισε καινούργια καριέρα. Ξεκίνησε μια επιχείρηση αρωματοποιΐας και δημιούργησε ένα άρωμα, το «Passion,» που έγινε «σύντομα διάσημο και της έφερε εισπράξεις περίπου 70 εκατομμύρια δολλάρια τον χρόνο.»(15) Ξανακέρδισε έτσι τα χρήματα που είχε χάσει στο παρελθόν. Τα επόμενα τρία χρόνια 1988-1990, η Τέϊλορ συνέχισε την επιτυχημένη προσπάθειά της με το Έϊτζ «βοηθώντας να συγκεντρωθούν εκατομμύρια για τον σκοπό αυτό, ενώ συγχρόνως διατηρούσε ένα αυστηρό πρόγραμμα για την προώθηση της επικερδούς αρωματοποιΐας της.»(16)

Αλλά αυτή η καλή εποχή θα τελείωνε στο 1990.

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1990.

Το 1991 η Τέϊλορ έκανε άλλον έναν γάμο: παντρεύτηκε έναν εργάτη οικοδομών, τον Λάρρυ Φορτένσκυ (Larry Fortensky), όγδοον σύζυγόν της. Αλλά ο γάμος της αυτός της δημιούργησε πολλά προβλήματα. Κατ' αρχήν, πολλοί την κατηγόρησαν ότι ο γάμος της δεν ταίριαζε ούτε με την κοινωνική της θέση αλλά ούτε και με την ηλικία της: εκείνη ήταν 59 ετών, εκείνος 39. Στη συνέχεια, η Τέϊλορ αντιμετώπισε και σοβαρά προβλήματα υγείας και το 1995 έκανε εγχείρηση για την αντικατάσταση των οστών του ισχίου της. Η μεγάλης διάρκειας ανάρρωση που ακολούθησε προκάλεσε ανεπανόρθωτη βλάβη στις σχέσεις της με τον Φορτένσκυ –και το 1996 εκείνη αναγκάστηκε να ζητήσει διαζύγιο. Οι δικηγόροι της «έδωσαν μάχη για τις εξωφρενικές χρηματικές απαιτήσεις του Φορτένσκυ.»(17)

Στο μεταξύ η Τέϊλορ έπαιξε σε κάτι μετριότατα έργα στην τηλεόραση που πολλοί είπαν ότι «δεν ήσαν άξια για μια ηθοποιό που είχε πάρει το βραβείο του καλλίτερου ρόλου.»(18) Και το 1997 η κακή εποχή συνεχίστηκε: η κατάσταση της υγείας της χειροτέρευσε. Έπαθε καρδιακό επεισόδιο εξ αιτίας όγκου στον εγκέφαλο. Υπεβλήθη σε πολύ επικίνδυνη εγχείρηση και είχε πιστέψει ότι θα πέθαινε. Ένας όγκος που είχε μέγεθος όσο ένα λεμόνι αφαιρέθηκε από τον εγκέφαλό της και η επέμβαση της άφησε μια ουλή από το αυτί μέχρι την κορυφή του κεφαλιού της.

Οι ατυχίες δεν σταμάτησαν εδώ. Στα χρόνια 1998-1999, η Τέϊλορ «έπεσε και έσπασε πολλές φορές πολλά κόκκαλά της.»(19) Έμεινε στο κρεββάτι σχεδόν ένα χρόνο. Σε αυτή την ηλικία (ήταν 74 χρονών το 2006), η υγεία της ήταν ο κυριότερος παράγοντας που καθόριζε το είδος της εποχής της. Οι ενδείξεις όμως δεν ήσαν ευνοϊκές: τα προβλήματα με την υγεία της δεν είχαν τελειώσει.

Συμπέρασμα

Από τις εποχές της Τέϊλορ βλέπουμε ότι αυτές εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1941, 1958, 1974 και 1990 –ακριβώς όπως των Δαλαϊλαμα, Γκορμπατσώφ και Θάτσερ, που είδαμε στα τρία προηγούμενα κεφάλαια. Επιβεβαιωνόμαστε έτσι ακόμη περισσότερο ότι οι εναλλαγές των εποχών δεν συμβαίνουν μόνο στη ζωή των ανδρών αλλά και στη ζωή των γυναικών.

Επίσης θα δούμε αργότερα πώς η αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο εξηγεί γιατί ο τρόπος ζωής της Τέϊλορ και του συζύγου της Μπάρτον τους απομόνωσε από τον έξω κόσμο, τους προκαλούσε ανία, άρχισαν να πίνουν χωρίς μέτρο, ενώ η Τέϊλορ είχε σοβαρά προβλήματα υγείας που σύντομα της προκάλεσαν σοβαρή εξάρτηση από τα παυσίπονα και το αλκοόλ, μολονότι και οι δύο ηθοποιοί έπαιρναν τεράστιους μισθούς, είχαν έναν ολόκληρο στόλο από ΡολλςΡόϋλς, μια θαλαμηγό διακοσμημένη με αυθεντικά έργα διασήμων ζωγράφων, ενώ αργότερα απέκτησαν και δικό τους ιδιωτικό αεροπλάνο.

Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή της άλλοτε Πρώτης Κυρίας της Αμερικής Τζάκυ ΚέννεντυΩνάση.

****

8. Τζάκυ Κέννεντυ-Ωνάση

Η Τζάκυ Κέννεντυ-Ωνάση γεννήθηκε στο Λονγκ Άϊλαντ της Νέας Υόρκης και το όνομα του πατέρα της ήταν Τζων Μπουβιέ. Η χρηματιστηριακή κρίση του 1929 είχε βλάψει πολύ άσχημα την οικονομική κατάσταση του πατέρα της και η ίδια είχε ένα «αίσθημα ανασφάλειας και φοβόταν τη φτώχεια.»(1) Όταν ήταν επτά-οκτώ χρονών, η οικογένειά της άρχισε να διαλύεται. Οι γονείς της καβγάδιζαν συχνά για τις εξωσυζυγικές σχέσεις του πατέρα της και στη συνέχεια χώρισαν. Τα άλλα παιδιά κορόϊδευαν τη Τζάκυ στο σχολείο κι εκείνη ένοιωθε «σαν γατί χωρίς μάνα,»(2) λέει η βιογράφος της Sarah Bradford.*

---

* Όλα τα γεγονότα και οι λεπτομέρειες στη βιογραφία της Τζάκυ προέρχονται από το βιβλίο της Sarah Bradford *Βασίλισσα της Αμερικής (America's Queen, The Life of Jacqueline Kennedy Onassis),* έκδοση Penguin Books, Νέα Υόρκη, 2001.

Και το 1940 η κατάσταση έγινε χειρότερη: οι τοπικές εφημερίδες δημοσίευσαν τα νέα για τον χωρισμό των γονιών της με λεπτομέρειες για τις εξωσυζυγικές σχέσεις του πατέρα της και η ταπείνωση έλαβε διαστάσεις. Το γεγονός αυτό προκάλεσε μεγάλη ανασφάλεια στη Τζάκυ και αισθανόταν ντροπή μπροστά στον κόσμο.

Η Καλή Εποχή από το 1941 και μετά

Αλλά από το 1941 και μετά η κατάσταση άλλαξε: μια καλή εποχή άρχισε για τη Τζάκυ. Το 1941, σε ηλικία 12 ετών, είχε την πρώτη της επιτυχία: κέρδισε το βραβείο ιππασίας σε μια τοπική επίδειξη. Και το 1942 τα πράγματα έγιναν ακόμη καλλίτερα: η μητέρα της παντρεύτηκε έναν πλούσιο που ήταν κληρονόμος μιας εταιρείας πετρελαίων και δύο πολυτελών επαύλεων. Η Τζάκυ αγκάλιασε τη νέα της οικογένεια με πολύ αγάπη και για πρώτη φορά στη ζωή της ένοιωθε ασφάλεια.

Το 1944 γράφτηκε σ' ένα σχολείο για παιδιά πλουσίων όπου σύντομα διακρίθηκε ως εξαιρετική μαθήτρια. Το 1946 πήρε το πρώτο βραβείο στη λογοτεχνία και όταν τελείωσε το σχολείο αυτό το 1947 ήταν «μια ζωηρή κοπέλλα 17 ετών, με φαντασία και εμπιστοσύνη στον εαυτό της,»(3) που κοίταζε μπροστά και είχε απεριόριστες δυνατότητες. Τον ίδιο χρόνο γράφτηκε σ' ένα πολύ διάσημο κολλέγιο θηλέων, ενώ το 1948 ανακηρύχθηκε "Νεαρή Βασίλισσα της Χρονιάς," γεγονός που "την ανέβασε αμέσως σχεδόν στο επίπεδο των αστέρων του Χόλλυγουντ."(4)

Η καλή εποχή συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια: μεταξύ των ετών 1949 και 1951 ταξείδευσε στην Ευρώπη και πήγε στην Αγγλία, την Ελβετία, την Ιταλία και τη Γαλλία, όπου χάρηκε την πολιτιστική ζωή εκεί. Και το 1952 ένα όνειρο ζωής γι' αυτήν έγινε πραγματικότητα: προσελήφθη στην εφημερίδα *Washington Times,* όπου έγραφε μια στήλη και σύντομα καθιερώθηκε. Τον ίδιο χρόνο ήλθε και η αποκορύφωση: γνωρίστηκε με τον άνθρωπο που επρόκειτο να έχει την πιο μεγάλη επιρροή στη ζωή της, τον «πιο περιζήτητο εργένη της Αμερικής»(5) και ένα από τα πλουσιότερα μέλη του αμερικανικού Κογκρέσσου –τον Γερουσιαστή Τζων Κέννεντυ. Πολύ σύντομα, ο Κέννεντυ της πρότεινε γάμο και τον Σεπτέμβριο του 1953 παντρεύτηκαν: εκείνος 36 ετών, εκείνη 24. Ήταν η ευτυχέστερη μέρα στη ζωή της Τζάκυ.

Το ζευγάρι πέρασε τον μήνα του μέλιτος στο Ακαπούλκο, στο Μεξικό. Βαθειά ερωτευμένη με τον άντρα της εκείνη, έγραψε εκεί ένα ποιήμα γι' αυτόν. Στα επόμενα τρία χρόνια 1954-1956 η

Τζάκυ έζησε μια ζωή γεμάτη μεγαλεία και χαρές. Οι δεξιώσεις που έδιναν οι βαθύπλουτοι φίλοι του Κέννεντυ ήσαν ατελείωτες. Και το 1957 ήλθε άλλη μία χαρά: η Τζάκυ γέννησε το πρώτο της παιδί –την Καρολίνα– που με τόση ανυπομονησία περίμενε.

Αλλά το 1957 ήταν η τελευταία χρονιά αυτής της καλής εποχής της Τζάκυ.

Η Άσχημη Εποχή από το 1957 και μετά

Τα πρώτα σύννεφα στη ζωή της Τζάκυ άρχισαν να εμφανίζονται αμέσως μέσα στο 1957. Λίγο μετά τη γέννηση της κόρης της, η Τζάκυ άρχισε να ανακαινίζει και να στολίζει το σπίτι της. Αλλά ο άντρας της είχε αντιρρήσεις. Έγινε έξαλλος. «Για ποιό λόγο ξοδεύεις όλα αυτά τα χρήματα;»(6) της φώναζε. Ήταν η πρώτη τους σύγκρουση. Η στροφή στη ζωή της Τζάκυ είχε αρχίσει. Γι’ αυτό, όταν το 1958 εκείνος έκανε την προεκλογική του εκστρατεία για να ξαναβγή Γερουσιαστής, εκείνη τον συνόδευε με «μια ψεύτικη επίδειξη ενθουσιασμού» (7) λέει η βιογράφος της Sarah Bradford.

Τον επόμενο χρόνο ο Κέννεντυ ανήγγειλε την πρόθεσή του να βάλει υποψηφιότητα για Πρόεδρος της Αμερικής. Αλλά η Τζάκυ δεν ήταν ευτυχής. Τον προηγούμενο χρόνο εκείνος ήταν τόσο κουρασμένος από την προεκλογική του εκστρατεία ώστε σπάνια μιλούσαν μεταξύ τους. Τί θα συνέβαινε αν γινόταν Πρόεδρος; Γι’ αυτό, ενώ ο Κέννεντυ και οι φίλοι του πανηγύριζαν το 1960 για την επιτυχία του στις προκριμματικές εκλογές, η Τζάκυ ήταν σε τόσο άθλια κατάσταση που εξαφανίστηκε από τη σκηνή και «πήγε έξω και κάθισε στο αυτοκίνητο μόνη της.»(8)

Η ίδια κατάσταση επικράτησε και όταν ο Κέννεντυ μίλησε στη συνέλευση του κόμματος που τον ανακήρυξε υποψήφιο Πρόεδρο. Ενώ όλη η οικογένεια Κέννεντυ ήταν εκεί, η Τζάκυ δεν ήταν: παρακολούθησε την ομιλία του από την τηλεόραση στο σπίτι της –και αισθανόταν «ολομόναχη σ’ ολόκληρη την Αμερική,»(9) όπως η ίδια είπε αργότερα. Και όταν ο Κέννεντυ εξελέγη Πρόεδρος τον Νοέμβριο του 1960, η Τζάκυ και πάλι δεν ήταν ευτυχής. Όταν άκουσε τα σνέα, «φόρεσε ένα αδιάβροχο και πήγε στην παραλία για έναν μοναχικό περίπατο, ενώ τα άλλα μέλη της οικογένειας άρχισαν να ντύνονται για τη φωτογραφία της νίκης.»(10)

Η Τζάκυ έγινε Πρώτη Κυρία της Αμερικής μετά την ορκωμοσία του Κέννεντυ τον Ιανουάριο του 1961. Αλλά αμέσως κατάλαβε ότι «βρισκόταν πίσω από ένα παραπέτασμα καχυποψίας και δυσπιστίας, ενώ ένοιωθε και σαν φυλακισμένη.»(11) Το χειρότερο όμως ήταν ότι συγχρόνως έμαθε και για τις απιστίες του ανδρός της με άλλες γυναίκες –μεταξύ αυτών ήταν και η διάσημη, ωραία και σέξυ σταρ του Χόλλυγουντ Μέριλυν Μονρόε– και το γεγονός αυτό άρχισε να την τρομάζει. Και σαν να μην έφθαναν όλα αυτά, άρχισε να ανησυχεί σοβαρά και για την υγεία του άντρα της. Ο Κέννεντυ είχε φοβερούς πόνους στη μέση του την εποχή εκείνη και για ανακούφιση έπαιρνε κορτιζόνη, ενώ στηριζόταν σε πατερίτσες για να μπορεί να περπατάει. Και όπως η ίδια είπε αργότερα, την εποχή εκείνη αυτή και ο άντρας της ήσαν «συναισθηματικά, δίδυμα παγόβουνα.»(12)

Γι’ αυτό, τον επόμενο χρόνο 1962 η Τζάκυ αποφάσισε ν’ αρχίσει να ταξειδεύει. Πήγε στην Ινδία και το Πακιστάν και μετά στη Ρώμη και το Λονδίνο. Οι εφημερίδες κριτικάρησαν άσχημα τις διακοπές της στην Ιταλία και το ότι πήγαινε σε νυχτερινά κέντρα διασκεδάσεως. «Δεν έχει αρκετό σεβασμό για τον άντρα της ώστε να είναι καλή σύζυγος;»(13) ρωτούσαν. (Τα νέα για τις απιστίες του Κέννεντυ δεν ήσαν τότε γνωστά στον κόσμο).

Ο επόμενος χρόνος ήταν ακόμη πιο άσχημος για τη Τζάκυ, ήταν ένας χρόνος τραγικός. Κατ’ αρχάς ήταν έγκυος, αλλά το μωρό γεννήθηκε σχεδόν ένα μήνα πριν και δεν έζησε. Ακολούθησαν

κατάθλιψη και απομόνωση. Και τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου ήλθε το τέλος. Στις 22 Νοεμβρίου 1963, ενώ ήταν σε προεκλογική εκστρατεία στην πόλη του Ντάλλας στο Τέξας, μαζί με την Τζάκυ, ο Πρόεδρος Κέννεντυ δολοφονήθηκε. Σε ηλικία 34 ετών η Τζάκυ έμεινε χήρα.

Ο πρώτος χρόνος του πένθους, το 1964, ήταν ένας χρόνος συναισθηματικής αναταραχής. Η Τζάκυ ήταν τώρα σε κακό χάλι, δεν κοιμόταν τις νύχτες και αισθανόταν ότι η ζωή της είχε τελειώσει για πάντα. Συγχρόνως άρχισε να στενοχωριέται σοβαρά και για τα οικονομικά της: τα 50.000 δολλάρια τον χρόνο που έπαιρνε επιχορήγηση από το κράτος δεν ήσαν αρκετά, ιδίως μετά τη ζωή που είχε συνηθίσει να κάνει ως πρώτη κυρία της Αμερικής. Άρχισε να πίνει πολύ και πολλές φορές ήθελε να αυτοκτονήσει. Ζούσε σε μια ατμόσφαιρα βαθύτατης αγωνίας και λύπης, ενώ η ίδια περιέγραφε τον εαυτό της ως «ζωντανό νεκρό.»(14)

Μια άλλη αιτία στενοχώριας την εποχή εκείνη ήταν η επιθυμία της Τζάκυ να βρη άλλον σύζυγο, μια επιθυμία που άρχισε να βγαίνει στην επιφάνεια το 1965. Αλλά δεν θα πραγματοποιηθή σύντομα. Μετά τον θάνατο του Κέννεντυ, η Τζάκυ συνεργάστηκε με έναν διάσημο αρχιτέκτονα, τον Jack Warnecke, για την κατασκευή του τάφου του Κέννεντυ. Και το 1966 σχεδίαζαν να παντρευτούν. Αλλά ο γαμπρός δεν ήταν πλούσιος, δεν είχε δικό του αεροπλάνο, ούτε θαλαμηγό και άλλα. Γι’ αυτό, ο αδελφός του Κέννεντυ, ο Ρόμπερτ, έφερε αντιρρήσεις. Η Τζάκυ «έπρεπε να ξαναγυρίσει στη στρατόσφαιρα των υπερπλουσίων,»(15) λέει η βιογράφος της Sarah Bradford.

Ένας τέτοιος υπερπλούσιος εμφανίστηκε το 1967: ήταν ο Αριστοτέλης Ωνάσης. Η Τζάκυ τον είχε γνωρίσει πρώτη φορά το 1955 στη θαλαμηγό του *Χριστίνα,* όπου ήταν καλεσμένη με τον άντρα της σε δεξίωση. Η δεύτερη φορά ήταν το 1963, όταν η Τζάκυ ήταν στενοχωρημένη που είχε χάσει το νεο-γέννητο μωρό της: ο Ωνάσης την κάλεσε για μια κρουαζιέρα με τη *Χριστίνα.* Η Τζάκυ εντυπωσιάστηκε από τη γοητεία του και γι’ αυτό την ημέρα της κηδείας του Κέννεντυ το 1963, ο Ωνάσης –προσκεκλημένος της Τζάκυ– έμεινε και φιλοξενήθηκε στο σπίτι της, στον Λευκό Οίκο, την προεδρική κατοικία.

Έκτοτε η Τζάκυ και ο Ωνάσης κρατούσαν επαφή από το τηλέφωνο. Και το καλοκαίρι του 1967 εκείνος την κάλεσε για διακοπές στο ιδιόκτητο νησί του τον Σκορπιό. Εκεί, η Τζάκυ συμφώνησε να τον παντρευτή –και παντρεύτηκαν τον επόμενο χρόνο. Εκείνη ήταν 39 ετών, εκείνος 62. Αλλά η άσχημη εποχή της δεν μπορούσε ν’ αντιστραφή. Ο γάμος της έγινε αμέσως άλλη μία αιτία στενοχώριας: η Τζάκυ αντιμετωπίστηκε με εχθρική διάθεση απ’ ολόκληρο τον κόσμο –όλοι έλεγαν ότι είχε προδώσει τη μνήμη του Κέννεντυ. Ακόμη και το Βατικανό την κατηγόρησε ότι ήταν «αμαρτωλή και έπρεπε να της απαγορευθή η θεία κοινωνία»(16) επειδή ο Ωνάσης ήταν Ορθόδοξος χριστιανός ενώ η Τζάκυ ήταν Καθολική.

Ο γάμος της εξ άλλου δεν ήταν καθόλου ευτυχισμένος. Λίγες μέρες μετά τη γαμήλια τελετή, ο Ωνάσης γύρισε στη Μαρία Κάλλας και συνέχισαν την ερωτική τους σχέση. Η Τζάκυ το έμαθε και έγινε έξαλλη. Και ο επόμενος χρόνος 1969 ήταν φοβερά ανιαρός και άσχημος γι’ αυτήν: έμενε μόνη στον Σκορπιό όταν ο Ωνάσης έλειπε στις δουλειές του και ξεσπούσε συχνά σε κλάμματα, ενώ έλεγε ότι ποτέ πια δεν θα ξανανοιώσει ευτυχισμένη.**

** Η κόρη της Τζάκυ Καρολίνα (γεννημένη το 1957) και ο γιος της Τζων (γεννημένος το 1960), μολονότι δεν είχαν καμμία αντίρρηση για τον γάμο της μητέρας τους (ήσαν τότε 11 και 8 ετών αντιστοίχως), δεν έμειναν ποτέ στον Σκορπιό, εκτός από την ημέρα του γάμου.

Το 1970 η κατάσταση χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο: δημοσιεύτηκαν φωτογραφίες στις εφημερίδες με τον Ωνάση και την Κάλλας να τρώνε μαζί στο Παρίσι στο διάσημο εστιατόριο *Μαξίμ* και το νυχτερινό χορευτικό κέντρο *Ρεζίν*. Ήταν πλέον αδύνατο για τη Τζάκυ να προσποιείται ότι δεν ήξερε ότι ο άντρας της συναντούσε συχνά την Κάλλας ιδιαιτέρως. Και ο γάμος της άρχισε να καταρρέει. Μολονότι έκανε ότι μπορούσε για να τον ευχαριστήσει, ο Ωνάσης «είχε συνεχώς παράπονα, φώναζε και κραύγαζε,»(17) ενώ την ταπείνωνε συχνά αποκαλώντας την «ηλίθια» και άλλα τέτοια, μπροστά στους φίλους τους.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και το 1971. Το 1972 ο Ωνάσης παρουσίασε στη Τζάκυ ένα έγγραφο που έλεγε ότι εκείνη παραιτείται από κάθε δικαίωμά της επί της περουσίας του. Η Τζάκυ το υπέγραψε. Δύο μήνες αργότερα, ο Ωνάσης άρχισε να συγκεντρώνει στοιχεία εναντίον της για να την χωρίσει. Σύντομα, εκείνη το έμαθε και τα νεύρα της έσπασαν. Και το 1973 έφθασε η κρίσιμη στιγμή: ο αγαπημένος γιος του Ωνάση Αλέξανδρος σκοτώθηκε σε αεροπορικό δυστύχημα στην Αθήνα –όπως θα δούμε σε άλλο κεφάλαιο– και τον επόμενο χρόνο 1974 η υγεία του Ωνάση άρχισε να καταρρέει. Υπέφερε από ανίατη μυασθένεια.

Αλλά το επερχόμενο τέλος στη ζωή του Ωνάση σήμανε επίσης και το τέλος της άσχημης αυτής εποχής της Τζάκυ από το 1957 μέχρι το 1974.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1974 και μετά

Τον πρώτο χρόνο της εποχής αυτής –το 1974– η Τζάκυ έπαψε να στενοχωριέται τί θα συνέβαινε στον γάμο της ή στον άντρα της τον Ωνάση. Όταν εκείνος πέθανε στο Παρίσι τον Μάρτιο του 1975, εκείνη δεν ήταν εκεί τη στιγμή του θανάτου του, ήταν στη Νέα Υόρκη σε δεξίωση που έδινε η κόρη της. Και στην κηδεία ήταν η μόνη που δεν έκλαψε –ήταν «άγρια, παγερή, απόμακρη, αδιάφορη.»(18)

Επίσης, ο θάνατος του Ωνάση έδωσε στη Τζάκυ τα μέσα να γίνει επιτέλους οικονομικώς και προσωπικώς ανεξάρτητη. Λίγο μετά τον θάνατό του, άρχισαν διαπραγματεύσεις μεταξύ της Τζάκυ και της κόρης του Ωνάση Χριστίνας για τη διανομή της περιουσία του. Μολονότι η Τζάκυ είχε υπογράψει το έγγραφο με το οποίο είχε παραιτηθή από την περιουσία του Ωνάση, η εποχή ήταν καλή γι’ αυτήν: οι δικηγόροι της Χριστίνας αποφάνθησαν ότι το έγγραφο δεν ήταν ισχυρό σύμφωνα με τους ελληνικούς νόμους. Γι’ αυτό, τον Μάϊο του 1975 έγινε συμβιβασμός και η Τζάκυ πήρε το τεράστιο ποσό των 20 εκατομμυρίων δολλαρίων. Επίσης, ύστερα από μια δεύτερη συμφωνία το 1977, έγινε δεκτό να παίρνει η Τζάκυ ένα επιπλέον ποσό 150.000 δολλαρίων κάθε χρόνο για όλη της τη ζωή.

Με τα χρήματα αυτά στην τσέπη, η Τζάκυ εγκαταστάθηκε μετά τον θάνατο του Ωνάση, στη Νέα Υόρκη. Εκεί έγινε αφεντικό του εαυτού της. Στη διάρκεια των ετών 1976-1977, η ζωή της άλλαξε ριζικά. Ξαναζωντάνεψε το παληό όνειρό της να γράφει και το 1977 έγινε δημοσιογράφος. Το 1978 έκανε άλλα «δύο μεγάλα βήματα προς την ανεξαρτησία της και την αναγνώρισή της.»(19) Αγόρασε πρώτα ένα υπέροχο μεγάλο σπίτι στην ίδια περιοχή που ήταν και του Κέννεντυ. Μετά, πραγματοποίησε το όνειρό της να κάνει καριέρα στη λογοτεχνία: ανέλαβε εργασία σε έναν από τους μεγαλείτερους εκδοτικούς οίκους της Νέας Υόρκης.

Εκεί, η Τζάκυ «απεκάλυψε μια πλευρά του εαυτού της που ήταν άγνωστη πριν.»(20) Μέσα σε τέσσερα χρόνια από τότε που άρχισε να εργάζεται στον εκδοτικό οίκο, είχε γίνει μια «απίστευτα θετική δύναμη ζωής»(21) εκεί, όπως είπε ένας συνάδελφός της. Το ότι επίσης ήταν κοινωνικό σύμβολο, έκανε πολλούς διάσημους συγγραφείς να προτιμούν περισσότερο αυτόν τον εκδοτικό οίκο. Εν τω μεταξύ ένα νέο ευχάριστο στοιχείο προστέθηκε στη ζωή της: η γνωριμία της με τον

Μώρις Τέμπελσμαν (Maurice Tempelsman), συνεταίρο σε μία από τις μεγαλείτερες φίρμες διαμαντιών της Αμερικής. Στην ίδια περίπου ηλικία με τη Τζάκυ, ο Τέμπελσμαν άφησε τη γυναίκα του το 1982 και εγκαταστάθηκε στο διαμέρισμα της Τζάκυ. Την αγαπούσε πάρα πολύ και την φρόντιζε ιδιαίτερα.

Στα επόμενα πέντε χρόνια, «η Τζάκυ ήταν ελεύθερη να ζη μια ανεξάρτητη ζωή, να ταξειδεύει, να βλέπει παληούς φίλους και να κάνει καινούργιους» (22) –και να ξαναγυρίσει στην αγαπημένη της ιππασία. Και το 1988 έγινε γιαγιά, σε ηλικία 59 ετών, όταν η κόρη της Καρολίνα γέννησε το πρώτο της παιδί. Η Τζάκυ είχε γίνει τώρα και η κεφαλή της οικογένειας: όλοι έτρεχαν σ’ αυτήν για συμβουλές. Η κατάσταση αυτή κράτησε και το 1989.

Αλλά το 1990 αυτή η καλή εποχή της Τζάκυ θα τελείωνε.

Η Νέα Άσχημη Εποχή μετά το 1990.

Γιαγιά πλέον η Τζάκυ, άρχισε να αλλάζει τελείως: η εμφάνισή της «από σέξυ που ήταν έγινε συγκρατημένη, όπως μιας σοβαρής κυρίας»(23) –ιδίως όταν η Καρολίνα γέννησε άλλα δύο παιδιά. Και το 1993 εμφανίστηκαν τα πρώτα δείγματα κακής υγείας –και αμέσως διαγνώστηκε καρκίνος. Στην αρχή ήταν ένα οδυνηρό πρήξιμο χαμηλά στη βουβωνική περιοχή, μετά βρέθηκε ότι είχε επηρεασθή και ο εγκέφαλός της. Εξ αιτίας αυτής της τελευταίας προσβολής, η Τζάκυ άρχισε σύντομα να εμφανίζει πνευματική σύγχυση –γι’ αυτό, τον Μάρτιο του 1994 έγραψε τη διαθήκη της.

Τον Απρίλιο του 1994 κατέρρευσε και μπήκε σε νοσοκομείο: ο καρκίνος είχε προσβάλλει και το συκώτι της. Τον επόμενο μήνα πέθανε: ήταν 64 χρονών. Η γυναίκα που υπήρξε σύζυγος δύο εξαιρετικά διάσημων ανδρών του 20ού αιώνα, είχε φύγει απ’ αυτόν τον κόσμο.

Συμπέρασμα

Από τις εποχές της Τζάκυ Κέννεντυ-Ωνάση βλέπουμε ότι αυτές εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1941, 1958, 1974 και 1990 –ακριβώς όπως των Δαλαϊλαμα, Γκορμπατσώφ, Θάτσερ και Τέϊλορ, που είδαμε στα τέσσερα προηγούμενα κεφάλαια. Επιβεβαιωνόμαστε έτσι ακόμη περισσότερο ότι οι εναλλαγές των εποχών δεν συμβαίνουν μόνο στη ζωή των ανδρών αλλά και στη ζωή των γυναικών.

Επίσης θα δούμε αργότερα πώς η αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ’ αυτό το βιβλίο εξηγεί γιατί η Τζάκυ δεν ήταν ευτυχής σε μια από τις εποχές της, μολονότι ήταν σύζυγος των δύο πιο διασήμων ανδρών του κόσμου. Στο επόμενο κεφάλαιο θα συνεχίσουμε και θα επεκτείνουμε την αποκάλυψή μας εξετάζοντας πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του μεγάλου εξερευνητή Χριστόφορου Κολόμβου.

****

9. Χριστόφορος Κολόμβος

Ο Χριστόφορος Κολόμβος γεννήθηκε στη Γένοβα της Ιταλίας το 1451. Στοιχεία για την παιδική και νεανική ηλικία του –μέχρι το 1479– λείπουν σχεδόν τελείως. Δεν ξέρουμε συνεπώς αν τα χρόνια αυτά ήσαν γι’ αυτόν καλά ή άσχημα. Είναι απλώς γνωστό ότι σε ηλικία 9 ετών, το 1460, μπήκε ναυτόπαιδο σε πλοίο. Αργότερα, το 1473, σε ηλικία 22 ετών, τον βρίσκουμε να υπηρετεί

σε καράβι κοντά στη Σαρδηνία. Το 1476 το πλοίο που υπηρετούσε ο Κολόμβος βυθίστηκε σε ναυμαχία έξω από το Λάγκος της Νιγηρίας. Πληγωμένος εκείνος, λίγο έλειψε να πνιγή. Αλλά κατάφερε κολυμπώντας να φθάσει στη στεριά. Εκεί τον περιμάζεψαν και τον έστειλαν στην Πορτογαλία, όπου μπήκε και πάλι στα καράβια. Το 1477 τα αφεντικά του τον έστειλαν στον άγνωστο τότε παγωμένο Βορρά: ίσως στην Ισλανδία ή τη Γροιλανδία.*

* Εβάσισα όλη τη βιογραφία του Κολόμβου σ' αυτό το κεφάλαιο στο βιβλίο του Cesare Giardini *Κολόμβος,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών,» Αθήνα, 1965.

Η Καλή Εποχή από το 1479 και Μετά

Από το 1479 όμως, έχουμε πάμπολλα στοιχεία για τη ζωή του Κολόμβου. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι μια καλή εποχή άρχισε γι' αυτόν το 1479 –στην πραγματικότητα, μια θριαμβευτική εποχή. Ανακάλυψε τον Νέο Κόσμο, κέρδισε τον παγκόσμιο θαυμασμό και έγινε το σύμβολο του θάρρους και της αρετής.

Από την αρχή αυτής της νέας εποχής, ο Κολόμβος –ηλικίας τώρα 28-30 ετών– άρχισε να σκέφτεται να γίνει μεγάλος καπετάνιος. Του ήλθε η επαναστατική –και σχεδόν ακατανόητη τότε για τους άλλους ανθρώπους– ιδέα να φθάση από την Ευρώπη στις Ινδίες όχι από τον ανατολικό δρόμο που μέχρι τότε οι εξερευνητές προσπαθούσαν να φθάσουν, αλλά να πάει δυτικά και να διασχίσει τον Ατλαντικό Ωκεανό.

Ο Κολόμβος είχε κυριολεκτικά κυριευθή από την ιδέα αυτή και το μόνο που τον απασχολούσε ήταν να την πραγματοποιήσει. Μόνος του όμως δεν μπορούσε: χρειαζόταν μια κάποια κρατική βοήθεια. Το πρώτο του βήμα ήταν να απευθυνθή το 1481 στον βασιλιά της Πορτογαλίας Αλφόνσο τον Ε΄. Το βασιλικό συμβούλιο όμως δεν μπόρεσε να καταλάβει την ιδέα του Κολόμβου και την απέρριψε.

Αλλά ο επίμονος θαλασσοπόρος συνέχισε –και αποφάσισε αυτή τη φορά να απευθυνθή στους βασιλείς της Ισπανίας. Κάπου μεταξύ 1482 και 1484 έφυγε από την Πορτογαλία για να πάει στην Ισπανία. Στην αρχή σταμάτησε σ' ένα μοναστήρι κοντά στα σύνορα, οι καλόγειροι του οποίου ήσαν όλοι μορφωμένοι – ένας απ' αυτούς ασχολείτο με την αστρονομία. Όταν ο Κολόμβος τους εξέθεσε τα σχέδιά του για τις Ινδίες, βρήκε αναπάντεχη κατανόηση.
Οι μοναχοί συνέστησαν τον Κολόμβο σ' έναν δούκα στη Σεβίλλη που ήταν και εφοπλιστής. Ο δούκας ενθουσιάστηκε από το σχέδιο του Κολόμβου και ζήτησε τη βοήθεια και άλλων. Η Σεβίλλη ήταν τότε γεμάτη Ιταλούς –και πολλοί ήσαν πλούσιοι, μεταξύ αυτών και ένας τραπεζίτης. Με τη βοήθεια τους, ο δούκας κατάφερε το 1485 να συγκεντρώσει για τον Κολόμβο τρεις ή τέσσερες καραβέλλες, αρκετές για το μεγάλο ταξείδι.

Αλλά για ένα τέτοιο εγχείρημα έπρεπε να υπάρχει και κρατική συμπαράσταση. Ο δούκας ζήτησε τη βοήθεια της βασίλισσας της Ισπανίας Ισαβέλλας – κι εκείνη την υποσχέθηκε και ζήτησε να πάει ο Κολόμβος στην Κόρντοβα για να την συναντήσει. Γεμάτος ενθουσιασμό, έφθασε στην Κόρντοβα το 1486 και έγινε δεκτός από τη βασίλισσα Ισαβέλλα και τον βασιλιά Φερδινάνδο – μαζί. Στον βασιλιά η ιδέα του Κολόμβου δεν φάνηκε πολύ ελκυστική, αλλά η βασίλισσα γοητεύτηκε.

Όμως η βασίλισσα ήταν τότε μπλεγμένη με τον πόλεμο της Γρανάδας – που διαρκούσε ήδη τρία χρόνια– και δεν μπορούσε ν' ασχοληθή αμέσως με τον Κολόμβο. Αλλά ο μεγάλος ονειροπόλος δεν απογοητεύτηκε, κατάλαβε ότι έπρεπε να περιμένει. Το ίδιο έγινε και το 1487 όταν ο βασιλιάς ειδοποίησε τον Κολόμβο ότι είχε αποφασίσει να τον βοηθήσει. Γεμάτος ενθουσιασμό και πάλι εκείνος, έτρεξε στην Κόρντοβα, στη βασιλική Αυλή. Αλλά εκεί συνέχιζαν να μιλάνε μόνο για τον πόλεμο της Γρανάδας.

Στο τέλος του 1491 όμως, η βασίλισσα προσκάλεσε και πάλι τον Κολόμβο να πάει στην Αυλή. Μια επιτροπή που η Ισαβέλλα είχε συστήσει, είχε γνωματεύσει ευνοϊκά για το μεγάλο εγχείρημα. Και το όνειρο άρχισε. Έμεναν μόνο οι όροι και οι προϋποθέσεις να καθορισθούν. Ο Κολόμβος ζήτησε να του δοθή «το ένα δέκατο από τα κέρδη που θα έδινε η εκμετάλλευση της γης των χωρών που θα ανεκάλυπτε, καθώς επίσης και το ένα δέκατο από τον χρυσό, τους πολύτιμους λίθους και τα άλλα εμπορεύματα που θα έφερνε.»(1) Ζήτησε επίσης να ονομασθή «Ναύαρχος του Ωκεανού»(2) καθώς και «Αντιβασιλέας και Κυβερνήτης όλων των χωρών που θα ανεκάλυπτε.»(3)

Η Αυλή στην αρχή αντέδρασε στις απαιτήσεις αυτές, αλλά ο Κολόμβος ήταν ανένδοτος –έφθασε μέχρι του σημείου να τα παρατήσει όλα και να φύγει. Αλλά η εποχή ήταν καλή γι' αυτόν: ένας αγγελιοφόρος της Αυλής τον πρόλαβε στο δρόμο και τον παρακάλεσε να γυρίσει. Τελικά οι όροι του έγιναν δεκτοί και η συμφωνία υπεγράφη στις 17 Απριλίου 1492. Όλα ήσαν έτοιμα πλέον για τη μεγάλη περιπέτεια.

Στις 3 Αυγούστου 1492, η περιπέτεια άρχισε. Ο Κολόμβος απέπλευσε από το λιμάνι Πάλος της Ισπανίας, με ένα στόλο από τρεις καραβέλλες και 87 μέλη πλήρωμα. Ύστερα από έναν σταθμό στα Κανάρια νησιά, ξανοίχτηκε στον άγνωστο ωκεανό. Ενώ οι ναύτες ήσαν φοβισμένοι από την απέραντη ερημιά, για τον Κολόμβο ήταν ένα ταξείδι γεμάτο ευτυχία. «Δόξα τω Θεώ», έγραψε στο ημερολόγιο του πλοίου, «ο αέρας εδώ είναι γλυκός και ευωδιαστός και είναι μια *μεγάλη απόλαυση* να τον αναπνέεις.»(4)

Στις 11 Οκτωβρίου 1492, μετά δύο περίπου μήνες ταξείδι στον ωκεανό, ο Κολόμβος έφθασε στο πρώτο νησί του Νέου Κόσμου που θ' ανεκάλυπτε. Ήταν το Σαν Σαλβαντόρ –όπως το ονόμασε– των νησιών Μπαχάμες. Όταν τα πλοία βρήκαν κατάλληλο μέρος ν' αράξουν, πλήθος ιθαγενείς έτρεξαν έντρομοι και περίεργοι στην ακτή για να τα δουν –να δουν τα «θαλάσσια τέρατα με τα μεγάλα άσπρα φτερά,»(5) που είχαν ξαφνικά εμφανισθή από το πουθενά. Όταν οι ναύτες βγήκαν στη στεριά, «γονάτισαν, φίλησαν τη γη και ευχαρίστησαν τον Θεό.»(6)

Στους επόμενους τρεις μήνες, ο Κολόμβος εξερεύνησε όλα σχεδόν τα γύρω νησιά –μέχρι την Αϊτή και την Κούβα– και στο τέλος Δεκεμβρίου πήρε τον δρόμο της επιστροφής στην Ευρώπη. Σταμάτησε πρώτα στις Αζόρες –στις 15 Φεβρουαρίου 1493– και μετά λίγες μέρες έφθασε στην Ισπανία, στο λιμάνι που ξεκίνησε, το Πάλος. Το όνειρό του είχε πραγματοποιηθή.

Η είδηση της επιστροφής του Κολόμβου –ύστερα από επτά μήνες απουσίας στο άγνωστο– έκανε αμέσως τον γύρο της Ισπανίας. Κατενθουσιασμένοι ο βασιλιάς και η βασίλισσα, τον καλωσόρισαν με μια θριαμβευτική υποδοχή στη Βαρκελώνη. Όλοι οι κάτοικοι και η άρχουσα τάξη της Ισπανίας είχαν παραταχθή να τον υποδεχθούν. Ένα στέμμα με τον βασιλικό πύργο τοποθετήθηκε στο κεφάλι του. Και έξη ιθαγενείς που είχε φέρει μαζί του –«ζωντανά τρόπαια»(7) της επιτυχίας του– βαπτίστηκαν χριστιανοί μπροστά στο πλήθος.

Τον Σεπτέμβριο του 1493, ο Κολόμβος –ηλικίας τώρα 42 ετών– ξεκίνησε για το δεύτερο ταξείδι του στον Νέο Κόσμο. Αυτή τη φορά ήταν μια γιγαντιαία αποστολή: 17 πλοία, 1200 άνδρες,

εφόδια για 6 μήνες. Μετά σαράντα μέρες έφθασε και πάλι στα νησιά. Εκεί έμεινε δύο και πλέον χρόνια, μέχρι τον Μάρτιο του 1496. Εξερεύνησε και άλλα νησιά –το Πουέρτο Ρίκο, τη Τζαμάϊκα, τη Σάντα Κρουζ– και τον Ιούνιο του 1496 επέστρεψε στην Ισπανία.

Η Άσχημη Εποχή από το 1496 και Μετά

Από τα μέσα του 1496 η ψυχολογική κατάσταση του Κολόμβου άλλαξε δραματικά. Αμέσως μόλις έφθασε στην Ισπανία τον χρόνο αυτόν, πέταξε τη στολή του Ναυάρχου και «φόρεσε ράσο φραγκισκανού μοναχού, το οποίο δεν το αποχωρίσθηκε ποτέ πια στη ζωή του.»(8) Και μετά λίγες μέρες, ο Κολόμβος κάθησε κατηγορούμενος στα ισπανικά δικαστήρια: είχε διαπράξει είπαν, βαρύτατα αδικήματα στο δεύτερο ταξείδι του στον Νέο Κόσμο –κατηγορήθηκε ότι επεδίωξε να σφετερισθή την εξουσία του βασιλιά στις νέες χώρες.

Τελικά ο Κολόμβος αθωώθηκε, αλλά η παληά του αίγλη είχε πλέον χαθή. Το χειρότερο ήταν ότι το χρυσάφι που οι βασιλείς περίμεναν να τους φέρει από τις νέες χώρες, δεν είχε βρεθή. Του έδωσαν όμως ακόμη άλλη μία ευκαιρία για ένα τρίτο ταξείδι. Ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 1498 με οκτώ πλοία και μετά δύο μήνες έφθασε στην Τρινιντάντ. Υπέφερε όμως τώρα από αρθρίτιδα και τον ενοχλούσαν τα μάτια του. Και όταν έφθασε στη νήσο Ισπανιόλα (τη σημερινή Αϊτή) τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου, βρήκε τους Ισπανούς αποίκους που ο ίδιος είχε εγκαταστήσει εκεί στο προηγούμενο ταξείδι του, να έχουν επαναστατήσει.

Ο Κολόμβος κατέστειλε την επανάσταση, αλλά λίγο μετά έφθασε ένας στρατηγός απεσταλμένος του βασιλιά για να εξετάσει την κατάσταση. Βασιζόμενος σε μερικές μαρτυρίες επαναστατών, ο στρατηγός έριξε όλη την ευθύνη στον Κολόμβο –και αφού διέταξε να τον δέσουν με αλυσίδες, τον έστειλε πίσω στην Ισπανία. Η ταπείνωση του Κολόμβου είχε ολοκληρωθή. Όταν έφθασε στην Ισπανία τον Οκτώβριο του 1500, η εμφάνιση του θαλασσοπόρου με αλυσίδες –και με το ράσο του φραγκισκανού μοναχού– μπροστά στο λαό, δημιούργησε βαθύτατο τραύμα στην ψυχή του, που δεν επουλώθηκε ποτέ. Επιθυμία του ήταν, είπε τότε, να τον βάλουν με τις αλυσίδες και στον τάφο του. «Είμαι σε τέτοιο χάλι,» έγραψε σ’ ένα γράμμα του, «που δεν υπάρχει κανένας άνθρωπος, όσο τιποτένιος και αν είναι, που να μην αισθάνεται τη διάθεση να με προσβάλλει.»(9)

Μετά την άφιξή του στην Ισπανία, ο Κολόμβος μεταφέρθηκε σ’ ένα μοναστήρι στη Σεβίλλη –με τις αλυσίδες πάντοτε– και περίμενε τη μοίρα του. Πέρασαν έξη βδομάδες για να δώσουν οι βασιλείς την άδεια να κοπούν οι αλυσίδες και μετά ένα μήνα τον προσκάλεσαν στα ανάκτορα της Αλάμπρας στη Γρανάδα. Εκεί τον αντιμετώπισαν φιλικά και του υποσχέθηκαν ότι «θα του αποδοθή δικαιοσύνη.»(10) Αλλά κάτι τέτοιο δεν έγινε ποτέ.

Το χειρότερο όμως πλήγμα ήλθε για τον Κολόμβο τον επόμενο χρόνο 1501. Μετά τη συνάντησή του με τους βασιλείς, αποσύρθηκε και πάλι σε μοναστήρι και άρχισε ν’ αξιολογεί τ’ αποτελέσματα των ταξειδιών του. Τότε κατάλαβε το τρομερό λάθος που είχε κάνει: τα νησιά στα οποία είχε φθάσει *δεν ήσαν οι Ινδίες* όπως νόμισε, αλλά κάποια άλλη χώρα. Η απογοήτευση ήταν τραγική.

Για να βρη τί είχε συμβή, αποφάσισε να κάνει άλλο ένα ταξείδι για να προσπαθήσει να βρη ένα πέρασμα προς τις Ινδίες. Απευθύνθηκε και πάλι στους βασιλείς και αυτοί –είτε διότι τον πίστεψαν είτε «διότι ήθελαν να τον ξεφορτωθούν για πάντα,»(11) όπως λένε οι βιογράφοι του– έκαναν αμέσως δεκτό το αίτημά του. Στις 9 Μαίου του 1502, ο Κολόμβος ξεκίνησε και πάλι –με τέσσερα μικρά πλοία όμως, αυτή τη φορά– για το τέταρτο ταξείδι του στον Νέο Κόσμο.

Αλλά δεν ήταν πλέον σε θέση να αντιστρέψει την κακή του μοίρα: το τέταρτο ταξείδι είχε πολύ κακή εξέλιξη. Όταν στις 29 Ιουνίου του 1502 έφθασε στην Ισπανιόλα, ξέσπασε φοβερή καταιγίδα, αλλά ο κυβερνήτης του νησιού δεν του επέτρεψε να μπη στο λιμάνι, διότι αυτή την εντολή είχε από τον Ισπανό βασιλιά. Στους επόμενους τρεις μήνες, μέσα σε φοβερές θύελλες και τρικυμίες, ο Κολόμβος εξερεύνησε τις ακτές της Αμερικής –ψάχνοντας πάντοτε να βρη το πέρασμα προς τις Ινδίες. Τα πλοία του όμως είχαν τώρα διαμελισθή, «τα πανιά τους είχαν γίνει κουρέλια, ενώ άγκυρες, κατάρτια, σχοινιά, βάρκες και προμήθειες είχαν σχεδόν όλα χαθή.»(12)

Όταν στο τέλος του 1502 έφθασε στον Παναμά, η κακή του εποχή τον εμπόδισε να δη ότι το πέρασμα που ζητούσε προς τις Ινδίες ήταν εκεί –αυτό που τον χώριζε από τον Ειρηνικό Ωκεανό ήταν μια λωρίδα γης «μήκους μόλις εβδομήντα χιλιομέτρων.»(13) Απογοητευμένος ο μεγάλος εξερευνητής, γύρισε τότε στη Τζαμάϊκα, τον Ιούνιο του 1503. Τα πλοία του όμως δεν μπορούσαν ν' αντέξουν άλλο –από τα τέσσερα είχαν μείνει δύο και αυτά αναγκάστηκε να τα εγκαταλείψει. Ο Κολόμβος ήταν τώρα ναυαγός.

Περιμένοντας βοήθεια, έμεινε στη Τζαμάϊκα έναν όλόκληρο χρόνο. Ήταν άρρωστος και εξαντλημένος, οι άνδρες του στασίαζαν και οι ιθαγενείς έκαναν επιθέσεις κάθε τόσο. Τελικά βρήκε ένα πλοίο και πήγε στην Ισπανιόλα και από εκεί με ένα άλλο έφυγε τον Σεπτέμβριο του 1504 για την Ισπανία. Δεν θα έβλεπε «ξανά ποτέ πια τα μέρη που ανακάλυψε.»(14)

Στην Ισπανία ο Κολόμβος έφθασε τον Νοέμβριο του 1504. Ήταν μια θλιβερή επιστροφή: κανείς δεν υπήρχε εκεί να τον υποδεχθή. Μετά λίγες μέρες έχασε και το τελευταίο του στήριγμα: η βασίλισσα Ισαβέλλα πέθανε. Μόνος πλέον και πολύ άρρωστος –δεν μπόρεσε ούτε στην κηδεία της βασίλισσας να πάει– ο Κολόμβος κλείστηκε και πάλι σε μοναστήρι. Αισθανόταν πλέον γέρος, κουρασμένος και προπαντός πικραμένος. Στις 20 Μαΐου 1506, ο μεγαλείτερος θαλασσοπόρος όλων των εποχών πέθανε σε ηλικία 55 ετών –ξεχασμένος από όλους.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Κολόμβου μπορούμε να δούμε ότι οι καλές και άσχημες εποχές στη ζωή του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1479 και 1496. Ο Κολόμβος έζησε πριν 500 και πλέον χρόνια. Αν επεκτείνουμε τις χρονολογίες του Κολόμβου κάθε 16-17 χρόνια, φθάνουμε στο έτος 1990 – ως εξής: 1496, 1512, 1529, 1545, 1562, 1578, 1595, 1611, 1628, 1644, 1661, 1677, 1694, 1710, 1727, 1744, 1760, 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1925, 1941, 1957, 1974, 1990.

Αυτή είναι μία περίοδος περισσότερο από 500 χρόνια. Βλέπουμε έτσι ότι οι εναλλαγές των εποχών των διασήμων ανθρώπων που είδαμε μέχρι τώρα αρχίζουν πριν από 500 χρόνια.

Επίσης θα δούμε αργότερα πώς η αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο βοήθησε τον Κολόμβο να ανακαλύψει τον Νέο Κόσμο μολονότι όλοι σχεδόν – ακόμη και το βασιλικό συμβούλιο της Ισπανίας – είχαν απορίψει την ιδέα του. Επίσης θα δούμε γιατί μετά το τέταρτο ταξείδι του στον Νέο Κόσμο γύρισε στην Ισπανία ναυαγός και βαθειά απογοητευμένος και η δόξα του είχε χαθεί για πάντα. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή της βασίλισσας της Αγγλίας Ελισάβετ Α΄.

****

10. Βασίλισσα Ελισάβετ Α΄ της Αγγλίας

Η Ελισάβετ Α΄γεννήθηκε το 1533 στα Ανάκτορα του Λονδίνου. Πατέρας της ήταν ο βασιλιάς Ερρίκος ο 8ος. Μητέρα της ήταν η Άννα Μπόλεϋν, δεύτερη σύζυγος του Ερρίκου. Λίγο μετά τη γέννησή της, οι γονείς της έστειλαν την Ελισάβετ μακρυά από το Λονδίνο –στο Χάτφηλντ– όπου σπάνια την επισκέπτονταν. Όταν ήταν τριών ετών, η μητέρα της κατηγορήθηκε από τον Ερρίκο 8ο για μοιχεία, καταδικάστηκε σε θάνατο και αμέσως εκτελέστηκε, ενώ ο γάμος της με τον βασιλιά κηρύχθηκε άκυρος.*

---

* Η πηγή μου για όλα τα γεγονότα και τις λεπτομέρειες στη βιογραφία της Ελισάβετ Α΄ στο κεφάλαιο αυτό είναι το βιβλίο της Susan Doran *Βασίλισσα Ελισάβετ Α΄ (Queen Elizabeth I),* έκδοση New York University Press, 2003.

Η ακύρωση του γάμου είχε ως συνέπεια να χαρακτηρισθή η Ελισάβετ νόθο τέκνο σύμφωνα με το νόμο και της αφαιρέθηκε ο τίτλος της πριγκήπισσας, ενώ ο βασιλιάς πατέρας της δεν ενδιαφερόταν πλέον για την ανατροφή της. Κι εκείνη δεν είχε ούτε ρούχα να φορέσει, ενώ υπέφερε από πονοκεφάλους και άλλες αρρώστειες. Η κατάσταση αυτή κράτησε μέχρι το 1544, όταν η Ελισάβετ ήταν 11 ετών. Αλλά τον επόμενο χρόνο μια καλή εποχή άρχισε γι' αυτήν.

Η Καλή Εποχή από το 1545 έως το 1562

Η Ελισάβετ είχε μια ετεροθαλή αδελφή –τη Μαίρη– από την πρώτη σύζυγο του Ερρίκου 8ου, την Κατερίνα της Αραγκόν. Είχε επίσης έναν ετεροθαλή αδελφό –τον Εδουάρδο– από τον τρίτο γάμο του Ερρίκου, με την Τζέϊν Σέϋμουρ. Το 1544 ο Ερρίκος ετοιμαζόταν να εισβάλει στη Γαλλία, αλλά επίσημος διάδοχός του ήταν ο γιός του Εδουάρδος, ηλικίας τότε μόλις επτά ετών. Φοβούμενος ν' αφήσει τη χώρα στα χέρια ενός παιδιού, «αποφάσισε να επαναφέρει τις δύο του κόρες στη σειρά διαδοχής.»(1) Η Ελισάβετ έγινε έτσι πάλι πριγκήπισσα –με νόμο της Βουλής– και ήταν τώρα τρίτη στη σειρά να διαδεχθή τον βασιλιά, μετά τον Εδουάρδο και τη Μαίρη.

Αυτή η αλλαγή δεν είχε στην αρχή καμμία άμεση συνέπεια στη ζωή της Ελισάβετ. Η ευνοϊκή επίδραση άρχισε να εμφανίζεται από τον επόμενο χρόνο 1545. Το 1545 και 1546 ζούσε στην εξοχή, αλλά έκανε συχνές και μεγάλης διάρκειας επισκέψεις στο παλάτι. Και όταν ο πατέρας της πέθανε στις αρχές του 1547, το γεγονός αυτό δεν την στενοχώρησε: ήξερε ότι ο πατέρας της είχε εκτελέσει τη μητέρα της. Μετά τον θάνατο του πατέρα της, κληρονόμησε ένα ετήσιο εισόδημα 3000 λιρών, ενώ η βασίλισσα Κάθριν Παρρ –χήρα του Ερρίκου 8ου και έκτη σύζυγός του– την κάλεσε να μένει μαζί της στο σπίτι της.

Εκεί, η Ελισάβετ γνώρισε τα πρώτα της ερωτικά ενδιαφέροντα. Μετά την άνοδο του Εδουάρδου στο θρόνο –σε ηλικία 10 ετών– η χήρα Κάθριν Παρρ παντρεύτηκε κρυφά τον λόρδο Τόμας Σέϋμουρ. Αλλά αυτός άρχισε αμέσως να δείχνει ενδιαφέρον για τη νεαρή πριγκήπισσα Ελισάβετ. Κι αυτή «κοκκίνιζε όταν άκουγε το όνομα του Σέϋμουρ και χαμογελούσε όταν κάποιος τον επαινούσε.»(2) Βέβαια, ήταν πολύ νωρίς γι' αυτήν να έχει σοβαρά αισθήματα αγάπης.

Καίτοι τον Μάϊο του 1548 η βασίλισσα Παρρ πρόσεξε τί συνέβαινε και έστειλε την Ελισάβετ στην εξοχή, τον Οκτώβριο του 1549 η Ελισάβετ γύρισε στα ανάκτορα –η Κάθριν Παρρ είχε πεθάνει τον Αύγουστο του 1548. Και από το 1550 η Ελισάβετ είχε δικό της σπίτι στο Λονδίνο, καίτοι πολλές φορές ο βασιλιάς Εδουάρδος την καλούσε να μένει στο παλάτι. Εν τω μεταξύ η

Ελισάβετ είχε αποκτήσει και μεγάλη κτηματική περιουσία από την κληρονομία του πατέρα της. Στο σπίτι της είχε προσωπικό από 120 άτομα και «όταν πήγε στο Λονδίνο τον Μάρτιο του 1552 να επισκεφθή τον αδελφό της, την συνόδευε ένας λόχος από 200 ιππείς.»(3)

Την άνοιξη του 1553 η Ελισάβετ προχώρησε ακόμη περισσότερο στη σειρά διαδοχής. Ο βασιλιάς Εδουάρδος αρρώστησε βαρειά και πέθανε τέσσερες μήνες αργότερα, σε ηλικία 16 ετών. Της Ελισάβετ η ετεροθαλής αδελφή Μαίρη έγινε βασίλισσα της Αγγλίας, σύμφωνα με τη διαθήκη του πατέρα τους Ερρίκου 8ου. Και η Ελισάβετ ήλθε πρώτη στη σειρά να διαδεχθή τη Μαίρη.

Στις αρχές του 1554 ξέσπασε μια επανάσταση: μερικοί αυλικοί συνωμότησαν να εκθρονίσουν τη Μαίρη και να βάλουν στη θέση της την Ελισάβετ – χωρίς αυτή να ξέρει τίποτα. Οι συνωμότες απέτυχαν όμως και συνελήφθησαν. Πιστεύοντας ότι η Ελισάβετ γνώριζε το σχέδιο, η Μαίρη διέταξε να συλληφθή και να φυλακισθή.

Αλλά η εποχή ήταν καλή για την Ελισάβετ: μη έχοντας καμμία απόδειξη εις βάρος της, η Μαίρη γρήγορα την άφησε ελεύθερη –την έθεσε απλώς υπό περιορισμό στο σπίτι της, μακρυά από το Λονδίνο. Η απόφασή της όμως αυτή είχε ως αποτέλεσμα να κάνει την Ελισάβετ πολύ δημοφιλή. «Σ’ όλη τη διαδρομή της προς τη νέα της κατοικία, άνδρες και γυναίκες συγκεντρώθηκαν να τη δουν και της προσέφεραν διάφορα γλυκά, ενώ οι καμπάνες των εκκλησιών χτυπούσαν χαρμόσυνα για να γιορτάσουν την απελευθέρωσή της.»(4)

Η Ελισάβετ έμεινε μακρυά από το Λονδίνο μόνο για ένα χρόνο περίπου. Τον Απρίλιο του 1555 η Μαίρη αναγκάστηκε να τη φέρει πίσω, διότι φοβόταν ότι αν πεθάνει, η βασίλισσα της Σκωτίας Μαρία Στιούαρτ θα διεκδικούσε τον θρόνο, επειδή ήταν εγγονή της αδελφής του Ερρίκου 8ου Μαργαρίτας. Η Ελισάβετ έπρεπε να είναι έτοιμη ν’ ανέβει στο θρόνο αν χρειαζόταν.

Στο Λονδίνο η Ελισάβετ ξαναγύρισε στη ζωή του παλατιού. Είχε το δικό της σπίτι, ήταν ελεύθερη να ταξειδεύει και ξανάρχισε τις σπουδές της. Πήρε σειρά μαθημάτων από ανώτερους καθηγητές και έγινε έτσι εξαιρετικά μορφωμένη. Και μολονότι το 1556 το σπίτι της έγινε «το κέντρο μιας ακόμη συνωμοσίας κατά της Μαίρης»(5) –και η συνωμοσία απέτυχε– η Ελισάβετ δεν συνελήφθη. Η Μαίρη ήταν σε πολύ άσχημη κατάσταση υγείας και ήθελε πάλι την Ελισάβετ ελεύθερη για ν’ αποκλείσει στη Μαρία Στιούαρτ να διεκδικήσει το θρόνο.

Δύο χρόνια αργότερα η Ελισάβετ έφθασε στο ψηλότερο σημείο αυτής της καλής εποχής της: η υγεία της Μαίρης χειροτέρευσε και στο τέλος του 1558 πέθανε. Η Ελισάβετ έγινε έτσι η νέα Βασίλισσα της Αγγλίας –σε ηλικία 25 ετών– και η στέψη της έλαβε χώρα στις 15 Ιανουαρίου 1559. Το κοριτσάκι που είχε χαρακτηρισθή νόθο 22 χρόνια πριν και του είχε αφαιρεθή ο τίτλος της πριγκήπισσας, είχε ανέβη τώρα στην κορυφή της ιεραρχίας της χώρας της.

Τα επόμενα τρία χρόνια (1559-1561) ήσαν εξαιρετικά για την Ελισάβετ. Το 1559 διαπραγματεύτηκε μια συνθήκη ειρήνης με τη Γαλλία που αφορούσε την κατοχή του Καλαί –μια συνθήκη που ήταν η καλλίτερη δυνατή. Τον επόμενο χρόνο διαπραγματεύτηκε άλλη μια συνθήκη με τη Γαλλία με την οποία συμφωνήθηκε ότι η διεκδικήτρια του αγγλικού θρόνου Μαρία Στιούαρτ της Σκωτίας (που είχε παντρευτή τον βασιλιά Φραγκίσκο Β΄της Γαλλίας), «δεν θα έφερνε ποτέ τον τίτλο του αρχηγού του στρατού της Αγγλίας.»(6)

Το 1562 όμως, αυτή η καλή εποχή για την Ελισάβετ θα τελείωνε.

Η Νέα Άσχημη Εποχή από το 1562 έως το 1578.

Τον Οκτώβριο του 1562 η Ελισάβετ αρρώστησε βαρειά από ευλογιά. Φοβήθηκε ότι θα πεθάνει και μη έχοντας διάδοχο, διόρισε τον Τζων Ντάντλεϋ, δούκα του Νορθάμπερλαντ, ως «Προστάτη της Αγγλίας» – μολονότι κανείς δεν ήξερε τί ο τίτλος αυτός σήμαινε.** Σύντομα βέβαια έγινε καλά, αλλά η αρρώστεια της αυτή θα της προκαλούσε σε λίγο απίστευτες στενοχώριες. Τον ίδιο μήνα (Οκτώβριο του 1562), η Ελισάβετ πήρε και ένα πολύ πικρό μάθημα. Διέταξε να γίνει εκστρατεία κατά της Γαλλίας, αλλά το σχέδιο δεν ήταν καλά οργανωμένο και το αποτέλεσμα ήταν σκέτη αποτυχία. Τον Ιούλιο του 1563 «τα υπολείμματα του αγγλικού στρατού παρεδόθησαν και γύρισαν πίσω. Το Καλαί είχε χαθή για πάντα για την Αγγλία.»(7)

** Στα δύο προηγούμενα χρόνια, η Ελισάβετ είχε σκεφθή να παντρευτή τον Τζον Ντάντλεϋ, αλλά το καλοκαίρι του 1561 άλλαξε γνώμη.

Τον ίδιο χρόνο (1563), η κατάσταση χειροτέρευσε. Εξ αιτίας της πρόσφατης ασθένειας της Ελισάβετ, η Βουλή «ζήτησε επίσημα από τη βασίλισσα να παντρευτή –και εάν όχι, να καθορίσει τη διαδοχή της με νόμο.»(8) Αλλά η Ελισάβετ ήθελε να παντρευτή μόνον έναν άντρα που θα του είχε εμπιστοσύνη: το γεγονός ότι ο πατέρας της είχε διατάξει την εκτέλεση της μητέρας της, ίσως την είχε κάνει δύσπιστη για τους άντρες. Δεν ήθελε επίσης να ονομάσει κάποιον διάδοχό της διότι φοβόταν ότι ίσως αυτός θα την δολοφονούσε. Για τους λόγους αυτούς, απέρριψε το αίτημα της Βουλής.

Η απόρριψη αυτή όμως δημιούργησε τεράστιες δυσκολίες στις σχέσεις της Ελισάβετ με τη Βουλή, μια κατάσταση που συνεχίστηκε για πολλά χρόνια. Το 1566 η Βουλή υπέβαλε ξανά το αίτημα, αλλά η Ελισάβετ απέρριπτε όλες τις προτάσεις γάμου –μεταξύ αυτών και μία από τον Αρχιδούκα Κάρολο της Αυστρίας, γιο του αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Σαν να μην ήταν αρκετή στενοχώρια η πίεση να παντρευτή, ένα νέο απειλητικό στοιχείο προστέθηκε. Η βασίλισσα Μαρία Στιούαρτ της Σκωτίας αναγκάστηκε από τους σκωτσέζους λόρδους να παραιτηθή –και το 1567 κατέφυγε στη βόρεια Αγγλία. Η Ελισάβετ της πρόσφερε στην αρχή καταφύγιο, αλλά επειδή η Μαρία ήταν «ο ισχυρότερος διεκδικητής»(9) του αγγλικού θρόνου, η Ελισάβετ αποφάσισε να την κρατήσει αιχμάλωτη. Η αντιπαλότητά τους δεν ήταν μόνο πολιτική: ως καθολική, η Μαρία αντιπροσώπευε και μια μεγάλη θρησκευτική απειλή για την προτεσταντική, υπό την Ελισάβετ, Αγγλία.

Το 1569 η απειλή αυτή έγινε πραγματικότητα: ξέσπασε επανάσταση εναντίον της Ελισάβετ –η «Επανάσταση του Βορρά»– καθοδηγούμενη από τους καθολικούς κόμητες του Νορθάμπερλαντ και του Ουεστμόρλαντ, οι οποίοι ήθελαν να φέρουν στο θρόνο τη Μαρία Στιούαρτ. Η επανάσταση κατεστάλη, αλλά τον Ιανουάριο του 1570 ξέσπασε νέα. Καίτοι κι αυτή απέτυχε, η Ελισάβετ είχε συγκλονισθή βαθύτατα. Για πρώτη φορά στη διάρκεια της βασιλείας της, φοβόταν σοβαρά για τον θρόνο της.

Το 1571 άλλη μια συνωμοσία αποκαλύφθηκε –το σχέδιο προέβλεπε «τη δολοφονία της Ελισάβετ, ενώ ένας μικρός Ισπανικός στρατός θα εισέβαλλε στην Αγγλία.»(10) Αποτέλεσμα του σχεδίου αυτού ήταν οι σχέσεις ανάμεσα στην Αγγλία και την Ισπανία να επιδεινωθούν επικίνδυνα. Τα επόμενα χρόνια 1572-1576 η Αγγλία ήταν σε μια κατάσταση πολιορκίας από τις συνδυασμένες Γαλλοϊσπανικές επιθέσεις. Δεν είναι περίεργο συνεπώς ότι το 1577 η Ελισάβετ υπέφερε από ένα έλκος στο πόδι της και είχε φοβερούς πονόδοντους.

Αλλά αυτή η άσχημη εποχή τελείωσε στα μέσα του 1578.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1578 έως το 1595.

Το καλοκαίρι του 1578 η Ελισάβετ αποφάσισε τελικά να παντρευτή. Ήταν 45 χρονών. Η επιλογή της ήταν ο δούκας του Ανζού Φραγκίσκος, αδελφός του βασιλιά της Γαλλίας Ερρίκου Γ΄. Ο Φραγκίσκος ήταν νεότερός της κατά 20 και πλέον χρόνια και η Ελισάβετ πίστευε ότι μπορούσε να τον εμπιστεύεται. Τον Αύγουστο του 1579 ο Ανζού έφθασε στο Λονδίνο για να ζητήσει τη βασίλισσα. Μολονότι το συμβούλιο των υπουργών της Ελισάβετ ήταν διχασμένο επειδή ο Ανζού ήταν Γάλλος –επτά μέλη του συμβουλίου ήσαν κατά, ενώ πέντε ήσαν υπέρ– εκείνη ανήγγειλε το 1581 ότι θα παντρευόταν τον Ανζού.

Αμέσως όμως ξέσπασαν έντονες διαμαρτυρίες και η Ελισάβετ υποχώρησε –άλλωστε δεν ήταν και τόσο ενθουσιώδης να παντρευτή, έβλεπε τον γάμο μόνο σαν υποχρέωση. Μετά όμως την αναγγελία ότι ματαιώνει τον γάμο της, η Ελισάβετ έγινε εξαιρετικά δημοφιλής στους υπηκόους της. Τα επόμενα χρόνια 1582-1585, περπατούσε χωρίς συνοδεία στους δρόμους, ταξείδευε με ανοιχτές άμαξες, ενώ έτρωγε και έπινε ό,τι της προσέφεραν χωρίς να φοβάται. Και το 1586 παρουσιάστηκε η ευκαιρία να απαλλαγή για πάντα η Ελισάβετ από την απειλή της Μαρίας Στιούαρτ. Από τη μυστική αλληλογραφία της Μαρίας ανακαλύφθηκε μια συνωμοσία για τη δολοφονία της Ελισάβετ. Έξω φρενών εκείνη, διέταξε να γίνει δίκη και το δικαστήριο καταδίκασε τη Μαρία σε θάνατο. Στις 8 Φεβρουαρίου 1587 η Μαρία Στιούαρτ εξετελέσθη.

Τον επόμενο χρόνο ήλθε η μεγαλείτερη στιγμή στη βασιλεία της Ελισάβετ. Ο βασιλιάς της Ισπανίας Φίλιππος Β΄αποφάσισε να επιτεθή στην Αγγλία. Το 1588 μια ισπανική «αρμάδα από 125 πλοία»(11) έφθασε στη Μάγχη, έξω απ’ το Καλαί, όπου και έριξε άγκυρα. Αλλά εκεί, «αγγλικά πλοία-φωτιά γεμάτα εκρηκτικές ύλες αφέθησαν ελεύθερα»(12) και οδηγήθηκαν από τα ρεύματα πάνω στον ισπανικό στόλο. Αυτό που ακολούθησε ήταν σκέτος πανικός. Η ισπανική αρμάδα διαλύθηκε και «οδηγούμενη από τους δυνατούς ανέμους προς τα βόρεια, αναγκάστηκε να γυρίσει στην Ισπανία κάνοντας τον γύρο των βρετανικών νησιών.»(13) Κατά το ταξείδι της επιστροφής, περίπου 40 πλοία ναυάγησαν και περίπου 15.000 Ισπανοί ναύτες πνιγήκανε.

Η ήττα της ισπανικής αρμάδας ανέβασε τη φήμη της Ελισάβετ σε απίθανα ύψη. Όπως λέει η βιογράφος της Susan Doran, «λειτουργίες στις εκκλησίες, μπαλλάντες, φυλλάδια και αναμνηστικά μετάλλια πανηγύριζαν τη νίκη,»(14) δίνοντας όλα έμφαση στο θάρρος της Ελισάβετ και στην επιτυχία της στον πόλεμο. Ο θρίαμβος αυτός κυριάρχισε στη ζωή της όλα τα επόμενα πέντε-έξη χρόνια (1589-1595). Η ευτυχία της ήταν φανερή και από τα πολυτελή φορέματα και βαρύτιμα κοσμήματα που άρχισε να φοράει στα χρόνια αυτά.

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1595.

Το 1595 ξέσπασε επανάσταση στην Ιρλανδία κατά της Αγγλίας. Αλλά τα ταμεία της Ελισάβετ δεν είχαν αρκετά χρήματα ν’ αντιμετωπίσουν τη νέα κατάσταση. Η Αγγλία ήταν σε κακή οικονομική κρίση. Από την άλλη μεριά, «οι στρατηγοί της Ελισάβετ και οι ναύαρχοι συχνά δεν συμμορφώνονταν με τις διαταγές της ή σκόπιμα τις παρερμήνευαν.»(15) Αποτέλεσμα ήταν να τελεί εκείνη σε κατάσταση στρες που γινόταν δυσκολότερη από το γεγονός ότι δεν ήταν πλέον νέα στην ηλικία (ήταν 62 χρονών). Αποτραβιόταν όλο και πιο συχνά στο δωμάτιό της και «κατηγορίες για την αναποφασιστικότητά της»(16) άρχισαν ν’ ακούγονται.

Μεταξύ των κατηγόρων της ήταν και ο δεύτερος κόμης του Έσσεξ, ο οποίος έδειχνε μεγάλη ασέβεια προς το πρόσωπό της. Κατά τη διάρκεια «μιας έντονης διαμάχης στο υπουργικό

συμβούλιο τον Ιούλιο του 1598, ο Έσσεξ διαφώνησε με την Ελισάβετ και της γύρισε τα οπίσθιά του, εκείνη τον μπάτσισε στο αυτί, ο Έσσεξ άπλωσε το χέρι του και έπιασε το ξίφος του, αλλά ένας άλλος σύμβουλος τον συγκράτησε.»(17)

Τελικά η Ελισάβετ συμφώνησε το 1598 να καταστείλει την επανάσταση στην Ιρλανδία και έστειλε στρατό 17.000 ανδρών υπό τις διαταγές του Έσσεξ. Η απόφασή της αυτή όμως, σύντομα θα της κόστιζε πολλά. Ο Έσσεξ δεν κατάφερε να καταστείλει την επανάσταση, αλλ' αντιθέτως συμφώνησε ανακωχή και γύρισε στο Λονδίνο τον Σεπτέμβριο του 1599, παρά τις αντίθετες οδηγίες της Ελισάβετ. Θυμωμένη η Ελισάβετ πέρασε τον Έσσεξ από δίκη το 1600, αυτός κρίθηκε ένοχος και «του αφαιρέθησαν όλα τα αξιώματά του.»(18) Σε κατάσταση απελπισίας ο Έσσεξ, αποφάσισε να κάνει πραξικόπημα και τον Φεβρουάριο του 1601 «διέσχισε τους δρόμους του Λονδίνου με περίπου 200 οπλισμένους άνδρες.»(19)

Καίτοι ο Έσσεξ απέτυχε –και η Ελισάβετ διέταξε την εκτέλεσή του– εκείνη περιέπεσε μετά τον θάνατό του, σε κατάσταση μελαγχολίας. Ήξερε ότι οι επαναστάτες που είχαν ακολουθήσει τον Έσσεξ ήσαν, όπως λέει η βιογράφος της Susan Doran, «αντιπρόσωποι μιας πολύ μεγάλης ομάδας στρατιωτικών και ευγενών οι οποίοι ήσαν δυσαρεστημένοι και απογοητευμένοι από τη βασιλεία της.»(20)

Το τελικό χτύπημα ήλθε τον Μάρτιο του 1603. Στην αρχή η Ελισάβετ υπέφερε από αϋπνίες, μετά είχε προβλήματα στον λαιμό της. Σύντομα, έπαθε εγκεφαλικό επεισόδιο και δεν μπορούσε να μιλήσει. Στις 24 Μαρτίου η πολέμαρχος βασίλισσα της Αγγλίας πέθανε –ήταν 70 ετών.

Συμπέρασμα

Η βιογραφία της Ελισάβετ δείχνει ότι οι εποχές της ζωής της εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1545, 1562, 1578 και 1595. Η Ελισάβετ έζησε πριν 450 και πλέον χρόνια. Αν επεκτείνουμε τις χρονολογίες της Ελισάβετ κάθε 16-17 χρόνια, φθάνουμε στο έτος 1990 – ως εξής: 1496, 1512, 1529, 1545, 1562, 1578, 1595, 1611, 1628, 1644, 1661, 1677, 1694, 1710, 1727, 1744, 1760, 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1925, 1941, 1957, 1974, 1990.

Αυτή είναι μία περίοδος περισσότερο από 450 χρόνια. Επιβεβαιωνόμαστε έτσι ότι οι εναλλαγές των εποχών των διασήμων ανθρώπων που είδαμε μέχρι τώρα αρχίζουν πριν από 450 χρόνια και πλέον όχι μόνο για τους άνδρες αλλά και για τις γυναίκες.

Επίσης θα δούμε αργότερα πώς η αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο εξηγεί γιατί η Ελισάβετ έγινε βασίλισσα μολονότι δεν είχε κάνει καμμία προσπάθεια για τον σκοπό αυτόν. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του Μεγάλου Ναπολέοντα.

****

11. Ναπολέων ο Μέγας

Ο Ναπολέων ήταν σχεδόν σύγχρονος με τον Μπετόβεν. Ο Ναπολέων γεννήθηκε το 1769 ενώ ο Μπετόβεν το 1770, και ο Ναπολέων πέθανε το 1821 ενώ ο Μπετόβεν το 1827.*

---

* Όλες οι λεπτομέρειες σ' αυτό το κεφάλαιο προέρχονται από το βιβλίο του Mario Rivoire *Ναπολέων,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1965.

Η Άσχημη Εποχή από το 1776 έως το 1792

Τα βιογραφικά στοιχεία για τα παιδικά και νεανικά χρόνια της ζωής του Ναπολέοντα δεν είναι πολύ επαρκή. Από τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν όμως, προκύπτει ότι η εποχή από το 1776 μέχρι το 1792 ήταν μια άσχημη εποχή γι' αυτόν. Σε ηλικία 10-16 ετών ο Ναπολέων ήταν μαθητής σε στρατιωτική Σχολή. Μετά την αποφοίτησή του από τη σχολή, τοποθετήθηκε ως νεαρός αξιωματικός σε σύνταγμα πυροβολικού σε επαρχία της Γαλλίας. Όμως άρχισε ν' απεχθάνεται τη ζωή εκεί και ζητούσε συνεχώς άδειες για να φεύγει.

Το 1789 εγκατέλειψε δυσαρεστημένος τον στρατό και γύρισε στην πατρίδα του, την Κορσική, όπου άρχισε ν' αναμιγνύεται στην πολιτική. Γρήγορα όμως ήλθε εκεί σε σύγκρουση με τους κομματικούς παράγοντες –οι οποίοι τον κατηγόρησαν γι' ανυπακοή– και εκείνος εγκατέλειψε την πολιτική και ξαναγύρισε στον στρατό, όπου όμως δεν είχε καμμιά σημαντική επιτυχία μέχρι το 1792.

Η Καλή Εποχή από το 1792 έως το 1809.

Το 1793 ο Ναπολέων έλαβε μέρος με πολύ ενθουσιασμό, στη στρατιωτική εισβολή των Γάλλων στο νησί Μανταλένα της Σαρδηνίας. Μολονότι η επιχείρηση αυτή πέτυχε, η λαμπρή πορεία του Ναπολέοντα είχε αρχίσει. Αμέσως έφυγε από την Κορσική με όλη την οικογένειά του –μητέρα και αδέλφια– και γύρισε στη Γαλλία. Εκεί, σύντομα προήχθη σε λοχαγό και έλαβε μέρος στην επιχείρηση εκδιώξεως των Άγγλων από την Τουλόν. Στην επιχείρηση αυτή αναγνωρίστηκε αμέσως η αξία του και προήχθη σε υποστράτηγον. Στο τέλος του ίδιου χρόνου (1793), η Γαλλική Βουλή τον προήγαγε στον βαθμό του *στρατηγού* –σε ηλικία μόνο 24 ετών.

Οι προαγωγές συνεχίστηκαν και τον επόμενο χρόνο. Ο Ναπολέων προσχώρησε στο κόμμα του Ροβεσπιέρου και διορίστηκε διοικητής πυροβολικού στη στρατιά της Ιταλίας, όπου διακρίθηκε γρήγορα και κέρδισε την εκτίμηση των ανωτέρων του. Μετά από λίγο όμως, ήλθε μια ανοιξιάτικη μπόρα: ο Ροβεσπιέρος εκδιώχθηκε από την εξουσία, ο Ναπολέων θεωρήθηκε ύποπτος, συνελήφθη και φυλακίστηκε. Αλλά οι ανώτεροί του τον είχαν ανάγκη και γρήγορα τον αποφυλάκισαν. Ο Ναπολέων γύρισε θριαμβευτικά στη θέση του στον στρατό.

Τον επόμενο χρόνο 1795 η άνοδος συνεχίστηκε: ο Ναπολέων εκλήθη να γυρίσει από την Ιταλία στο Παρίσι όπου του ανατέθηκε να υπερασπισθή τη Γαλλική Βουλή από τον επαναστατήσαντα όχλο. Το έργο αυτό το έφερε εις πέρας με τόσο θαυμαστή επιτυχία ώστε σε αντάλλαγμα η ηγεσία της Γαλλίας τον διόρισε Ανώτατον Διοικητή του στρατού του Παρισιού –σε ηλικία 26 ετών.

Το 1796 ο Ναπολέων έκανε ένα ακόμη βήμα ανόδου: παντρεύτηκε την Ιωσηφίνα ντε Μπωαρναί (de Beauharnais), χήρα Γάλλου στρατηγού (θα δούμε τη βιογραφία της αργότερα) και απέκτησε έτσι στενές φιλίες με το στρατιωτικό κατεστημένο. Με τις γνωριμίες αυτές και την οξυδέρκειά του, του ανατέθηκε σύντομα η διοίκηση ολόκληρης της στρατιάς της Ιταλίας –ένα όνειρο φανταστικό γι' αυτόν που έγινε πραγματικότητα.

Επικεφαλής της στρατιάς αυτής κατάφερε τον ίδιο χρόνο περιφανή νίκη κατά των Αυστριακών στη Γένοβα και εισήλθε θριαμβευτής στο Μιλάνο. Εκεί δημιούργησε μια πραγματική βασιλική

αυλή για τον εαυτό του: εγκαταστάθηκε σ' έναν πύργο περιστοιχιζόμενος από ευγενείς και υπηρέτες και ζούσε σαν αρχηγός κράτους. Και μολονότι είχε μάθει ότι η γυναίκα του Ιωσηφίνα, που είχε μείνει στο Παρίσι, «δεν του ήταν πιστή,»(1) το γεγονός αυτό δεν τον ενόχλησε: έφερε αμέσως την Ιωσηφίνα στο Μιλάνο και η κατάσταση τακτοποιήθηκε.

Το 1797 οι επιτυχίες συνεχίστηκαν. Ύστερα από νικηφόρες μάχες, ο Ναπολέων ανάγκασε ολόκληρη την Ιταλία να παραδοθή. Όταν γύρισε θριαμβευτής στο Παρίσι, «ο λαός ξεχύθηκε στους δρόμους για να τον υποδεχθή.»(2) Ο Ναπολέων είχε γίνει ήρωας. Μετά από λίγο, το 1798, έπεισε την Κυβέρνηση να του αναθέση και «την κατάκτηση της Αιγύπτου.»(3) Συνέτριψε τον αιγυπτιακό στρατό στη μάχη των Πυραμίδων και εγκαταστάθηκε ως μονάρχης και «εκσυγχρονιστής» της χώρας αυτής, περιστοιχιζόμενος από ολόκληρη ομάδα νομικών, διοικητικών υπαλλήλων, καλλιτεχνών και άλλων που είχε φέρει μαζί του από τη Γαλλία.**

** Όταν ήταν στην Αίγυπτο, ο Ναπολέων έμαθε πάλι ότι η Ιωσηφίνα συνέχιζε τις απιστίες της –και είχε αποφασίσει να την χωρίσει. Αλλά όταν γύρισε στη Γαλλία, η Ιωσηφίνα έμεινε όλη νύχτα μπροστά στην κλειδωμένη πόρτα του δωματίου του, κλαίγοντας και παρακαλώντας τον, που τελικά εκείνος την συγχώρεσε.

Το 1799 είχε και νέα επιτυχία: «άφησε τον στρατό του στην Αίγυπτο στις διαταγές ενός στρατηγού του»(4) και γύρισε στο Παρίσι –χωρίς να ζητήσει την άδεια της Κυβερνήσεως. Το ταξείδι του από την Αίγυπτο στο Παρίσι έγινε εν γνώσει του ότι κινδύνευε να συλληφθή από τα αγγλικά πλοία που κυριαρχούσαν τότε στη Μεσόγειο. Η καλή εποχή του όμως τον βοήθησε και κατάφερε να περάσει τη Μεσόγειο ανενόχλητος. Όταν έφθασε στη Γαλλία έγινε δεκτός από τον λαό σαν ήρωας. Και μολονότι είχε εγκαταλείψει την Αίγυπτο χωρίς κυβερνητική άδεια, το καθεστώς δεν τόλμησε να τον κατηγορήση.

Αντιθέτως, τον Νοέμβριο του 1799 –σε μια περίοδο πολιτικής αναταραχής, όπου το Διευθυντήριο καταργήθηκε στη Γαλλία και αντικαταστάθηκε από τρεις συμβούλους, τους ύπατους– η Γερουσία ανακήρυξε τον Ναπολέοντα τρίτον ύπατον. Αυτός, δηλαδή, μαζί με τους άλλους δύο ύπατους, άρχισαν να διευθύνουν εφεξής τις τύχες της Γαλλίας. Η πολιτική σταδιοδρομία του Ναπολέοντα είχε ξεκινήσει. Ο λαός ενθουσιασμένος ξεχύθηκε στους δρόμους για να γιορτάσει το γεγονός. Πρώτη ενέργεια του Ναπολέοντα ήταν να καταργήση τη Βουλή –με την επέμβαση των στρατιωτικών δυνάμεων του Παρισιού των οποίων ήταν διοικητής– και έδωσε έτσι «το τέλος της Γαλλικής Επαναστάσεως του 1789.»(5)

Στη συνέχεια άρχισε στη ζωή του Ναπολέοντα μια εποχή που θα του έφερνε παγκόσμια δόξα και αμέτρητες επιτυχίες και θριάμβους. Τον πρώτο κι όλας χρόνο αυτής της εποχής –το 1800– ο Ναπολέων διορίστηκε, σε ηλικία 31 ετών, *πρώτος* ύπατος της Γαλλικής Κυβερνήσεως, αρχηγός δηλαδή του κράτους. Η εκλογή του επιβεβαιώθηκε με δημοψήφισμα στο οποίο πήρε το 99% των ψήφων. Εγκαταστάθηκε τότε στα ανάκτορα –μαζί με την Ιωσηφίνα και τη μητέρα του– και έγινε «ο απόλυτος μονάρχης της Γαλλίας.»(6) Από τη θέση αυτή δημιούργησε πραγματικά θαύματα στη δημόσια ζωή της χώρας: «κωδικοποίησε όλους τους νόμους και αναδιοργάνωσε τη διοίκηση, την εκπαίδευση και τη δικαστική εξουσία σε ένα νέο σύστημα»(7) –που πήρε το όνομά του και έμελλε να κρατήση σχεδόν μέχρι τις μέρες μας.

Τον ίδιο χρόνο 1800, ο Ναπολέων ανέλαβε και την αρχηγία του στρατού. Και ξεκίνησε τη μεγάλη εκστρατεία κατά της Αυστρίας. Έφυγε από το Παρίσι, πέρασε τις Άλπεις, όπως άλλοτε ο

Αννίβας –μια επιχείρηση που «συνάρπασε τη φαντασία του γαλλικού λαού»(8) –και έφθασε έξω απ' το Μιλάνο. Εκεί, σε δύο μεγάλες μάχες, νίκησε τους Αυστριακούς κατά κράτος. Όταν η είδηση της νίκης έφθασε στο Παρίσι, «ο ενθουσιασμός που ξέσπασε στους δρόμους έμοιαζε με λαϊκό πανηγύρι.»(9) Το 1801 οι Αυστριακοί αναγκάστηκαν να υπογράψουν ταπεινωτικη συνθήκη ειρήνης.

Τον ίδιο χρόνο 1801, ο Ναπολέων υπέγραψε άλλη μια συνθήκη: με τον Πάπα της Ρώμης αυτή τη φορά, φέρνοντας έτσι τη θρησκευτική ειρήνη στη Γαλλία που τόση ανάγκη είχε η χώρα. Και το καλοκαίρι συνεχίστηκε: το 1802 ο Ναπολέων υπέγραψε συνθήκη ειρήνης και με την Αγγλία. Τόση ήταν η ικανοποίηση των Γάλλων από το γεγονός αυτό, ώστε η Γερουσία τον ανακήρυξε *ισόβιον* ύπατον, αντί της 10ετούς θητείας που είχε μέχρι τώρα. Μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα επιτευγμάτων και ικανοποιήσεων πέρασε και ο επόμενος χρόνος 1803.

Η μεγαλείτερη στιγμή όμως ήλθε το 1804: η Γερουσία ανακήρυξε τον Ναπολέοντα αυτοκράτορα της Γαλλίας. Η απόφαση επικυρώθηκε με δημοψήφισμα στο οποίο ο Ναπολέων πήρε συντριπτική πλειοψηφία. Στη στέψη του που ακολούθησε στην εκκλησία της Παναγίας των Παρισίων από τον Πάπα της Ρώμης –που «είχε έλθει για τον σκοπό αυτόν στο Παρίσι»(10)– ο Ναπολέων πήρε το στέμμα από τα χέρια του Πάπα και έστεψε ο ίδιος τον εαυτό του και ύστερα την Ιωσηφίνα. Ήταν μια ένδειξη της υπεροχής του έναντι πάντων.

Αυτοκράτωρ πλέον ο Ναπολέων, άρχισε να ζη μυθώδη ζωή. Δημιούργησε μια πολυπληθή αυλή με κυρίες επί των τιμών και δεκάδες καμαριέρες και υπηρέτες γι' αυτόν και την Ιωσηφίνα, ενώ συγχρόνως είχε γύρω του μια νέα αριστοκρατία με δεκάδες πρίγκηπες και πριγκήπισσες (μεταξύ αυτών και τις αδελφές του) και δούκες, μαρκησίους και βαρώνους. Οι γυναίκες εξ άλλου, που μέχρι τότε τον είχαν αρνηθή, έπεφταν τώρα στα πόδια του.

Η ανοδική πορεία του Ναπολέοντα συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια. Το 1805 η Αγγλία, η Αυστρία, η Ρωσία και η Σουηδία συνήψαν συμμαχία και ετοιμάστηκαν να επιτεθούν κατά της Γαλλίας. Εκείνος όμως τους πρόλαβε και επετέθη πρώτος. Στην πρώτη σύγκρουση που ακολούθησε, στο Ούλμ, οι Αυστριακοί αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν χωρίς μάχη. Στη συνέχεια, ο Ναπολέων προχώρησε και κατάφερε συντριπτική ήττα στους Αυστριακούς και τους Ρώσους στο Αούστερλιτς. Η μάχη αυτή, η λαμπρότερη του Ναπολέοντα, αποτέλεσε τη βάση όλης του της στρατιωτικής δόξας. Μετά τρεις εβδομάδες, οι Αυστριακοί αναγκάστηκαν να υπογράψουν ταπεινωτική συνθήκη ειρήνης.

Τίποτα δεν μπορούσε πλέον να σταματήσει τον Ναπολέοντα. Το 1806 επετέθη κατά των Πρώσσων, καταστρέφοντας τον στρατό τους στην Ιένα όπου λίγο έλειψε να πιάση αιχμάλωτο τον ίδιο τον βασιλιά τους και τη βασίλισσα. Στη συνέχεια εισήλθε θριαμβευτής στο Βερολίνο, όπου και εγκαταστάθηκε στα ανάκτορα. Από την Πρωσσία, ο Ναπολέων εισέβαλε στην Πολωνία, επιτιθέμενος κατά των Ρώσων που είχαν τη χώρα αυτή υπό την κατοχή τους. Εκεί σχετίστηκε με την Πολωνέζα κόμισσα Μαρία Βαλέφσκα, η οποία και του έδωσε αργότερα το πρώτο του παιδί. Κυνηγώντας τους Ρώσους από την Πολωνία, ο Ναπολέων έδωσε το 1807 δύο αποφασιστικές μάχες μαζί τους μετά τις οποίες ο Τσάρος Αλέξανδρος ο Α΄αναγκάστηκε να ζητήση ειρήνη.

Οι δύο αυτοκράτορες συναντήθηκαν για να συζητήσουν τη συνθήκη ειρήνης, στο Τίλσιτ της Πρωσσίας. Ο Τσάρος γοητεύτηκε από τον Ναπολέοντα και ο Ναπολέων εξομολογήθηκε αργότερα ότι αυτή ήταν η πιο ευτυχισμένη στιγμή της ζωής του. Στον κολοφώνα της δόξας του

πλέον εκείνος, γύρισε θριαμβευτής στο Παρίσι όπου η άφιξή του γιορτάστηκε με πρωτοφανείς πομπές και παρελάσεις.

Και το καλοκαίρι συνεχίστηκε. Το 1808 ο Ναπολέων αιχμαλώτισε σε μάχη τον βασιλιά της Ισπανίας και «στη θέση του διόρισε τον αδελφό του Ιωσήφ.» (11) Όταν οι Ισπανοί επαναστάτησαν, ο Ναπολέων εισέβαλε στην Ισπανία, νίκησε τους Ισπανούς και μπήκε θριαμβευτής στη Μαδρίτη. Εκεί, άλλαξε όλο το κοινωνικό και πολιτικό σύστημα της χώρας: κατήργησε με διάταγμά του την περίφημη Ιερά Εξέταση καθώς και το φεουδαρχικό σύστημα που επί αιώνες επικρατούσε στη χώρα αυτή.

Η Νέα Άσχημη Εποχή από το 1809 και Μετά.

Από τις πρώτες κι' όλας ημέρες του 1809, τα πράγματα άρχισαν να μεταστρέφονται κατά του Ναπολέοντα. Κατά την απουσία του στη Μαδρίτη, μεγάλη συνωμοσία με σκοπό την ανατροπή του εξυφάνθηκε από στρατηγούς του στο Παρίσι. Ο Ναπολέων έσπευσε από την Ισπανία και εξουδετέρωσε τους συνωμότες, αλλά αναγκάστηκε να μη τους τιμωρήσει διότι εν τω μεταξύ οι Αυστριακοί είχαν κηρύξει πόλεμο κατά της Γαλλίας και εκείνος είχε ανάγκη όλους τους στρατηγούς του για τις μάχες που θ' ακολουθούσαν.

Ο Ναπολέων επετέθη στους Αυστριακούς και διέσπασε μεν τις δυνάμεις τους αλλά δεν κατάφερε να τους εκμηδενίσει. Ο ίδιος «τραυματίστηκε στο πόδι από σφαίρα.»(12) Προσπάθησε εκ νέου να τους διασπάσει στον Δούναβη, αλλά απέτυχε. Καίτοι ένα μήνα αργότερα κατάφερε να νικήσει τους Αυστριακούς, οι απώλειές του ήσαν τεράστιες, έχασε τους καλλίτερους μαχητές του και η κατάσταση του στρατού ήταν δραματική.

Εν τω μεταξύ η κατάσταση στη Γαλλία είχε γίνει τραγική: σοβαρή οικονομική κρίση είχε ξεσπάσει ενώ είχαν εμφανισθή ανησυχητικά σημάδια κοπώσεως και δυσαρέσκειας του λαού. Ο αριθμός των ανέργων είχε αυξηθή ραγδαία ενώ τα γαλλικά προϊόντα έμεναν απούλητα στις αποθήκες. Και για ένα διάστημα, δεν υπήρχαν μάχες για τον Ναπολέοντα –ούτε και νίκες συνεπώς.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και το 1811, ενώ τα σύννεφα άρχισαν να πυκνώνουν το 1812: τον Απρίλιο του χρόνου αυτού, ο Τσάρος της Ρωσίας έστειλε τελεσίγραφο στον Ναπολέοντα απαιτώντας την αποχώρηση των γαλλικών στρατευμάτων από την Πρωσσία. Αντί απαντήσεως, ο Ναπολέων προτίμησε να επιτεθή κατά της Ρωσίας. Αλλά η κακή εποχή που περνούσε δεν μπορούσε να τον βοηθήσει: ο ρωσικός στρατός υποχώρησε και παρέσυρε τους Γάλλους προς τα ενδότερα. Όταν «ο Ναπολέων μπήκε στη Μόσχα –χωρίς οι Ρώσοι να δώσουν μάχη μαζί του– τη βρήκε έρημη και να καίγεται.»(13)

Αμήχανος τότε ο Ναπολέων, έστειλε γράμμα στον Τσάρο προτείνοντάς του ειρήνη –αλλά δεν πήρε απάντηση. Ο βαρύς ρωσικός χειμώνας έφθασε εν τω μεταξύ και η παραμονή των γαλλικών στρατευμάτων στη Μόσχα ήταν αδύνατη. Ο Ναπολέων αποφάσισε να υποχωρήσει. Καθώς όμως ο στρατός του υποχωρούσε μέσα στους πάγους και τα χιόνια –και χωρίς τρόφιμα– «οι Ρώσοι τον αποδεκάτισαν.»(14) Όταν περνούσε τον παγωμένο ποταμό Μπερεζίνα, το ρωσικό πυροβολικό έσπασε με τις οβίδες του τον πάγο του ποταμού και αυτό που ακολούθησε ήταν σκέτη πανωλεθρία. Ολόκληρη η περίφημη «Μεγάλη Στρατιά»(15) του Ναπολέοντα εξολοθρεύτηκε.

Εξευτελισμένος ο Ναπολέων, εγκατέλειψε τα συντρίμια του στρατού του και μεταμφιεσμένος σε Ρώσο χωρικό –τυλιγμένος με μια γούνα πάνω σ' ένα έλκηθρο– πήρε τον δρόμο της επιστροφής

για το Παρίσι, συνοδευόμενος από μια χούφτα εμπίστους του. Αφού διέσχισε σε τέτοιο χάλι όλη την Ευρώπη, έφθασε στο Παρίσι ολοκληρωτικά ταπεινωμένος.

Και οι αποτυχίες συνεχίστηκαν. Το 1813 η Πρωσσία αποφάσισε ν' αποτινάξη τον ζυγό του Ναπολέοντα και κήρυξε πόλεμο. Στις μάχες που ακολούθησαν ο Ναπολέων νίκησε στην αρχή στη Σαξονία αλλά στη συνέχεια ηττήθηκε στη Λειψία, όπου αντιμετώπισε τους Πρώσσους ενωμένους με τους Αυστριακούς. Μια ενωμένη Ευρώπη βάδιζε τώρα κατά του Ναπολέοντα: «Ρώσοι, Αυστριακοί και Άγγλοι εισέβαλαν από όλες τις μεριές στη Γαλλία.»(16) Ο γαλλικός στρατός, που αποτελείτο πια κυρίως από νέα παιδιά (οι παληοί «γρεναδιέροι» είχαν χαθή στη μάχη της Ρωσίας), ήταν ανίκανος να τους αντιμετωπίσει. Ο Ναπολέων κέρδισε μερικές μάχες, αλλά το τέλος ήταν πλέον κοντά.

Η οριστική ήττα ήλθε τον επόμενο χρόνο 1814. Οι «σύμμαχοι» – Άγγλοι και Γερμανοί– εισέβαλαν στη Γαλλία. Ο Ναπολέων ηττήθηκε στις μάχες που ακολούθησαν και μέσα σε δύο μήνες οι σύμμαχοι εισήλθαν στο Παρίσι –το οποίο «τα στρατεύματα του Ναπολέοντα είχαν ήδη εγκαταλείψει.»(17) Η αυτοκράτειρα Μαρία-Λουίζα –την οποία ο Ναπολέων είχε παντρευτεί το 1810, αφού χώρισε την Ιωσηφίνα– είχε κι αυτή φύγει με τον γιο της. Οι στρατηγοί του του ζήτησαν τότε να παραιτηθή, αυτός τους ζήτησε να συνεχίσουν τον πόλεμο, εκείνοι αρνήθησαν και τότε αυτός αποπειράθηκε ν' αυτοκτονήση – αλλά το δηλητήριο που πήρε δεν ήταν αρκετό. Αναγκάστηκε τότε να παραιτηθή άνευ όρων.

Αμέσως μετά, οι σύμμαχοι τον συνέλαβαν και τον εξόρισαν στη νήσο Έλβα. Στο δρόμο προς το νησί, εξαγριωμένοι Γάλλοι επεχείρησαν πολλές φορές να τον λυντσάρουν, αλλά τον έσωσαν οι λίγοι φρουροί του. Στη νήσο Έλβα τον Ναπολέοντα τον ξέχασαν οι πάντες. Τον επισκέφθηκε μόνο «η μητέρα του και η Πολωνέζα κόμισσα Μαρία Βαλέφσκα με τον γιό τους.»(18) Η αυτοκράτειρα Μαρία-Λουίζα χόρευε και διασκέδαζε σε δεξιώσεις ανά την Ευρώπη. Η Ιωσηφίνα είχε πεθάνει λίγο μετά την εξορία του στην Έλβα.

Ύστερα από παραμονή 10 μηνών στην Έλβα, ο Ναπολέων έκανε ένα απεγνωσμένο τόλμημα που τον οδήγησε στο τέλος του. Ελπίζοντας ότι μπορεί ακόμη να ανατρέψει την κατάσταση, δραπέτευσε από το νησί τον Φεβρουάριο του 1815 και έφθασε στο Παρίσι. Εγκαταστάθηκε και πάλι στα ανάκτορα, ανέλαβε την αρχηγία του στρατού και εξόρμησε κατά των Άγγλων και Γερμανών. Αλλά εξ αιτίας της κακής εποχής του στην οποία βρισκόταν ήταν πλέον ανήμπορος ν' αντιστρέψει την κατάσταση. Στην ιστορική σύγκρουση που ακολούθησε στο Βατερλώ, ο Ναπολέων ηττήθηκε και έφθασε στην ολοκληρωτική καταστροφή.

Εξευτελισμένος, γύρισε στο Παρίσι όπου ο λαός εξαγριωμένος ζήτησε την παραίτησή του. Εκείνος παραιτήθηκε –για δεύτερη φορά– και προσπάθησε να δραπετεύσει, αλλά τελικά αναγκάστηκε να παραδοθή. Ζήτησε «άσυλο στην Αγγλία,»(19) αλλά οι Άγγλοι, μετά το μάθημα της αποδράσεώς του από την Έλβα, τον εξόρισαν στο μακρινό νησί του Ατλαντικού Αγία Ελένη, όπου έφθασε τον Οκτώβριο του 1815.

Στην Αγία Ελένη ο Ναπολέων έζησε μια άθλια ζωή. Κοιμόταν σε μια ξύλινη παράγκα που ήταν φτιαγμένη για σταύλος, ενώ συγχρόνως υπέφερε από έλκος του στομάχου και δεν μπορούσε να φάει σχεδόν τίποτα. Το δέρμα του ήταν κίτρινο και πρησμένο, υπέφερε από δυνατούς πόνους και δεν μπορούσε να κοιμηθή στο στενό κρεββάτι που του είχαν. Ξυπνούσε τις νύχτες και αναλογιζόταν, όπως έλεγε στο περιβάλλον του, πόσο χαμηλά είχε πέσει. Νοσταλγούσε τα παιδικά του χρόνια στην Κορσική και υπέφερε αβάστακτα από τη σκέψη ότι δεν μπορούσε πια

να φύγει από την Αγία Ελένη. Θα ήθελε, έλεγε, να είχε πεθάνει στην εκστρατεία της Μόσχας ή στο Βατερλώ.

Τελικά, ο μεγαλείτερος στρατηλάτης που γνώρισε η σύγχρονη ιστορία, πέθανε στις 5 Μαΐου 1821 μέσα σε μια τρομακτική καταιγίδα που έπληξε το νησί της Αγίας Ελένης την ημέρα εκείνη. Ήταν μόλις 52 ετών.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Ναπολέοντα βλέπουμε ότι οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1776, 1792 και 1809. Στις ίδιες αυτές χρονολογίες εναλλάχθησαν και του Μπετόβεν οι καλές και άσχημες εποχές, όπως είδαμε στο 1ο κεφάλαιο. Αλλά αν δούμε από κοντά τις εποχές των δύο αυτών ανδρών, θα παρατηρήσουμε ότι οι εποχές τους είναι αντίθετες: στις χρονολογίες όπου για τον Μπετόβεν αρχίζει μια καλή εποχή, για τον Ναπολέοντα αρχίζει μια κακή – και αντιστρόφως: όπου για τον Μπετόβεν αρχίζει μια κακή εποχή, για τον Ναπολέοντα αρχίζει μια καλή.

Τί αυτό σημαίνει θα το δούμε αργότερα. Επίσης θα δούμε αργότερα γιατί ο Ναπολέων δεν θα είχε επιτεθεί το 1815 στους Άγγλους και τους Γερμανούς στο Βατερλώ όπου υπέστη ολοκληρωτική κατατροφή που τον οδήγησε στον θάνατό του, αν ήξερε την αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο. Εν τω μεταξύ θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του μεγάλου Γάλλου συγγραφέα Βίκτορα Ουγκώ – που γεννήθηκε 33 χρόνια μετά τον Ναπολέοντα.

****

12. Βίκτωρ Ουγκώ

Από τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν, τα παιδικά και νεανικά χρόνια του Βίκτορα Ουγκώ φαίνεται ότι ήσαν άσχημα χρόνια.* Ο πατέρας του –στρατιωτικός το επάγγελμα– ήταν υποχρεωμένος να μετακινείται αδιάκοπα κατά τη διάρκεια των εκστρατειών του Ναπολέοντα, ενώ συγχρόνως είχε αφοσιωθή σε μια άλλη γυναίκα που αργότερα την παντρεύτηκε. Ήταν έτσι για τον μικρό Ουγκώ ο πατέρας του, μια μακρυνή σιλουέττα που όλο έσβηνε.

---

* Έχω βασίσει όλη τη βιογραφία του Ουγκώ σ' αυτό το κεφάλαιο στο βιβλίο του Cesare Giardini *Ουγκώ,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1966.

Το 1814 –όταν ο Ουγκώ ήταν 12 χρόνων– ο πατέρας του ζήτησε διαζύγιο από τη γυναίκα του, το οποίο τελείωσε μετά 4 χρόνια. Ο Ουγκώ με τα αδέλφια του και τη μητέρα του πήγαν τότε σ' ένα φτωχικό σπίτι όπου ακολούθησαν χρόνια δυστυχισμένα. Μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα, ο Ουγκώ ερωτεύθηκε το 1819, σε ηλικία 17 ετών, μια μικρότερη κοπέλλα, την Αδέλα Φουσέ – αλλά η μητέρα του είχε αντίθετη γνώμη και τον απομάκρυνε με τη βία.

Μετά δύο χρόνια, το 1821, η μητέρα του –που ήταν γι' αυτόν το παν– πέθανε ξαφνικά από γρίπη. Απελπισμένος εκείνος, αναζήτησε παρηγορειά στην Αδέλα –και μετά ένα χρόνο την

παντρεύτηκε. Το νεαρό ζευγάρι όμως δεν είχε κανένα πόρο ζωής και ζούσε στο σπίτι των γονιών της κοπέλλας. Ο γάμος τους εξ άλλου, στιγματίστηκε και από ένα τραγικό επακόλουθο: ο αδελφός του Ουγκώ Ευγένιος, ήταν κι αυτός ερωτευμένος με την Αδέλα και η ζήλεια του κατέληξε σε παραφροσύνη, με αποτέλεσμα να εισαχθή σε φρενοκομείο όπου πέθανε μετά λίγα χρόνια.

Η Καλή Εποχή από το 1825 έως το 1842

Αλλά από το 1825 η άσχημη κατάσταση άλλαξε –άρχισε η πρώτη καλή εποχή στη ζωή του Ουγκώ. Κατ’ αρχήν, άρχισε να εισπράττει μια βασιλική χορηγία 3000 φράγκα τον χρόνο, που του απονεμήθηκε για το μυθιστόρημά του *Χαν ο Ισλανδός*, το οποίο είχε κυκλοφορήση πριν δύο χρόνια. Με τα χρήματα αυτά, το νεαρό ζευγάρι άρχισε να κοιτάζει πλέον με σιγουριά το μέλλον –και μετακόμισε σε μεγαλείτερο σπίτι. Την ίδια εποχή, το έργο του *Χαν ο Ισλανδός* προκάλεσε την προσοχή ενός διάσημου κριτικού, ο οποίος άνοιξε το σαλόνι του στον Ουγκώ. Εκείνος βρέθηκε έτσι ξαφνικά καλεσμένος ανάμεσα σε πλήθος ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών.

Τον ίδιο χρόνο, ο νεαρός συγγραφέας –που εν τω μεταξύ είχε δημοσιεύσει και ένα του ποίημα, τις *Νέες Ωδές*– ονομάστηκε από τον βασιλιά της Γαλλίας «Ιππότης της Λεγεώνος της Τιμής,»(1) σε ηλικία 23 ετών. Επίσης, στην τελετή της στέψεως του βασιλιά Καρόλου του Ι΄, που έγινε με μεγάλη λαμπρότητα στον μητροπολιτικό ναό της Ρενς, ο Ουγκώ ήταν επίσημος προσκεκλημένος. Μετά την τελετή αυτή, έγραψε τις εντυπώσεις του με τίτλο *Ωδή της Χειροτονίας*, που κυκλοφόρησαν από το βασιλικό τυπογραφείο. Αμοιβή του: ένα σερβίτσιο από πορσελάνη των Σεβρών.

Το 1827 ο Ουγκώ δημοσίευσε το πρώτο του δράμα, τον *Κρόμγουελ* –αλλά ήταν πολύ μεγάλο και δεν ανέβηκε στη σκηνή. Όταν όμως το 1829 δημοσίευσε το δεύτερο δράμα του, τη *Μαριόν Ντελόρμ,* αυτό ανέβηκε στη σκηνή και προκάλεσε γενικό ενθουσιασμό, μολονότι «η Κυβέρνηση το απαγόρευσε για πολιτικούς λόγους.»(2) Στη συνέχεια ανέβηκε στη σκηνή, το 1830, το δράμα του *Ερνάνης* και η πρεμιέρα του «έμεινε στην ιστορία του Γαλλικού θεάτρου.»(3) Το έργο αυτό δημιούργησε μεγάλες διαμάχες –άλλοι ήσαν υπέρ και άλλοι κατά. Τελικά όμως, το έργο θριάμβευσε –συμπλήρωσε «100 παραστάσεις και απέφερε στον Ουγκώ τεράστια κέρδη: εισέπραξε περισσότερο από 6000 φράγκα.»(4)

Εν τω μεταξύ, η οικογένεια του Ουγκώ είχε μεγαλώσει –είχε 4 παιδιά, δύο γιούς και δύο κόρες. Τα κέρδη του όμως, από τον *Ερνάνη* του επέτρεψαν να μετακομίσει σε ένα μεγάλο σπίτι, σ’ ένα μέγαρο, που γέμιζε τώρα από συγγραφείς, ζωγράφους, γλύπτες και καλλιτέχνες κάθε είδους. Τα επόμενα χρόνια τα πράγματα πήγαν ακόμη καλλίτερα. Το 1831 ο Ουγκώ δημοσίευσε τα έργα του *Ρουί Μπλας* και *Παναγία των Παρισίων* καθώς και την ποιητική του συλλογή *Φθινοπωρινά Φύλλα.* Η *Παναγία των Παρισίων,* ένα μυθιστόρημα 700 σελίδων, με τύπους αλησμόνητους, όπως ο Κουασιμόδος και η Εσμεράλδα, έγινε ανάρπαστη αμέσως μόλις κυκλοφόρησε.

Η καλή αυτή εποχή του Ουγκώ συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια. Το 1833, ανέβηκε στο Παρίσι με μεγάλη επιτυχία το έργο του *Λουκρητία Βοργία.* Μεταξύ των ηθοποιών ήταν και η Ιουλιέττα Ντρουέ, με την οποία ο Ουγκώ δημιούργησε στενή αισθηματική σχέση που κράτησε 50 χρόνια. Εκείνη ζούσε πλέον αποκλειστικά για τον Ουγκώ και θυσίασε τα πάντα γι’ αυτόν. Συγχρόνως, ο Ουγκώ αναγνωρίσθηκε –σε ηλικία μόλις 30 ετών– ως ο μεγαλείτερος συγγραφέας εν ζωή. Το συγγραφικό του έργο ήταν τεράστιο. Το 1833 δημοσίευσε τη *Μαρία Τυδώρ*, συγχρόνως με την *Λουκρητία Βοργία*. Και το 1834 κυκλοφόρησαν τα βιβλία του *Μελέτη περί του*

Μιραμπώ, *Λογοτεχνία και Φιλοσοφία*, και *Κλωντ Γκε*. Το 1835 ανέβασε με επιτυχία τον *Άγγελον, Τύραννο της Πάδουας,* και δημοσίευσε τα ποιήματά του *Τραγούδια του Λυκόφωτος, ενώ* το 1837 κυκλοφόρησε η ποιητική του συλλογή *Εσωτερικές Φωνές*.

Το 1838 ανέβηκε στη σκηνή το θεατρικό του έργο *Ρουί Μπλας* και το 1840 δημοσίευσε την ποιητική του συλλογή *Αχτίδες και Σκιές*. Τον επόμενο χρόνο ο Ουγκώ έφθασε στον κολοφώνα της δόξας του: εξελέγη σε ηλικία 39 ετών, μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας. Στην τελετή που ακολούθησε «συγκεντρώθηκε κάτω από τον θόλο της Ακαδημίας, όλη η αριστοκρατία της Γαλλίας.»(5) Και όταν το 1842 ο Ουγκώ δημοσίευσε το βιβλίο του *Ο Ρήνος* –με τις εντυπώσεις του από ένα ταξείδι που είχε κάνει στον ποταμό αυτόν πριν δύο χρόνια– το βιβλίο γνώρισε τεράστια επιτυχία: αριστούργημα το χαρακτήρισε ο δύσκολος Μπαλζάκ.

Η Νέα Άσχημη Εποχή από το 1842 μέχρι το 1859.

Στην αρχή αυτής της εποχής ο Ουγκώ δημοσίευσε το θεατρικό του έργο *Βουργράβοι* (1843), εμπνευσμένο από τα αρχαία γερμανικά κάστρα στις όχθες του Ρήνου. Αλλά το έργο αυτό δεν είχε την τύχη που είχε *Ο Ρήνος*. Οι κριτικοί αποφάνθησαν ότι οι *Βουργράβοι* αποτελούσαν «την αρχή της παρακμής του Ουγκώ.»(6) Έλεγαν ότι «στα σαρανταένα του χρόνια ο Ουγκώ είχε πη όλα όσα είχε να πη»(7) και ότι από «λογοτεχνικής πλευράς εθεωρείτο νεκρός.»(8)

Τον ίδιο χρόνο ο Ουγκώ δέχθηκε κι' ένα δεύτερο πλήγμα. Ο κριτικός του θεάτρου Κάρολος Σαιντ-Μπεβ δημοσίευσε ένα βιβλίο του στο οποίο απεκάλυπτε ότι ήταν ερωμένος της γυναίκας του Ουγκώ Αδέλας επί 10 περίπου χρόνια και ότι τη συναντούσε κρυφά τόσο στο σπίτι της όσο και αλλού όλο αυτό το διάστημα. Το εξευτελιστικό αυτό νέο έγινε ευρύτατα γνωστό και τραυμάτισε βαρειά, όπως ήταν φυσικό, την ψυχή και το γόητρο του Ουγκώ.

Αλλά το χειρότερο πλήγμα ήλθε αμέσως μετά. Η αγαπημένη πρωτότοκη κόρη του Λεοπολδίνη παντρεύτηκε το 1843 –σε ηλικία 19 ετών– πλούσιο γιο εφοπλιστού. Αλλά μετά 7 μήνες αυτή και ο άντρας της πνίγηκαν σ' έναν θαλάσσιο περίπατο. Ο Ουγκώ έμαθε το νέο «καθώς επέστρεφε από ένα ταξείδι που είχε κάνει στην Ισπανία μαζί με την Ιουλιέττα, από μια εφημερίδα που βρισκόταν στο τραπέζι ενός επαρχιακού καφενείου.»(9) Όπως είπε η Ιουλιέττα, «είδε έναν άνθρωπο κεραυνόπληκτο, με μάτια που κοιτούσαν χωρίς να βλέπουν.»(10) Ο πόνος που χαράχτηκε τότε στην ψυχή του έμεινε για πολλά χρόνια και αποτυπώθηκε σε αρκετά έργα του.

Για να ξεχάσει, ο Ουγκώ προσπάθησε να βρη παρηγοριά στη δουλειά. Το 1845 άρχισε το μεγάλο του κοινωνικό μυθιστόρημα *Οι Άθλιοι.* Αλλά γρήγορα το σταμάτησε –θα περάσουν περισσότερα από 10 χρόνια για να το ξαναρχίσει. Τον ίδιο χρόνο ένα ερωτικό σκάνδαλο ξέσπασε εις βάρος του: συνελήφθη «επ' αυτοφώρω»(11) με την γυναίκα ενός ζωγράφου ονόματι Μπιάρ. Εκείνη οδηγήθηκε στη φυλακή, ενώ ο Ουγκώ απέφυγε μεν τη δίωξη –χάρις στον τίτλο του Ομότιμου της Γαλλίας που του είχε απονείμει τον ίδιο χρόνο ο βασιλιάς Λουδοβίκος Φίλιππος– αναγκάστηκε όμως να εγκαταλείψη το Παρίσι για αρκετές εβδομάδες.

Σύντομα, η κατάσταση χειροτέρευσε. Ο Ουγκώ έπαψε να γράφει και άρχισε ν' ασχολείται με την πολιτική, προσπαθώντας να διορθώσει τα πολιτικά πράγματα του τόπου. Το 1848 εξελέγη βουλευτής της δεξιάς στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση και με μία εφημερίδα που εξέδιδε, υποστήριζε την άνοδο στην Προεδρία της Δημοκρατίας του πρίγκηπα Λουδοβίκου-Ναπολέοντα, ανηψιού του Μεγάλου Ναπολέοντα. Όταν όμως αυτός έγινε τελικά Πρόεδρος, απογοήτευσε βαθύτατα τον Ουγκώ: διέλυσε την Εθνοσυνέλευση, κατήργησε τη δημοκρατία και επανέφερε τη μοναρχία, ενώ ο ίδιος ανακηρύχθηκε αυτοκράτωρ της Γαλλίας, με το όνομα Ναπολέων ο Γ΄.

Η εξοργισμένη αντίδραση του Ουγκώ ήταν πλέον αναμενόμενη: επετέθη ανοικτά κατά του Ναπολέοντα Γ΄το 1851 αποκαλώντας τον «Ναπολέων ο Μικρός.»(12) Πρώτο αποτέλεσμα της επιθέσεώς του αυτής ήταν οι γιοί του Ουγκώ να εγκλεισθούν αμέσως στις φυλακές. Στο τέλος του 1851, η κατάσταση για τον Ουγκώ χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο. Μαζί με πλήθος επαναστατημένου λαού, κατέβηκε στους δρόμους του Παρισιού και αγόρευε με πάθος κατά του Ναπολέοντα Γ΄. Αλλά η εποχή ήταν κακή για τον Ουγκώ: δεν μπορούσε ν' αντιστρέψει τα πράγματα. Σύντομα η επανάσταση πνίγηκε στο αίμα. Το 1852, ο Ουγκώ αναγκάστηκε να εγκαταλείψει κρυφά τη Γαλλία με πλαστό διαβατήριο. Η μεγάλη περίοδος της αυτοεξορίας του είχε αρχίσει: θα περάσουν 19 ολόκληρα χρόνια για να ξαναγυρίσει.

Πρώτος σταθμός του Ουγκώ ήταν οι Βρυξέλλες. Μαζί του είχε μόνο την Ιουλιέττα. Εκεί άρχισε να γράφει την ιστορία που μόλις είχε ζήσει στο Παρίσι, αλλά γρήγορα την εγκατέλειψε. Συνέχισε με έναν λίβελλο κατά του Ναπολέοντα Γ΄ με τίτλο *Ναπολέων ο Μικρός*. Μετά από λίγο έφυγε από τις Βρυξέλλες και πήγε στην αγγλική νήσο Τζέρσεϋ, στα στενά της Μάγχης. Εκεί ήλθε όλη η οικογένειά του –η γυναίκα του Αδέλα είχε εν τω μεταξύ αποδεχθή την ύπαρξη της Ιουλιέττας και ζούσαν όλοι μαζί.

Στην Τζέρσεϋ ο Ουγκώ σχετίστηκε και με άλλους Γάλλους εξόριστους και εξέδωσαν μια εφημερίδα επαναστατικού περιεχομένου. Εξ αιτίας όμως της εφημερίδας αυτής, ο Ουγκώ εκδιώχθηκε από την Τζέρσεϋ το 1855 και αναγκάστηκε να πάη στο άλλο αγγλικό νησί της Μάγχης, το Γκέρνσεϋ. Εκεί αποτελείωσε την ποιητική του συλλογή *Ενατενίσεις* και το 1856 τη δημοσίευσε. Με τα χρήματα που εισέπραξε αγόρασε ένα σπίτι στο Γκέρνσεϋ. Πίστευε ότι ένα ιδιόκτητο σπίτι στο νησί ήταν απαραίτητο: δεν είχε καμμία ελπίδα ότι θα ξαναγύριζε στη Γαλλία –η μοναρχία θα κρατούσε για πάντα, έλεγε.

Το σπίτι αυτό ο Ουγκώ το επίπλωσε κατά τρόπο καταθλιπτικό: βαρειές πολυθρόνες, τεράστια τραπέζια και αποφθέγματα στους τοίχους, όπως «Η Εξορία είναι Ζωή,»(13) και άλλα. Στο περιβάλλον αυτό της πλήρους απογοητεύσεως, ο Ουγκώ έγραψε στα επόμενα τρία χρόνια –από το 1856 μέχρι το 1859– διάφορα έργα του και συνέχισε το μυθιστόρημά του *Οι Άθλιοι,* αλλά χωρίς κέφι και χωρίς να το τελειώσει.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1859 μέχρι το 1875

Το 1859 η άσχημη εποχή του Ουγκώ τελείωσε. Τον Αύγουστο του χρονου αυτού, ο Ναπολέων Γ΄ έδωσε γενική αμνηστία σε όλους τους εξόριστους Γάλλους. Ο Ουγκώ μπορούσε τώρα να γυρίσει επιτέλους στη Γαλλία. Αλλά η καλή του εποχή ήταν ακόμη πρώϊμη «άνοιξη» γι' αυτόν: δεν μπορούσε να ανεχθή τη μοναρχία που υπήρχε ακόμη στη Γαλλία, γι' αυτό, απάντησε στον Ναπολέοντα Γ΄ότι «θα γύριζε στη Γαλλία μόνον όταν θα ξαναγύριζε και η Δημοκρατία.»(14) Άλλωστε, είχε τώρα πια αγαπήσει την Γκέρσνεϋ. Έκανε περιπάτους στην παραλία, κολυμπούσε και εργαζόταν σ' ένα δωμάτιο που είχε κτίσει στην οροφή του σπιτιού, με τζαμαρία γύρω-γύρω απ' όπου έβλεπε όλη τη θέα και τη θάλασσα. Γι' αυτό ήταν απρόθυμος ν' αφήσει το νησί.

Το 1861, έγραψε: «με βλέπουν σοβαρό και με νομίζουν θλιμμένο, αλλά κάνουν λάθος, είμαι χαρούμενος.»(15) Στην ευχάριστη ατμόσφαιρα του νησιού, ο Ουγκώ ξανάρχισε τους *Αθλίους* και σχεδόν τους τελείωσε το 1861. Έμενε μόνο η περιγραφή της μάχης του Βατερλώ. Για να γράψη το κομμάτι αυτό, έφυγε από την Γκέρνσεϋ και πάτησε –για πρώτη φορά μετά 10 περίπου χρόνια– την ηπειρωτική Ευρώπη. Πήγε στο Βέλγιο, στο Βατερλώ, όπου ξαναζωντάνεψε τις λεπτομέρειες της μάχης. Γύρισε εν συνεχεία στο νησί και ρίχτηκε στη δουλειά. Τη νύχτα έγραφε και το πρωί η

Ιουλιέττα μάζευε τα χειρόγραφα, τα τακτοποιούσε και τα αντέγραφε. Σ’ ένα μήνα, το όλο έργο είχε τελειώσει.

Οι Άθλιοι κυκλοφόρησαν το 1862, πρώτα στις Βρυξέλλες και μετά στο Παρίσι. Εκείνο που ακολούθησε ήταν σκέτος θρίαμβος: το βιβλιοπωλείο στο Παρίσι καταλήφθηκε εξ εφόδου, ενώ τα κέρδη του Ουγκώ ανήλθαν σε τεράστια για την εποχή ποσά. Τα πρόσωπα του έργου –ο Γιάννης Αγιάννης, ο Ιαβέρης, ο Γαβριάς, η Τιτίκα και ο Μάριος– έγιναν αμέσως οικεία σε όλους και παραμένουν αλησμόνητα μέχρι σήμερα. Ένας νέος Ουγκώ είχε ξαναγεννηθή –σε ηλικία 60 ετών και πλέον.

Στην ηρεμία του νησιού, συνέχισε με αμείωτη πλέον ένταση, τη νέα φάση του συγγραφικού του έργου και δημοσίευσε τα έργα του *Ουίλλιαμ Σαίξπηρ* (1864), *Τραγούδια του Δάσους* (1865), *Οι Εργάτες της Θάλασσας* (1866), *Ο Άνθρωπος που Γελά* (1869). Και το 1870, το όνειρό του έγινε πραγματικότητα: η αυτοκρατορία του Ναπολέοντα Γ΄ στη Γαλλία κατέρρευσε, η χώρα ανακηρύχθηκε πάλι Δημοκρατία και ο Ουγκώ ξαναγύρισε στο Παρίσι. Η άφιξή του ήταν πραγματικός θρίαμβος: αμέτρητο πλήθος θαυμαστών του τον περίμενε στον σιδηροδρομικό σταθμό και εκείνος συγκινημένος τους χαιρετούσε από ένα μπαλκόνι.

Σύντομα, η οικονομική κατάσταση του Ουγκώ έγινε καλλίτερη από κάθε άλλη φορά. Και τον Σεπτέμβριο του 1871 μια νέα λαμπρή εποχή άρχισε γι’ αυτόν. Ξανανέβηκε στο θέατρο ο *Ρουί Μπλας* και αμέσως μετά «όλοι οι θίασοι του Παρισιού ζητούσαν να ανεβάσουν έργα του.»(16) Εξ αιτίας των δοκιμών που ήταν είναι υποχρωμένος να παρακολουθή, δεν προλάβαινε να γράψη τίποτε καινούργιο. Για να βρή ησυχία, έφυγε τον Αύγουστο του 1872 και πήγε στην αγαπημένη του Γκέρνσεϋ, όπου έγραψε το νέο έργο του *Ενενηντατρία*.

Γύρισε στο Παρίσι μετά ένα χρόνο, τον Ιούλιο του 1873. Εκεί, άρχισε να παρουσιάζει μια καταπληκτική ενεργητικότητα. Το 1874 κυκλοφόρησαν τα έργα του *Ενενηντατρία* και *Οι Γιοι μου,* αφιερωμένο στους γιούς του. Έγραψε επίσης ένα τρίτομο έργο με τις αναμνήσεις του από την εξορία. Στη συνέχεια κυκλοφόρησε η δεύτερη σειρά του *Θρύλου των Αιώνων, Η Τέχνη να είσαι Παππούς*, καθώς και ο πρώτος και δεύτερος τόμος της *Ιστορίας ενός Εγκλήματος*. Ο ποιητής Πωλ Βαλερύ είπε τότε ότι ο Ουγκώ έγραψε κατά την τελευταία περίοδο της ζωής του, στίχους *ασύγκριτους* σε σύλληψη και φαντασία.

Αλλά εκείνο που χαρακτήριζε περισσότερο την καλή αυτή εποχή του συγγραφέα ήταν η κοινωνική ζωή του. Στο σπίτι του στο Παρίσι σύχναζε ό,τι καλύτερο είχε η πρωτεύουσα στον χώρο των γραμμάτων και της πολιτικής. Συγχρόνως, οι γυναίκες γέμιζαν και πάλι την ζωή του εβδομηντάρη πλέον, Ουγκώ: μεταξύ αυτών ήταν και η συγγραφέας Ιουδήθ Γκωτιέ, καθώς και η νεαρή τότε –διάσημη αργότερα– ηθοποιός Σάρα Μπερνάρ. (Θα δούμε τη βιογραφία της Μπερνάρ αργότερα).

Η Νέα Άσχημη Εποχή μετά το 1875

Το 1876 ο Ουγκώ αποφάσισε να ξαναγυρίσει στην πολιτική, όπως πριν 28 χρόνια. Αλλά μολονότι εξελέγη γερουσιαστής, γνώρισε τεράστια απογοήτευση. Προσπάθησε και πάλι με παρεμβάσεις του στη Γερουσία και με λόγους που εκφωνούσε δημόσια, να βάλει τάξη στα πολιτικά πράγματα της χώρας, αλλά δεν είχε καμμία επιτυχία. Και το 1878 –σε ηλικία 76 ετών– ήλθε το μεγάλο χτύπημα. Ύστερα από γενναίο φαγοπότι και ζωηρή συζήτηση, έπαθε εγκεφαλική συμφόρηση. Οι γιατροί συνέστησαν ανάπαυση και η Ιουλιέττα τον πήρε και πήγαν στην Γκέρνσεϋ.

Μετά απ’ αυτό το περιστατικό, ο συγγραφέας δεν θα ξαναγράψη πια. Αλλά ούτε θα ξαναχαρή. Το 1881 διοργανώθηκε μια μεγάλη εκδήλωση κάτω από τα παράθυρα του σπιτιού του στο Παρίσι για να εορτασθούν τα γενέθλιά του. Παρά το τσουχτερό κρύο, είχε συγκεντρωθή πλήθος λαού. Αλλά «οι ανθοδέσμες που ο κόσμος είχε φέρει, έμειναν παγωμένες στο δρόμο: εκείνος καθόταν στη γωνιά του τζακιού του και για πρώτη φορά στη ζωή του, έμεινε σιωπηλός.»(17)

Ύστερα από δύο χρόνια, έχασε και ό,τι πολυτιμότερο είχε στη ζωή του: η Ιουλιέττα, μετά από μια ζωή 50 ετών μαζί του, πέθανε από καρκίνο. Μετά τον θάνατο της Ιουλιέττας, ο Ουγκώ έγραψε τη διαθήκη του: «Επιθυμώ να με μεταφέρουν στο νεκροταφείο με το κάρρο κηδειών των φτωχών. Δεν θέλω δεήσεις στην εκκλησία –προτιμώ την ατομική προσευχή όλων. Πιστεύω στον Θεό.»(18) Μετά δύο χρόνια, το 1885, ο πολυγραφότερος συγγραφέας της Γαλλίας πέθανε –σε ηλικία 83 ετών.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Ουγκώ βλέπουμε ότι οι εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1825, 1842, 1859 και 1875. Αλλά οι χρονολογίες αυτές του Ουγκώ είναι ίδιες με αυτές του Βέρντι, όπως τις είδαμε στο κεφάλαιο 2. Όμως αν δούμε από κοντά τις εποχές των δύο αυτών ανδρών, θα παρατηρήσουμε ότι οι εποχές τους είναι αντίθετες: στις χρονολογίες όπου για τον Ουγκώ αρχίζει μια καλή εποχή, για τον Βέρντι αρχίζει μια κακή – και αντιστρόφως: όπου για τον Ουγκώ αρχίζει μια κακή εποχή, για τον Βέρντι αρχίζει μια καλή.

Συνδέοντας τώρα τις χρονολογίες του Ναπολέοντα που τις είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο με αυτές του Ουγκώ, βρίσκουμε την εξής σειρά χρονολογιών: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, και 1875. Βλέπουμε έτσι ότι οι εποχές αυτών των δύο ανδρών εναλλάχθησαν σε μία συνεχή σειρά χρονολογιών – κάθε 16-17 χρόνια. Θυμηθείτε ότι οι εποχές των δύο αυτών ανδρών (Ναπολέοντα και Ουγκώ) είναι αντίθετες του Μπετόβεν και του Βέρντι που τις είδαμε στα κεφάλαια 1 και 2: όπου για τον Ναπολέοντα και Ουγκώ αρχίζει μια καλή εποχή, για τον Μπετόβεν και τον Βέρντι αρχίζει μια κακή – και αντιστρόφως.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του μεγάλου Γάλλου γλύπτη Αύγουστου Ροντέν.

****

13. Αύγουστος Ροντέν

Τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν για τα παιδικά και νεανικά χρόνια του Αύγουστου Ροντέν δείχνουν ότι τα χρόνια αυτά ήσαν άσχημα.* Ο Ροντέν είχε γεννηθή από φτωχούς γονείς και είχε μεγαλώσει σε μια λαϊκή γειτονιά του Παρισιού. Η μητέρα του εργαζόταν ως ράπτρια και μερικές φορές ως υπηρέτρια, για να συμπληρώνει το εισόδημα του πατέρα του που ήταν αστυνομικός.

---

* Η πηγή μου για τη βιογραφία του Ροντέν είναι το βιβλίο του William Harlan Hale *Ο Κόσμος του Ροντέν (The World of Rodin),* Time-Life Books, σειρά Library of Art, Άμστερνταμ, 1976.

Όταν ο Ροντέν ήταν 10 ετών, πήγε για πρώτη φορά στο σχολείο, αλλά μετά τρία χρόνια το εγκατέλειψε. Αισθανόταν σαν αιχμάλωτος εκεί, είπε –και δεν ξαναπήγε ποτέ πιά. Αργότερα, όταν ήταν 17 ετών, το 1857, έδωσε εξετάσεις για να εισαχθή στη Σχολή Καλών Τεχνών –να σπουδάσει γλυπτική– αλλά απερρίφθη. Ήταν μια ταπείνωση που δεν την ξέχασε ποτέ. Για να ζήση, αναγκάστηκε να πιάση δουλειά ως τεχνίτης κοσμημάτων.

Η Καλή Εποχή από το 1859 και μετά

Αλλά το 1859 μια καλή εποχή άρχισε για τον Ροντέν. Ενώ συνέχισε να εργάζεται ως τεχνίτης κοσμημάτων, έκανε μερικά μικρά αριστουργήματα που άρεσαν πολύ –και με τα χρήματα που κέρδιζε αντιμετώπιζε τα έξοδά του. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και στα επόμενα δύο-τρία χρόνια, ενώ το 1863 καλλιτέρευσε ακόμη περισσότερο. Ο Ροντέν κέρδιζε τώρα τόσο πολλά χρήματα που νοίκιασε δικό του στούντιο. Συγχρόνως, έκανε και πολλές γνωριμίες με διάσημους καλλιτέχνες, συγγραφείς και άλλες προσωπικότητες της εποχής του.

Σε ηλικία 24 ετών, το 1864, ο Ροντέν απέκτησε και φιλενάδα –τη Ρόζα Μπερέ (Beuret), η οποία θα μείνει μαζί του σε όλη την υπόλοιπη ζωή του και θα είναι η πιστή σύζυγος και το μοντέλο του. Τον ίδιο χρόνο, ο Ροντέν προσελήφθη με ικανοποιητική αμοιβή ως σχεδιαστής σε διάσημο οίκο ειδών τέχνης. Μετά δύο χρόνια, άρχισε να απολαμβάνει τη ζωή: εγκαταστάθηκε με τη Ρόζα σε καινούργιο διαμέρισμα, έπαιρνε τώρα καλλίτερο μισθό, οι συνθήκες εργασίας του ήσαν περισσότερο ευχάριστες –διακόσμησε μεταξύ άλλων, την κατοικία ενός μαρκησίου– και απέκτησε από τη Ρόζα το πρώτο του παιδί.

Το 1870, έφυγε απο το Παρίσι –μαζί με τον εργοδότη του και πολλούς άλλους συναδέλφους του– και εγκαταστάθηκε στις Βρυξέλλες, με πολύ καλούς όρους εργασίας. Εκεί ακολούθησε και η Ρόζα και το ζευγάρι «ζούσε ειδυλιακή ζωή.»(1) Το 1875, σε ηλικία 35 ετών, είχε πλέον αρκετά χρήματα για να μπορέσει να πραγματοποιήσει το μεγάλο του όνειρο: να πάει στην Ιταλία να δη τα μεγάλα γλυπτά έργα της Αναγεννήσεως. Επισκέφθηκε τη Γένοβα, τη Φλωρεντία, τη Νάπολη, τη Βενετία. Όπως έγραφε στη Ρόζα, «ήταν πανευτυχής»(2) και χαιρόταν τα πάντα.

Η Άσχημη Εποχή από το 1875 και μετά

Τα πρώτα δύο χρόνια της εποχής αυτής, ο Ροντέν ζούσε στις Βρυξέλλες. Καίτοι εκεί κατασκεύασε το πρώτο γλυπτό έργο του –την *Εποχή του Ορείχαλκου* – το έργο αυτό του προκάλεσε σύντομα τεράστια προβλήματα. Όταν το 1877 ο Ροντέν γύρισε από τις Βρυξέλλες στο Παρίσι και εξέθεσε στο Σαλόνι του Παρισιού την *Εποχή του Ορείχαλκου,* το έργο έγινε δεκτό με μεγάλες αντιδράσεις: κυκλοφόρησαν φήμες ότι ο Ροντέν «είχε χρησιμοποιήσει ως καλούπι του έργου του, το ίδιο το σώμα του μοντέλου του.»(3) Η θλίψη του ζωγράφου ήταν απέραντη.

Τον ίδιο χρόνο προστέθηκαν κι άλλες στενοχώριες. Πέθανε η αγαπημένη μητέρα του Ροντέν, ο πατέρας του τυφλώθηκε και έμεινε αβοήθητος, ενώ ο γιός του, ηλικίας 11 ετών, βρέθηκε ότι ήταν πνευματικώς καθυστερημένος. Συγχρόνως η σχέση του με τη Ρόζα ατόνησε και αυτός άρχισε να διασκεδάζει με διάφορες άλλες γυναίκες.

Οι ατυχίες συνεχίστηκαν και το 1878. Τον χρόνο αυτόν εξετέθη στο Σαλόνι του Παρισιού ένα έργο του Ροντέν που το είχε κάνει για λογαριασμό ενός άλλου γλύπτη –ονόματι Λαούστ (Laouste)– ο οποίος όμως το παρουσίασε για δικό του. Αλλά ενώ το έργο αυτό κέρδισε χρυσό μετάλλιο, ένα άλλο έργο του Ροντέν, *Ο Άνθρωπος με τη Σπασμένη Μύτη* (που αργότερα

θεωρήθηκε αριστούργημα) –και που παρουσιάσθηκε στο ίδιο Σαλόνι με το όνομα του Ροντέν– δεν κέρδισε τίποτα. Η πικρία του καλλιτέχνη ήταν αβάσταχτη.

Τον επόμενο χρόνο 1879 η άσχημη εποχή του συνεχίστηκε σκληρότερη: έλαβε μέρος σ' ένα διαγωνισμό που είχε προκηρύξει ο Δήμος του Παρισιού και υπέβαλλε το έργο του *Πρόσκληση στα Όπλα*. Αλλά οι κριτές δεν βρήκαν καμμιά αξία στο έργο αυτό και το απέρριψαν πριν ακόμη φθάσει στα τελικά. (Αργότερα, μετά πολλά χρόνια, το έργο αυτό τοποθετήθηκε τιμητικά από τη Γαλλική Κυβέρνηση στο πεδίο της μάχης του Βερντέν για να θυμίζει τι έγινε εκεί στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο). Τον ίδιο χρόνο ο Ροντέν άρχισε κατά παραγγελία της Γαλλικής Κυβερνήσεως, το έργο του *Οι Πύλες της Κολάσεως* –στο οποίο τα επόμενα 10 χρόνια θα αφιερώσει όλη την ενεργητικότητά του. Πλην όμως η ανταμοιβή του ήταν τιποτένια: η Κυβέρνηση του έδινε έναν πενιχρό μισθό και αυτός άρχισε να στερείται τα πάντα.

Το 1880 ο Ροντέν παρουσίασε στο Σαλόνι του Παρισιού το έργο του *Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής* με το οποίο κέρδισε μεν ένα κατώτερο βραβείο αλλά έζησε και πάλι το ίδιο μαρτύριο του 1877: κατηγορήθηκε ξανά ότι είχε κάνει το καλούπι του έργου πάνω στο σώμα του μοντέλου του. Επίσης, τα έργα του άρχισαν τώρα ν' απορρίπτονται το ένα κατόπιν του άλλου. Μελαγχολικός και απογοητευμένος, εγκατέλειψε το Παρίσι και πήγε στον παληό του εργοδότη, στο εργοστάσιο των Σεβρών, όπου αντί ενός πενιχρού μισθού διακοσμούσε βάζα και επιτραπέζια μπιμπελώ. (Τα έργα αυτά του Ροντέν έκαναν αργότερα το εργοστάσιο των Σεβρών γνωστό σ' ολόκληρο τον κόσμο). Ζούσε εκεί μια ζωή αποτραβηγμένη και μοναχική. Μία βιογράφος του λέει ότι «κοκκίνιζε όταν του απηύθυναν τον λόγο»(4) καίτοι ήταν 40 χρονών άνδρας.

Το 1881, ο Ροντέν πήγε στην Αγγλία αναζητώντας εκεί ό,τι δεν είχε βρη στη Γαλλία. Αλλά δεν είχε καμμία επιτυχία και μετά ένα χρόνο ξαναγύρισε στο Παρίσι. Ζούσε τώρα σ' ένα φτωχικό σπίτι, μαζί με τη Ρόζα, ενώ συγχρόνως σχετίστηκε και με άλλες γυναίκες –μοντέλα, σπουδάστριες, υπηρέτριες και άλλες– εξ αιτίας των οποίων άρχισαν να δημιουργούνται καθημερινοί καβγάδες με τη Ρόζα.

Μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα, ο Ροντέν προσπάθησε να δουλέψει τις *Πύλες της Κολάσεως* –αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Το έργο αυτό –δύο τεράστιες πόρτες ύψους 7 μέτρων η καθεμία και πλάτους 4 μέτρων, με 180 φιγούρες παντός είδους, που επρόκειτο να αποτελέσουν την είσοδο ενός μουσείου Διακοσμητικών Τεχνών στο Παρίσι– δεν θα τελειώσει ποτέ.

Το 1884 ο Ροντέν άρχισε να κατασκευάζει ένα άλλο του έργο, τους *Αστούς του Καλαί* –που αργότερα κρίθηκε αριστούργημα– τώρα όμως θα του δημιουργήσει τεράστιες στενοχώριες. Όταν η επιτροπή πολιτών της πόλεως του Καλαί είδε ένα πρόπλασμα του έργου το 1885, εξοργίσθηκε τόσο πολύ που ζήτησε αμέσως από τον Ροντέν να το ξαναφτιάξη. Η ζωή του είχε γίνει τώρα άνω-κάτω. Και τον επόμενο χρόνο 1886, σχετίστηκε με την κατά 20 χρόνια νεότερή του –αυτός 46 ετών, εκείνη 26– γλύπτρια Καμίλ Κλωντέλ (Claudel), η οποία θα του προκαλέσει στη συνέχεια θύελλα στη ζωή του που θα διαρκέση όλα τα επόμενα 11 χρόνια.

Το 1889 τα προβλήματα με τους *Αστούς του Καλαί* χειροτέρευσαν. Ο Ροντέν είχε βελτιώσει το έργο, αλλά όπως είδαμε πριν, η επιτροπή των πολιτών το απέρριψε επειδή δεν ήταν τοποθετημένο σε βάθρο. Και ο «χειμώνας» συνεχίστηκε δριμύτερος. Τον επόμενο χρόνο 1890 ο Ροντέν τελείωσε το άγαλμα του Βίκτορος Ουγκώ, που του είχε αναθέσει η Γαλλική Κυβέρνηση. Αλλά το αποτέλεσμα ήταν αληθινή καταστροφή. Το άγαλμα –που παρίστανε τον Ουγκώ «γυμνό ανάμεσα σε γυμνές γυναίκες»(5)– απορρίφθηκε αμέσως και προκάλεσε την κοροϊδία και τον σαρκασμό όλων.

Για τον κόσμο, ο Ροντέν είχε πλέον πεθάνει. Η αίσθηση αυτή επιβεβαιώθηκε και με το επόμενο άγαλμα που έκανε, του Γάλλου ζωγράφου Κλώντ Λοραίν (Claude Lorrain), που ήταν τόσο άσχημο ώστε ο λαός όλος ξεσηκώθηκε εναντίον του. Το 1891 εξ άλλου, ο Ροντέν άρχισε το άγαλμα του μεγάλου Γάλλου μυθιστοριογράφου Ονορέ ντε Μπαλζάκ. Αλλά τα είχε κυριολεκτικώς χαμένα: δεν ήξερε τι ακριβώς να κατασκευάσει και αποτέλεσμα ήταν να χάσει την προθεσμία –έπρεπε να το είχε παραδόσει μέσα στο 1892.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1892 και μετά

Από την αρχή αυτής της εποχής, οι αντιδράσεις του κόσμου κατά του Ροντέν είχαν σταματήσει. Κι εκείνος στρώθηκε με κέφι στη δουλειά: στα επόμενα χρόνια συνέχισε το άγαλμα του Μπαλζάκ και το παρουσίασε στο Σαλόνι του Παρισιού του 1898. Το άγαλμα θεωρήθηκε από τους ειδικούς και άλλους διάσημους άνδρες της εποχής –όπως «ο Κλεμανσώ, ο Λωτρέκ, ο Ντεμπυσσύ, ο Ανατόλ Φρανς και άλλοι»(6)– ως υπέροχο αριστούργημα, καίτοι στον πολύ κόσμο δεν άρεσε. Αποτέλεσμα ήταν να ξεσπάσει μεγάλη διαμάχη στο Παρίσι. Η διαμάχη όμως αυτή, αντί να μειώσει τον Ροντέν, αντιθέτως τον ενίσχυσε. Σ' όλη την Ευρώπη οι εφημερίδες ανέφεραν τώρα την αναταραχή που ξέσπασε στο Παρίσι και ξαφνικά ο Ροντέν έγινε διάσημος διεθνώς.

Η καλή εποχή του Ροντέν συνεχίστηκε. Το 1898 η Καμίλ Κλωντέλ έφυγε από τη ζωή του και η θύελλα που του είχε προκαλέσει τελείωσε. Ο Ροντέν γύρισε στην πιστή πάντοτε Ρόζα, όπου ξαναβρήκε την ησυχία του. Τον επόμενο χρόνο προστέθηκε και η οικονομική επιτυχία και η γενική αναγνώριση. Τα έργα του άρχισαν να ελκύουν τώρα τεράστια πλήθη κόσμου και οι αμοιβές του να ανέρχονται ιλιγγιωδώς. Παρουσίασε έργα του ακόμη και στις Βρυξέλλες και το Ρόττερνταμ, όπου οι πωλήσεις του ανέβαιναν ραγδαία. Το «τραυματισμένο του εγώ όχι μόνο άρχισε τελικά να αποκαθίσταται, αλλά και να μεγαλώνει,»(7) λένε οι βιογράφοι του.

Το 1900 οι επιτυχίες έγιναν ακόμη πιο εντυπωσιακές. Στην Παγκόσμια Έκθεση του Παρισιού που άνοιξε τον χρόνο εκείνον, ο Ροντέν κατασκεύασε δικό του περίπτερο –με δικά του έξοδα– και έγινε έτσι ανεξάρτητος από την κρίση των διαφόρων επιτροπών της Εκθέσεως. Στο περίπτερο αυτό παρουσίασε όλα τα μεγάλα του έργα: *Ο Άνθρωπος με τη Σπασμένη Μύτη, Οι Αστοί του Καλαί,* το άγαλμα του Μπαλζάκ, ακόμη και έναν σκελετό των *Πυλών της Κολάσεως*. Το αποτέλεσμα ξεπέρασε κάθε προσδοκία: οι πωλήσεις των έργων του απέδωσαν τεράστια ποσά, ενώ τα μεγαλείτερα μουσεία του κόσμου αγόραζαν έργα του σε ιλιγγιώδεις τιμές.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια. Ο Ροντέν αναγνωρίστηκε ως ο μεγαλείτερος γλύπτης της σύγχρονης εποχής, ενώ δεξιώσεις και μεγαλοπρεπείς δημόσιες εκδηλώσεις άρχισαν να γίνονται προς τιμήν του σε όλη την Ευρώπη. Σε μια τέτοια δεξίωση στο Λονδίνο το 1902 –στην οποία μετείχε και εκπρόσωπος της Αγγλικής Κυβερνήσεως– σπουδαστές των Σχολών Καλών Τεχνών έφθασαν σε κατάσταση παροξυσμού: «έβγαλαν τα άλογα από την άμαξα που μετέφερε τον Ροντέν και την έσερναν οι ίδιοι στους δρόμους.» (8)

Τον ίδιο χρόνο 1902, ο Δήμος της Πράγας αγόρασε το έργο του Ροντέν *Η Εποχή του Ορείχαλκου* και οργάνωσε μια μεγαλειώδη δεξίωση προς τιμήν του. Τον επόμενο χρόνο ο Ροντέν εξελέγη – στο Λονδίνο πάλι– Πρόεδρος της Διεθνούς Εταιρείας Γλυπτικής και Ζωγραφικής. Ένα χρόνο αργότερα, η Γαλλική Κυβέρνηση τον προήγαγε σε Διοικητή της Λεγεώνος της Τιμής.

Η μεγάλη αναγνώριση ήλθε αμέσως μετά. Το 1905, το περίφημο έργο του *Ο Σκεπτόμενος Άνθρωπος* τοποθετήθηκε τιμητικά από την Γαλλική Κυβέρνηση μπροστά στο Πάνθεον του Παρισιού –θεωρήθηκε ισάξιο με όλους τους μεγάλους άνδρες της Γαλλίας που «κοιμώνται» στο μνημείο αυτό. Οι τιμές που ζητούσε τώρα πια για τα έργα του ο Ροντέν ήσαν μυθώδεις, ενώ

αριστοκράτες και πλούσιοι απ’ όλον τον κόσμο άρχισαν να έρχονται στο στούντιό του στο Παρίσι για να τους κάνει τις προτομές τους.

Μεταξύ αυτών ήταν και ο διάσημος Άγγλος θεατρικός συγγραφέας Τζωρτζ Μπέρναρντ Σω, ο οποίος πήγε για τον σκοπό αυτόν στο Παρίσι το 1906 και έμεινε στο στούντιο του Ροντέν επί ένα μήνα. Ενθουσιασμένος από το αποτέλεσμα –μια μαρμάρινη προτομή του– έγραψε στον Ροντέν ότι μπροστά του αισθανόταν εξαιρετικά ταπεινός. Το 1908 ήλθε το αποκορύφωμα των πελατών του: ο βασιλιάς της Αγγλίας Εδουάρδος ο 7ος επισκέφθηκε τον Ροντέν στο στούντιό του στο Παρίσι και του ανέθεσε να κάνει την προτομή μιας από τις ευνοούμενές του κυρίες. Τα εισοδήματα πλέον του Ροντέν την εποχή αυτή έφθαναν σε μυθώδη ποσά: ενώ το 1900 όλη του η περιουσία ήταν περίπου 20.000 φράγκα, το 1908 κέρδιζε περί τις 300.000 φράγκα *τον χρόνο*.

Η Νέα Άσχημη Εποχή μετά το 1908.

Το 1908, ο Ροντέν –68 ετών τώρα– σχετίστηκε με μια αλκοολική Δούκισσα η οποία άρχισε να του καταστρέφει τη ζωή του. Τον απομόνωσε από τους φίλους του, τους συκοφαντούσε και σε μερικές περιπτώσεις τους έδιωχνε η ίδια από το σπίτι. Ο Ροντέν άρχισε να πίνει πολύ, πάθαινε συχνές καταθλίψεις και παραμελούσε τη δουλειά του. Τα έργα που έκανε ήσαν ελάχιστα εν σχέσει με αυτά που έκανε στο παρελθόν.

Μέσα σ’ αυτή την ατμόσφαιρα, ο Ροντέν έφτιαξε το 1911 την προτομή του Γάλλου Πρωθυπουργού Ζωρζ Κλεμανσώ –αυτού που πριν 13 χρόνια είχε εξυμνήσει το άγαλμα του Μπαλζάκ, όταν οι άλλοι το χλεύαζαν. Αλλ’ ο Κλεμανσώ απέρριψε το έργο, λέγοντας ότι «μοιάζει με Μογγόλο στρατηγό,»(9) και ζήτησε από τον Ροντέν να το ονομάση «Προτομή ενός Αγνώστου.»(10) Και το 1912 νέα ταπείνωση περίμενε τον μεγάλο γλύπτη. Κατασκεύασε ένα άγαλμα του διάσημου τότε χορευτή Νιζίνσκυ, αλλά ο κόσμος στράφηκε εναντίον του διότι κυκλοφόρησαν φήμες ότι ο Ροντέν είχε ομοφυλικές σχέσεις με τον χορευτή. Ένας φίλος του Ροντέν είχε βρη τους δύο άνδρες «να κοιμώνται στο πάτωμα μεθυσμένοι, ο Νιζίνσκυ στα πόδια του Ροντέν.»(11)

Οι αναποδιές συνεχίστηκαν. Τον ίδιο χρόνο, η Κυβέρνηση ειδοποίησε τον Ροντέν να εγκαταλείψη το σπίτι στο οποίο έμενε διότι το προόριζε για δημόσιο κτίριο. Η είδηση ήλθε σαν κεραυνός: το σπίτι αυτό ο Ροντέν σκόπευε να το ανακαινίση με δικά του έξοδα για να γίνη μουσείο με τα έργα του, τα οποία θα τα κληροδοτούσε στο κράτος. Το χτύπημα ήταν τόσο ισχυρό που δεν μπόρεσε να το αντέξει: έπαθε εγκεφαλικό επεισόδιο και παρέλυσε το αριστερό του χέρι –σε ηλικία 72 ετών.

Μετά δύο χρόνια, το 1914, ξέσπασε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Φοβισμένος ο Ροντέν, έφυγε στην Αγγλία και μετά δύο μήνες κατέφυγε στη Ρώμη. Γύρισε στο Παρίσι το 1915. Αλλά τώρα ήταν πλέον ανίκανος να κουμαντάρει τις υποθέσεις του και άρχισε να καταρρέει πνευματικώς και σωματικώς. Το 1916 έπαθε και δεύτερο εγκεφαλικό επεισόδιο. Η κατάρρευση συνεχίστηκε και τον επόμενο χρόνο 1917: ο Ροντέν έμεινε τώρα τελείως μόνος στη ζωή – πέθανε η μοναδική σύντροφός του η Ρόζα, την οποία είχε παντρευτή δυό βδομάδες πριν τον θάνατό της, ύστερα απο 53 χρόνια ζωής μαζί της. Την αλκοολική Δούκισσα την είχε ήδη διώξει πριν μερικά χρόνια.

Κατοικούσε τώρα μόνος σ’ ένα έρημο σπίτι που η Γαλλική Κυβέρνηση του είχε επιτρέψει να μείνει μέχρι τον θάνατό του. Αυτός είχε δωρίσει σε αντάλλαγμα όλη του την περιουσία και όλα του τα έργα στο κράτος –και η Κυβέρνηση τα είχε ήδη πάρει όλα, μαζί με τα έπιπλα. Το σπίτι ήταν τώρα άδειο. Και μέσα στη δίνη του πολέμου, η αρμόδια κρατική υπηρεσία είχε

παραμελήσει να το εφοδιάσει με κάρβουνο για θέρμανση και «ο γηραιός ένοικός του έμενε εκεί ξεπαγιασμένος, τυλιγμένος με κουβέρτες.»(12)

Στο τέλος του 1917, ο μεγαλείτερος γλύπτης της σύγχρονης εποχής πέθανε σε ηλικία 77 ετών, παραμελημένος και ξεχασμένος από όλους.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Ροντέν βλέπουμε ότι οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1859, 1875, 1892 και 1908. Αλλά μολονότι οι χρονολογίες του Ροντέν είναι ίδιες με αυτές του Βέρντι, που τις είδαμε στο κεφάλαιο 2, οι εποχές τους είναι αντίθετες, όπως μπορείτε να δήτε όταν τις συγκρίνετε. Όπου για τον Ροντέν αρχίζει μια καλή εποχή, για τον Βέρντι αρχίζει μια άσχημη – και αντιστρόφως.

Προσθέτοντας τις χρονολογίες του Ροντέν στη σειρά χρονολογιών του Ναπολέοντα και του Ουγκώ που την είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, βρίσκουμε την εξής σειρά χρονολογιών: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, και 1908. Βλέπουμε έτσι ότι οι εποχές αυτών των τριών ανδρών εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια σε μια συνεχή σειρά χρονολογιών. Θυμηθείτε ότι οι εποχές αυτών των τριών ανδρών (Ναπολέντα, Ουγκώ και Ροντέν), είναι αντίθετες του Μπετόβεν και Βέρντι, που τις είδαμε στα κεφάλαια 1 και 2.

Επίσης θα δούμε αργότερα πώς η αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο εξηγεί γιατί ο Ροντέν είδε τα έργα του να απορρίπτονται ξανά και ξανά σε κάποιες εποχές της ζωής του, αλλά αργότερα όλα θεωρήθηκαν αριστουργήματα, όπως είδαμε σ' αυτό το κεφάλαιο. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στην ταραχώδη ζωή του μεγάλου Άγγλου πολιτικού Ουίνστον Τσώρτσιλ.

****

14. Ουίνστον Τσώρτσιλ

Όπως ο ίδιος ο Τσώρτσιλ έχει γράψει στα απομνημονεύματά του, τα παιδικά και νεανικά του χρόνια –μέχρι την ηλικία των 18 ετών– ήσαν τα χειρότερα της ζωής του. Σχηματίζουν, έγραψε, «ένα θλιβερό γκρίζο λεκέ στον χάρτη της ζωής μου και ήσαν μια αδιάκοπη ακολουθία δυσάρεστων εμπειριών, γεμάτα άχαρες και επώδυνες προσπάθειες, χρόνια θλίψεως, εξαναγκασμού και άσκοπης μονοτονίας.»(1)*

---

* Η κύρια πηγή μου για τη βιογραφία του Τσώρτσιλ στο κεφάλαιο αυτό είναι το βιβλίο του Sebastian Haffner *Churchill,* Haus Publishing Ltd, London, 2003.

Ο μικρός Τσώρτσιλ πήγε στο σχολείο σε ηλικία 7 ετών, το 1881, εσωτερικός. Ήταν ένα σχολείο απίστευτης σκληρότητας, όπως συνηθιζόταν τότε στα καλά σχολεία της Αγγλίας. Η πρώτη του τραυματική εμπειρία ήταν με τον δάσκαλο των λατινικών. Όταν ο Τσώρτσιλ τον ρώτησε γιατί λέμε στα λατινικά «Ω τραπέζι!» αφού ποτέ δεν απευθυνόμαστε σ' ένα τραπέζι, ο δάσκαλος του απάντησε «αν είσαι αναιδής θα τιμωρηθείς αυστηρότατα.»(2)

Η απειλή αυτή πραγματοποιήθηκε στη συνέχεια πολλές φορές και με μεγάλη αγριότητα: με ξύλο από βέργα λυγαριάς. Ο μικρός Τσώρτσιλ δεν άντεξε αυτή την κατάσταση, άρχισε να ψευδίζει και σε δύο χρόνια κλονίστηκε και η υγεία του. Οι γονείς του τον έστειλαν τότε σε άλλο σχολείο, αλλά η ζημιά είχε γίνει. Στο ανώτερο σχολείο, η κατάσταση δεν ήταν καλλίτερη: ο Τσώρτσιλ δεν είχε διάθεση να μελετάει και έμενε κατ' επανάληψη στην ίδια τάξη. Διατηρούσε μια «εσωτερική απεργία»(3) λένε οι βιογράφοι του, που την κράτησε επί δώδεκα ολόκληρα χρόνια. Συγχρόνως, δεν είχε πιάσει φιλίες με κανέναν. Όταν τέλειωσε το σχολείο το 1892, σε ηλικία 18 ετών, ήταν «ένας σκέτος αμαθής,» όπως ο ίδιος είπε αργότερα.

Υπήρχε κι' ένας άλλος λόγος που έκανε αυτά τα χρόνια τα χειρότερα της ζωής του Τσώρτσιλ: οι σχέσεις του με τον πατέρα του, τον Λόρδο Ράντολφ Τσώρτσιλ, ήσαν από παγερές μέχρι ανύπαρκτες. Ο Λόρδος περιφρονούσε τον γιό του επειδή ήταν κακός μαθητής και τον θεωρούσε ανίκανον και αποτυχημένον. Όταν τολμούσε να πλησιάσει τον πατέρα του, γράφει στα απομνημονεύματά του ο Ουίνστον, «αυτός τον έκανε να παγώνει.»(4) Η περιφρόνηση αυτή δηλητηρίαζε βαθύτατα την ψυχή του νεαρού Ουίνστον.

Αλλά και με τη μητέρα του οι σχέσεις του δεν ήσαν καλλίτερες. Την εποχή εκείνη στην Αγγλία το παιδί γνώριζε πλήρως τους γονείς του *μετά* την ενηλικίωσή του. Από τον πρώτο μήνα της γεννήσεώς του το έδιναν σε μια παιδαγωγό η οποία αντικαθιστούσε τη μητέρα. Η παιδαγωγός αυτή ήταν για τον Τσώρτσιλ το παν. Όταν εκείνη πέθανε, εκείνος ήταν 20 ετών και τον είδαν να κλαίει στην κηδεία της. Και η φωτογραφία της κρεμόταν στο γραφείο του και όταν ήταν πρωθυπουργός στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Μετά το τέλος των σπουδών του, το 1892, ο Τσώρτσιλ έδωσε εξετάσεις για να εισαχθή στη Στρατιωτική Ακαδημία –τη Σχολή Ευελπίδων. Ο πατέρας του είχε καταλήξει στην απόφαση ότι ο γιός του είχε κλίση μόνο για τον στρατό. Αλλά τον περίμενε νέα απογοήτευση: απέτυχε να εισαχθή στη Σχολή.

Η Καλή Εποχή από το 1892 έως το 1908

Τον επόμενο χρόνο ο Τσώρτσιλ ξαναέδωσε εξετάσεις στη Στρατιωτική Σχολή και αυτή τη φορά πέτυχε. Αλλά η χρονιά αυτή ήταν στην αρχή κάτι σαν ψυχρή άνοιξη γι' αυτόν. Δεν είχε μπη με καλή βαθμολογία στη σχολή και γι' αυτό τον έβαλαν στο ιππικό και όχι στο πεζικό, όπου πήγαιναν μόνο οι έξυπνοι. Στο ιππικό όμως οι σπουδαστές έπρεπε να αγοράζουν μόνοι τους το άλογό τους, αλλά τα άλογα ήσαν ακριβά και ο πατέρας του Τσώρτσιλ δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να του αγοράσει ένα. Το γεγονός αυτό προκάλεσε νέα έκρηξη οργής του πατέρα του: «Εάν εξακολουθήσεις έτσι,» του έγραψε, «θα καταντήσεις ένα μηδενικό.»

Αλλά γρήγορα τα πράγματα άλλαξαν. Τον ίδιο χρόνο 1893, ο πατέρας του Τσώρτσιλ, που ήταν πλέον στα τελευταία του, συμφιλιώθηκε μαζί του, του ζήτησε συγγνώμη και του εξεδήλωσε την αμέριστη αγάπη του. «Στη ζωή μου,» του είπε, «πολλά πράγματα πήγαν στραβά, γι' αυτό σε παρακαλώ να έχεις κατανόηση μαζί μου.»(5) Την πρωτοφανή αυτή ευτυχία, ο νεαρός Ουίνστον την διατήρησε στη μνήμη του για όλη την υπόλοιπη ζωή του.

Στα επόμενα πέντε χρόνια, η κατάσταση θα αλλάξη ακόμη πιο εντυπωσιακά. Αυτά τα χρόνια, θα γράψει ο ίδιος αργότερα, «ήσαν η ευτυχέστερη εποχή της ζωής μου.»(6) Το 1895, σε ηλικία 21 ετών, ο Τσώρτσιλ αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Σχολή και ονομάστηκε αξιωματικός. Από δω και πέρα τίποτα πλέον δεν στέκεται εμπόδιο στη ζωή του. Στα 21 του χρόνια, λένε οι βιογράφοι

του, ο Τσώρτσιλ «εκτινάχτηκε σαν ένα σφιγμένο ελατήριο που ξεβιθώθηκε απότομα.»(7) Και ο ίδιος έγραψε αργότερα ότι από το 1895 και μετά «έγινε απόλυτος κύριος των ικανοτήτων του.»(8)

Το 1896 κι ενώ σ' όλη την Ευρώπη επικρατούσε ειρήνη, ο Τσώρτσιλ βρήκε τρόπο να κάνει εκείνο που του άρεσε περισσότερο –να πάει στον πόλεμο– και γι' αυτόν τον σκοπό πήγε στην Ινδία. Εκεί τον κατέλαβε μια μανία για μάθηση και άρχισε να διαβάζει σαν δαιμονισμένος: Πλάτωνα, Δαρβίνο, Σοπενάουερ και πολλούς άλλους. Συγχρόνως άρχισε και να γράφει –να συγγράφει. Το 1897 ο Τσώρτσιλ γύρισε στην Αγγλία και μετά έφυγε το 1898, για να συμμετάσχει σε εκστρατεία στο Σουδάν. Την ίδια εποχή μπήκε επιτέλους στη ζωή του και η μητέρα του –που μέχρι τότε δεν είχε δείξει κανένα ενδιαφέρον– και άρχισε να του δίνει χρήματα και να τον εισάγει στην υψηλή κοινωνία του Λονδίνου όπου αυτή είχε ποικίλες γνωριμίες. Αποτέλεσμα ήταν να παρευρίσκεται τώρα ο Τσώρτσιλ παντού όπου γινόταν κάτι σημαντικό –και το κυριότερο, να καταφέρνει με τις γνωριμίες της μητέρας του να τον στέλνουν όπου γινόταν πόλεμος.

Την ίδια εποχή 1895-1899, ο Τσώρτσιλ ανακάλυψε κι' ένα άλλο ταλέντο του εκτός από τον πόλεμο –τη λογοτεχνία– που θα τον έκανε γρήγορα διάσημον και θα του απέφερε μεγάλα κέρδη. Αργότερα μάλιστα, θα του δώσει και το βραβείο Νόμπελ για τη λογοτεχνία. Στην αρχή, ο Τσώρτσιλ ξεκίνησε ως δημοσιογράφος και πήγε πολεμικός ανταποκριτής στην Κούβα, το 1895 –δεν απαγορευόταν τότε στους αξιωματικούς να δημοσιογραφούν. Τα άρθρα που έστελνε από την Κούβα ήσαν ιδιαιτέρως επιτυχή και οι αμοιβές του ανέβαιναν σταθερά.

Το 1897 άρχισε να γράφει και βιβλία. Το πρώτο του βιβλίο, στρατιωτικού περιεχομένου, έγινε αμέσως δεκτό από τους λογοτεχνικούς κύκλους χάρις στις γλαφυρές περιγραφές των μαχών που περιείχε. Την ίδια επιτυχία είχε και το επόμενο βιβλίο του που έγραψε το 1898, στρατιωτικού και αυτό περιεχομένου. Το κυριότερο αποτέλεσμα των βιβλίων αυτών ήταν η εντύπωση που αυτά προκάλεσαν στους ισχυρούς άνδρες της χώρας. Υπουργοί και Γραμματείς Υπουργείων τον καλούσαν να τον γνωρίσουν και μετά από λίγο τον κάλεσε και ο Πρωθυπουργός της Αγγλίας.

Και τότε ο Τσώρτσιλ ανακάλυψε και το τρίτο ταλέντο που είχε –την πολιτική– αυτή που θα του δώσει στο μέλλον τα πάντα. Το 1899 παραιτήθηκε από τον στρατό και έβαλε υποψηφιότητα για βουλευτής με το συντηρητικό κόμμα σε μια μικρή εργατική εκλογική περιφέρεια. Αλλά ήταν πολύ νωρίς ακόμη και δεν εξελέγη. Η επιτυχία όμως τον περίμενε τον ίδιο χρόνο στον άλλο τομέα της δραστηριότητάς του: στον πόλεμο. Στο τέλος του 1899, ο Τσώρτσιλ έγινε ο εθνικός ήρωας της Αγγλίας. Η ευκαιρία του δόθηκε με τον πόλεμο των Μπόερς που ξέσπασε τον χρόνο εκείνο στη Νότιο Αφρική. Καίτοι είχε παραιτηθή από τον στρατό, έσπευσε στον πόλεμο αυτόν από τους πρώτους –ως πολεμικός ανταποκριτής.

Τα πράγματα όμως δεν πήγαιναν καλά για τους Άγγλους: οι ήττες διαδέχοντο η μία την άλλη και είχε αρχίσει να κυριαρχεί στον λαό μια καταθλιπτική ψυχολογική κατάσταση. Αλλά τότε έγινε γνωστό ένα επεισόδιο με πρωταγωνιστή τον Τσώρτσιλ που ανέτρεψε τα πάντα. Σε μια ατυχή για τους Άγγλους μάχη, ο νεαρός αυτός πρώην αξιωματικός ανέλαβε μέσα στη γενική σύγχυση την αρχηγία των μαχομένων ανδρών και τους έσωσε από βέβαιη αιχμαλωσία: φόρτωσε τους τραυματίες στην ατμομηχανή ενός τραίνου και τους απομάκρυνε με ασφάλεια.

Στη συνέχεια προσπάθησε να ελευθερώσει και τους άλλους αιχμαλώτους που ήσαν στο τραίνο, αλλά συνελήφθη και ο ίδιος αιχμάλωτος. Μετά από λίγο όμως κατόρθωσε να δραπετεύσει από ένα στρατόπεδο που ήταν μέσα στην εχθρική πρωτεύουσα και αφού περιπλανήθηκε επί ολόκληρες μέρες στην άγνωστη χώρα χωρίς να ξέρει ούτε λέξη από τη γλώσσα της, έφθασε

τελικά, κρυμμένος σ' ένα καρβουνιάρικο τραίνο, στην ουδέτερη Μοζαμβίκη. Η καλή του εποχή είχε βοηθήσει να γίνει ένα θαύμα.

Το ηρωικό αυτό κατόρθωμα κυριολεκτικά συνεκλόνισε την Αγγλία. Ο Τσώρτσιλ έγινε εθνικός ήρωας και η Κυβέρνηση τον επανέφερε με τιμές στις τάξεις του στρατού. Αξιωματικός πλέον ο Τσώρτσιλ, ξαναγύρισε στη Νότιο Αφρική όπου και συνέχισε τα κατορθώματά του. Το 1900 εισέβαλε με την ομάδα του στην πρωτεύουσα Πραιτώρια και ελευθέρωσε από το εκεί στρατόπεδο όλους τους Άγγλους αιχμαλώτους. Ολόκληρη τώρα η Αγγλία μιλούσε μόνο για τον Τσώρτσιλ.

Στο τέλος του ίδιου χρόνου, έγινε φανερό ότι ο πόλεμος θα τέλειωνε νικηφόρος υπέρ των Άγγλων –και η Κυβέρνηση, θέλοντας να εκμεταλλευθή την ατμόσφαιρα της νίκης, προκήρυξε εκλογές. Ο Τσώρτσιλ, εκμεταλλευόμενος κι αυτός τη δόξα που είχε αποκτήσει, παραιτήθηκε και πάλι από τον στρατό και έβαλε ξανά υποψηφιότητα για βουλευτής στην ίδια όπως και την προηγούμενη φορά εκλογική περιφέρεια. Κι αυτή τη φορά κέρδισε μεγαλειώδη νίκη –εξελέγη βουλευτής σε ηλικία μόλις 26 ετών.

Όταν αργότερα ο Τσώρτσλ πήγε στην Αμερική για να δώσει διαλέξεις, τον υποδέχθηκε ο συγγραφέας Μαρκ Τουαίν με την προσφώνηση «ο μέλλων Πρωθυπουργός της Αγγλίας.»(9) Πραγματικά, από την εποχή αυτή και πέρα άρχισε η μεγάλη πολιτική σταδιοδρομία του Τσώρτσιλ, που μια μέρα θα τον φέρει στην ύπατη ηγεσία της χώρας του.

Από το 1901 μέχρι το 1904, ο Τσώρτσιλ έβγαινε συνεχώς βουλευτής. Αλλά επιδίωξή του ήταν να γίνει και Υπουργός. Το συντηρητικό κόμμα όμως στο οποίο ανήκε είχε αρχίσει να φθείρεται –ύστερα από 18 χρόνια στην εξουσία– και ο Τσώρτσιλ έβλεπε ότι το κόμμα αυτό θα έχανε στις επόμενες εκλογές. Δεν υπήρχε συνεπώς ελπίδα για υπουργοποίησή του. Και τότε έκανε κάτι που άφησε άφωνον τον πολιτικό κόσμο: τον Μάϊο του 1904 μεταπήδησε στο αντίπαλο κόμμα των Φιλελευθέρων. Όμως η καλή του εποχή τον βοήθησε και πάλι. Ο Τσώρτσιλ έγινε δεκτός με ιδιαίτερη ικανοποίηση –ένας φημισμένος νέος είχε εγκαταλείψει τους Συντηρητικούς– και αμέσως οι Φιλελεύθεροι του έδωσαν θέση υποψήφιου Υπουργού.

Στις επόμενες εκλογές, το 1906, οι Φιλελεύθεροι πήραν την εξουσία και ο Τσώρτσιλ έγινε Υφυπουργός των Αποικιών, σε ηλικία 32 ετών. Μετά δύο χρόνια έγινε Υπουργός των Οικονομικών. Μέσα σε ελάχιστο χρόνο είχε φθάσει στην κορυφή της σταδιοδρομίας κάθε πολιτικού ανδρός. Το 1908, έκανε και ένα άλλο σπουδαίο βήμα στη ζωή του: παντρεύτηκε μία άριστου χαρακτήρα γυναίκα, ωραία, έξυπνη και ευγενική –όχι πλούσια– με την οποία θα ζήσει «αρμονικά όλα τα επόμενα χρόνια της ζωής του.»(10)

Η Νέα Κακή Εποχή 1908 έως το 1924

Αμέσως όμως μετά το ευτυχές γεγονός του γάμου του –το 1908– ο Τσώρτσιλ γνώρισε την πρώτη του εκλογική αποτυχία: έχασε την έδρα του στη Βουλή στις εκλογές του χρόνου αυτού. Οι εφημερίδες του αντίπαλου Συντηρητικού κόμματος πανηγύριζαν: «Ο Τσώρτσιλ είναι εκτός Βουλής, εκτός Βουλής, ΕΚΤΟΣ Βουλής!»(11) Αλλά η εποχή ήταν ακόμη «φθινόπωρο»: βρέθηκε μια άλλη εκλογική περιφέρεια που τον επανεξέλεξε. Η κάθοδος όμως είχε ξεκινήσει. Ο Τσώρτσιλ άρχισε τώρα να γλιστρά προς την άκρα αριστερά πτέρυγα του κόμματος των Φιλελευθέρων, την σχεδόν επαναστατική. Η ενέργειά του αυτή θα του κοστίσει σύντομα πολλά.

Αιτία της στροφής αυτής ήταν ο περίφημος πολιτικός Λόϋδ Τζωρτζ, μέλος και αυτός του κόμματος των Φιλελευθέρων αλλά ακραίος επαναστάτης. Ήταν «πολιτική ιδιοφυία, άφθαστος

ομιλητής και εκρηκτικός δημαγωγός.»(12) Βλέποντάς τον ο Τσώρτσιλ σαν τον μέλλοντα πρωθυπουργό της χώρας –όπως και έγινε αργότερα– αποφάσισε να γίνει ο κυριότερος σύμμαχος και υποστηρικτής του. Η συμμαχία όμως αυτή προκάλεσε αληθινή φρίκη όχι μόνο στους Συντηρητικούς αλλά και στον ίδιο τον αρχηγό του Φιλελεύθερου κόμματος – τον πρωθυπουργό Χέρμπερτ Άσκουιθ– ο οποίος και αποφάσισε να την διασπάσει.

Για τον σκοπό αυτόν, ο Άσκουιθ διόρισε το 1911 τον Τσώρτσιλ Πρώτο Λόρδο του Ναυαρχείου (Υπουργό του Ναυτικού), τη στιγμή που σοβαρός κίνδυνος πολέμου διαγραφόταν στον ορίζοντα: ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, που εξερράγη τρία χρόνια αργότερα, το 1914. Από τη θέση αυτή ο Τσώρτσιλ αναγκάσθηκε να ζητά όλο και περισσότερα κονδύλια για στρατιωτικούς εξοπλισμούς, εις βάρος των αναγκών του λαού. Το γεγονός προκάλεσε την άμεση αντίδραση του Λόϋδ Τζωρτζ και έτσι η φιλία των δύο ανδρών πήρε τέλος.

Μολονότι η θέση του Τσώρτσιλ ήταν αντιλαϊκή, αυτός έβλεπε ότι η Αγγλία δεν ήταν προετοιμασμένη για τον πόλεμο και είχε ανάγκη περισσοτέρων εξοπλισμών. Πλην όμως δεν συμμερίζονταν τις απόψεις του ούτε ο Πρωθυπουργός, ούτε ο Υπουργός Πολέμου –ο Κίτσενερ, με τον οποίον οι σχέσεις του ήσαν ιδιαίτερα τεταμένες– ούτε οι στενοί του συνεργάτες. Ακόμη και ο λαός ήταν εναντίον του: τον θεωρούσαν εξτρεμιστή και πολεμοχαρή –και αφερέγγυον, μετά την αλλαγή κόμματος που είχε κάνει. Όταν υπέβαλε στο Κοινοβούλιο ένα υπόμνημά του με το οποίο προέβλεπε την άσχημη για τους Άγγλους εξέλιξη του πολέμου, κανείς δεν του έδωσε σημασία.

Μέσα σ’ αυτή τη δυσάρεστη ατμόσφαιρα πέρασαν για τον Τσώρτσιλ και τα επόμενα δύο χρόνια 1912 και 1913. Και το 1914 ήλθε το πρώτο μεγάλο «στραπάτσο.» Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος είχε αρχίσει και η μάχη του Μάρνη βρισκόταν στο αποκορύφωμά της. Ο Τσώρτσιλ –Υπουργός του Ναυτικού πάντοτε– έβλεπε ότι μόνη σωτηρία για την Αγγλία ήταν να γίνει απόβαση στο Βέλγιο, στην Αντβέρπη. Αλλά κανείς δεν συμφωνούσε μαζί του.

Και τότε αυτός έκανε κάτι το απίστευτο. Πήγε μόνος του στην Αντβέρπη, ανέλαβε τη διοίκηση του μικρού εκεί σώματος ναυτών και διέταξε να μεταφερθούν από την Αγγλία στην Αντβέρπη δύο μεραρχίες «αποτελούμενες από άπειρους νεοσύλλεκτους.»(13) Αλλά η εποχή ήταν άσχημη για τον Τσώρτσιλ: εκείνο που ακολούθησε ήταν σκέτη καταστροφή. Η επιχείρηση απέτυχε παταγωδώς και όλοι οι ναύτες συνελήφθησαν αιχμάλωτοι από τους Γερμανούς. Η αγανάκτηση που ξεσηκώθηκε στην Αγγλία για την άσκοπη αυτή θυσία, ήταν εκρηκτική. Ο Τσώρτσιλ είχε πλέον λαβωθεί ανεπανόρθωτα.

Η μεγάλη όμως συφορά γι’ αυτόν ήλθε τον επόμενο χρόνο 1915. Ο Τσώρτσιλ πίστευε ότι για να κερδηθή ο πόλεμος έπρεπε να ανοιγή ένα δεύτερο μέτωπο στα νώτα των Γερμανών, στα Βαλκάνια. Πλην όμως, ο Υπουργός Πολέμου –ο Κίτσενερ– πάλι δεν συμφωνούσε. Τότε, ο Τσώρτσιλ, Υπουργός του Ναυτικού ακόμη, έκανε πάλι εκείνο που είχε κάνει και τον προηγούμενο χρόνο: αποφάσισε ν’ ανοίξει το μέτωπο αυτό μόνος του –μόνο με τον στόλο, χωρίς τη συμμετοχή του στρατού.

Για τον σκοπό αυτόν διέταξε απόβαση του στόλου στα Δαρδανέλλια – στην Τουρκία. Αλλά εξ αιτίας και πάλι της άσχημης εποχής του, εκείνο που ακολούθησε ήταν άλλη μια καταστροφή. Μολονότι ο Κίτσενερ έστειλε αργότερα στρατό, η αντίσταση των Τούρκων δεν μπόρεσε να καμφθή. Η «μάχη της Καλλίπολης» όπως ονομάσθηκε, είχε χαθή. Η συνέχεια ήταν αναμενόμενη: ο Πρωθυπουργός Άσκουιθ απέλυσε στις 17 Μαΐου 1915 τον Τσώρτσιλ από Υπουργό. Και για περαιτέρω τιμωρία του, τον όρισε μέλος στην «Επιτροπή των Δαρδανελλίων»

όπου κατά κάποιον τρόπο κάθισε στο σκαμνί του κατηγορουμένου. «Είμαι ένας κατεστραμμένος άνθρωπος,» επανελάμβανε εκείνος συνεχώς: «Για μένα όλα τελείωσαν.»(14)

Τον ίδιο χρόνο η κατάσταση χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο. Άεργος και τσακισμένος ηθικά ο Τσώρτσιλ, ζήτησε να γυρίσει στο στρατό. Το αίτημά του έγινε δεκτό και αυτός ξεκίνησε για το μέτωπο της Γαλλίας –με τον βαθμό του αντισυνταγματάρχη. Ήταν όμως ένα θλιβερό εγχείρημα –ο Τσώρτσιλ δεν ήταν σε θέση να αντιστρέψει την άσχημη εποχή του. Το μόνο που του επέτρεπαν να κάνει στον στρατό ήταν να εκτελεί με τους άνδρες του επιχειρήσεις «ξεψειριάσματος» των στρατιωτών.

Αποτέλεσμα ήταν οι άλλοι αξιωματικοί του συντάγματος να τον αντιμετωπίζουν περιφρονητικά. Και σαν να μην έφθανε αυτό, «βουλευτές και διπλωμάτες που έκαναν περιοδεία στο μέτωπο, καλούσαν να δουν από κοντά το περίεργο αυτό ζώο,»(15) έναν τέως Υπουργό σε τέτοια κατάντια. Κι' εκείνος ήταν αναγκασμένος να στέκεται σε στάση προσοχής μπροστά τους. Όπως ήταν φυσικό, δεν μπόρεσε να αντέξει για πολύ αυτή την κατάσταση. Το 1916 παραιτήθηκε και πάλι από τον στρατό και γύρισε στην Αγγλία. Η παραίτησή του έγινε δεκτή υπό τον ταπεινωτικό όρο ότι δεν θα του επιτρεπόταν ποτέ πλέον να αναλάβει καθήκοντα αξιωματικού καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου.

Στην Αγγλία ο Τσώρτσιλ γύρισε στη βουλευτική έδρα που είχε. Αλλά κι εκεί τα πράγματα δεν ήσαν καλλίτερα. Πρωθυπουργός τώρα ήταν ο Λόϋδ Τζωρτζ, ο οποίος –γνωρίζοντας την αξία αλλά και τα ελαττώματα του Τσώρτσιλ– αποφάσισε το 1917 να τον πάρη στην Κυβέρνηση. Αλλά τον έθεσε υπό αυστηρή επίβλεψη για ν' αποφύγει τυχόν «ολισθήματά» του. Δεν του έδωσε καμμία πρωτοβουλία και πάντοτε τον τελευταίο λόγο τον είχε αυτός. Έτσι, στα επόμενα πέντε χρόνια 1918-1922, ο Τσώρτσιλ δεν ήταν παρά μόνο «η σκιά του Λόϋδ Τζώρτζ,»(16) όπως ο ίδιος έλεγε.

Όπως ήταν επόμενο, ο Τσώρτσιλ ήταν βαθύτατα δυσαρεστημένος από το κόμμα των Φιλελευθέρων. Ήθελε να βρη ευκαιρία να ξαναγυρίσει στους Συντηρητικούς, όπου και «εκ παραδόσεως» ανήκε. Αλλά δεν τολμούσε να επιχειρήσει κάτι τέτοιο. Ο Λόϋδ Τζώρτζ εξ άλλου, τον είχε προειδοποιήσει σε μια έντονη συζήτηση μαζί του: «Ένας αρουραίος μπορεί να εγκαταλείψει το πλοίο που κινδυνεύει να βυθισθή,» του είπε, «αλλά δεν μπορεί να ξαναγυρίσει σ' αυτό αν τελικά δεν βυθισθή.»(17) Και όταν το 1922 ο Λόϋδ Τζώρτζ έπεσε, έπεσε μαζί του και ο Τσώρτσιλ: στα επόμενα δύο χρόνια 1923-1924, δεν εξελέγη ούτε βουλευτής.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1924 έως το 1941

Τον πρώτο χρόνο αυτής της εποχής –το 1924– ο Τσώρτσιλ πραγματοποίησε το τόλμημα που τόσον καιρό τώρα δίσταζε να κάνει: προσχώρησε και πάλι στο κόμμα των Συντηρητικών. Ενώ για οποιονδήποτε άλλον η ενέργεια αυτή θα είχε ίσως καταστρεπτικές συνέπειες, για τον Τσώρτσιλ δεν είχε. Ο νέος αρχηγός του κόμματος, ο Στάνλεϋ Μπώλντουιν, όχι μόνο άνοιξε την πόρτα του κόμματος γι' αυτόν –και έτσι ο Τσώρτσιλ εξελέγη και πάλι βουλευτής– αλλά τον έκανε αμέσως μετά τις εκλογές και Υπουργό.

Η εποχή είναι όμως ακόμη «Άνοιξη»: το υπουργείο που ανέλαβε ο Τσώρτσιλ ήταν αυτό του Θησαυροφυλακείου, ένα οικονομικό υπουργείο που δεν ήταν για τις φιλοδοξίες του. Γι' αυτό, στα πέντε χρόνια που έμεινε στο υπουργείο αυτό (1925-1929), ο Τσώρτσιλ ασχολήθηκε περισσότερο με την άλλη μεγάλη του αγάπη –τη λογοτεχνία– και λιγότερο με την πολιτική. Στα χρόνια αυτά έγραψε το περίφημο πεντάτομο έργο του *Παγκόσμια Κρίση*, μια ιστορία του πρώτου

Παγκοσμίου Πολέμου, που αμέσως θεωρήθηκε θαυμάσιο δημιούργημα και του απέφερε τεράστια κέρδη.

Το 1930 ο Τσώρτσιλ αποχώρησε από την Κυβέρνηση και κράτησε μόνο τη βουλευτική του έδρα –που την διετήρησε και τα επόμενα εννέα χρόνια. Μια νέα ζωή, ανέμελη και κοσμική άρχισε τώρα γι' αυτόν, που τη ζήλευαν όλοι. Πρώτα από όλα, αγόρασε με τα χρήματα που κέρδισε απ' το βιβλίο του, μια πολυτελή έπαυλη στο Λονδίνο, όπου άρχισε ν' ασχολείται με τον κήπο του, τα χρυσόψαρα, τις εξωτικές πεταλούδες και τη ζωγραφική. Το σπίτι αυτό γέμιζε κάθε βράδυ με κάθε είδους επισκέπτες –πολιτικούς, συγγραφείς και άλλους– που όλοι τον άκουγαν με σεβασμό μέχρις αργά τη νύχτα.

Εκείνος άρχισε τώρα να καπνίζει ακριβά πούρα Αβάνας –που έγιναν αργότερα το «σήμα κατατεθέν» του– και να πίνει εκλεκτά κρασιά και ποτά. Άρχισε επίσης να ασχολείται και με τα παιδιά του –τρία κορίτσια κι ένα αγόρι– ως μεγαλόκαρδος και ευσυνείδητος πατέρας. «Σ' αυτές τις λίγες μέρες», είπε μια φορά την εποχή εκείνη στον γιό του, «είπαμε μαζί περισσότερα απ' όσα είχα πη με τον πατέρα μου σ' όλη του τη ζωή.»(18)

Στα χρόνια αυτά ο Τσώρτσιλ συνέχισε ν' ασχολείται με τη μεγάλη του αγάπη τη λογοτεχνία. Κατ' αρχήν έγραφε άρθρα στις εφημερίδες για τη διεθνή πολιτική –τα οποία δημοσιεύονταν και σε άλλες χώρες– και πληρωνόταν γι' αυτά πολύ ακριβά. Έγραψε επίσης κι' ένα κολοσσιαίο έργο, την τετράτομη βιογραφία του προγόνου του Μάλμπορω. Μόλις τελείωσε αυτό το έργο, άρχισε τη συγγραφή της τετράτομης *Ιστορίας των Αγγλόφωνων Λαών*.

Αλλά ο Τσώρτσιλ ήταν φυσικά και πολιτικός και δεν το είχε ξεχάσει. Στη Βουλή έβγαζε την εποχή αυτή μερικούς από τους περιφημότερους λόγους του και όλοι τον άκουγαν με ευγένεια και θαυμασμό. Οι λόγοι του ήσαν κυρίως προειδοποιητικοί. Έβλεπε ότι πλησίαζε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος (όπως ο ίδιος τον ονόμασε αργότερα) και ότι η Αγγλία δεν ήταν έτοιμη να τον αντιμετωπίσει –και προειδοποιούσε τους συμπατριώτες του να εξοπλισθούν. Στην αρχή εκείνοι δεν μπορούσαν να δούν τον κίνδυνο που προερχόταν από τη ναζιστική Γερμανία, γι' αυτό όταν τελικά ο πόλεμος ξέσπασε το 1939, η Αγγλία δεν ήταν προετοιμασμένη. Και τότε, όλοι θυμήθηκαν τον προφήτη, τον μεγάλο άνδρα, τον μόνον που μπορούσε «να τους σώσει.»(19) Στις 3 Σεπτεμβρίου 1939, ο Πρωθυπουργός Νέβιλ Τσάμπερλαιν κάλεσε τον Τσώρτσιλ στην Κυβέρνηση και του ανέθεσε το παληό του πόστο, το Υπουργείο Ναυτικών.

Σύντομα όμως ο Τσάμπερλαιν αναγκάστηκε να παραιτηθή και μετά πέθανε. Και τότε ήλθε η μεγάλη στιγμή: στις 10 Μαΐου 1940, η Βουλή διόρισε τον Τσώρτσιλ Πρωθυπουργό της χώρας. Σε ηλικία 66 ετών, είχε γίνει ο ισχυρότερος άνδρας της Αγγλίας. «Εξουσίαζα τα πάντα,» έγραψε αργότερα στα απομνημονεύματά του, «και μπορούσα τώρα να δίνω διαταγές για κάθε τι.»(20)

Πρώτο μέλημα του Τσώρτσιλ ως Πρωθυπουργού ήταν να απομακρύνει όλους τους ειρηνόφιλους από την Κυβέρνηση και να αναλάβει ο ίδιος και ως Υπουργός Αμύνης –δηλαδή Στρατάρχης– σ' ένα υπουργείο που το δημιούργησε γι' αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Εν συνεχεία κινητοποίησε τη βιομηχανία της χώρας και μετέτρεψε έτσι μέσα σε 6 μήνες την Αγγλία σε πάνοπλο φρούριο. Το τρίτο μέλημά του ήταν η σφυρηλάτηση μιας ακλόνητης συμμαχίας με την Αμερική. Τη συμμαχία αυτή την πέτυχε κατόπιν μυστικής προσωπικής αλληλογραφίας με τον Πρόεδρο Φρανκλίνο Ρούσβελτ, χωρίς τη μεσολάβηση διπλωματών.

Το 1941 ο Τσώρτσιλ βρισκόταν στο ζενίθ της δυνάμεώς του: ο Χίτλερ και ο Στάλιν είχαν εμπλακεί σε πόλεμο στα βάθη της Ρωσίας, ο Ρόμμελ είχε νικηθή στη Μεσόγειο και στην Αφρική και τα αγγλικά αεροπλάνα σφυροκοπούσαν τη Γερμανία. Και όταν η Αμερική μπήκε στον

πόλεμο τον ίδιο χρόνο, ο Τσώρτσιλ πανηγύρισε. Δεν έμενε τώρα παρά το μεγάλο άλμα της νίκης –το οποίο το σχεδίαζε να αρχίσει από τη Μεσόγειο.

Η Νέα Άσχημη Εποχή μετά το 1941

Μολονότι μερικοί άνθρωποι ίσως νομίζουν ότι η εποχή από τα μέσα του 1941 μέχρι το 1944 ήταν κάτι σαν θρίαμβος για τον Τσώρτσιλ, αυτό δεν είναι έτσι. Η αλήθεια είναι ότι ενώ το 1941 ο Τσώρτσιλ ετοίμαζε το μεγάλο άλμα της νίκης –την απόβαση των συμμαχικών στρατευμάτων στη Μεσόγειο– το 1942 όλα άρχισαν να πηγαίνουν στραβά. Η Ιαπωνία –που είχε εν τω μεταξύ μπη στον πόλεμο– κατέλαβε τη Μπούρμα στη νοτιοανατολική Ασία και απειλούσε την Ινδία, μέλος ακόμη τότε της Βρεταννικής Κοινοπολιτείας, ενώ ο Ρόμμελ νίκησε τους Άγγλους στο Νείλο και εισέβαλε στην Αίγυπτο. Επίσης η Σιγκαπούρη, βρεταννική αποικία τότε, παραδόθηκε στους Ιάπωνες με 100.000 Άγγλους στρατιώτες, ενώ το Τομπρούκ στην Αφρική έπεσε κι αυτό στα χέρια των Γερμανών. Και ο αγγλικός στόλος αποδεκατιζόταν παντού: στον Ειρηνικό ωκεανό, στον Ινδικό, στη Μεσόγειο, ακόμη και στον Βόρειο ωκεανό.

Η εξέλιξη αυτή είχε όπως ήταν φυσικό, δυσμενέστατες συνέπειες για τον Τσώρτσιλ. Τον Ιούλιο του 1942 υποβλήθηκε στη Βουλή πρόταση δυσπιστίας εναντίον του. Καίτοι ύστερα από πολλές προσπάθειες, κατάφερε να την ξεπεράσει, τον Σεπτέμβριο ξέσπασε κυβερνητική κρίση και η θέση του Τσώρτσιλ ως Πρωθυπουργού απειλήθηκε σοβαρά. Ένας Υπουργός του, ο Στάνφορντ Κριππς, Πρόεδρος επίσης της Βουλής, έβαλε υποψηφιότητα για τη θέση του Πρωθυπουργού. Η εποχή ήταν όμως ακόμη «μικρό καλοκαιράκι.» Ο Τσώρτσιλ κατόρθωσε τελικά να πείσει τον Κριππς να αναβάλει την απόφασή του. Αλλά ο Τσώρτσιλ του 1942 δεν ήταν πια αυτός του 1940-41.

Το 1943 τα πράγματα χειροτέρευσαν ακόμη περισσότερο. Ο Τσώρτσιλ πίστευε ότι ο καλλίτερος τρόπος για να επιτευχθή η νίκη ήταν να γίνει απόβαση στη Μεσόγειο –και νόμιζε ότι είχε πείσει γι' αυτό και τον Ρούσβελτ. Στη διάσκεψη κορυφής όμως, που έγινε στην Τεχεράνη τον χρόνο αυτόν, ο Ρούσβελτ και ο Στάλιν τάχθησαν εναντίον του Τσώρτσιλ: η απόβαση θα γινόταν στη Γαλλία –από την Αγγλία, μέσω της Μάγχης. Η απόφαση αυτή ήταν αληθινό χαστούκι για τον Τσώρτσιλ: σήμαινε ότι η Ρωσία δεν θα απεκλείετο από την Ευρώπη –όπως ο Τσώρτσιλ επεδίωκε– αλλά θα συναντούσε τους συμμάχους στην καρδιά της Ευρώπης, στη Γερμανία. Δεν είχε διαφύγει εξ άλλου του Τσώρτσιλ το γεγονός ότι ο Ρούσβελτ και ο Στάλιν αντάλλαζαν μεταξύ τους στη διάρκεια της διασκέψεως βλέμματα εις βάρος του, σαν να τον κοροϊδευαν.

Και τότε, εκείνος κατέρρευσε. Γέρασε απότομα και μιλούσε με βραχνή φωνή που μόλις ακουγόταν. Στα διαλείμματα της διασκέψεως προειδοποιούσε για έναν μελλοντικό πόλεμο –με τη Ρωσία– για τον οποίο υπαίτιοι θα ήσαν αυτοί οι τρεις ηγέτες στην Τεχεράνη. «Θα είναι ο φρικτότερος πόλεμος όλων,» έλεγε, «αλλά εγώ δεν θα ζω πιά.»(21)

Στο ταξείδι της επιστροφής από την Τεχεράνη στην Αγγλία, ο Τσώρτσιλ αρρώστησε βαρειά από πνευμονία και λίγο έλειψε να πεθάνει. Όταν γύρισε στο Λονδίνο στο τέλος του 1943, ήταν ψυχικώς ένα ράκος. Η ίδια κατάσταση και χειρότερη συνεχίστηκε και το 1944. Ο Τσώρτσιλ άρχισε να χάνει τον ειρμό των σκέψεών του και οι λόγοι του έμεναν συχνά ασυμπλήρωτοι. Και μέσα σ' αυτό το χάλι, αποφάσισε ξαφνικά κάτι το απίστευτο: να λάβη μέρος και ο ίδιος –ήταν 70 ετών– στην απόβαση στη Γαλλία. Η απόφασή του αυτή προκάλεσε όπως ήταν φυσικό, γενικό σάλο και ο βασιλιάς της Αγγλίας «τον απείλησε ότι αν επέμενε, θα πήγαινε κι αυτός μαζί του.»(22)

Η πολιτική του Τσώρτσιλ το 1944 ήταν μια σειρά προχειροτήτων χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Επισκέφθηκε πρώτα το μέτωπο στην Ιταλία για να βρη τρόπο να προωθήσει την απόβαση από

εκεί, αλλά φυσικά δεν κατάφερε τίποτα. Μετά επισκέφθηκε τον Στάλιν στη Ρωσία για να μπορέσει να του αποσπάσει μερικές χώρες από την κομμουνιστική κυριαρχία, αλλά και πάλι δεν είχε επιτυχία. Το 1945 ήλθε το τελικό χτύπημα. Ο πόλεμος τελείωσε και στις 8 Μαΐου 1945 ο Τσώρτσιλ ανακοίνωσε τη νίκη της Αγγλίας. Αλλά αυτή ήταν η πιο πικρή στιγμή της ζωής του. Το τέλος του πολέμου σήμαινε όπως πίστευε, την έναρξη ενός φοβερού Τρίτου Παγκοσμίου Πολέμου με τη Ρωσία.

Στις εκλογές που ακολούθησαν μετά δύο μήνες, οι συμπατριώτες του τον τιμώρησαν με τον χειρότερο τρόπο: οι Συντηρητικοί έχασαν την εξουσία και ο Τσώρτσιλ περιήλθε στην αντιπολίτευση –στην απραξία. Για να παρηγορηθή, έγραψε στα επόμενα λίγα χρόνια τα *Απομνημονεύματά* του, την ιστορία του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, για την οποία πήρε αργότερα το βραβείο Νόμπελ. Και το καλοκαίρι του 1949 έπαθε την πρώτη του καρδιακή προσβολή.

Στις εκλογές του 1951 οι Συντηρητικοί ήλθαν πάλι στην εξουσία και ο Τσώρτσιλ έγινε πάλι Πρωθυπουργός. Καίτοι αυτό θα μπορούσε να θεωρηθή σαν επάνοδος σε καλή εποχή, στην πραγματικότητα δεν ήταν. Ο Τσωρτσιλ δεν θύμιζε τώρα πλέον τίποτα από τον παληό εαυτό του. Ήταν 77 ετών, είχε γίνει βαρήκοος και η μνήμη του συχνά τον εγκατέλειπε: μερικές φορές δεν θυμόταν ούτε τα ονόματα των υπουργών του. Και αντί να ασχολείται με τα προβλήματα της χώρας, διάβαζε με τις ώρες διάφορα μυθιστορήματα. Από τον επόμενο χρόνο άρχισε ν' απλώνεται στο Λονδίνο μια πλήρης απογοήτευση για το πρόσωπό του.

Τον Ιούνιο του 1953 έπαθε και δεύτερη καρδιακή προσβολή. Αυτή τη φορά έμεινε παράλυτος από τη μία πλευρά και δεν μπορούσε να μιλήσει. Τον μετακινούσαν με μια πολυθρόνα με ρόδες κι εκείνος ξεσπούσε πολλές φορές σε κλάμματα. Αργότερα κατάφερε να περπατήσει με μπαστούνι, αλλά με μεγάλη δυσκολία και δεν μπορούσε να σταθή όρθιος για πολύ.

Σε αυτό το χάλι, ο Τσώρτσιλ επεχείρησε το 1954 κάτι που προκάλεσε επανάσταση στην Κυβέρνηση. Χωρίς να ενημερώσει κανέναν, άρχισε να αλληλογραφεί με τους ηγέτες της Αμερικής και της Ρωσίας για να προετοιμάσει μια διάσκεψη για την επίλυση των προβλημάτων του «Ψυχρού Πολέμου» (όπως ο ίδιος τον ονόμασε). Η αντίδραση των δικών του ήταν εντονότατη και του ζήτησαν να παραιτηθή. Εκείνος αντιστάθηκε στην αρχή, αλλά ήταν πλέον φανερό ότι δεν άντεχε άλλο στην εκπλήρωση των καθηκόντων του: το μυαλό του σταματούσε ξαφνικά και υπέφερε από καταθλιπτικές καταστάσεις. Όταν οι στενότεροί του συνεργάτες του ζήτησαν και πάλι να παραιτηθή, τελικά υποχώρησε: στις 5 Απριλίου 1955 υπέβαλε την παραίτησή του.

Η παραίτηση αυτή του Τσώρτσιλ δεν απετέλεσε αποχαιρετισμό μόνο της πολιτικής, αλλά συγχρόνως και της ίδιας της ζωής. Από δω και πέρα ο Τσώρτσιλ ήταν πνευματικά νεκρός. Έζησε ακόμη άλλα 10 χρόνια, αλλά ήταν σαν να μην υπήρχε. Δεν άκουγε πια σχεδόν καθόλου, δεν μιλούσε σχεδόν ποτέ και καθόταν ώρες αμίλητος μπροστά στο τζάκι και κοιτούσε αφηρημένα στο κενό χωρίς να βλέπει. Στην πραγματικότητα, η ζωή του είχε τελειώσει λίγο μετά το 1955.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Τσώρτσιλ βλέπουμε ότι οι καλές και άσχημες εποχές της ζωής του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1875, 1892, 1908, 1924 και 1941. Αλλά μολονότι οι χρονολογίες του Τσώρτσιλ είναι ίδιες με αυτές του Πικάσσο, που τις είδαμε στο 3ο κεφάλαιο, οι εποχές τους είναι αντίθετες, όπως μπορείτε να δήτε όταν τις συγκρίνετε.

Προσθέτοντας τώρα τις χρονολογίες του Τσώρτσιλ στη σειρά χρονολογιών του Ναπολέοντα, του Ουγκώ και του Ροντέν που την είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, βρίσκουμε την εξής σειρά χρονολογιών: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1924, και 1941. Βλέπουμε έτσι ότι οι εποχές αυτών των τεσσάρων ανδρών εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια σε μια συνεχή σειρά χρονολογιών.

Θα δούμε επίσης αργότερα πώς η αποκάλυψη που θα δούμε αργότερα σ' αυτό το βιβλίο εξηγεί γιατί ο Τσώρτσιλ έγινε πρωθυπουργός της χώρας του μολονότι αποτύγχανε ξανά και ξανά στις εξετάσεις στο σχολείο του. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του μεγάλου Έλληνα εφοπλιστή Αριστοτέλη Ωνάση.

****

15. Αριστοτέλης Ωνάσης

Από τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν προκύπτει ότι τα παιδικά χρόνια του Αριστοτέλη Ωνάση ήσαν άσχημα χρόνια. Είχε γεννηθή το 1906 στη Σμύρνη και όταν ήταν ακόμη μωρό έμεινε ορφανός από μητέρα και ο πατέρας του ξαναπαντρεύτηκε μετά ενάμισυ χρόνο. Οι σχέσεις του με τη μητρυιά του ήσαν πάρα πολύ κακές: βρισκόταν σε κατάσταση συνεχούς πολέμου μαζί της, «τη θεωρούσε παρείσακτη»(1) και δεν την υπάκουε ποτέ. Σε κάποια φάση μάλιστα, η κατάσταση με τη μητρυιά του έγινε τόσο άσχημη ώστε έστειλαν τον μικρό να ζήσει για ένα διάστημα σε γειτονικό φιλικό σπίτι. Αλλά και με τον πατέρα του οι σχέσεις του δεν ήσαν καλλίτερες. Πλούσιος μεγαλέμπορος της Σμύρνης εκείνος, ήταν αυστηρός πατέρας που προκαλούσε φόβο στον γιο του.*

---

* Όλες οι λεπτομέρειες και τα γεγονότα στη βιογραφία του Ωνάση σ' αυτό το κεφάλαιο προκύπτουν από το βιβλίο των N. Fraser, P. Jacobson, M. Ottaway, L. Chester *Αριστοτέλης Ωνάσης (Aristotle Onassis)*, έκδοση Lippincott Co., Νέα Υόρκη, 1977.

Αποτέλεσμα των δύο αυτών κακών σχέσεων ήταν ο μικρός Ωνάσης να μεγαλώσει στα χέρια της γιαγιάς του. Αλλά και στο σχολείο όπου ο Ωνάσης πήγε σε ηλικία 7 ετών, το 1913, τα πράγματα δεν ήσαν καλλίτερα. Δεν του άρεσαν τα γράμματα και απουσίαζε σχεδόν συνεχώς από τα μαθήματα. Ήταν επίσης φοβερά ανυπάκουος και ενοχλούσε τους συμμαθητές του. Αποτέλεσμα ήταν να τον διώχνουν από όλα τα σχολεία όπου φοιτούσε. Ο πατέρας του απελπισμένος, έγραψε τότε σ' έναν δάσκαλο του γιού του ότι «του έρχεται να αυτοκτονήσει εξ αιτίας του παιδιού αυτού.»(2) Όπως ήταν επόμενο, ο Ωνάσης δεν τελείωσε ποτέ τις σπουδές του. Όταν το 1922 έδωσε εξετάσεις για να πάρει το απολυτήριο Γυμνασίου απέτυχε –και δεν ξαναδοκίμασε ποτέ.

Τον ίδιο χρόνο, τα πράγματα έγιναν ακόμη χειρότερα γι' αυτόν: ο ελληνικός στρατός ηττήθηκε στο μέτωπο της Μικράς Ασίας και οι Τούρκοι εισέβαλαν στη Σμύρνη. Ο νεαρός Ωνάσης –16 ετών τότε– έζησε, όπως θα διηγηθή πολλές φορές αργότερα, όλη την συφορά που ακολούθησε. Ο τουρκικός στρατός σάρωνε επί μέρες την πόλη από το ένα άκρο στο άλλο, σκοτώνοντας, λεηλατώντας και καίγοντας τα πάντα. Άνδρες και γυναίκες τους έβγαζαν με τη βία από τα σπίτια τους και "τους έσφαζαν στους δρόμους."(3) Εκκλησίες γεμάτες με πρόσφυγες τις κατάβρεχαν με

βενζίνη και τις πυρπολούσαν, ενώ όσους επιχειρούσαν να βγουν έξω «τους έσφαζαν με τις λόγχες στα σκαλιά της εκκλησιάς.»(4) Όταν μετά πέντε μέρες οι βανδαλισμοί τελείωσαν, κάπου 120.000 Έλληνες είχαν χαθή. Η Σμύρνη είχε καταστραφή ολοσχερώς.

Ο πατέρας Ωνάσης μάζεψε την οικογένειά του στο σπίτι όταν οι Τούρκοι μπήκαν στη Σμύρνη και έκλεισε πόρτες και παράθυρα. Επί τέσσερες μέρες παρακολουθούσαν έντρομοι την καταστροφή από μια χαραμάδα. Το μαγαζί στην πόλη, η μοναδική πηγή διαβιώσεώς τους, είχε καταστραφή. Την πέμπτη μέρα οι Τούρκοι μπήκαν στο σπίτι και συνέλαβαν τον πατέρα, αφήνοντας τον νεαρό Ωνάση μοναδικόν άρρενα εκεί. Την άλλη μέρα ο Ωνάσης ανέλαβε το βαρύ φορτίο να διασώσει την οικογένειά του. Βγήκε στους δρόμους της κατεστραμμένης Σμύρνης και εκεί συνάντησε τυχαία τον Αμερικανό υποπρόξενο. Με την μεσολάβησή του, η οικογένεια Ωνάση μεταφέρθηκε αμέσως με πλοιάριο απέναντι στη Μυτιλήνη –πλήν του νεαρού Ωνάση: εκείνος έμεινε πίσω για να φροντίσει για τη διάσωση του φυλακισμένου πατέρα του.

Λίγο αργότερα κατάφερε να επισκεφθή τον πατέρα του στη φυλακή, όπου τον βρήκε άρρωστο και σε άθλια κατάσταση. Καθώς όμως έβγαινε από τη φυλακή, οι Τούρκοι τον συνέλαβαν. Σε μια στιγμή κατάφερε να ξεφύγει της προσοχής τους και έντρομος έτρεξε στο γραφείο του Αμερικανού υποπρόξενου. Την άλλη μέρα έφευγε για τη Μυτιλήνη –με αμερικανικό πολεμικό πλοίο, μεταμφιεσμένος σε ναύτη. Μετά τρεις βδομάδες η οικογένεια Ωνάση έφθασε στον Πειραιά: πρόσφυγες, κατατρεγμένοι και ξεκληρισμένοι.

Λίγες μέρες αργότερα ο πατέρας Ωνάσης απελευθερώθηκε και ήλθε και αυτός. Το ξερίζωμα όμως της οικογένειας υπήρξε για τον νεαρό Ωνάση μια καταθλιπτική εμπειρία. Όλον τον επόμενο χρόνο 1923 είχε ένα «αίσθημα ματαιότητος»(5) –όπως ο ίδιος είπε αργότερα– και περνούσε τις μέρες του στην Αθήνα μοναχικός και αποτραβηγμένος. Δεν έκανε παρέα με κανέναν από τους πρώην συμμαθητές του, που εν τω μεταξύ είχαν έλθει κι αυτοί στην Ελλάδα και δεν ήθελε με κανένα τρόπο να ασχοληθή στη δουλειά του πατέρα του –το εμπόριο καπνών– που εκείνος με χίλια βάσανα είχε εν τω μεταξύ αρχίσει.

Απελπισμένος, πήρε τη μεγάλη απόφαση να μεταναστεύσει στην Αμερική. Δεν του δόθηκε όμως η άδεια για τις Ηνωμένες Πολιτείες και αναγκάστηκε να συμβιβασθή με την Αργεντινή. Αλλά ο πατέρας του ήταν παντελώς αντίθετος, τόσο που αρνείτο ακόμη και να του δώσει τα χρήματα για τα εισιτήρια. Αναγκάστηκε τότε να ζητήσει δανεικά από φίλους του. Συγκέντρωσε ένα μικρό ποσό και ρίχτηκε στο άγνωστο. Τον Αύγουστο του 1923 ξεκίνησε από το λιμάνι του Πειραιά και ύστερα από ένα μήνα έφθασε στην Αργεντινή, στο Μπουένος Άϊρες. Ήταν 17 ετών, κρατούσε μια σχισμένη βαλίτσα στο χέρι και ήταν απένταρος.

Πρώτη του φροντίδα ήταν φυσικά, να βρη δουλειά. Αλλά γρήγορα διαπίστωσε ότι αυτό δεν ήταν εύκολο. Για να ζήσει, αναγκάστηκε να πλένει πιάτα σ' εστιατόρια και να κουβαλάει τούβλα στις οικοδομές. Τελικά, τον Μάρτιο του 1924, βρήκε δουλειά στην Τηλεφωνική Εταιρεία του Μπουένος Άϊρες, ως τεχνίτης ηλεκτρολόγος. Τα χρήματα όμως που έπαιρνε δεν ήσαν αρκετά και αναγκάστηκε να ζητήσει να εργάζεται στη νυχτερινή βάρδεια ώστε την ημέρα να κάνει κι άλλες δουλειές. Η Αργεντινή που ο Ωνάσης είχε ονειρευθή, δεν ήταν αυτή.

Η Καλή Εποχή από το 1925 έως το 1941

Αλλά το 1925, η μοίρα του Ωνάση άλλαξε. Μόλις εξασφάλισε ικανοποιητική δουλειά, το επόμενο βήμα του ήταν να επιδιώξει συνεργασία με τον πατέρα του για να πουλάει ελληνικά καπνά στην Αργεντινή. Απο τις αρχές του 1925 άρχισε να αλληλογραφεί με τον πατέρα του και

σύντομα οι σχέσεις τους αποκατεστάθησαν πλήρως. Στη συνέχεια έπεισε τον πατέρα του να του στείλει μερικά δείγματα καπνών εξαιρετικής ποιότητος. Με τα δείγματα στο χέρι, ο Ωνάσης άρχισε να επισκέπτεται τις καπνοβιομηχανίες της Αργεντινής για να τους πουλήσει τα καπνά. Γρήγορα κατάφερε να πάρει την πρώτη του παραγγελία: 10.000 δολλάρια. Καθώς η ποιότητα των καπνών ήταν εξαιρετική, ακολούθησε σε λίγο και δεύτερη παραγγελία: 50.000 δολλάρια. Πολύ σύντομα οι παραγγελίες άρχισαν να διαδέχονται η μία την άλλη ακατάπαυστα. Ο Ωνάσης δεν προλάβαινε ούτε να κοιμηθή. Μέχρι τον Μάΐο του 1925 είχε αποταμιεύσει στην Τράπεζα – αυτός ο πρώην απένταρος– 25.000 δολλάρια.

Τον ίδιο μήνα εγκατέλειψε τη δουλειά του στην Τηλεφωνική Εταιρεία και ξεκίνησε δική του επιχείρηση: άρχισε να κατασκευάζει δικά του τσιγάρα –στο μικρό δωμάτιο όπου έμενε. Η επιχείρηση αυτή πήγε πολύ καλά και σε λίγο ο Ωνάσης άρχισε να ζη μεγάλη ζωή. Σύχναζε σε κέντρα διασκεδάσεως και λέσχες και έκανε παρέα με πλούσιους νέους. Στις αρχές του 1926, έφυγε από το μικρό δωμάτιο όπου ζούσε και εγκαταστάθηκε σε διαμέρισμα ξενοδοχείου στο αριστοκρατικότερο σημείο του Μπουένος Άϊρες. Αγόρασε επίσης και δικό του αυτοκίνητο και προσέλαβε δασκάλους για να τελειοποιήσει τα γαλλικά και αγγλικά του.

Αλλά η εποχή ήταν ακόμη «Άνοιξη»: είχε και τις μπόρες της. Το καλοκαίρι του 1929 η Ελληνική Κυβέρνηση αύξησε κατά 1000% τους δασμούς στα προϊόντα από χώρες με τις οποίες δεν είχε εμπορικές συμφωνίες. Στις χώρες αυτές ανήκε και η Αργεντινή και ο Ωνάσης φοβήθηκε ότι αυτή θα ανταπαντούσε αυξάνοντας τους δασμούς στα ελληνικά προϊόντα, οπότε το εμπόριο με τα ελληνικά καπνά θα ήταν αδύνατο. Καταθορυβημένος, πήρε τη μεγάλη απόφαση: ήλθε στην Ελλάδα τον ίδιο χρόνο 1929 για να πείσει τους ιθύνοντες να εξαιρέσουν την Αργεντινή από την αύξηση των δασμών. Ύστερα από θυελλώδη συζήτηση με τον πρωθυπουργό Ανδρέα Μιχαλακόπουλο, ο Ωνάσης –ηλικίας τότε 23 ετών– τελικά τον έπεισε. Η ανοιξιάτικη μπόρα είχε περάσει.

Η επίσκεψη όμως του Ωνάση στην Ελλάδα είχε κι' ένα άλλο καλό αποτέλεσμα: η συνάντησή του με την οικογένειά του προσέλαβε χαρακτήρα θριάμβου. Ήταν ο επιτυχημένος γιος που είχε γυρίσει, αυτός που έστελνε λεφτά στις χήρες για να σπουδάσουν τα παιδιά τους. Η συμφιλίωση με τον πατέρα του εξ άλλου, ήταν πλέον πλήρης. Γυρίζοντας στην Αργεντινή στο τέλος του 1929, ο Ωνάσης έκανε το πρώτο βήμα του σ' έναν άλλο τομέα δράσεως, που θα τον φέρει αργότερα στα υψηλότερα κλιμάκια του παγκόσμιου πλούτου –στον εφοπλισμό. Αγόρασε ένα ναυαγημένο πλοίο ηλικίας 25 ετών 7.000 τόννων.

Αλλά τα πολλά χρήματα ήλθαν από το εμπόριο του καπνού. Στα επόμενα δύο χρόνια 1930-1931 επεξέτεινε το εμπόριο αυτό στην Κούβα και την Βραζιλία. Μετά έναν χρόνο, νέα πηγή κερδών προστέθηκε: η Ελληνική Κυβέρνηση αναγνωρίζοντας τις εμπορικές του ικανότητες, τον διόρισε πρόξενο της χώρας στο Μπουένος Άϊρες –σε ηλικία 26 ετών. Από τη θέση αυτή ο Ωνάσης μπορούσε τώρα να προμηθεύεται ξένο συνάλλαγμα στην επίσημη τιμή και να το μεταπουλά με μεγάλο κέρδος στην ελεύθερη αγορά. Συγχρόνως, η θέση αυτή του έδωσε άλλες δύο δυνατότητες: απέκτησε επιτέλους την υπηκοότητα της Αργεντινής και έκανε σπουδαίες γνωριμίες με τον κόσμο της διεθνούς ναυτιλίας.

Το φθινόπωρο του 1932 ο Ωνάσης μάζεψε όλες του τις αποταμιεύσεις – κάπου 600.000 δολλάρια– και ξεκίνησε για το Λονδίνο, την πρωτεύουσα του ναυτιλιακού κόσμου, για ν' αγοράσει πλοία. Εξ αιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως του 1929-1932, οι τιμές των πλοίων είχαν φθάσει σε εξευτελιστικά επίπεδα. Ένα «πλοίο ηλικίας δέκα ετών που είχε κοστίσει ένα εκατομμύριο δολλάρια για να κατασκευασθή το 1920, μπορούσε να πουληθή τώρα αντί

20.000 δολλαρίων.»(6) Ο Ωνάσης δεν άργησε να βρη αυτό που ζητούσε: ένας ολόκληρος στόλος δέκα τέτοιων πλοίων ήταν έτοιμος προς πώληση στο λιμάνι του Σαιν Λώρενς στον Καναδά. Τον χειμώνα του ίδιου χρόνου ο Ωνάσης έφθασε στο Σαιν Λώρενς και ύστερα από σύντομες διαπραγματεύσεις αγόρασε το 1933, *έξη* από τα πλοία αυτά –αντί 20.000 δολλαρίων το καθένα. Η καρριέρα του Ωνάση ως εφοπλιστού είχε αρχίσει.

Τον επόμενο χρόνο ένα νέο σημαντικό στοιχείο προστέθηκε στη ζωή του: στο πλοίο από το Μπουένος Άϊρες στη Γένοβα γνωρίστηκε με την κόρη ενός από τους μεγαλείτερους Νορβηγούς εφοπλιστές –την Ίνγκσε Ντέντιτσεν (Ingse Dedichen)– και μια αισθηματική σχέση αναπτύχτηκε ανάμεσά τους που ήταν να διαρκέσει επί δέκα και πλέον χρόνια. Μετά τη γνωριμία αυτή, ο Ωνάσης εγκατέλειψε την Αργεντινή και εγκαταστάθηκε με την Ίνγκσε στη Νορβηγία. Μέσα στα επόμενα δύο χρόνια, οι πόρτες των εφοπλιστών και της αριστοκρατίας της χώρας αυτής άνοιξαν διάπλατα γι' αυτόν.

Το 1937 ο Ωνάσης μπήκε σ' ένα νέον επιχειρηματικό τομέα: σ' αυτόν των πετρελαιοφόρων πλοίων. Παρήγγειλε στα ναυπηγεία της Σουηδίας το πρώτο του πετρελαιοφόρο, 15.000 τόννων, κατά 3.000 τόννους μεγαλείτερο από οποιοδήποτε άλλο τάνκερ της εποχής εκείνης, αξίας 800.000 δολλαρίων. Προηγουμένως, είχε φροντίσει να το ναυλώσει προκαταβολικά για ένα χρόνο στη μεγάλη αμερικανική εταιρεία πετρελαίων του βαθύπλουτου Πωλ Γκεττύ (Paul Getty). Το 1938, το τάνκερ αυτό σήκωσε σημαία –τη σουηδική.

Τον επόμενο χρόνο ξέσπασε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο Ωνάσης δεν ανησύχησε καθόλου –δεν ήξερε ότι μια άσχημη εποχή επρόκειτο ν' αρχίσει γι' αυτόν σύντομα. Αντιθέτως μάλιστα πίστευε ότι οι εχθροπραξίες θα τελειώσουν γρήγορα και για ν' αποφύγει οποιαδήποτε ενόχληση, έφυγε από την Ευρώπη τον Ιούνιο του 1940 και εγκαταστάθηκε στη Νέα Υόρκη, σε πολυτελές διαμέρισμα στο Μανχάτταν. Μετά λίγες μέρες ακολούθησε και η Ίνγκσε.

Η Νέα Κακή Εποχή από το 1941 έως το 1957

Πολύ γρήγορα μετά την κήρυξη του πολέμου, ο Ωνάσης κατάλαβε ότι τα πράγματα δεν ήσαν τόσο απλά. Το μεγαλείτερο μέρος του στόλου του –ιδίως των τάνκερς– ήταν ακινητοποιημένο σε εχθρικές χώρες. Του είχαν μείνει μόνο τα παληά μικρά πλοία που είχε αγοράσει το 1932 στον Καναδά. Τα εισοδήματά του άρχισαν κατόπιν αυτού να μειώνωνται δραστικά. Για ν' αντιμετωπίσει την κατάσταση, επανήλθε στο εμπόριο καπνών, με έδρα τη Νέα Υόρκη αυτή τη φορά. Προσέθεσε τώρα και το ελαιόλαδο. Αλλά τα κέρδη του ήσαν πενιχρά.

Για πρώτη φορά στη ζωή του, ο Ωνάσης άρχισε να ζη μια ζωή ανιαρή και άχαρη. Νοίκιασε ένα παληό σπίτι στη Νέα Υόρκη, ενώ οι σχέσεις του με την Ίνγκσε άρχισαν να χαλάνε. Όπως είπε η ίδια αργότερα, ο Ωνάσης της έλεγε την εποχή εκείνη ότι «τα χρόνια είχαν περάσει»(7) κι εκείνος δεν είχε ζήσει τη ζωή του. Είχε ρίξει όλο του το βάρος στις επιχειρήσεις, έλεγε, και είχε εγκαταλείψει όλα τ' άλλα. Αποτέλεσμα ήταν να ζη τώρα μια ζωή ρέμπελη, σχετιζόμενος με διάφορες γυναίκες, κυρίως άσημες νεαρές ηθοποιούς του Χόλλυγουντ –τις οποίες γνώριζε στα ταξείδια του στην Καλιφόρνια όπου είχε ναυλωμένα δύο πλοία του. Μία πρότασή του εξ άλλου, να παντρευτή μια πλούσια κληρονόμο στο Σαν Φρανσίσκο, απερρίφθη με πολύ ταπεινωτικόν γι' αυτόν τρόπο.

Όταν γύριζε από την Καλιφόρνια ξανάβρισκε την Ίνγκσε, αλλά οι σχέσεις τους χάλαγαν τώρα ολοένα και περισσότερο –ιδίως όταν αυτός τη χτύπησε βάναυσα με κλωτσιές. Ο Ωνάσης είχε αρχίσει την εποχή αυτή να πίνει πάρα πολύ, λέει η Ίνγκσε. Η κατάσταση αυτή κράτησε και στα

επόμενα χρόνια 1942-1944. Τελικά, ύστερα από αλλεπάλληλους καβγάδες και ξυλοδαρμούς, η Ίνγκσε αποφάσισε να τον εγκαταλείψει.

Με το τέλος του πολέμου –το 1945-1946– τα πράγματα έγιναν ακόμη χειρότερα για τον Ωνάση. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, όλοι οι έλληνες εφοπλιστές είχαν διαθέσει στον αγώνα κατά της χιτλερικής Γερμανίας, όλα τα πλοία τους –για τη μεταφορά εφοδίων και υλικών– *και τα είχαν χάσει όλα.* Μοναδική εξαίρεση ήταν ο Ωνάσης, ο οποίος δεν είχε διαθέσει κανένα πλοίο. Το πλεονέκτημα όμως αυτό απεδείχθη τελικά μεγάλο μειονέκτημα γι' αυτόν.

Το 1946 η Αμερικανική Κυβέρνηση είχε τον μεγαλείτερο εμπορικό στόλο του κόσμου. Ήσαν τα πλοία Λίμπερτυ (Liberty) που είχαν ναυπηγηθή κατά χιλιάδες για τις ανάγκες του πολέμου και τώρα έμεναν ακίνητα σε διάφορα λιμάνια της χώρας αυτής. Για να τα ξεφορτωθή, η Αμερικανική Κυβέρνηση αποφάσισε να τα διαθέση στους εφοπλιστές των συμμάχων χωρών που είχαν χάσει τα δικά τους πλοία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Και η παραχώρηση αυτή έγινε με πάρα πολύ ευνοϊκούς όρους. Ενώ κάθε πλοίο είχε κοστίσει περί το 1.500.000 δολλάρια για να ναυπηγηθή, η τιμή του ορίσθηκε σε 550.000 δολλάρια, εκ των οποίων οι 125.000 προκαταβολή και το υπόλοιπο εξοφλητέο σε επτά χρόνια. Μόνη προϋπόθεση ήταν να εγγυηθή η Κυβέρνηση κάθε χώρας για την αποπληρωμή του υπολοίπου. Στην Ελλάδα δόθηκαν 100 τέτοια πλοία και τα πήραν όσοι εφοπλιστές είχαν χάσει τα δικά τους στον πόλεμο. Ο Ωνάσης όμως, μη έχοντας χάσει κανένα πλοίο, δεν πήρε κανένα Λίμπερτυ –καίτοι είχε ζητήσει δεκατρία.

Οι άλλοι έλληνες εφοπλιστές βρέθηκαν έτσι να έχουν τον πλέον ανταγωνιστικό στόλο του κόσμου –τα Λίμπερτυ ήσαν σε άριστη κατάσταση και κυρίως ήσαν σύγχρονα. Αντιθέτως, ο Ωνάσης είχε μείνει με τα απαρχαιωμένα κομμάτια. Ο αγώνας ήταν φανερό ότι θα ήταν άνισος: ο Ωνάσης δεν θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό. Έκανε απεγνωσμένα διαβήματα στην ελληνική Κυβέρνηση για να πάρη κι αυτός Λίμπερτυ, αλλά δεν ήξερε ότι βρισκόταν σε άσχημη εποχή της ζωής του: οι ενέργειές του δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα.

Τότε, ο Ωνάσης έκανε μια άλλη προσπάθεια –το 1946– για ν' αποκτήσει πλοία, αλλά αυτή θα τον οδηγήσει σύντομα στις αμερικανικές φυλακές. Η Αμερικανική Κυβέρνηση προσέφερε πολλά τάνκερς των 16.500 τόννων το καθένα, με πολύ ευνοϊκούς όρους και πάλι, αλλά μόνο Αμερικανοί υπήκοοι είχαν δικαίωμα να τα πάρουν. Ο Ωνάσης υπέβαλε αίτηση ν' αγοράσει είκοσι πλοία, αλλά φυσικά απορρίφθηκε. Δημιούργησε τότε ψεύτικες εταιρείες που φαινομενικά ανήκαν σε αμερικανούς υπηκόους και απέκτησε έτσι τα πλοία που δεν είχε δικαίωμα να πάρει. Την παράνομη αυτή πράξη θα την πληρώσει αργότερα πολύ ακριβά.**

** Τον ίδιο χρόνο 1946 ο Ωνάσης παντρεύτηκε την Τίνα Λιβανού, κόρη του μεγαλείτερου τότε Έλληνα εφοπλιστή Σταύρου Λιβανού –εκείνη 17 ετών, εκείνος 40. Αν όμως με τον γάμο αυτόν επεδίωκε να ενισχυθή οικονομικά από τον πλούσιο πεθερό του, το αποτέλεσμα αυτό δεν επήλθε. Το ότι αργότερα ο Ωνάσης έγινε βαθύπλουτος, δεν το ώφειλε στον γάμο του.

Οι ατυχίες συνεχίστηκαν και το 1947. Η Αμερικανική Κυβέρνηση προσέφερε και πάλι στους Έλληνες εφοπλιστές επτά τάνκερς των 16.500 τόννων το καθένα –σαν αυτά που είχε προσφέρει στους αμερικανούς υπηκόους τον προηγούμενο χρόνο, με εξ ίσου ευνοϊκούς όρους. Ο Ωνάσης ζήτησε ν' αγοράσει και τα επτά. Αλλά η Ελληνική Κυβέρνηση δεν του έδωσε ούτε ένα –για τους ίδιους λόγους όπως και πριν.

Τότε, εκείνος έκανε κάτι το πρωτοφανές για την εποχή εκείνη –η άσχημη εποχή του συνεχιζόταν. Πήρε δάνεια από αμερικανικές Τράπεζες και αγόρασε τάνκερς, ενώ από την ασφαλιστική εταιρεία της Νέας Υόρκης Μετροπόλιταν Λάϊφ δανείστηκε το ιλιγγιώδες ποσό των 40 εκατομμυρίων δολλαρίων για να ναυπηγήσει νέα πλοία. Οι ενέργειές του αυτές κατέπληξαν τον εφοπλιστικό κόσμο διότι τότε ήταν ανεπίτρεπτο «ρίσκο» να αγοράσει ή να ναυπηγήσει ένας εφοπλιστής πλοία με δάνεια για μια τόσο ριψοκίνδυνη επιχείρηση όπως οι θαλάσσιες μεταφορές. Και πράγματι, τα δάνεια αυτά οδήγησαν αργότερα τον Ωνάση στα πρόθυρα της χρεωκοπίας.

Με το δάνειο των 40 εκατομμυρίων δολλαρίων στην τσέπη, ο Ωνάσης πήγε το 1948 στη Γερμανία για να διαπραγματευθή τους όρους ναυπηγήσεως των πλοίων. Αλλά ήταν τρομερά διστακτικός και δεν αποφάσιζε τίποτα για τις ναυπηγήσεις. Αντιθέτως, τον επόμενο χρόνο αποφάσισε να κάνει μια δουλειά διαφορετική από τα πλοία: να κυνηγάει και να σκοτώνει φάλαινες –μια δουλειά που θα τον κάνει σύντομα κακόφημον. Για τον σκοπό αυτόν, συγκέντρωσε ένα στόλο από 17 πλοία και τον επάνδρωσε με Νορβηγούς και Γερμανούς κυνηγούς φαλαινών. Η ενέργειά του αυτή ξεσήκωσε εναντίον του όλη την Ομοσπονδία Φαλαινοθηρικών της Νορβηγίας.

Το 1950 ο Ωνάσης αποφάσισε επιτέλους να ναυπηγήσει στη Γερμανία τα πλοία που ήθελε –με τα δάνεια που είχε συνάψει. Αλλά ήταν μια παραγγελία ιλιγγιώδης και περίπλοκη που δεν τον άφηνε ήσυχον ούτε στιγμή. Επρόκειτο για 16 πλοία των 20.000 τόννων το καθένα και δύο πλοία των 45.000 τόννων –σύνολο 410.000 τόννοι. Τον ίδιο χρόνο, οι ανησυχίες του Ωνάση μεγάλωσαν περισσότερο. Η Αμερικανική Κυβέρνηση άρχισε ανακρίσεις για τις παρανομίες που αυτός είχε κάνει το 1946 όταν αγόρασε τάνκερς που μόνο αμερικανοί υπήκοοι εδικαιούντο.

Πολύ ανήσυχος, προσπάθησε να προλάβει τις συνέπειες. Τον Αύγουστο του 1950, όταν ο πόλεμος της Κορέας είχε ξεσπάσει, έστειλε ένα τηλεγράφημα στο Υπουργείο Ναυτικών της Αμερικής και «έθεσε πέντε από τα νεότευκτα σουπερ-τάνκερς του»(8) στη διάθεσή της, για τις ανάγκες του πολέμου. Φυσικά, η προσφορά του απερρίφθη με μια τυπική επιστολή. Οι ανακρίσεις συνεχίστηκαν. Περισσότερο ανήσυχος τώρα, έστειλε τον Οκτώβριο του 1950 και νέο τηλεγράφημα προσφέροντας όχι μόνο τα πλοία του αλλά και τον ίδιο τον εαυτό του να υπηρετήσει ως ναύτης. Και αυτή του η προσφορά απερρίφθη.

Το 1951 ο Ωνάσης άρχισε να γίνεται πολύ κακόφημος. Δεν ήταν ευχαριστημένος με τα αποτελέσματα που είχε το κυνήγι των φαλαινών και αποφάσισε να το συνεχίσει και πέραν της επιτρεπόμενης εποχής, παρά τους διεθνείς κανονισμούς. Η εποχή είχε λήξει στις 9 Μαρτίου κι εκείνος συνέχιζε επί δύο μήνες ακόμη, μέχρι τις 10 Μαΐου. Τα νέα έγιναν σύντομα γνωστά και ξεσήκωσαν γενική κατακραυγή εναντίον του –τραυματίζοντας καίρια τη φήμη του.

Η ίδια κατάσταση επικράτησε και το 1952. Το 1953 η Αμερικανική Κυβέρνηση αποφάσισε να στείλει στα δικαστήρια την υπόθεση για τις παρανομίες του Ωνάση με τα τάνκερς. Εκείνος έστειλε και νέο τηλεγράφημα προσφέροντας και πάλι τα πλοία του και τις υπηρεσίες του –αλλά φυσικά χωρίς αποτέλεσμα. Αντιθέτως μάλιστα, η Κυβέρνηση έλαβε τώρα και σκληρά μέτρα εναντίον του: κάθε φορά που ένα πλοίο του έφθανε σε λιμάνι της Αμερικής, ένας αξιωματικός «πληροφορούσε εγγράφως τον πλοίαρχο ότι τόσο το πλοίο όσο και τα κέρδη του ήσαν υπό κατάσχεση.»(9)

Τον ίδιο χρόνο ο Ωνάσης αγόρασε την πλειοψηφία των μετοχών του καζίνου του Μόντε Κάρλο, χωρίς να πληροφορήσει προηγουμένως τον πρίγκηπα Ραινιέ, στο Πριγκηπάτο του οποίου ανήκε το καζίνο. Ενώ όμως περίμενε από την επένδυση αυτή τεράστια κέρδη, αυτά υπήρξαν

απογοητευτικά. Και το 1954 ήλθε το πρώτο μεγάλο χτύπημα για τον Ωνάση: η Αμερικανική Κυβέρνηση εξέδωσε ένταλμα συλλήψεώς του.

Μόλις έμαθε το νέο, έστειλε τηλεγράφημα στον Υπουργό Δικαιοσύνης και έθεσε τον εαυτό του στη διάθεση του Εισαγγελέα. Την άλλη μέρα, «συνοδευόμενος από τους δικηγόρους του και δεκάδες δημοσιογράφους,»(10) προσήλθε κατηφής στο γραφείο του Εισαγγελέα. Πίστευε ότι εκεί θα πετύχαινε κάποιον συμβιβασμό. Αλλά δεν ήξερε ότι δεν μπορούσε ν' αντιστρέψει την κακή του εποχή: έγινε ακριβώς το αντίθετο απ' ό,τι περίμενε. Αφού τον φωτογράφισαν από όλες τις πλευρές και του πήραν και τα δαχτυλικά αποτυπώματα, τον έκλεισαν στο κρατητήριο –μαζί με μια ομάδα Πορτορικανών τρομοκρατών. Αργότερα τον άφησαν να φύγει με εγγύηση, αλλά ο Ωνάσης δεν ήταν πλέον ένας ελεύθερος άνθρωπος. Και το χειρότερο, είχε ταπεινωθή καίρια. (Μετά διαπραγματεύσεις δύο περίπου ετών, η υπόθεση έκλεισε αφού ο Ωνάσης κατέβαλε ένα πρόστιμο *7 εκατομμυρίων δολλαρίων)*.

Τον ίδιο χρόνο 1954 ένα δεύτερο «στραπάτσο» τον περίμενε. Επειδή δεν ήταν ευχαριστημένος από το κυνήγι των φαλαινών στη Νορβηγία, αποφάσισε να ψαρέψει φάλαινες στα χωρικά ύδατα του Περού. Η Κυβέρνηση της χώρας αυτής όμως, έστειλε δύο πολεμικά πλοία να τον εμποδίσει. Εκείνος επέμεινε – και τότε πέντε από τα πλοία του με 400 Γερμανούς ναύτες συνελήφθησαν και οδηγήθηκαν στο πλησιέστερο λιμάνι. Τα υπόλοιπα πλοία, κυνηγημένα από Περουβιανά αεροπλάνα, κατέφυγαν στον Παναμά. Στη συνέχεια, Περουβιανό δικαστήριο επέβαλε στον Ωνάση πρόστιμο 3 περίπου εκατομμυρίων δολλαρίων. Το πρόστιμο πληρώθηκε από τις ασφαλιστικές εταιρείες, αλλά η φήμη του Ωνάση είχε πλέον τραυματισθή καίρια.

Τον ίδιο χρόνο, ο Ωνάσης έκανε και κάτι άλλο που τον οδήγησε σύντομα στο χείλος της καταστροφής. Ύστερα από διαπραγματεύσεις πολλών μηνών και δωροδοκίες ανώτατων αξιωματούχων, υπέγραψε συμφωνία με τον βασιλιά της Σαουδικής Αραβίας που του έδινε το αποκλειστικό δικαίωμα να μεταφέρει με τα πλοία του τα τεράστια αποθέματα πετρελαίου της χώρας αυτής. Μόλις όμως η συμφωνία αυτή έγινε γνωστή, ξεσήκωσε αμέσως θύελλα αντιδράσεων εναντίον του –τόσο από τις μεγάλες εταιρείες πετρελαίων της Αμερικής, οι οποίες είχαν το αποκλειστικό δικαίωμα παραγωγής του σαουδαραβικού πετρελαίου, όσο και από την ίδια την Κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών.

Οι εταιρείες πετρελαίων έστειλαν έντονη διαμαρτυρία στη Σαουδική Αραβία και συγχρόνως κατέστησαν σαφές στον Ωνάση ότι όταν τα πλοία του θα πήγαιναν εκεί να παραλάβουν πετρέλαιο, δεν θα του έδιναν. Επίσης, ο Υπουργός Εξωτερικών της Αμερικής ειδοποίησε τους Άραβες ότι αν επέμεναν στη συμφωνία με τον Ωνάση, οι αμερικανικές εταιρείες θα σταματούσαν την παραγωγή πετρελαίου στη χώρα αυτή. Προ της αντιδράσεως αυτής, ο Σαουδάραβας βασιλιάς αναγκάσθηκε να ακυρώσει τη συμφωνία. Για τον Ωνάση ήταν ένα ακόμη καίριο πλήγμα –και επρόκειτο να έχει σύντομα ακόμη χειρότερες συνέπειες.

Το 1955 η Ομοσπονδία Νορβηγικών Φαλαινοθηρικών δημοσιοποίησε με έκθεσή της ότι ο Ωνάσης παρεβίαζε όλα αυτά τα χρόνια, σε μεγάλη έκταση, τους κανόνες αλιείας των φαλαινών κυνηγώντας εκτός εποχής και σκοτώνοντας φάλαινες οι οποίες ήσαν είτε πολύ νεαρές, είτε έγκυες ή ανήκαν σε προστατευόμενες κατηγορίες. Η ζημιά που είχε κάνει, έλεγε η έκθεση, ήταν ανυπολόγιστη. Προ της γενικής κατακραυγής που η έκθεση αυτή ξεσήκωσε, ο Ωνάσης αναγκάστηκε τον ίδιο χρόνο 1955, να εγκαταλείψει οριστικά το κυνήγι των φαλαινών.

Το κυριότερο όμως χτύπημα ήλθε τον ίδιο χρόνο ως αποτέλεσμα της αμαρτωλής συμφωνίας του με τη Σαουδική Αραβία. Οι Αμερικανικές εταιρείες πετρελαίου αποφάσισαν, για να τον

εκδικηθούν, να διακόψουν κάθε συνεργασία μαζί του. Κάθε φορά που ένα ναυλοσύμφωνό του έληγε, δεν το ανανέωναν –και το έδιναν σε άλλους εφοπλιστές. Στο τέλος του 1955, ο μισός στόλος των τάνκερς του Ωνάση βρισκόταν σε ακινησία. Η κύρια πηγή εσόδων του στέρευε με τρομερή ταχύτητα.

Η κατάσταση αυτή συνεχίσθηκε και τον επόμενο χρόνο 1956. Όλο και περισσότερα πλοία του έβγαιναν στην ακινησία και τα πλοία αυτά ήσαν υποθηκευμένα με τα τεράστια δάνεια που είχε συνάψει για να τα ναυπηγήσει. Αλλά ο Ωνάσης δεν είχε πλέον έσοδα για να τα εξοφλήσει. Απελπισμένος, γυρνούσε τις Αμερικανικές Τράπεζες στις οποίες χρωστούσε και ζητούσε να αναλάβουν εκείνες τη διαχείριση των πλοίων του. Ήταν, όπως ο ίδιος έλεγε τότε, «η χειρότερη εποχή της ζωής του.»(11) Όλος ο ναυτιλιακός κόσμος περίμενε από στιγμή σε στιγμή την ανακοίνωση της χρεωκοπίας του.

Η Δεύτερη Καλή Εποχή από το 1957 έως το 1974

Η χρεωκοπία όμως αυτή δεν έγινε ποτέ. Τον Οκτώβριο του 1956 έκλεισε για τα πλοία η Διώρυγα του Σουέζ εξ αιτίας του πολέμου μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ. Αποτέλεσμα ήταν να αναγκάζονται τα πλοία να κάνουν τον γύρο της Αφρικής και αυτό απαιτούσε πολύ μεγαλείτερο χρόνο για κάθε ταξείδι. Τα διαθέσιμα πλοία δεν επαρκούσαν για να καλύψουν τη ζήτηση και τα ναύλα εκτοξεύθηκαν μέσα στο 1957 σε πρωτοφανή ύψη. Ο μόνος που είχε διαθέσιμα πλοία ήταν ο Ωνάσης. Εξ αιτίας του μποϋκοτάζ που του είχαν κάνει οι εταιρείες πετρελαίου της Αμερικής, βρέθηκε να έχει έναν τεράστιο αριθμό πλοίων του αγκυροβολημένα σε ακινησία στα λιμάνια. Αποτέλεσμα ήταν τα πλοία του ν' αρχίσουν να γίνονται ανάρπαστα, το μποϋκοτάζ σταμάτησε και οι έχθρες με τις εταιρείες πετρελαίου ξεχάστηκαν.

Αντί της καταστροφής, είχε έλθει ο θρίαμβος. Ο Ωνάσης άρχισε τώρα να πραγματοποιεί ιλιγγιώδη κέρδη: μέσα στο 1957 μόνο, κέρδισε 70 εκατομμύρια δολλάρια –όταν πριν δέκα χρόνια είχε καταχρεωθή με το δάνειο των 40 εκατομμυρίων δολλαρίων που είχε πάρει. Τα κέρδη ήσαν απίστευτα. Ο Ωνάσης δεν ήξερε πλέον τι να κάνει τα λεφτά. Πρώτη του ενέργεια ήταν να ξεχρεώσει όλα τα δάνεια που χρωστούσε. Δεύτερη ήταν να παραγγείλει τη ναυπήγηση νέων πλοίων –μεταξύ των οποίων και ένα τάνκερ 100.000 τόννων, το μεγαλείτερο του κόσμου την εποχή εκείνη. Η τρίτη του ενέργεια ήταν να διοργανώσει μια περίλαμπρη δεξίωση στο Μόντε Κάρλο για να γιορτάσει την αναστήλωση του γοήτρου του. Τον ίδιο χρόνο ο Ωνάσης έγινε και ο μόνος άνθρωπος στον κόσμο που απέκτησε μια *εθνική* αεροπορική εταιρεία: μετέφερε την επιχειρηματική του δραστηριότητα και στην Ελλάδα, όπου ίδρυσε την Ολυμπιακή Αεροπορία.

Από το 1958 ο Ωνάσης άρχισε να γίνεται διεθνής διασημότητα. Προσκαλούσε διεθνείς προσωπικότητες για θαλάσσιες κρουαζιέρες με τη θαλαμηγό του *Χριστίνα* –το πολυτελέστερο γιωτ του κόσμου. Το γιωτ αυτό ήταν μια φρεγάτα του Καναδικού ναυτικού, 2200 τόννων, την οποία ο Ωνάσης μετασκεύασε σε πλωτό ανάκτορο. Στη θαλαμηγό αυτή φιλοξενήθηκαν διάσημοι και διάσημες σταρ του Χόλλυγουντ, όπως η Μάρλεν Ντίτριχ, η Γκρέτα Γκάρμπο, η Άβα Γκάρντνερ και άλλοι. Ακόμη και ο γηραιός Ουίνστον Τσώρτσιλ φιλοξενήθηκε εκεί –στην αναπηρική πολυθρόνα του. Όταν η *Χριστίνα* με τον Τσώρτσιλ έφθανε στα διάφορα λιμάνια, πρεσβευτές, πρωθυπουργοί, άλλοι διακεκριμένοι επισκέπτες, ακόμη και βασιλείς, περνούσαν για να υποβάλλουν τα σέβη τους.

Το 1959 ο Ωνάσης γνωρίστηκε με την μεσουρανούσα τότε Ελληνίδα αοιδό Μαρία Κάλλας. (Θα δούμε τη βιογραφία της αργότερα). Ο δεσμός που δημιουργήθηκε μεταξύ τους απασχόλησε επί πολλά χρόνια την παγκόσμια κοινή γνώμη, ενώ δεκάδες δημοσιογράφοι και φωτορεπόρτερς

παρακολουθούσαν το ζευγάρι «από το ένα άκρο της Ευρώπης στο άλλο.»(12) Εξ αιτίας του δεσμού αυτού, χώρισαν τόσο η Κάλλας από τον Ιταλό σύζυγό της Τζοβάννι Μενεγκίνι τον ίδιο χρόνο, όσο και ο Ωνάσης από τη γυναίκα του Τίνα Λιβανού τον επόμενο χρόνο.

Η κατάσταση αυτή στην κοινωνική –όσο και επιχειρηματική– ζωή του Ωνάση συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια 1961-1962, προκαλώντας το συνεχές ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Το 1963 ο Ωνάσης εντυπωσίασε ακόμη περισσότερο τη διεθνή κοινωνία: αγόρασε ένα ολόκληρο νησί στην Ελλάδα –τον Σκορπιό– το οποίο μετέτρεψε σε μυθώδες θέρετρο. Το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου η κατάπληξη έφθασε στο κατακόρυφο: η σύζυγος του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών, η Τζάκυ Κέννεντυ, πραγματοποίησε κρουαζιέρα στα ελληνικά νησιά φιλοξενούμενη του Ωνάση στη θαλαμηγό *Χριστίνα.* (Τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, ο Πρόεδρος Κέννεντυ δολοφονήθηκε).

Το 1964 ο Ωνάσης άρχισε να αυξάνει τον στόλο του με πρωτοφανείς ρυθμούς. Παρήγγειλε πλοία των 50.000 έως 60.000 τόννων το καθένα, ενώ τον επόμενο χρόνο παρέλαβε ένα καινούργιο τάνκερ των 100.000 τόννων. Το 1966 παρήγγειλε τεράστια τάνκερς των 175.000 έως 200.000 τόννων το καθένα. Το μέγεθος του στόλου του έφθανε τώρα τα *4 εκατομμύρια τόννους* –όταν το 1950, με τα δάνεια που είχε συνάψει τότε, είχε φθάσει μόλις τους 400.000 τόννους.

Το 1967 ο Ωνάσης πραγματοποίησε και νέα ιλιγγιώδη κέρδη: έκλεισε πάλι η Διώρυγα του Σουέζ εξ αιτίας νέας εμπλοκής των Αιγυπτίων με τους Ισραηλινούς και οι ναύλοι των πλοίων ανέβηκαν σε απίθανα ύψη. Ο Ωνάσης παρήγγειλε έξη νέα σουπερ-τάνκερς το 1968 και έτσι το σύνολο των τάνκερς του μόνο, έφθασε τους 2.500.000 τόννους. Τον ίδιο χρόνο η άνοδος του Ωνάση έφθασε στο αποκορύφωμα: παντρεύτηκε τη Τζάκυ Κέννεντυ –σε μια μυθώδη γαμήλεια τελετή στον Σκορπιό (όπως είδαμε στη βιογραφία της Τζάκυ Κέννεντυ σε προηγούμενο κεφάλαιο). Το γεγονός αυτό τον έκανε αμέσως γνωστόν σ' ολόκληρο τον κόσμο: δεν υπήρχε άνθρωπος την εποχή αυτή που να μη γνώριζε τον Ωνάση και να μη μιλούσε γι' αυτόν. Η κατάσταση αυτή του θριάμβου, των επιτυχιών και του παγκόσμιου θαυμασμού θα συνεχισθή και τα επόμενα τέσσερα χρόνια. Από το 1973 όμως, η λαμπρή αυτή εποχή θα τελειώσει απότομα. Αυτό που ακολούθησε ήταν μια τραγική εποχή, η τελευταία της ζωής του Ωνάση.

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1973

Τον Ιανουάριο του 1973 ο γιος του Ωνάση Αλέξανδρος σκοτώθηκε σ' αεροπορικό δυστύχημα στο αεροδρόμιο του Ελληνικού στην Αθήνα σε ηλικία 19 ετών. Ο Ωνάσης φάνηκε στην αρχή ότι ξεπέρασε αυτό το γεγονός. Αμέσως μετά την ταφή του Αλέξανδρου στον Σκορπιό, άρχισε να επεκτείνει τον στόλο του. Ενώ ο στόλος του αποτελείτο τότε από 100 και πλέον πλοία –μεταξύ των οποίων και 15 σουπερ-τάνκερς των 200.000 τόννων το καθένα– αυτός παρήγγειλε έξη ακόμη τάνκερς, δύο απ' αυτά των 400.000 τόννων έκαστο, τα μεγαλείτερα του κόσμου.

Αλλά από το 1974 τα πράγματα άρχισαν να χειροτερεύουν. Ο γάμος του Ωνάση με τη Τζάκυ άρχισε τον χρόνον αυτόν να καταρρέει. Σε μια επίσκεψή τους στο Ακαπούλκο –όπου η Τζάκυ είχε περάσει τον μήνα του μέλιτος με τον Τζων Κέννεντυ– εκείνη του ζήτησε να αγοράσουν σπίτι εκεί. Εκείνος κατάλαβε ότι οι λόγοι ήσαν συναισθηματικοί και αρνήθηκε. Στον καβγά που ακολούθησε, η Τζάκυ του είπε ότι τώρα πια δεν περίμενε τίποτα απ' αυτόν.

Το χειρότερο όμως χτύπημα ήλθε στην υγεία του Ωνάση. Ίσως από θλίψη για τον χαμό του γιου του, αρρώστησε από ανίατη ασθένεια των ματιών. Δεν μπορούσε να κρατάει τα βλέφαρά του ανοιχτά και τα στερέωνε με σελοτέϊπ. Αντιμετώπιζε επίσης δυσκολία όταν κατάπινε και

μπέρδευε τα λόγια του όταν μιλούσε. Και ήταν γεμάτος παράπονα: για τη ζωή του, για τον εαυτό του, για τον γάμο του, για τα πάντα.

Ο επόμενος χρόνος 1975 ήταν ο τελευταίος της ζωής του Ωνάση. Η Ολυμπιακή Αεροπορία περιήλθε ξαφνικά σε δεινή οικονομική θέση. Ο Ωνάσης ζήτησε δάνειο από την Ελληνική Κυβέρνηση για ν' αντιμετωπίσει την κατάσταση, αλλά δεν του το έδωσαν. Αντιθέτως, πληροφορήθηκε ότι πρόθεση της Κυβερνήσεως ήταν να κρατικοποιήσει την Ολυμπιακή Αεροπορία. «Παρά τις αντίθετες οδηγίες όλων των γιατρών του,»(13) δραπέτευσε τότε από το νοσοκομείο της Νέας Υόρκης όπου είχε εισαχθή για θεραπεία και γύρισε στην Αθήνα για να ανατρέψει την κρατικοποίηση. Αλλά δεν τα κατάφερε: στις 15 Ιανουαρίου 1975 αναγκάστηκε να δεχθή την εξαγορά της εταιρείας.

Μετά λίγες μέρες ο Ωνάσης αρρώστησε βαρειά από πνευμονία. Εισήχθη σε κακή κατάσταση σε νοσοκομείο στο Παρίσι, όπου υποβλήθηκε σε εγχείρηση, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Στις 15 Μαρτίου 1975, ο πλουσιότερος άνθρωπος του κόσμου πέθανε –σε ηλικία 69 ετών– έχοντας στο πλευρό του μόνο την κόρη του Χριστίνα.

Συμπέρασμα

Οι εναλλαγές εποχών του Ωνάση δείχνουν ότι οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1925, 1941, 1957, και 1974. Αλλά μολονότι οι χρονολογίες του Ωνάση είναι ίδιες με αυτές του Πικάσσο, που τις είδαμε στο 3ο κεφάλαιο, οι εποχές τους είναι αντίθετες, όπως μπορείτε να δήτε όταν τις συγκρίνετε.

Προσθέτοντας τώρα τις χρονολογίες του Ωνάση στη σειρά χρονολογιών του Ναπολέοντα, του Ουγκώ, του Ροντέν και του Τσώρτσιλ που την είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, βρίσκουμε την εξής σειρά χρονολογιών: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1924, 1941, 1957, και 1974. Βλέπουμε έτσι ότι οι εποχές αυτών των πέντε ανδρών εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια σε μια συνεχή σειρά χρονολογιών.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του εθνικού ήρωα της Νοτίου Αφρικής Νέλσον Μαντέλα.

****

16. Νέλσον Μαντέλα

Ο Νέλσον Μαντέλα γεννήθηκε το 1918 σ' ένα χωριό μαύρων στη Νότιο Αφρική. Όταν ήταν νεαρό αγόρι –από το 1924 κι έπειτα, μετά τα έξη του χρόνια– ζούσε μια πολύ ικανοποιητική ζωή. Η μητέρα του τον αγαπούσε ιδιαίτερα κι εκείνος χαιρόταν που ζούσε μέσα σε μια μεγάλη οικογένεια με άλλες θετές μητέρες και πολλά ετεροθαλή αδέλφια. Ο πατέρας του ήταν αρχηγός του χωριού και είχε τέσσερες συζύγους. «Είχα τέσσερες μητέρες που με αγαπούσαν και με θεωρούσαν σαν παιδί τους,»(1) θυμόταν εκείνος αργότερα. Θυμόταν επίσης ζωηρά την ωραία ζωή του σαν παιδί στην εξοχή, όπου υπήρχαν λόφοι και ποτάμια για εξερεύνηση και λιμνούλες για κολύμπι.*

* Όλα τα γεγονότα και οι λεπτομέρειες στη βιογραφία του Μαντέλα προέρχονται από το βιβλίο του Anthony Sampson *Mandela*, έκδοση Alfred A. Knopf, Νέα Υόρκη, Σεπτέμβριος 1999.

Επειδή ο πατέρας του ήταν πολιτικός ηγέτης, ο νεαρός Μαντέλα έχαιρε ιδιαίτερου σεβασμού στη μικρή κοινωνία τους. Η οικογένειά του είχε πολλά προνόμια, ενώ εκείνος σε ηλικία εννέα ετών, το 1927, απέκτησε περισσότερα. Τον χρόνο αυτόν πέθανε ο πατέρας του και η μητέρα του τον έστειλε σ' έναν φίλο τους που ήταν αντιβασιλιάς στην περιοχή. Εκεί ο Μαντέλα έζησε τα πιο καθοριστικά του χρόνια –14 συνολικά, από το 1927 μέχρι το 1941– και απέκτησε μια νοοτροπία βασιλική, που επηρέασε όλη του τη ζωή. «Έβλεπε τον εαυτό του σαν μέλος της βασιλικής οικογένειας»(2) και ζούσε μια ζωή πιο μεγαλοπρεπή από πριν.

Σε ηλικία 16 ετών, το 1934, ο αντιβασιλιάς έστειλε τον Μαντέλα σ' ένα μεγάλο εκπαιδευτικό ίδρυμα, το Ινστιτούτο των Μεθοδιστών, όπου δίδασκαν διακεκριμμένοι Άγγλοι ιεραπόστολοι. Εκεί, ο Μαντέλα γνώρισε πόση σημασία είχε η επιστημονική γνώση και μπήκε σ' έναν πολύ πλατύτερο κόσμο. Το 1936 πήγε σ' ένα ανώτερο τμήμα του Ινστιτούτου σε άλλη πόλη και το 1939 γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο, όπου οι καθηγητές του και οι άλλοι συμφοιτητές του τον έβλεπαν σαν τον πρίγκηπα που ήταν έτοιμος να γίνει ηγέτης του λαού του.

Στο Πανεπιστήμιο ο Μαντέλα προόδευσε αφάνταστα. Όχι μόνο ωφελήθηκε από τα μαθήματα, αλλά έμαθε –μεταξύ άλλων– και να χορεύει και απέκτησε πολλούς φίλους. Στο δεύτερο έτος των σπουδών του (1940-1941), εξελέγη και μέλος του φοιτητικού συμβουλίου.

Η Άσχημη Εποχή από το 1941 έως το 1957

Η μεγάλη πλειοψηφία των φοιτητών δεν είχαν ψηφίσει στις εκλογές για το φοιτητικό συμβούλιο επειδή απαιτούσαν βελτιώσεις στη διατροφή τους. Για τον λόγο αυτόν ο Μαντέλα παραιτήθηκε από το συμβούλιο. Ο πρύτανης τον προειδοποίησε τότε ότι θα τον απέβαλλαν, αλλά αυτός επέμενε –και απεβλήθη. Γύρισε τότε στο σπίτι του, στον αντιβασιλιά, αλλά αυτός θύμωσε και του ζήτησε να επιστρέψει στο Πανεπιστήμιο. Εκείνος αρνήθηκε και τότε ο αντιβασιλιάς τον έφερε σε αδιέξοδο: προσπάθησε να τον παντρέψει. Αλλά ο Μαντέλα δεν ήθελε και αποφάσισε να φύγει κρυφά για να βρη την τύχη του στο Γιοχάννεσμπουργκ. Η φυγή του αυτή σήμανε και το τέλος της καλής εποχής του Μαντέλα.

Ξαφνικά όλες οι προσδοκίες του είχαν γίνει στάχτη. «Όλα τα ωραία μου όνειρα κατέρρευσαν και η επιτυχία που ήταν τόσο κοντά εξαφανίστηκε σαν το χιόνι στον καλοκαιριάτικο ήλιο,»(3) είπε αργότερα. Ήταν Απρίλιος του 1941 κι εκείνος ήταν 23 χρονών. Και το Γιοχάννεσμπουργκ δεν ήταν αυτό που περίμενε. Τα τελευταία πέντε χρόνια πάρα πολλοί μαύροι είχαν μεταναστεύσει εκεί και είχαν δημιουργήσει κοντά στην πόλη άθλιες συνοικίες με καλύβες, γεγονός που είχε αναγκάσει τους λευκούς να εφαρμόσουν ένα είδος διαχωρισμού από τους μαύρους, το λεγόμενο *απαρχάϊντ.*

Ο Μαντέλα έψαξε πρώτα να βρη δουλειά στα χρυσωρυχεία. Αλλά μόλις έγινε γνωστό ότι είχε φύγει κρυφά από το σπίτι του, τον απέλυσαν. Προσπάθησε τότε να βρη εργασία σ' ένα μεσιτικό γραφείο μαύρου και μετά σ' ένα δικηγορικό, επίσης μαύρου. «Ήταν η πιο δύσκολη περίοδος της ζωής μου,»(4) έγραψε αργότερα. Σε όλα τα επόμενα πέντε χρόνια φορούσε ένα τριμμένο κοστούμι που του είχε δώσει ο δικηγόρος. Και έμενε σε μια άθλια παράγκα,ήταν πάμφτωχος και περπατούσε χιλιόμετρα ολόκληρα κάθε μέρα για να πάει στο γραφείο.

Ήθελε όμως να γίνει δικηγόρος. Γι αυτό, στις αρχές του 1943 γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο, στη Νομική Σχολή. Πέρασε έξη χρόνια εκεί, αλλά ήσαν οδυνηρά χρόνια. Αντιμετώπισε το χειρότερο είδος ρατσισμού –παραδείγματος χάριν, οι λευκοί φοιτητές άλλαζαν αμέσως θέση όταν αυτός πήγαινε να κάτσει κοντά τους. Τον ίδιο χρόνο –1943– ο Μαντέλα γνώρισε μια νεαρή μαύρη κοπέλλα –την Έβελυν– και το 1944 παντρεύτηκαν. Εκείνος ήταν 26 ετών, εκείνη 22. Το 1945 η Έβελυν γέννησε γιο και το 1946 κόρη. Αλλά ήταν δύσκολη περίοδος: ο Μαντέλα ήταν αναγκασμένος να βοηθάει στο πλύσιμο των μωρών και στην ετοιμασία των φαγητών, ενώ συγχρόνως έπρεπε να παρακολουθεί τα μαθήματα στο Πανεπιστήμιο και να εργάζεται στο δικηγορικό γραφείο.

Τον ίδιο καιρό έγινε μέλος στην πολιτική οργάνωση των μαύρων που έφερε το όνομα Εθνικό Αφρικανικό Κογκρέσσο και το 1952 έγραψε μία επιστολή προς την Κυβέρνηση –μαζί με άλλα τέσσερα μέλη του Κογκρέσσου– και ζήτησαν να ακυρωθούν κάποιοι νόμοι που τους θεωρούσαν άδικους. Αμέσως γνώρισε την πρώτη του φυλάκιση: έμεινε δύο νύχτες στο κρατητήριο. Και τον Ιούλιο του 1952 γνώρισε χειρότερη μεταχείρηση: καταδικάστηκε σε εννέα μήνες φυλακή (με αναστολή δύο ετών), ενώ στο τέλος του 1952 τα πράγματα έγιναν ακόμη χειρότερα: του απαγορεύτηκε επί έξη μήνες «να παρακολουθεί οποιαδήποτε συνάθροιση ή να συζητεί με περισσότερα από ένα πρόσωπα συγχρόνως, καθώς και να φεύγει από το Γιοχάννεσμπουργκ χωρίς άδεια.»(5)

Το 1953 του επεβλήθηκε και νέα απαγόρευση: δεν μπορούσε και πάλι να φύγει από το Γιοχάννεσμπουργκ επί δύο χρόνια. Και όταν η απαγόρευση αυτή έληξε το 1955, ανανεώθηκε για άλλα πέντε χρόνια. «Βρήκα τον εαυτό μου να τον μεταχειρίζονται σαν εγκληματία,»(6) είπε αργότερα. Την ίδια εποχή επίσης, ο Μαντέλα αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα στο σπίτι του. Η γυναίκα του Έβελυν δεν συμφωνούσε με τις πολιτικές του δραστηριότητες και δεν ήθελε ν' ακούει λέξη για τα πολιτικά. Τελικά, το 1956 ο γάμος τους κατέρρευσε. Η Έβελυν έφυγε παίρνοντας μαζί της ακόμη και τις κουρτίνες.

Αλλά το τελικό χτύπημα ήλθε στο τέλος του 1956: τον Δεκέμβριο του χρόνου αυτού ο Μαντέλα κατηγορήθηκε για εσχάτη προδοσία μαζί με άλλα 155 ηγετικά στελέχη. Οι ανακρίσεις άρχισαν τον Ιανουάριο του 1957.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1957 έως το 1974

Τον ίδιο χρόνο 1957 ο Μαντέλα γνωρίστηκε –ένα χρόνο μετά την αναχώρηση της Έβελυν– με μια όμορφη νεαρή γυναίκα, τη Γουίννη Μαντικιζέλα (Winnie Madikizela), η οποία γοητεύτηκε από την πολιτική του οξυδέρκεια. Μια νέα καλή εποχή άρχισε έτσι για τον Μαντέλα. Παντρεύτηκαν ένα χρόνο αργότερα – εκείνος ήταν 40 χρονών, εκείνη 24– και η εικόνα του «απέκτησε τώρα νέα διάσταση: δεν ήταν μόνο ο δικηγόρος και ο επαναστάτης, αλλά και ο αγαπημένος με τη σύντροφο που τον λάτρευε.»(7) Αγαπούσαν βαθειά ο ένας τον άλλον, ενώ όσο κρατούσε η δίκη του Μαντέλα για προδοσία, η σχέση τους έμοιαζε σαν «πολεμικό ρομάντσο.»(8)

Η δίκη άρχισε τον Φεβρουάριο του 1959. Τον Αύγουστο του 1960 ο Μαντέλα απολογήθηκε με έναν λόγο που φανέρωσε έναν βαθύτατα σκεπτόμενο πολιτικόν: ήταν ο πιο δυνατός λόγος που είχε εκφωνήσει. Και τον Μάρτιο του 1961 ήλθε η νίκη: το δικαστήριο ανήγγειλε ότι οι κατηγορούμενοι ήσαν αθώοι. Ο Μαντέλα και οι άλλοι σύντροφοί του γιόρτασαν την αθώωσή τους με μια πανηγυρική έκρηξη χαράς.

Αμέσως μετά την αθώωσή του, ο Μαντέλα έγινε αρχηγός του Εθνικού Αφρικανικού Κογκρέσσου –και άρχισε να κρύβεται. Από τότε όμως απέκτησε περισσότερη φήμη όσο ποτέ

άλλοτε. Ζητώντας βοήθεια για την απελευθέρωση των μαύρων της χώρας του, πήγε το 1961 και το 1962 στην Αίγυπτο, στο Μαρόκο, στην Αιθιοπία, στην Αγγλία και σε άλλες χώρες. Όταν γύρισε πίσω τον Αύγουστο του 1962, έκανε αυτό που σχεδίαζε από καιρό: αφέθηκε να συλληφθή –επειδή είχε φύγει χωρίς διαβατήριο. Όπως λέει ο βιογράφος του Anthony Sampson, «ήταν φανερό ότι επεδίωκε τη σύλληψή του.»(9)

Στη δίκη που ακολούθησε, έπαιξε έναν σχεδόν θεατρικό ρόλο –το δικαστήριο ήταν το θέατρό του. «Ηγέτης νέου είδους ανεδείχθη στη Νότιο Αφρική,» έγραψε μια τοπική εφημερίδα: «ηγέτης που δεν θα παραδώσει τα όπλα ούτε θα φύγει από τη χώρα.»(10) Κατά τη διάρκεια της δίκης του δεν αμφισβήτησε τα γεγονότα και καταδικάστηκε σε πέντε χρόνια φυλακή. Από τη φυλακή, ο Μαντέλα «αναγνωρίστηκε ως ο ηγέτης που αψήφησε το καθεστώς –και μολονότι κυνηγημένος και κρυπτόμενος, ήταν μέσα στις καρδιές του λαού του,» (11) λέει ο Anthony Sampson.

Μολονότι όμως περίμενε ν' αποφυλακισθή σε πέντε χρόνια, η αστυνομία παρουσίασε το 1963 νέα στοιχεία που τον ενοχοποιούσαν –και μια νέα δίκη άρχισε. Ο Μαντέλα και οι άλλοι κατηγορούμενοι αντιμετώπιζαν τώρα την ποινή του θανάτου. Εκείνος όμως ήταν χαρούμενος και αισιόδοξος, το ηθικό του ήταν στα ύψη και είχε αποφασίσει να ομολογήσει την υπαιτιότητά του, παρά τις συμβουλές των δικηγόρων του. Ήταν προετοιμασμένος ν' αντιμετωπίσει ακόμη και τον θάνατο, αν αυτό ήταν αναγκαίο. Και όταν το 1964 το δικαστήριο καταδίκασε τον Μαντέλα και τους άλλους κατηγορούμενους σε ισόβια κάθειρξη –αντί της ποινής του θανάτου που περίμεναν– ο Μαντέλα χαμογέλασε μόλις άκουσε την απόφαση: είχε πετύχει αυτό που είχε επιδιώξει –τη φυλάκισή του.

Ο Μαντέλα «πήγε στη φυλακή με όλη τη δόξα του χαμένου ηγέτη, με τον φωτοστέφανο του μαρτυρίου.»(12) Μαζί του ήσαν και πάρα πολλοί φίλοι του. Με τον Μαντέλα αρχηγό τους, σύντομα οι φυλακισμένοι άρχισαν να εξασκούν πίεση στους φρουρούς τους, μέχρις ότου κατάφεραν να τους ελέγχουν. Οι συνθήκες στη φυλακή βαθμιαία βελτιώθηκαν και από το 1967 οι φυλακισμένοι είχαν ακόμη και ζεστό νερό για να πλένονται. Η ψυχαγωγία τους περιελάμβανε αγωνίσματα στο ύπαιθρο, όπως ποδόσφαιρο και άλλα, ενώ η αγαπημένη απασχόληση του Μαντέλα ήταν η περιποίηση του μικρού κήπου του που είχε φυτέψει στην αυλή.

Η γυναίκα του εξ άλλου, η Γουίννη, τον επισκεπτόταν όσο μπορούσε και εκείνος ήταν ιδιαίτερα ευχαριστημένος που είχε όπως έλεγε, «μια πιστή σύζυγο που τον υποστήριζε, ερχόταν να τον δη και του έγραφε.»(13) Ήταν εξαιρετικά αισιόδοξος και έλεγε ότι δεν ήταν καθόλου στενοχωρημένος διότι ήξερε ότι η υπόθεσή του θα θριαμβεύσει. Μολονότι για όλους σχεδόν τους ανθρώπους η ζωή στη φυλακή δεν είναι μια καλή εποχή, για τον Μαντέλα ήταν: πίστευε ότι η επιδίωξή του να ελευθερώσει τον λαό του μπορούσε να επιτευχθή μόνο αν εκείνος παρέμενε στη φυλακή –και γι' αυτό ήταν ευτυχής καίτοι όχι ελεύθερος.

Όλοι οι φυλακισμένοι πίστευαν ότι θα έμεναν στη φυλακή το πολύ δέκα χρόνια, από το 1964 μέχρι το 1974. Αλλά το 1974 ήλθε και δεν φαινόταν κανένα φως γι' αποφυλάκιση. Όπως ήταν επόμενο, η αισιοδοξία του Μαντέλα κατέρρευσε και η καλή αυτή εποχή του τελείωσε εδώ.

Η Νέα Κακή Εποχή από το 1974 έως το 1990.

Από το 1975 οι περισσότεροι φυλακισμένοι άρχισαν να αμφισβητούν την ηγεσία του Μαντέλα. Πολλοί από τους καινούργιους τον θεωρούσαν «πουλημένον» επειδή είχε έλθει σε συμφωνία με τους φρουρούς. «Το 1975 άρχισε άσχημα και συνέχισε έτσι απ' την αρχή μέχρι το τέλος,»(14) είπε ο Μαντέλα στη γυναίκα του. Και το 1977 εκείνη εξορίστηκε σε μια απομονωμένη πόλη, όπου έμενε σ' ένα μικρό άδειο σπίτι όλα τα επόμενα επτά χρόνια. Είχε χάσει σχεδόν τα πάντα και δεν

είχε το δικαίωμα να συναντάει περισσότερα από ένα πρόσωπα κάθε φορά. Ο Μαντέλα αισθανόταν ένοχος γι' όλα αυτά και βασανιζόταν από τη σκέψη τί μπορούσε να συμβή στο μέλλον στη γυναίκα του και τα παιδιά του.

Από το 1980 ο Μαντέλα –ηλικίας τώρα 62 ετών– έδειχνε αδύναμος, μερικές φορές μιλούσε με διακοπές, ενώ συχνά φαινόταν χαμένος στις σκέψεις του. Οι συνθήκες στη φυλακή παρέμεναν άθλιες, ενώ η μοναχική ζωή του προκαλούσε μεγάλη ψυχολογική πίεση: φοβόταν ότι τα παιδιά του δεν θα του συγχωρούσαν ποτέ την απουσία του. Και το 1982 η κατάσταση χειροτέρευσε: ο Μαντέλα μεταφέρθηκε σε άλλη φυλακή, σ' ένα κτίριο για χιλιάδες εγκληματίες. Η Κυβέρνηση ήθελε να τον χωρίσει από τους άλλους πολιτικούς κρατούμενους και γι' αυτό τον πήγε εκεί. Τα κελλιά ήσαν τραγικά, στο καθένα έμεναν έξη κρατούμενοι, ενώ οι σχέσεις μεταξύ τους ήσαν πολύ χειρότερες από πριν.

Το 1985 ο Μαντέλα έκανε εγχείρηση προστάτου και μεταφέρθηκε σ' ένα απομονωμένο τμήμα της φυλακής, σ' ένα υγρό άθλιο κελλί στο ισόγειο, όπου οι άλλοι φυλακισμένοι –εγκληματίες του κοινού δικαίου όλοι– του φώναζαν και τον έβριζαν επειδή ήταν μαύρος. Για πρώτη φορά στα τόσα χρόνια του στη φυλακή, ο Μαντέλα αισθανόταν μόνος και η ελπίδα ότι θ' αποφυλακιζόταν τον είχε πλέον εγκαταλείψει. Το 1986 έγραψε στη γυναίκα του: «Δεν υπάρχει κανένας άνθρωπος στη Νότιο Αφρική σήμερα που να ξέρει πότε θ' αποφυλακισθούμε.»(15)

Τον επόμενο χρόνο ο Υπουργός Δικαιοσύνης κάλεσε τον Μαντέλα να βοηθήσει στις διαπραγματεύσεις για το μέλλον των μαύρων της Νοτίου Αφρικής. Η πρόσκληση όμως αυτή αποδείχθηκε μαρτύριο για τον Μαντέλα. Ήταν μόνος του ν' αντιμετωπίσει την Κυβέρνηση, είχε αποκοπεί από τους άλλους συντρόφους του. «Μια λάθος κίνηση θα μπορούσε να καταστρέψει την ηγετική του θέση.»(16) Μεταξύ των ετών 1987 και 1990 έγιναν δώδεκα ακόμη τέτοιες μαρτυρικές συναντήσεις του Μαντέλα με την Κυβέρνηση, ενώ εκείνος συνέχιζε να είναι στη φυλακή.

Τον ίδιο καιρό η υγεία του Μαντέλα δεν ήταν καθόλου καλή: έβηχε, ίδρωνε, έκανε εμετούς και είχε δυσκολία να σταθή όρθιος. Το 1988 οι γιατροί βρήκαν ότι είχε φυματίωση. Από το 1987 επίσης, είχε σοβαρά προβλήματα με τη γυναίκα του τη Γουίννη, επειδή εκείνη είχε ανακατευτεί σε διάφορα σοβαρά επεισόδια βίας και φόνων. Τον Ιούλιο του 1988 αντίπαλοι της Γουίννη έβαλαν φωτιά στο σπίτι της. Ο Μαντέλα το έμαθε αυτό στη φυλακή και πικράθηκε όσο ποτέ. Τον Δεκέμβριο του 1988 εξ άλλου, οπαδοί της Γουίννη μαχαίρωσαν και σκότωσαν –παρουσία της Γουίννη– ένα παιδί 14 χρονών επειδή το κατηγόρησαν ότι ήταν καταδότης. Ο Μαντέλα έμαθε το γεγονός αυτό στις αρχές του 1989 και στενοχωρήθηκε αφάνταστα.

Το 1989 και στις αρχές του 1990 ο Μαντέλα αντιμετώπισε την ίντριγκα της διπλωματίας: η Κυβέρνηση επέμενε να μην έχουν οι μαύροι το δικαίωμα της πλειοψηφίας, να μη μπορούν δηλαδή να κυβερνήσουν τη χώρα έστω και αν πάρουν την πλειοψηφία στις εκλογές. Ο Μαντέλα δεν μπορούσε φυσικά να δεχθή τέτοιον όρο –και έτσι συνέχισε να παραμένει στη φυλακή. Από τον Νοέμβριο του 1989 ο Μαντέλα ήταν ο μόνος μαύρος ηγέτης που έμενε ακόμη στη φυλακή. «Τα μάτια του έμοιαζαν νεκρά,»(17) είπε ένας φίλος του.

Η Νέα Εποχή μετά το 1990

Τον Φεβρουάριο του 1990 ήλθε η μεγάλη στιγμή: η Κυβέρνηση ανήγγειλε ότι όλοι οι πολιτικοί κρατουμένοι –του Μαντέλα περιλαμβανομένου– θα αποφυλακισθούν. Αποφυλακίστηκε στις 11 Φεβρουαρίου 1990. Ο Μαντέλα είχε επιτέλους κερδίσει. Όταν βγήκε από την πόρτα της φυλακής έτυχε υποδοχής ήρωα –χιλιάδες οπαδοί του είχαν συγκεντρωθή εκεί να τον καλωσορίσουν και

χειροκροτούσαν και φώναζαν και έκλαιγαν από χαρά. Αμέσως ο Μαντέλα άρχισε διαπραγματεύσεις με την Κυβέρνηση για την ομαλή μεταβίβαση της εξουσίας στους μαύρους – και τον Σεπτέμβριο του 1991 συγκροτήθηκε διάσκεψη για τον σκοπό αυτόν.

Τον επόμενο χρόνο ο Μαντέλα «άρχισε μια καινούργια ζωή:»(18) ανήγγειλε ότι θα χώριζε την Γουίννη επειδή δεν μπορούσε να αγνοήσει την απιστία της και τις άλλες κακές ενέργειες που είχε κάνει στο παρελθόν. Και στις αρχές του 1994 άρχισε η προεκλογική εκστρατεία για την ανάδειξη νέου Προέδρου στη χώρα. Με το χάρισμα και τις ικανότητες του εξαίσιου πολιτικού, κέρδισε τις εκλογές πολύ εύκολα. Στις 10 Μαΐου 1994 ανακηρύχθηκε Πρόεδρος της Νοτίου Αφρικής.

Ο Μαντέλα «ανέλαβε την προεδρία σαν να είχε γεννηθή γι' αυτήν,»(19) λέει ο βιογράφος του Anthony Sampson: «έμοιαζε περισσότερο σαν ένας φιλόσοφος βασιλιάς παρά σαν πολιτικός.»(20) Και το 1995 απέκτησε νέα αγάπη: γνωρίστηκε με τη χήρα του πρώην Προέδρου της Μοζαμβίκης –την Γκρασά– και το 1997 αυτή έγινε σύντροφός του. Το 1998 παντρεύτηκαν– εκείνος ήταν 80 ετών κι εκείνη 53. «Προς το τέλος της ζωής μου ανθίζω σαν τριαντάφυλλο,»(21) είπε ο Μαντέλα. Και το συναίσθημα αυτό συνεχίστηκε για πολλά χρόνια ακόμη.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Μαντέλα βλέπουμε ότι οι εποχές της ζωής του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1941, 1957, 1974 και 1990. Αλλά μολονότι οι χρονολογίες αυτές του Μαντέλα είναι ίδιες με του Γκορμπατσώφ, όπως τις είδαμε στο 4ο κεφάλαιο, οι εποχές τους είναι αντίθετες, όπως μπορείτε να δήτε αν τις συγκρίνετε.

Προσθέτοντας τις χρονολογίες του Μαντέλα στη σειρά χρονολογιών του Ναπολέοντα, του Ουγκώ, του Ροντέν, του Τσώρτσιλ και του Ωνάση που τις είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, βρίσκουμε την εξής σειρά χρονολογιών: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1924, 1941, 1957, 1974 και 1990 – κάθε 16-17 χρόνια. Βλέπουμε έτσι ότι οι εποχές αυτών των έξη ανδρών εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια σε μια συνεχή σειρά χρονολογιών.

Αυτή είναι μια περίοδος περισσότερο από 220 χρόνια – από το 1776 (Ναπολέων) μέχρι το 1990 (Μαντέλα). Θυμάσθε ότι μια ίδια περίοδος 220 ετών υπάρχει επίσης και στις χρονολογίες του Μπετόβεν, του Βέρντι, του Πικάσσο και του Γκορμπατσώφ – από το 1770 (Μπετόβεν) μέχρι το 1990 (Γκορμπατσώφ) – δήτε το τέλος του 4ου κεφαλαίου. Αλλά οι χρονολογίες σ' αυτές τις δύο περιόδους είναι αντίθετες. Σε όποιες χρονολογίες αρχίζει μια καλή εποχή στη μία περίοδο, αρχίζει μια άσχημη εποχή στην άλλη περίοδο – και αντιστρόφως: σε όποιες χρονολογίες αρχίζει μια κακή εποχή στη μία περίοδο, αρχίζει μια καλή εποχή στην άλλη περίοδο.

Το συμπέρασμα που προκύπτει συνεπώς είναι ότι υπάρχουν *δύο αντίθετες* πορείες εποχών στη ζωή των ανθρώπων που είδαμε μέχρι τώρα. Οι εποχές αυτών που ανήκουν στη μία πορεία είναι αντίθετες με εκείνες αυτών που ανήκουν στην άλλη πορεία. Η μία πορεία αρχίζει με τον Μπετόβεν και συνεχίζει με Βέρντι, Πικάσσο και Γκορμπατσώφ. Η άλλη πορεία αρχίζει με τον Ναπολέοντα και συνεχίζει με Ουγκώ, Ροντέν, Τσώρτσιλ, Ωνάση και Μαντέλα.

Για ευκολία, θα ονομάσουμε την πορεία των εποχών που αρχίζει με τον Μπετόβεν, πρώτη πορεία. Θα ονομάσουμε την αντίθετη πορεία που αρχίζει με τον Ναπολέοντα, δεύτερη πορεία. Η αντιστροφή αυτή των εποχών μοιάζει με την αντιστροφή των εποχών του έτους στη Γη μας. Όταν έχουμε χειμώνα στο βόρειο ημισφαίριο, είναι καλοκαίρι στο νότιο ημισφαίριο. Και αντιστρόφως: όταν είναι χειμώνας στην Αυστραλία, τη Νότιο Αμερική και τη Νότιο Αφρική, είναι καλοκαίρι στην Ευρώπη, τη Βόρειο Αμερική και την Ασία.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή της διάσημης Ελληνίδας αοιδού Μαρίας Κάλλας.

****

17. Μαρία Κάλλας

Η Μαρία Κάλλας γεννήθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 1923 στη Νέα Υόρκη, από Έλληνες γονείς που είχαν μεταναστεύσει εκεί. Το όνομα του πατέρα της ήταν Γιώργος Καλογερόπουλος που το άλλαξε αργότερα σε Κάλλας. Από τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν για την παιδική και νεανική ηλικία της Μαρίας, φαίνεται ότι τα πρώτα 16-17 χρόνια της ζωής της ήσαν καλά χρόνια.*

---

* Εβάσισα όλη τη βιογραφία της Κάλλας σ' αυτό το κεφάλαιο στο βιβλίο της Anne Edwards *Μαρία Κάλλας (Maria Callas)*, έκδοση St. Martin's Griffin, Νέα Υόρκη, 2003.

Όταν ήταν παιδί, μία από τις μεγαλείτερες χαρές της ήταν ν' ακούει τους δίσκους γραμμοφώνου που έβαζαν οι γονείς της. Είχε πολύ καλή φωνή και εξαιρετικό αυτί για ένα μικρό παιδί. Τραγουδούσε διάφορα κομμάτια από τους δίσκους, όπως την *Παλόμα* και άλλα τραγούδια. Σε ηλικία δέκα χρονών, το 1933, τραγούδησε σε μια παράσταση του σχολείου της το «Άβε Μαρία» του Γκουνώ και τη Χαβανέρα από την *Κάρμεν* του Μπιζέ.

Δύο χρόνια αργότερα, στην τελετή που έγινε για την αποφοίτησή της από το δημοτικό σχολείο, τραγούδησε το «Είμαι Τιτάνια» από τη *Μινιόν* του Αμπρουάζ Τομά. Και τον ίδιο χρόνο, τραγούδησε σ' ένα από τα δημοφιλέστερα ραδιοφωνικά προγράμματα της Αμερικής για νέα ταλέντα, ήλθε δεύτερη και κέρδισε ένα ρολόϊ και 50 δολλάρια, πολύ σημαντικό ποσό για την εποχή εκείνη.

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς του 1937, η μητέρα της πήρε τη Μαρία και την αδελφή της και ήλθαν στην Ελλάδα –παρά τις αντιρρήσεις του πατέρα της– επειδή πίστευε ότι η κόρη της μόνο στην Ελλάδα μπορούσε να σπουδάσει τη μουσική που χρειαζόταν. Στο πλοίο της επιστροφής, η Κάλλας τραγούδησε τη Χαβανέρα πάλι και ενθουσιασμένος ο καπετάνιος της έδωσε δώρο μια κούκλα που η Μαρία την κράτησε για χρόνια πάνω από το κρεββάτι της.

Στο τέλος του ίδιου χρόνου, η Κάλλας τραγούδησε στην Ελλάδα την *Παλόμα* σε μια παραλιακή ταβέρνα, όπου οι πελάτες την καταχειροκρότησαν και ζήτησαν να πη κι άλλα τραγούδια. Όταν τελείωσε, ένας νεαρός τενόρος σηκώθηκε και της έδωσε συγχαρητήρια: ήταν της Λυρικής Σκηνής και αποδείχθηκε ότι θα της προσέφερε μεγάλη βοήθεια. Την συνέστησε στην κυρία Τριβέλλα, καθηγήτρια του Εθνικού Ωδείου. Όταν η κυρία Τριβέλλα άκουσε την Κάλλας να τραγουδά τη Χαβανέρα, έμεινε κατάπληκτη. Την δέχτηκε αμέσως για μαθήτριά της και σύντομα η Κάλλας πήρε υποτροφία στο Εθνικό Ωδείο.

Κατενθουσιασμένη εκείνη, ρίχτηκε αμέσως στη δουλειά και δεν είχε καιρό ούτε να φάει. Και τον επόμενο χρόνο πήγε να δη την *Τραβιάτα* του Βέρντι στη Λυρική Σκηνή. «Αναστατώθηκε ολόκληρη: κατάλαβε τώρα (σε ηλικία 15 ετών) ότι η όπερα θα ήταν γι' αυτήν το παν,»(1) λέει η

βιογράφος της Anne Edwards. Τον ίδιο χρόνο η Κάλλας τραγούδησε σ' ένα κονσέρτο στην Αθήνα. Όταν τελείωσε, το χειροκρότημα ήταν απίστευτο. Και όταν τραγούδησε το 1939 τον πρώτο της ρόλο σε όπερα –στην *Καβαλερία Ρουστικάνα* του Μασκάνι– οι θεατές σηκώθηκαν όρθιοι και την καταχειροκροτούσαν. Τον επόμενο χρόνο, η Κάλλας έγινε μέλος της χορωδίας της Λυρικής, σε ηλικία 17 ετών, με πολύ καλό μισθό.

Η Άσχημη Εποχή από το 1941 και μετά

Στις αρχές του 1941 όμως, η Κάλλας παρουσίασε ένα ελαφρό τρέμουλο στη φωνή της. Καταθορυβημένη η καθηγήτριά της, την κράτησε μακρυά από τη σκηνή επί ένα χρόνο. Δεν μπορούσε να υπάρξει μεγαλείτερη δυστυχία για την Κάλλας. Στο μεταξύ είχε συμβή το χειρότερο: τα χιτλερικά στρατεύματα μπήκαν στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1941. Τα τρόφιμα άρχισαν να σπανίζουν, ο χειμώνας ήταν φοβερός και δεν υπήρχαν ούτε ξύλα για το τζάκι. Για την Κάλλας η κατάσταση ήταν τραγική: «Η κατοχή της Αθήνας από τους Γερμανούς ήταν η χειρότερη περίοδος της ζωής μου,»(2) είπε αργότερα.

Το 1942 η ζωή της Κάλλας χειροτέρευσε: όταν οι Γερμανοί επέτρεψαν τις δημόσιες παραστάσεις, η Κάλλας τραγούδησε *Τόσκα* στη Λυρική. Αλλά γύρισε σπίτι της σε άθλια κατάσταση: η εμφάνισή της υπήρξε καταστροφική. Και όταν το 1943 έκανε το λάθος να δώσει ένα κονσέρτο για τον Γερμανικό στρατό κατοχής, η διοίκηση του Ωδείου έκρινε ότι αυτό δεν ήταν πατριωτικό και διέκοψε την υποτροφία της. Η Κάλλας παρακάλεσε και έκλαψε πικρά, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Την ίδια εποχή, έγινε απίστευτα παχειά. Παρά την έλλειψη τροφίμων, έτρωγε τεράστιες ποσότητες από ξερά σύκα και καρύδια. Τον επόμενο χρόνο η κατάσταση χειροτέρευσε ακόμη παρισσότερο. Οι Γερμανοί έφυγαν από την Ελλάδα, αλλά αμέσως ακολούθησε, τον Δεκέμβριο του 1944, ο αγώνας για το ποιός θα πάρει την εξουσία στη χώρα –και η Αθήνα έγινε πεδίο μάχης. Η Κάλ λας με τη μητέρα της και την αδελφή της έμειναν φυλακισμένες μέσα στο διαμέρισμά τους και δεν είχαν όχι μόνο τίποτα να φάνε αλλά ούτε και νερό να πιούνε.

Όταν η κατάσταση αυτή τελείωσε το 1945, η Κάλλας αποφάσισε να πραγματοποιήσει το όνειρό της που από καιρό σχεδίαζε: να γυρίσει στην Αμερική, να βρη τον πατέρα της εκεί και να τραγουδήσει στη Μετροπόλιταν Όπερα της Νέας Υόρκης. Παρά τις έντονες αντιρρήσεις της μητέρας της, πήρε το πλοίο για τη Νέα Υόρκη τον Σεπτέμβριο του 1945 –μόνη της. Αλλά δεν μπορούσε ν' αντιστρέψει την άσχημη εποχή της: τα πράγματα δεν ήσαν όπως τα περίμενε. Στην αρχή τηλεφώνησε σ' έναν Έλληνα τενόρο της Μετροπόλιταν Όπερας που τον είχε γνωρίσει στην Αθήνα πριν από τον πόλεμο. Αλλά αυτός αρνήθηκε να την δη. Προσπάθησε επίσης να δη ατζέντηδες και μάνατζερς στη Νέα Υόρκη, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Μετά από έξη μήνες άκαρπων προσπαθειών, κατάφερε να γίνει δεκτή και να την ακούσει ένας διάσημος τενόρος, αλλά αυτός της είπε ψυχρά ότι χρειαζόταν μουσική εκπαίδευση ακόμη. Και όταν τελικά η Μετροπόλιταν Όπερα της ζήτησε το 1946 να τραγουδήσει, εκείνη έκανε ένα τρομερό λάθος: δεν της άρεσε ο ρόλος που της έδωσαν –της Λεωνόρας στον *Φιντέλιο* του Μπετόβεν– και προς μεγάλη έκπληξη του μάνατζερ, αρνήθηκε. Κατέστρεψε έτσι κάθε ελπίδα της να γίνει σύντομα γνωστή στην Αμερική.

Λίγο αργότερα τη ζήτησαν σε ακρόαση από την Όπερα του Σαν Φρανσίσκο, αλλά δεν πήγε καλά. Όπως λέει η βιογράφος της Anne Edwards, ο μάνατζερ «της φέρθηκε σαν να ήταν μικρή μαθήτρια,»(3) και της είπε ότι έπρεπε να χάσει βάρος γιατί ήταν πολύ παχειά και ότι έπρεπε ν' αρχίσει την καριέρα της πρώτα από την Ιταλία.

Η ευκαιρία ν' αρχίσει την καριέρα της στην Ιταλία ήλθε απροσδόκητα τον επόμενο χρόνο. Της ζήτησαν να τραγουδήσει στο αρχαίο ανοιχτό αμφιθέατρο της Βερόνας –στην Αρένα– στο εκεί καλοκαιρινό φεστιβάλ του 1947. Μολονότι όμως είχε επιτυχία, ο ρόλος της δεν είχε αρκετή απήχηση. Προς μεγάλη της απογοήτευση, «κανένας ατζέντης και καμμία όπερα της Ιταλίας δεν έδειξαν το παραμικρό ενδιαφέρον γι' αυτήν.»(4) Μόνο ένας Ιταλός επιχειρηματίας, ο Μπατίστα Μενεγκίνι, αναγνώρισε το ταλέντο της Κάλλας και προσφέρθηκε να γίνει ατζέντης της. Του άρεσε η όπερα και γνώριζε αρκετούς καλλιτέχνες της και μαέστρους στην Ιταλία. Η Κάλλας δέχθηκε με ευγνωμοσύνη. Αλλά η πρώτη του προσπάθεια να γίνει εκείνη δεκτή σε ακρόαση στη Σκάλα του Μιλάνου, απέτυχε: δεν θέλησαν να την ακούσουν.

Αργότερα ο Μενεγκίνι κατάφερε να τραγουδήσει η Κάλλας στο παληό θέατρο της Βενετίας «Ο Φοίνικας» (La Fenice), στο τέλος Δεκεμβρίου 1947 και αρχές Ιανουαρίου 1948. Τραγούδησε *Τριστάνο και Ιζόλδη,* αλλά η αναγνώριση που η Κάλλας περίμενε δεν ήλθε. Μόνο μερικές μικρές όπερες από την Τεργέστη, τη Γένοβα και τη Ρώμη έδειξαν ενδιαφέρον. Δέχθηκε απρόθυμα να τραγουδήσει εκεί, επειδή ο Μενεγκίνι επέμενε. Και όταν γύρισε στη Βερόνα το καλοκαίρι του 1948, ήταν τελείως απογοητευμένη. Το πρόβλημα με το πάχος της είχε χειροτερεύσει (έπαιρνε κρυφά φαγητά και τα έβαζε κάτω από το κρεββάτι της), ενώ νύχτες γεμάτες αγωνία άρχισαν να την βασανίζουν.

Μια άλλη αιτία στενοχώριας ήταν οι σχέσεις της με τον Μενεγκίνι: πίστευε ότι ήταν απαραίτητος στη ζωή της και έπρεπε να τον παντρευτή. Αλλά αυτός δεν είχε δείξει τέτοια πρόθεση. Μολονότι το 1949 τραγούδησε στη Βενετία τους *Πουριτανούς* με μεγάλη επιτυχία –και «άρχισαν τώρα να της ζητούν να τραγουδήσει και αλλού, ενώ οι εφημερίδες στην Ευρώπη και την Αμερική δημοσίευαν άρθρα γι' αυτήν,»(5) αυτή ήταν τρομερά απογοητευμένη –και πάχαινε όλο και περισσότερο.

Τελικά, τον Απρίλιο του 1949 η Κάλλας έγινε σύζυγος του Μενεγκίνι – ήταν 26 ετών, εκείνος 56. Αλλά η άσχημη εποχή συνεχίσθηκε: η ευτυχία που περίμενε δεν ήλθε. Κατά πρώτον ήσαν οι αδελφοί του Μενεγκίνι που τηρούσαν εχθρική στάση απέναντί της επειδή δεν ήταν από αριστοκρατική οικογένεια. Και όταν την επόμενη μέρα του γάμου της ήταν να φύγει για περιοδεία στη Νότιο Αμερική, ο Μενεγκίνι της είπε ότι δεν θα πήγαινε μαζί της. Έκλαψε και φώναξε και απείλησε ν' ακυρώσει την περιοδεία, αλλά τελικά πήγε μόνη της –«νύφη 24 ωρών»(6) λέει η βιογράφος της Anne Edwards. Στο Μπουένος Άϊρες τραγούδησε την *Τουραντό,* αλλά οι κριτικοί έδωσαν έμφαση στον άχαρο τόνο της φωνής της. Όπως ήταν επόμενο, τα κέρδη της από την περιοδεία στη Νότιο Αμερική ήσαν πενιχρά.

Το 1950 η Κάλλας έγινε επιτέλους δεκτή να τραγουδήσει στη Σκάλα του Μιλάνου –σε τρεις παραστάσεις της *Αΐντας.* Δεν ήταν όμως ευχαριστημένη: ο τρόπος που θ' ανέβαινε η *Αΐντα* δεν της ταίριαζε. Τελικά, η εμφάνισή της ήταν σκέτη αποτυχία. Αποτέλεσμα ήταν να καταληφθή από απελπισία: η «αποτυχημένη εμφάνισή της στη Σκάλα τραυμάτισε καίρια την αυτοπεποίθησή της και τη φήμη της.»(7) Τον ίδιο χρόνο η Κάλλας έκανε μια επιτυχημένη περιοδεία στο Μεξικό, όπου τραγούδησε *Νόρμα, Αΐντα, Τόσκα* και *Τροβατόρε.* Αλλά όταν γύρισε στη Βερόνα, την περίμενε μεγάλη απογοήτευση: ανακάλυψε ότι τα χρήματα με τα οποία ο Μενεγκίνι είχε αγοράσει καινούργιο αυτοκίνητο, δεν ήσαν δικά του αλλά από τα κέρδη της. Το γεγονός αυτό δημιούργησε σοβαρές αμφιβολίες στο μυαλό της Κάλλας –που κράτησαν επί χρόνια μετά– κατά πόσο ο Μενεγκίνι ήταν έμπιστος.

Το 1951 κατάλαβε ότι ο Μενεγκίνι δεν ήταν τόσο καλός στο να χειρίζεται τα συμβόλαιά της όσο εκείνη είχε υποθέσει –παρά τις επιτυχίες της σε διάφορες Ιταλικές πόλεις, όπως Ρώμη, Βενετία,

Νάπολη, Παλέρμο και άλλες. Δυσανασχετούσε επίσης επειδή έμενε στα ποικίλα ξενοδοχεία σ' όλη την Ιταλία όταν έδινε παραστάσεις. Για τους λόγους αυτούς συνέχιζε να παχαίνει όλο και περισσόπτερο, ενώ υπήρχε μια ανησυχία στη φωνή της και συχνά χρησιμοποιούσε σκληρή γλώσσα.

Όταν ο Μενεγκίνι κανόνισε μια σειρά παραστάσεων στην πόλη του Μεξικού στους καυτούς θερινούς μήνες του 1951, η Κάλλας είπε ότι αυτό ήταν ηλιθιότητα: η ζέστη όταν τραγούδησε *Αΐντα* «ήταν τόσο μεγάλη που έπαθε αφυδάτωση, τα πόδια της πρήστηκαν και πονούσαν και αναγκάστηκε να μείνει δύο μέρες στο κρεββάτι.»(8) Αργότερα στο Ρίο ντε Τζανέϊρο αναγκάστηκε ν' ακυρώσει την εμφάνισή της στην *Αΐντα* επειδή ήταν ακόμη πολύ άρρωστη. Οι άλλες εξ άλλου εμφανίσεις της στη Βραζιλία ήσαν απογοητευτικές: καίτοι στη *Νόρμα* είχε μεγάλη επιτυχία, στην *Τόσκα* πολλοί ακροατές την αποδοκίμασαν με κραυγές. Όταν τελείωσε, ο διευθυντής του θεάτρου λίγο έλειψε να μη την πληρώσει, λέγοντας ότι οι παραστάσεις της υπήρξαν τραγικές.

Η άσχημη κατάσταση συνεχίστηκε και στα επόμενα δύο χρόνια. Μολονότι στο τέλος 1951 και αρχές 1952 τραγούδησε στους *Σικελιανούς Εσπερινούς* και τη *Νόρμα* στη Σκάλα του Μιλάνου με μεγάλη επιτυχία –και στο τέλος του 1952 τραγούδησε πάλι *Νόρμα* στο Κόβεντ Γκάρντεν του Λονδίνου, επίσης με μεγάλη επιτυχία– δεν ήταν ευτυχισμένη. Όταν γύριζε στη Βερόνα, η έχθρα των αδελφών του ανδρός της ξεπερνούσε κάθε όριο. Την περιφρονούσαν παντελώς. Κι εκείνη άρχισε να μισεί το σπίτι της και έγινε εχθρική προς τον άντρα της.

Το 1953 άρχισε αυστηρή δίαιτα και έχασε 30 κιλά. Αλλά εξ αιτίας της δίαιτας αυτής, νέο πρόβλημα εμφανίστηκε τον επόμενο χρόνο, αντίθετο με το προηγούμενο που είχε με το πάχος της. Η όρεξή της έκλεισε, δεν μπορούσε να φάει αρκετά και το βάρος της μειώθηκε στα 53 κιλά μόνο. Παρ' όλα αυτά, τραγούδησε 17 όπερες το 1953 σε διάφορες Ιταλικές πόλεις. Αλλά όταν επέστρεφε στο σπίτι της στη Βερόνα, «συνέχιζε να υφίσταται τις χειρότερες προσβολές από τους αδελφούς του ανδρός της.»(9) Ορκίστηκε τότε να φύγει απ' τη Βερόνα και να μην ξαναγυρίσει – και δεν ξαναγύρισε ποτέ.

Το 1954 κατάσταση χειροτέρευσε. Η Κάλλας τραγούδησε *Νόρμα, Τραβιάτα* και *Λουτσία ντι Λαμερμούρ* στην Όπερα του Σικάγου με μεγάλη επιτυχία. Αλλά δεν ήταν ευτυχισμένη: αισθανόταν τρομερά μόνη. Και τον ίδιο χρόνο χειροτέρευσε η κατάστασή της όταν ερωτεύτηκε τον διάσημο Ιταλό σκηνοθέτη Λούτσινο Βισκόντι. Μολονότι ήταν γνωστό ότι ο Βισκόντι ήταν ομοφυλόφιλος, η κακή εποχή της την εμπόδιζε να δη το γεγονός αυτό. Όταν τραγούδησε το 1955 *Τραβιάτα* στη Σκάλα του Μιλάνου υπό την διεύθυνση του Βισκόντι –και το ακροατήριο έξαλλο την καταχειροκρότησε– η Κάλλας είχε μάτια μόνο για τον Βισκόντι. Αλλά φυσικά, εκείνος δεν ήταν διαθέσιμος.

Το 1955 η Κάλλας έκανε μια δεύτερη εμφάνιση στην Όπερα του Σικάγου. Καίτοι είχε πάλι μεγάλη επιτυχία, ήταν πολύ δυστυχισμένη: «είχε αρχίσει να χάνει όλο και πιο πολύ την υπομονή της με τον Μενεγκίνι επειδή οι σεξουαλικές της ανάγκες δεν είχαν ικανοποιηθή.»(10) Την ίδια εποχή προστέθηκε κι άλλη στενοχώρια: η μητέρα της –που ήθελε πάντοτε να έχει όλη την επιρροή στην κόρη της, γεγονός που η Μαρία δεν το δεχόταν και γι' αυτό οι σχέσεις τους δεν ήσαν ποτέ καλές και είχαν χειροτερεύσει τα τελευταία χρόνια– έδωσε συνεντεύξεις σε διάφορες εφημερίδες όπου κατηγορούσε την κόρη της και την περιέγραφε ως κτήνος. Το γεγονός αυτό τσάκισε την ψυχή της Κάλλας καίρια.

Τον επόμενο χρόνο η Κάλλας τραγούδησε επιτέλους στη Μετροπόλιταν Όπερα της Νέας Υόρκης: *Νόρμα, Τόσκα* και *Λουτσία.* Καίτοι χειροκροτήθηκε αρκετά, η εμφάνισή της δεν είχε

την επιτυχία που περίμενε. Και το χειρότερο ήταν ότι τις μέρες εκείνες το μεγάλο αμερικανικό περιοδικό *Time* δημοσίευσε ένα πρωτοσέλιδο άρθρο όπου η μητέρα της Κάλλας έλεγε ότι όταν ζητούσε λεφτά απ' την κόρη της, εκείνη της απαντούσε «Άντε πνίξου στο ποτάμι.»(11) Η ιστορία μεταδόθηκε και από τα ραδιόφωνα και τις τηλεοράσεις και προκάλεσε στην Κάλλας τεράστιες στενοχώριες και δυσκολίες.

Στους πρώτους μήνες του 1957 η Κάλλας αισθανόταν μόνη όσο ποτέ άλλοτε: η μητέρα της την είχε προδώσει, δεν εμπιστευόταν πια τον άντρα της, ενώ ένοιωθε μεγάλη πίκρα για τον Βισκόντι. Αλλά η άσχημη αυτή εποχή στη ζωή της Κάλλας τελείωσε στα μέσα του 1957.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1957 και μετά

Τον Απρίλιο και Μάϊο του 1957 η Κάλλας τραγούδησε στη Σκάλα του Μιλάνου την *Άννα Μπόλεϋν* του Ντονιτσέτι υπό την διεύθυνση του Βισκόντι. Αλλά τώρα τα αισθήματά της γι' αυτόν είχαν ξαφνικά αλλάξει τελείως: δεν ανεχόταν πλέον τις ομοφυλικές σχέσεις του και δεν μαγευόταν πια από τη μεγαλοφυΐα του. Η αγάπη της γι' αυτόν είχε έτσι εξατμισθή και επιτέλους ήταν ελεύθερη. Ο ρόλος της στην *Άννα Μπόλεϋν* εξ άλλου, υπήρξε θρίαμβος χωρίς προηγούμενο. Το ακροατήριο έφθασε σε κατάσταση υστερίας –«τα χειροκροτήματα στο τέλος συνεχίστηκαν επί 24 ολόκληρα λεπτά, ρεκόρ για τη Σκάλα του Μιλάνου.» (12) Και το πλήθος έξω από το θέατρο ήταν τόσο μεγάλο ώστε κλήθηκε η αστυνομία να το συγκρατήσει.

Στις 3 Σεπτεμβρίου 1957 ήλθε η μεγάλη στιγμή: η Έλσα Μάξγουελ, η διάσημη Αμερικανίδα «κουτσομπόλα» και διοργανώτρια κοσμικών δεξιώσεων, οργάνωσε ένα πάρτυ στη Βενετία προς τιμήν της Κάλλας. Μεταξύ των προσκεκλημένων ήταν και ο Αριστοτέλης Ωνάσης με τη γυναίκα του. Όταν συναντήθηκαν, εκείνος πήρε το χέρι της Κάλλας και το φίλησε. Αργότερα είχαν έναν σύντομο χορό. «Η επαφή του φάνηκε σαν να με μαγνήτισε και ξεσήκωσε ένα συναγερμό μέσα μου,»(13) είπε η Κάλλας αργότερα. Ήταν η αρχή μιας νέας ζωής –γεμάτης με αγάπη– μιας ζωής που πάντοτε ήθελε αλλά ποτέ δεν είχε επιτύχει.

Συγχρόνως η καριέρα της συνέχισε την αλματώδη ανοδική πορεία της. Το 1958 η Κάλλας τραγούδησε με τεράστια επιτυχία στη Μετροπόλιταν Όπερα της Νέας Υόρκης, στη Σκάλα του Μιλάνου και στο Κόβεντ Γκάρντεν του Λονδίνου, όπου παρέστη και η βασίλισσα Ελισάβετ. Ο Ωνάσης, που ήταν στο Λονδίνο εκείνες τις μέρες, της έστειλε μια θαυμάσια ανθοδέσμη από τριαντάφυλλα. Και όταν στο τέλος του ίδιου χρόνου τραγούδησε –επίσης με μεγάλη επιτυχία– στην Όπερα του Παρισιού παρουσία του Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας, την παράσταση παρακολούθησε και ο Ωνάσης, μολονότι δεν του άρεσε η όπερα. Στη δεξίωση που ακολούθησε, πήρε πάλι το χέρι της Κάλλας και το φίλησε. Η επαφή «ήταν τόσο ευχάριστη,»(14) είπε εκείνη αργότερα.

Τον Ιούνιο του 1959 ο Ωνάσης και η γυναίκα του Τίνα κάλεσαν το ζεύγος Μενεγκίνι σ' ένα πάρτυ που θα έδιναν στο Λονδίνο προς τιμήν της Μαρίας. Στο μεταξύ ο Ωνάσης είχε στείλει δώρο στην Κάλλας ένα θαυμάσιο γούνινο παλτό από πανάκριβο τσιντσιλά. Το φόρεσε αμέσως παρά τη ζέστη που έκανε. Όταν στο πάρτυ χόρεψαν ένα ταγκό κι εκείνη είπε ότι λάτρευε τα ταγκό, ο Ωνάσης έδωσε εντολή στην ορχήστρα να συνεχίσουν με τον ίδιο χορό. Ένα μήνα αργότερα, ο Ωνάσης κάλεσε το ζεύγος Μενεγκίνι σε κρουαζιέρα με τη θαλαμηγό του *Χριστίνα.* Από το τέλος της πρώτης εβδομάδας, η Κάλλας περνούσε πολύ λίγο χρόνο με τον Μενεγκίνι – «πήγαινε στο διαμέρισμα του Ωνάση αργά τη νύχτα και έφευγε την άλλη μέρα το πρωΐ.»(15) Όταν η κρουαζιέρα τελείωσε, ο Ωνάσης νοίκιασε μια σουΐτα για την Κάλλας στο ξενοδοχείο Hôtel de Paris του Μόντε Κάρλο.

Η Κάλλας ήταν τώρα τρομερά ευτυχισμένη. «Για πρώτη φορά στη ζωή μου καταλαβαίνω τί σημαίνει να είσαι γυναίκα. Τα τραγούδια μου, η καριέρα μου, όλα έρχονται μετά τον Αρίστο,»(16) είπε στην έμπιστη καμαριέρα της. Και προς το τέλος του 1959 έδωσε τέλος στον ατυχή γάμο της με τον Μενεγκίνι: πήρε την άδεια από το δικαστήριο να ζη χωριστά απ' αυτόν –διαζύγιο δεν μπορούσε να πάρει στην Ιταλία. (Τον ίδιο καιρό, η Τίνα Ωνάση ζήτησε κι αυτή διαζύγιο από τον άντρα της.).

Η ειδυλιακή αυτή κατάσταση συνεχίστηκε και στα χρόνια 1960 και 1961. Η Κάλλας είχε περιορίσει πολύ τις παραστάσεις της την εποχή εκείνη για να μπορεί να περνάει περισσότερο καιρό με τον Ωνάση. Όταν ο Ωνάσης οργάνωσε για την Κάλλας άλλη μια κρουαζιέρα με τη *Χριστίνα* το 1960, εκείνη είπε ότι ήταν «τρελά ευτυχισμένη.»(17) Το ίδιο καλοκαίρι τραγούδησε *Νόρμα* στην Ελλάδα, στο αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου. Όταν τελείωσε, το ακροατήριο έκλαιγε, ενώ λίγες μέρες αργότερα η Ελληνική Κυβέρνηση της απένειμε το μετάλλιο της τιμής. Και όταν το 1961 τραγούδησε *Μήδεια,* πάλι στην Επίδαυρο, ήταν μια εκπληκτική παράσταση. Ο κόσμος φώναζε: «Μαρία, βασίλισσα της όπερας!»(18)

Το 1962 η Κάλλας και ο Ωνάσης περνούσαν τον περισσότερο καιρό μαζί στο Μόντε Κάρλο και στο Παρίσι, όπου εκείνος της είχε αγοράσει ένα διαμέρισμα. Το πάθος της γι' αυτόν ήταν αμείωτο. Κι ο Ωνάσης ήταν εξ ίσου αφοσιωμένος σ' αυτήν, ενώ τα δώρα του ήσαν μεγαλειώδη και ποτέ δεν ρωτούσε για τα έξοδα που εκείνη έκανε αγοράζοντας έπιπλα για το διαμέρισμά της. Γι' αυτό, όταν το 1963 ο Ωνάσης είπε στην Κάλλας ότι θα οργάνωνε μια κρουαζιέρα με τη *Χριστίνα* στην οποία θα ήταν καλεσμένη η σύζυγος του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών, η Τζάκυ Κέννεντυ –στην οποία κρουαζιέρα η Κάλλας δεν μπορούσε να λάβει μέρος– εκείνη δεν είχε καμμία αντίρρηση. Ήξερε ότι η φιλία του Ωνάση με τον Κέννεντυ είχε μεγάλη σημασία και ότι η παρουσία της ως ερωμένη του Ωνάση στην ίδια κρουαζιέρα με την πρώτη κυρία της Αμερικής, θα δημιουργούσε προβλήματα.

Στο τέλος του 1963 η Κάλλας κατάλαβε ότι ήταν έγκυος –ήταν 40 χρονών. Αλλά το μόνο πράγμα που την ενδιέφερε ήταν η αγάπη της για τον Ωνάση –το παιδί δεν είχε καμμιά σημασία γι' αυτήν. Γι' αυτό, στις αρχές του 1964 έκανε άμβλωση. Όταν γύρισε από το νοσοκομείο στο διαμέρισμά της, έφθασε ένα εξαίσιο κολλιέ, δώρο του Ωνάση. Και το καλοκαίρι του 1964 ήταν «η πιο υπέροχη εποχή που οι δυό τους είχαν περάσει από την αρχή της γνωριμίας τους»(19) –στο ιδιωτικό νησί του Ωνάση, τον Σκορπιό.

Τον επόμενο χρόνο οι επιτυχίες της Κάλλας συνεχίστηκαν αμείωτες: τραγούδησε *Τόσκα* στην Όπερα του Παρισιού και αμέσως μετά στη Μετροπόλιταν Όπερα της Νέας Υόρκης. Εκεί, η επιτυχία ήταν χωρίς προηγούμενο: τα χειροκροτήματα και τα μπράβο κράτησαν σχεδόν έξη ολόκληρα λεπτά. Και οι κριτικοί είπαν ότι ήταν η πιο υπέροχη *Τόσκα* που είχε δη ποτέ η Νέα Υόρκη. Μετά, τραγούδησε στο Κόβεντ Γκάρντεν του Λονδίνου –*Τόσκα* πάλι– παρουσία της βασίλισσας, με εξίσου μεγάλη επιτυχία. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε ίδια μέχρι το 1967.

Το 1968 ο Ωνάσης είπε στην Κάλλας ότι σκόπευε να παντρευτή τη χήρα του Προέδρου Κέννεντυ, τη Τζάκυ. Όχι επειδή την αγαπούσε, είπε –αγάπαγε μόνο τη Μαρία– αλλά επειδή την είχε ανάγκη για τις δουλειές του στην Αμερική. Και προσέθεσε ότι θ' αγαπούσε πάντοτε την Κάλλας. Η Κάλλας ήξερε πολύ καλά πόσο την αγαπούσε ο Ωνάσης –και γι' αυτό τον πίστεψε. Κι εκείνος έμεινε πιστός στον λόγο του. Αμέσως μετά τον γάμο του με την Τζάκυ τον Μάρτιο του 1969, γύρισε πίσω στη Μαρία και συνέχισαν να είναι εραστές, όπως είδαμε στη βιογραφία της Τζάκυ.

Η αγάπη τους αυτή κράτησε αρκετά χρόνια, μέχρι το τέλος του 1973. Όταν τον Ιανουάριο του 1973 ο γιος του Ωνάση Αλέξανδρος σκοτώθηκε σε αεροπορικό δυστύχημα στο αεροδρόμιο του Ελληνικού στην Αθήνα, ο Ωνάσης έτρεξε στην Κάλλας για να βρη παρηγοριά. Στο μεταξύ, η Κάλλας συνέχιζε να τραγουδάει με επιτυχία σ' ολόκληρο τον κόσμο. Και όταν στο τέλος του 1973 ο Ωνάσης έπαψε να την συναντάει ή να της τηλεφωνεί, εκείνη δεν στενοχωρήθηκε: βρήκε σύντομα άλλη αγάπη, τον Ιταλό τενόρο Τζουζέππε ντι Στέφανο, που την έκανε πολύ ευτυχισμένη. Της είχε πη ότι σκόπευε να εγκαταλείψει τη γυναίκα του και να παντρευτή την Κάλλας.

Η Άσχημη Εποχή μετά το 1974.

Αλλά το φθινόπωρο του 1974 εμφανίστηκε ξαφνικά η γυναίκα του ντι Στέφανο και ανάγκασε τον άντρα της να διακόψει κάθε σχέση με την Κάλλας. Εκείνη κατέρρευσε. Πήρε με τη χούφτα τα υπνωτικά χάπια και το άλλο πρωΐ μια φίλη της τη βρήκε να έχει πέσει σε κώμα. Ήλθε γιατρός και η Κάλλας συνήλθε ύστερα από λίγες μέρες.

Το χειρότερο όμως χτύπημα ήλθε στο τέλος του 1974. Ο Ωνάσης μπήκε σε νοσοκομείο στο Παρίσι: είχε προσβληθή από ανίατη μυασθένεια. Χειρουργήθηκε στις αρχές του 1975. Η Κάλλας ήταν περίλυπη. Ήθελε να πάει να τον δη αλλά η γυναίκα του, η Τζάκυ, είχε δώσει εντολή στο προσωπικό του νοσοκομείου να μην την αφήσουν να μπη –ήξερε για τις σχέσεις της Κάλλας με τον Ωνάση. Κι εκείνη έμεινε κλεισμένη στο διαμέρισμά της, περιμένοντας να μάθει νέα γι' αυτόν.

Όταν η Τζάκυ έφυγε για τη Νέα Υόρκη λίγες μέρες αργότερα, η κόρη του Ωνάση Χριστίνα και η αδελφή του Άρτεμις τηλεφώνησαν στην Κάλλας και της είπαν ότι μπορούσε να έλθει να τον δη. Όταν έφθασε, την άφησαν μόνη με τον Ωνάση. Εκείνος «φαινόταν ότι δεν είχε τις αισθήσεις του, αλλά σε μια στιγμή άνοιξε το ένα του μάτι και φάνηκε ότι την αναγνώρισε.»(20) «Εγώ είμαι,» του είπε εκείνη, «η Μαρία –το καναρίνι σου.»(21) Μετά πέντε μέρες ο Ωνάσης πέθανε. Τελείως απαρηγόρητη, η Κάλλας είπε ότι τώρα αισθανόταν ότι ήταν χήρα. Περίλυπη, κλείστηκε στο διαμέρισμά της και άφηνε την τηλεόραση ανοιχτή μέρα και νύχτα γιατί την τρόμαζε το σκοτάδι. Πάνω στο πιάνο της βρισκόταν η φωτογραφία του Ωνάση.

Η κατάσταση αυτή κράτησε όλο το 1976 και τους πρώτους εννέα μήνες του 1977. Τον Σεπτέμβριο του 1977 η Κάλλας τηλεφώνησε στην αδελφή της στην Αθήνα και της είπε: «αφού πέθανε ο Αρίστος, θέλω να πεθάνω κι εγώ.»(21) Λίγες μέρες αργότερα, η καμαριέρα της τη βρήκε λιπόθυμη μέσα στο μπάνιο της. Ο γιατρός που ήλθε διαπίστωσε ότι είχε πεθάνει –από καρδιακή προσβολή. Ήταν μόνο 54 χρονών. Το «καναρίνι» του Ωνάση τον είχε ακολουθήσει όσο πιο γρήγορα μπορούσε.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία της Κάλλας επιβεβαιώνεται ότι οι καλές και άσχημες εποχές στη ζωή της εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1941, 1957 και 1974. Οι χρονολογίες αυτές είναι ακριβώς ίδιες με αυτές του Ωνάση που είδαμε σε άλλο κεφάλαιο. Δεδομένου ότι ο Ωνάσης ανήκει στη δεύτερη πορεία εποχών όπως επίσης είδαμε, αυτό σημαίνει ότι και η Κάλλας ανήκει στη δεύτερη πορεία. Βεβαιωνόμαστε έτσι ότι οι εναλλαγές των εποχών στη δεύτερη, αντίθετη, πορεία ισχύουν όχι μόνο για τους άνδρες αλλά και για τις γυναίκες.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα συνεχίσουμε και θα επεκτείνουμε τις επιβεβαιώσεις μας εξετάζοντας πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή της διάσημης Γαλλίδας ηθοποιού Σάρας Μπερνάρ.

****

18. Σάρα Μπερνάρ

Η Σάρα Μπερνάρ γεννήθηκε στο Παρίσι στις 23 Οκτωβρίου 1844, όταν η μητέρα της, η Ιουδήθ, ήταν μόλις 16 ετών. Η μητέρα της ήταν πόρνη, ενώ το όνομα του πατέρα της είναι άγνωστο – ίσως ήταν ο Εδουάρδος Μπερνάρ, «ένας νεαρός Γάλλος δικηγόρος, του οποίου το όνομα η Ιουδήθ υιοθέτησε.»(1) Εξ αιτίας της περιπλοκής αυτής –και όχι μόνο αυτής– τα παιδικά χρόνια της Σάρας ήσαν τα χειρότερα της ζωής της.*

* Εβάσισα τη βιογραφία της Μπερνάρ σ' αυτό το κεφάλαιο στο βιβλίο της Elizabeth Silverthorne *Σάρα Μπερνάρ (Sarah Bernhardt),* έκδοση Chelsea House, Φιλαδέλφεια, U.S.A., 2004.

Αμέσως μετά τη γέννησή της, η μητέρα της έστειλε το μωρό σε μια νοσοκόμα, μακρυά από το Παρίσι. Για τα επόμενα λίγα χρόνια, η οικογένεια της νοσοκόμου ήταν η μόνη που γνώρισε η Σάρα. Δεν είχαν αρκετά χρήματα και η Μπερνάρ θυμόταν αργότερα ότι το σπίτι ήταν σκοτεινό και άσχημο. Το 1852, όταν ήταν 8 ετών, η Σάρα δεν ήξερε ακόμη να γράφει και να διαβάζει. Η μητέρα της την έστειλε τότε σ' ένα σχολείο εσωτερική, αλλά αισθανόταν σαν φυλακισμένη εκεί, όπως λέει στα απομνημονεύματά της. Τα άλλα κορίτσια «την κοροϊδευαν για την εμφάνισή της»(2) και εκείνη άρχισε να προσβάλλεται συχνά από διάφορες σοβαρές αρρώστειες. Στα δύο σχεδόν χρόνια που έμεινε στο σχολείο, η μητέρα της την επισκέφθηκε μόνο δύο φορές.

Το φθινόπωρο του 1853 η Σάρα πήγε εσωτερική σ' ένα σχολείο καλογριών. Αλλά μισούσε και την εκεί ζωή, ενώ σπάνια έβλεπε τη μητέρα της. Έξη χρόνια αργότερα έφυγε απ' αυτό το σχολείο και πήγε να ζήσει με τη μητέρα της. Ήταν τόσο άρρωστη την εποχή αυτή που ανάγκασε τη μητέρα της να της αγοράσει το φέρετρό της.

Αλλά αυτή η άσχημη εποχή της Σάρας τελείωσε απότομα μέσα στο 1859.

Η Καλή Εποχή από το 1859 και μετά

Ένα απόγευμα του 1859, η μητέρα της Σάρας την πήγε στην Κομεντί Φρανσαίζ να δη ένα θεατρικό έργο. Όπως λέει η βιογράφος της Elizabeth Silverthorne, «όταν η κουρτίνα άρχισε να σηκώνεται σιγά-σιγά, η Σάρα νόμισε ότι θα λιποθυμούσε.»(3) Στην πραγματικότητα «ήταν η κουρτίνα της ίδιας της ζωής μου που άρχισε να σηκώνεται»(4), λέει η Σάρα στα απομνημονεύματά της.

Αμέσως μετά, η Σάρα αποφάσισε να εγγραφή στο Κονσερβατουάρ (τη μεγάλη σχολή θεάτρου και μουσικής του Παρισιού, που θεωρείτο η καλλίτερη δραματική σχολή του κόσμου), για να γίνει ηθοποιός. Άρχισε έτσι μια λαμπρή εποχή για τη Σάρα Μπερνάρ που θα την οδηγούσε σε αλλεπάλληλους θριάμβους και αφάνταστη δόξα.

Στην ακρόασή της στο Κονσερβατουάρ, η φωνή της Μπερνάρ μάγευσε. Ρίχτηκε αμέσως στη δουλειά και μετά δύο χρόνια αποφοίτησε. Στον διαγωνισμό που έγινε μεταξύ των σπουδαστών στην τελετή για την αποφοίτηση, η Μπερνάρ πήρε το δεύτερο βραβείο για την κωμωδία. Λίγες μέρες αργότερα, η Κομεντί Φρανσαίζ της έστειλε ένα γράμμα ζητώντας της συνέντευξη. Η καριέρα της ως ηθοποιού είχε αρχίσει.

Ζούσε τώρα με τη μητέρα της και χαιρόταν να περνάει πολλές ώρες στο σπίτι της θείας της, της Ροζίνας. Όταν η θεία της διοργάνωσε ένα πάρτυ προς τιμή της, ήταν προσκεκλημένος και ο γιος του Μεγάλου Ναπολέοντα καθώς και ο διάσημος Ιταλός συνθέτης Ροσσίνι, «ο οποίος συνόδευσε στο πιάνο τη Μπερνάρ που απήγγειλε ένα ποιημα.»(5)

Η μεγάλη στιγμή έφθασε τον Αύγουστο του 1862. Η Μπερνάρ έκανε το ντεμπούτο της στην Κομεντί Φρανσαίζ ως πρωταγωνίστρια στην *Ιφιγένεια* του Ρακίνα, του μεγάλου Γάλλου δραματουργού. Είχε όμως τρακ και στη σκηνή «παρέλυσε απ’ τον φόβο της»(6) –η εμφάνισή της δεν υπήρξε ικανοποιητική. Και όταν μετά την παράσταση χαστούκισε μιαν άλλη ηθοποιό, η Κομεντί Φρανσαίζ ακύρωσε το συμβόλαιό της. Το γεγονός όμως αυτό δεν επηρέασε τη Μπερνάρ. Στα επόμενα τέσσερα χρόνια άρχισε να ζη ένα άλλο είδος ευχάριστης ζωής: να αποκτά πολλούς εραστές.

Στις αρχές του 1864 συνήψει σχέσεις με τον πρήγκιπα Ερρίκο του Βελγίου –και έμεινε έγκυος απ’ αυτόν. Απολαμβάνοντας την ανεξαρτησία της, γύρισε στο Παρίσι και εγκαταστάθηκε σ’ ένα διαμέρισμα, όπου στις 22 Δεκεμβρίου 1864 γεννήθηκε ο γιος της Μωρίς. Η Μπερνάρ ήταν 20 ετών και λάτρευε τον Μωρίς.

Το 1866 η Μπερνάρ υπέγραψε συμβόλαιο με το θέατρο Οντεόν, ένα από τα πιο διάσημα θέατρα του Παρισιού. Είχε τεράστια επιτυχία στον *Βασιλιά Ληρ* του Σαίξπηρ, καθώς και σ’ ένα έργο του Αλέξανδρου Δουμά πατέρα και σε δύο έργα της μυθιστοριογράφου Γεωργίας Σάνδη. Κατενθουσιασμένος ο Δουμάς, φίλησε το χέρι της μετά την παράσταση, ενώ η Σάνδη είπε ότι «είχε παίξει σαν άγγελος.»(7) Και όταν το 1868 η Μπερνάρ έπαιξε στο έργο *Ο Διαβάτης* του Φρανσουά Κοππέ, είχε και πάλι τεράστια επιτυχία: ενώ ήταν προγραμματισμένο για λίγες μόνο παραστάσεις, το έργο έφθασε τις 150. Οι κριτικοί της επεφύλαξαν ύμνους για την ερμηνεία της, ενώ ο αυτοκράτωρ της Γαλλίας Ναπολέων ο 3ος της έστειλε «μια θαυμάσια διαμαντένια καρφίτσα με τα αρχικά γράμματα του ονόματός του.»(8)

Το 1870 ο Ναπολέων ο 3ος κήρυξε πόλεμο στην Πρωσσία. Ενώ η οικογένεια της Μπερνάρ –μητέρα, αδελφές και γιος– πήγαν για ασφάλεια στη Χάβρη, εκείνη έμεινε στο Παρίσι και μετέτρεψε το θέατρο Οντεόν σε νοσοκομείο, όπου νοσήλευε τους στρατιώτες. (Αργότερα, η Γαλλική κυβέρνηση της απένειμε χρυσό μετάλλιο για τις προσπάθειές της στο νοσοκομείο). Μετά το τέλος του πολέμου, το 1871, το Οντεόν ξανάνοιξε και η Μπερνάρ άρχισε και πάλι με επιτυχία τις παραστάσεις της. Ιδιαίτερη επιτυχία είχε στο έργο του Ουγκώ *Ρουί Μπλας.* Οι κριτικοί ήσαν ενθουσιώδεις, το ακροατήριο –ανάμεσα στο οποίο ήταν και ο πρήγκιπας της Ουαλλίας– ήταν έξαλλο, ενώ το πλήθος έξω από το θέατρο «έβγαλε τα άλογα από την άμαξά της και έσυρε τη Μπερνάρ με την άμαξα στο δρόμο μέχρι το διαμέρισμά της.»(9) Είχε γίνει αστέρας πρώτου μεγέθους.

Μετά την επιτυχία της στο *Ρουί Μπλας,* ο διευθυντής της Κομεντί Φρανσαίζ κάλεσε τη Μπερνάρ να ξαναπάει στο διάσημο αυτό θέατρο –από το οποίο είχε απολυθή 10 χρόνια πριν– με πολύ μεγάλο μισθό. Η Μπερνάρ είχε πλέον φθάσει στην κορυφή. Ζούσε τώρα μεγάλη ζωή, σ’ ένα υπέροχο σπίτι που είχε κτίσει, με οκτώ υπηρέτες και δύο άμαξες. Και το 1874 έφθασε στον

κολοφώνα των επιτυχιών της. Έπαιξε με καταπληκτική επιτυχία στη *Φαίδρα* του Ρακίνα στην Κομεντί Φρανσαίζ ενώ ακολούθησαν κι άλλοι θρίαμβοι, όπως στην *Κυρία με τις Καμέλιες* του Αλέξανδρου Δουμά γιου, καθώς και σε άλλα έργα.

Η Νέα Κακή Εποχή από το 1875 και μετά

Από την αρχή αυτής της εποχής, σύννεφα άρχισαν να εμφανίζονται στον ορίζοντα στις σχέσεις της Μπερνάρ με την Κομεντί Φρανσαίζ, που έγιναν βαρύτερα στα επόμενα χρόνια –παρά την επιτυχία της στον *Ερνάνη* του Ουγκώ το 1877. Και όταν το 1878 η Μπερνάρ έλειψε από το Παρίσι λίγες μέρες χωρίς να ζητήσει άδεια από την Κομεντί Φρανσαίζ όπως είχε υποχρέωση, ο διευθυντής του θεάτρου της επέβαλε πρόστιμο. Εκείνη αρνήθηκε να το πληρώσει και τότε ο διευθυντής την απείλησε με απόλυση. Την κράτησε μόνο επειδή η Κομεντί Φρανσαίζ ήταν να εμφανισθή σε θέατρο του Λονδίνου και το συμβόλαιο θα ακυρωνόταν αν η Μπερνάρ δεν ήταν στον θίασο.

Η Κομεντί Φρανσαίζ έδωσε την πρώτη της παράσταση στο Λονδίνο τον Ιούνιο του 1879, με τη *Φαίδρα.* Αλλά η εποχή ήταν ήδη άσχημη για τη Μπερνάρ: αντιμετώπισε «το χειρότερο τρακ της ζωής της»(10) και πολύ δύσκολα μπόρεσε να ανταποκριθή στον ρόλο της. Η κατάσταση χειροτέρευσε σύντομα όταν ακούστηκαν έντονα παράπονα του κόσμου για τον θόρυβο που προκαλούσαν διάφορα ζώα που η Μπερνάρ είχε μαζέψει στο σπίτι που έμενε στο Λονδίνο –ήσαν ένας πάνθηρας, ένας πίθηκος, ένας παπαγάλος και άλλα ζώα που φώναζαν και ούρλιαζαν όλα μαζί. Ο διευθυντής της Κομεντί Φρανσαίζ την προειδοποίησε «να πάψει να συμπεριφέρεται σαν μια τρελή γυναίκα,»(11) ενώ ο γαλλικός τύπος κριτικάρησε πολύ άσχημα τη συμπεριφορά της.

Όπως ήταν επόμενο, οι σχέσεις τώρα της Μπερνάρ με την Κομεντί Φρανσαίζ χειροτέρευσαν. Εξ αιτίας της σκανδαλώδους συμπεριφορά της, το θέατρο της έδωσε το 1880 έναν ρόλο που δεν της άρεσε καθόλου. Το αποτέλεσμα ήταν μια κακή παράσταση και η Μπερνάρ πήρε την πρώτη κακή κριτική της καριέρας της. Υπέβαλε την παραίτησή της, αλλά η Κομεντί Φρανσαίζ πήγε τη Μπερνάρ στα δικαστήρια, όπου η υπόθεση κράτησε χρόνια. Συγχρόνως, ο γαλλικός τύπος πήρε μια πολύ εχθρική στάση απέναντί της.

Η Μπερνάρ δεν είχε άλλη εκλογή παρά να φύγει απ' τη Γαλλία. Και μολονότι νωρίτερα είχε απορρίψει προτάσεις για μια περιοδεία στη Βόρειο Αμερική, στο τέλος του 1880 αναγκάστηκε να δεχθή. Οι παραστάσεις της στη Νέα Υόρκη και τη Βοστώνη ήσαν επιτυχείς, αλλά οι εφημερίδες της φέρθηκαν πολύ άσχημα, κατηγορώντας την για τις υπερβολές της. Στους δρόμους της Βοστώνης εμφανίστηκε ακόμη και «ένα άλογο πάνω στο οποίο ήταν ένας μεγάλος πίνακας με την γελοιογραφία της,»(12) ενώ το ίδιο έγινε και σε πολλές άλλες πόλεις. Η Μπερνάρ αποφάσισε να επιστρέψει αμέσως στην Ευρώπη. Αλλά ο μάνατζέρ της της υπενθύμισε τις υποχεώσεις της από το συμβόλαιο που είχε υπογράψει και έτσι αναγκάστηκε να μείνει.

Η άσχημη κατάσταση όμως, συνεχίστηκε. Ο καθολικός Αρχιεπίσκοπος στο Μοντρεάλ του Καναδά την κατηγόρησε σφοδρά και απαγόρευσε στους πιστούς να παρακολουθήσουν τις παραστάσεις της. Το ίδιο έκανε και ο Επίσκοπος του Σικάγου. Η περιοδεία έληξε στη Νέα Υόρκη τον Μάϊο του 1881 μετά ένα εξουθενωτικό ταξείδι με πολλές σύντομες στάσεις σε διάφορες άλλες πόλεις.

Γυρίζοντας στο Παρίσι, η Μπερνάρ βρήκε και πάλι τον κόσμο να συνεχίζει να πιστεύει ότι το άστρο της είχε δύσει. Περίμενε λίγες βδομάδες να της κάνουν προσφορές στο Παρίσι, αλλά δεν υπήρξε καμμία. Ξεκίνησε τότε νέα ταξείδια στο εξωτερικό και πήγε πάλι στο Λονδίνο και μετά στην Ιταλία, την Ελλάδα, την Ελβετία, το Βέλγιο, την Ολλανδία και τη Ρωσία. Στην περίοδο

αυτή προστέθηκε κι άλλη στενοχώρια για την Μπερνάρ: ερωτεύτηκε τον Έλληνα Αριστείδη Δαμαλά, 11 χρόνια νεότερόν της. Ήταν γιος πλούσιου εφοπλιστή ο οποίος είχε εγκατασταθή στη Γαλλία. Ο γιος είχε τελειώσει το σχολείο στη Γαλλία και μετά είχε επιστρέψει στην Ελλάδα το 1878, όπου υπηρέτησε στον στρατό ως αξιωματικός του ιππικού. Μετά γύρισε στη Γαλλία, όπου άρχισε να εργάζεται ως ηθοποιός. Ήταν όμως «γυναικάς, χαρτοπαίχτης και είχε εθισθή στα ναρκωτικά,»(13) λέει η βιογράφος της Μπερνάρ Elizabeth Silverthorne. Η Μπερνάρ δεν ήξερε τίποτα απ' όλα αυτά και παρά τις αντιρρήσεις του γιου της –η άσχημη εποχή της συνεχιζόταν– παντρεύτηκε τον Δαμαλά το 1882.

Οι άσχημες συνέπειες φάνηκαν γρήγορα: το φθινόπωρο του 1882 η Μπερνάρ αγόρασε ένα μικρό θέατρο στο Παρίσι όπου αυτή και ο Δαμαλάς έπαιξαν σ' ένα έργο. Αλλά η απόδοση του Δαμαλά ήταν τόσο κακή που κατέστρεψε ολόκληρη την παράσταση. Εκείνος θύμωσε τότε και άρχισε να βρίζει. Τελικά εγκατέλειψε τη Μπερνάρ και πήγε στη Βόρειο Αφρική, όπου κατετάγη στον στρατό. Εκείνη ήταν απαρηγόρητη.

Τον επόμενο χρόνο, το θέατρο που είχε αγοράσει η Μπερνάρ έφθασε σε άθλια οικονομική κατάσταση. Για να ξεπληρώσει τα χρέη της, η Μπερνάρ αναγκάστηκε να πουλήσει αρκετά κοσμήματά της. Σύντομα, ο Δαμαλάς γύρισε στο Παρίσι και εκείνη τον πήρε και πάλι κοντά της. Αλλά αυτός είχε εθισθή στη μορφίνη όπως ήταν φανερό, κατηγορούσε συνεχώς τη Μπερνάρ και δεν ανεχόταν τίποτα, ενώ είχε φανερές σχέσεις με μια νεαρή ηθοποιό –και πάνω απ' όλα δημιουργούσε τεράστια χρέη στο χαρτοπαίγνιο και ζητούσε από τη Μπερνάρ να τα πληρώνει. Η κατάσταση είχε φθάσει πλέον στο απροχώρητο. Το 1883 η Μπερνάρ αναγκάστηκε να ζητήσει από το δικαστήριο την άδεια να ζη χωριστά από τον άντρα της –επειδή ήταν καθολική δεν μπορούσε να πάρει διαζύγιο.

Στα χρόνια 1884 και 1885 η Μπερνάρ συνεργάστηκε με τον Γάλλο θεατρικό συγγραφέα Ζαν Ρισπέν και έπαιξε σε αρκετά έργα του στο Παρίσι. Αλλά κανένα δεν είχε επιτυχία. Απογοητευμένη εκείνη, αποφάσισε να ξαναπάει στο εξωτερικό το 1886, αυτή τη φορά στη Νότιο Αμερική. Η περιοδεία της –που κράτησε 13 μήνες και περιέλαβε τη Χιλή, το Περού, τον Παναμά και άλλες χώρες– υπήρξε εξαιρετικά κοπιαστική: οι συνθήκες του ταξειδιού ήσαν πολλές φορές φοβερά πρωτόγονες. Το μεγάλο κακό όμως, έγινε κατά το ταξείδι επιστροφής της στη Γαλλία. Έπεσε και τραυμάτισε πολύ σοβαρά το δεξί της γόνατο. Είχε αφόρητους πόνους οι οποίοι την ακολούθησαν κατά διαστήματα σε όλη την υπόλοιπη ζωή της. Αργότερα, οι γιατροί αναγκάστηκαν να κόψουν το δεξί της πόδι πάνω από το γόνατο.

Τον Νοέμβριο του 1887 η Μπερνάρ έπαιξε στο Παρίσι στο έργο του Βικτοριέν Σαρντού *Η Τόσκα,* που αυτός το είχε γράψει γι' αυτήν. Αλλά ο γαλλικός τύπος την κριτικάρησε άσχημα, λέγοντας ότι το έργο αυτό «ήταν κατάλληλο μόνο για αμαθείς Εγγλέζους και πρωτόγονους Αμερικάνους.»(14) (Δεκατρία χρόνια αργότερα, το 1900, το έργο αυτό έγινε όπερα από τον Τζιάκομο Πουτσίνι –*Η Τόσκα*– η οποία παίζεται ακόμη μέχρι σήμερα σε όλον τον κόσμο με μεγάλη επιτυχία).

Λίγες βδομάδες αργότερα, ο γιος της Μπερνάρ Μωρίς παντρεύτηκε σε ηλικία 23 ετών μια Πολωνέζα πρηγκίπισσα. Η Μπερνάρ ένοιωσε χαμένη, όχι γιατί δεν της άρεσε η νύφη αλλά γιατί φοβόταν ότι θα έχανε την αποκλειστική αγάπη του γιου της. Για να παρηγορηθή, ρίχτηκε στη δουλειά και την άνοιξη του 1888 ξεκίνησε μια περιοδεία στην Ιταλία, Σουηδία, Νορβηγία, Ρωσία, Αίγυπτο και Τουρκία. Γυρίζοντας στη Γαλλία τον Μάρτιο του 1889, βρήκε τον Δαμαλά βαρειά άρρωστο. Έκανε ό,τι μπορούσε για να τον βοηθήσει, αλλά λίγους μήνες αργότερα αυτός πέθανε σε ηλικία 34 ετών. Χήρα τώρα, έστειλε το πτώμα του στην Ελλάδα. Παρά τα

προβλήματά της με τον Δαμαλά, δεν τον ξέχασε ποτέ. Σε επίσημα έγγραφα υπέγραφε ως «Σάρα Μπερνάρ, χήρα Αριστείδη Δαμαλά,» ενώ όταν ερχόταν στην Αθήνα επισκεπτόταν τη μητέρα του και πήγαινε λουλούδια στον τάφο του.

Τον Ιανουάριο του 1890 η Μπερνάρ έπαιξε το ρόλο της Ιωάννας της Λωραίνης στο έργο *Ζαν ντ' Αρκ.* Ο ρόλος απαιτούσε να πέφτει πολλές φορές πάνω στο τραυματισμένο γόνατό της. Άρχισε να αισθάνεται τρομερούς πόνους και το γόνατό της ερεθίστηκε τόσο πολύ ώστε ο γιατρός της την υποχρέωσε να διακόψει τις παραστάσεις για δύο μήνες.

Το 1891 η Μπερνάρ αποφάσισε να κάνει μια περιοδεία σ' ολόκληρο τον κόσμο. Η απόφασή της αυτή τελείωσε την κακή εποχή που είχε η Μπερνάρ από το 1875.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1892 και μετά

Αυτή η καλή εποχή της Μπερνάρ άρχισε με την παγκόσμια περιοδεία της το 1892-1893. Η Μπερνάρ ήταν μια θαυμάσια πρέσβειρα της Γαλλίας στην περιοδεία αυτή. Πρώτα πήγε στην Αυστραλία, όπου στη Μελβούρνη και το Σίδνεϋ της έστρωσαν κόκκινα χαλιά για να πατήσει. Μετά πήγε στη Νέα Ζηλανδία και ύστερα στη Χαβάη. Στις Ηνωμένες Πολιτείες έδωσε παραστάσεις από το Σαν Φρανσίσκο μέχρι τη Νέα Υόρκη και μετά πήγε στη Νότιο Αμερική. Τελείωσε την περιοδεία της στην Ευρώπη, όπου έπαιξε από τη Ρωσία μέχρι την Πορτογαλλία. Όταν επέστρεψε θριαμβευτικά στη Γαλλία τον Σεπτέμβριο του 1893, η Μπερνάρ ήταν «πλουσιότερη κατά τρεισήμισυ εκατομμύρια γαλλικά φράγκα.»(15)

Το πρώτο πράγμα που έκανε με όλα αυτά τα λεφτά ήταν να χτίσει ένα εξοχικό σπίτι σ' ένα μικρό νησί στη Βρετάνη της βορειοδυτικής Γαλλίας. Το σπίτι είχε άνετα υπνοδωμάτια, τραπεζαρία, σαλόνι και στούντιο και περνούσε εκεί τον περισσότερο καιρό της με φίλους και άλλους ξένους. Το δεύτερο πράγμα ήταν να αναλάβει τη διαχείρηση του θεάτρου Ρεναισάνς στο Παρίσι, όπου μεταξύ των ετών 1893 και 1898 έπαιξε με επιτυχία σε πάμπολλα έργα. Στα καλοκαίρια κάθε χρόνου συνέχισε να πηγαίνει στο Λονδίνο, ενώ το 1896 έκανε μια μικρή περιοδεία στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η καλή εποχή συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια. Το 1899 η Μπερνάρ αγόρασε το Θέατρο των Εθνών στο Παρίσι, το οποίο το ονόμασε Θέατρο Σάρας Μπερνάρ. Το ανακαίνισε όλο και έκανε και ένα πολυτελές διαμέρισμα για τον εαυτό της στην αυλή. Μεταξύ των ετών 1900 και 1904, έπαιξε σε πάρα πολλά έργα στο θέατρο αυτό –όπως στην *Κυρία με τις Καμέλιες,* την *Τόσκα,* τη *Φαίδρα*– και όλα είχαν τεράστια επιτυχία. Θαυμάσια επιτυχία θεωρήθηκε επίσης και ο ρόλος της στο έργο του Εντμόντ Ροστάν *Ο Αετός,* όπου η Μπερνάρ υποδύθηκε τον γιο του Μεγάλου Ναπολέοντα. Στα χρόνια 1905-1906 η Μπερνάρ έκανε άλλη μία επιτυχημένη περιοδεία στην Αμερική και το 1908 έκανε την τελευταία της περιοδεία στην Ευρώπη.

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1909

Η τελευταία περιοδεία της Μπερνάρ στην Ευρώπη τελείωσε το 1909. Στα χρόνια 1910-1912 έκανε άλλες δύο περιοδείες στην Αμερική, αλλά στη Νότιο Αμερική είχε άλλο ένα τρομερό ατύχημα: ενώ έπαιζε στην *Τόσκα,* έπεσε στη σκηνή και ξανατραυμάτισε το δεξί της γόνατο. Έμεινε στο κρεββάτι πολλές βδομάδες. Όταν γύρισε στο Παρίσι το 1913, δεν μπορούσε να περπατήσει χωρίς βοήθεια.

Τον Αύγουστο του 1914 ξέσπασε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος και η Μπερνάρ αναγκάστηκε να φύγει από το Παρίσι και να ζητήσει καταφύγιο σ' ένα χωριό κοντά στο Μπορντώ. Στο μεταξύ το πόδι της είχε χειροτερεύσει και οι γιατροί το είχαν βάλει στον γύψο. Όταν έβγαλαν τον γύψο

ύστερα από μερικούς μήνες, το 1915, είδαν ότι είχε δημιουργηθή γάγγραινα στο γόνατό της. Οι γιατροί αποφάσισαν ότι για να σώσουν τη ζωή της, έπρεπε να της κόψουν το πόδι πάνω από το γόνατο. Ήταν η χειρότερη στιγμή στη ζωή της Μπερνάρ.

Η Μπερνάρ έδειξε μεγάλο θάρρος –δεν είχε άλλωστε άλλη επιλογή– αλλά η ανάρρωσή της ήταν μακρά και επίπονη. Για να μπορεί να μετακινείται με ένα πόδι, της έφτιαξαν μια πολυθρόνα με ρόδες. Σ' αυτή την πολυθρόνα αναγκάστηκε να δώσει μερικές παραστάσεις κατά τη διάρκεια του πολέμου –μέσα σε αντίσκηνα και νοσοκομεία– και έκανε την τελευταία περιοδεία της στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1916. Την ίδια εποχή όμως εμφανίστηκαν κι άλλα προβλήματα στην υγεία της: άρχισε να υποφέρει από τα νεφρά της και υποβλήθηκε σε σοβαρή εγχείρηση.

Το 1918 η Μπερνάρ γύρισε στο Παρίσι, καίτοι ο πόλεμος δεν είχε τελειώσει ακόμη. Είχε ανάγκη να συνεχίσει να εργάζεται διότι δεν είχε πλέον χρήματα. Στα χρόνια 1919-1921 έπαιξε σε διάφορα έργα –πάνω στην πολυθρόνα της– αλλά ο κόσμος πήγαινε να την δη μόνο από συμπόνια. Η οικονομική της κατάσταση ήταν τραγική. Μολονότι είχε συγκεντρώσει εκατομμύρια φράγκα στη διάρκεια της καριέρας της, τώρα προς το τέλος της ζωής της «ζούσε με δανεικά και πουλώντας τα κοσμήματά της.»(16) Και το 1922 η Μπερνάρ είχε μια πολύ χειρότερη κρίση με τα νεφρά της και σύντομα κατέρρευσε. Στις 26 Μαρτίου 1923 ήλθε το τέλος: η μεγαλείτερη ηθοποιός του 19ου αιώνα πέθανε – στην αγκαλιά του γιου της Μωρίς.

Συμπέρασμα

Οι καλές και άσχημες εποχές στη ζωή της Μπερνάρ επιβεβαιώνουν ότι αυτές εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1859, 1875, 1892 και 1909. Οι χρονολογίες αυτές είναι ακριβώς ίδιες με αυτές του Ροντέν που είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Δεδομένου ότι ο Ροντέν ανήκει στη δεύτερη πορεία εποχών όπως επίσης είδαμε, αυτό σημαίνει ότι και η Μπερνάρ ανήκει στη δεύτερη πορεία. Βεβαιωνόμαστε έτσι για άλλη μια φορά ότι οι εναλλαγές των εποχών στη δεύτερη, αντίθετη, πορεία ισχύουν όχι μόνο για τους άνδρες αλλά και για τις γυναίκες.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα συνεχίσουμε και θα επεκτείνουμε τις επιβεβαιώσεις μας εξετάζοντας πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή της Ιωσηφίνας, συζύγου του Μεγάλου Ναπολέοντα.

****

19. Ιωσηφίνα, σύζυγος Μεγ. Ναπολέοντα

Η Ιωσηφίνα γεννήθηκε το 1763 στη νήσο Μαρτινίκα –που ήταν τότε αποικία της Γαλλίας– και ήταν κρεολή δεδομένου ότι οι γονείς της, ο Ιωσήφ και η Ρόζα Τασέρ (Tascher), ήσαν και οι δύο Γάλλοι. Το βαπτιστικό της όνομα ήταν Μαρία-Ρόζα, αλλά οι γονείς της την έλεγαν Γιεγιέτ (Yeyette). (Αργότερα, ο πρώτος της άντρας, ο Αλέξανδρος ντε Μπωαρναί, την αποκαλούσε Ρόζα ενώ ο δεύτερος σύζυγός της, ο Ναπολέων, την ονόμασε Ιωσηφίνα).*

---

* Η πηγή μου για τη βιογραφία της Ιωσηφίνας είναι το βιβλίο της Carolly Erickson *Ιωσηφίνα (Josephine),* έκδοση St. Martin’s Griffin, Νέα Υόρκη, 1998.

Μέχρι το 1776 –μέχρι τα 13 της χρόνια δηλαδή– η παιδική ηλικία της Γιεγιέτ στη Μαρτινίκα ήταν μια καλή εποχή γι’ αυτήν. Ο πατέρας της είχε μια μεγάλη φυτεία ζαχαροκάλαμου –η ζάχαρη της Μαρτινίκας είχε κάνει το νησί αυτό μία από τις σπουδαιότερες αποικίες της Γαλλίας– και η Γιεγιέτ ήταν ευτυχής και απολάμβανε «τη σπάνια ομορφιά του νησιού με τον πρασινογάλανο λαμπερό ωκεανό.»(1)

Αλλά το 1776 μια άσχημη εποχή άρχισε γι’ αυτήν.

Η Άσχημη Εποχή από το 1776 έως το 1792

Το 1776 το αγγλικό ναυτικό απέκλεισε τα λιμάνια της Μαρτινίκας και σταμάτησαν έτσι οι εξαγωγές ζάχαρης στη Γαλλία. Για την οικογένεια της Γιεγιέτ – είχε άλλες δύο αδελφές– αυτό σήμανε καταστροφή. Μόνη λύση για τις κόρες ήταν να παντρευτούν –αλλά το 1777 η Γιεγιέτ ήταν μόνο 14 χρονών. Εν τούτοις, ο πατέρας της διάλεξε για σύζυγό της έναν νεαρό 4 χρόνια μεγαλείτερό της, τον Αλέξανδρο ντε Μπωαρναί (de Beauharnais). Ήταν κι αυτός κρεολός γεννημένος στη Μαρτινίκα από Γάλλους γονείς και σε ηλικία έξη ετών είχε πάει στη Γαλλία, όπου είχε γίνει αξιωματικός του Γαλλικού στρατού –στα 18 του χρόνια.

Αλλά ο Αλέξανδρος δεν ήταν ο κατάλληλος σύζυγος: δεν ήθελε να παντρευτή την Γιεγιέτ, αγαπούσε μια άλλη γυναίκα –τη Λώρα ντε Ζιραρντέν, που περίμενε ήδη παιδί από αυτόν. Αλλά μολονότι έπρεπε να κάνει γάμο για να κληρονομήσει την περιουσία της μητέρας του –σύμφωνα με τη διαθήκη της– δεν μπορούσε να παντρευτή τη Λώρα διότι ήταν παντρεμμένη. Αναγκάστηκε έτσι να συμβιβασθή με τη Γιεγιέτ. Αλλά και η Γιεγιέτ δεν ήθελε να παντρευτή, ούτε να πάει στη Γαλλία. Δεν είχε όμως άλλη εκλογή. Έτσι, στο τέλος του 1779, συνοδευόμενη από τον πατέρα της έφθασε στη Γαλλία. Μολονότι ούτε αυτή ούτε ο Αλέξανδρος είχαν τον παραμικρό ενθουσιασμό, παντρεύτηκαν.

Η Γιεγιέτ ονομάστηκε τώρα Ρόζα. Αλλά σύντομα, ο γάμος της Ρόζας κατέληξε σε τραγωδία. Ξοδεύοντας τα λεφτά που πήρε από την κληρονομία της μητέρας του, ο Αλέξανδρος άρχισε να διασκεδάζει κάθε βράδυ, χωρίς να παίρνει μαζί του τη γυναίκα του. Μεθυσμένος, γύριζε σπίτι του αργά τη νύχτα και κοιμόταν μέχρι το απόγευμα. Το 1780 –ύστερα από σχεδόν ενός χρόνου γάμο– εγκατέλειψε τη Ρόζα για πολλούς μήνες. Και όταν το 1781 γεννήθηκε το πρώτο τους παιδί –ο Ευγένιος– ξέσπασαν μεγάλοι καβγάδες ανάμεσα στο αντρόγυνο.

Το 1782 η κατάσταση χειροτέρευσε. Ο Αλέξανδρος εγκατέλειψε τη γυναίκα του –που ήταν πάλι έγκυος– και πήγε στη Μαρτινίκα, μαζί με τη Λώρα. Εκεί άρχισε να συγκεντρώνει στοιχεία για να χωρίσει τη Ρόζα (κάτι που εκείνη σύντομα το έμαθε). Αργότερα της έστειλε γράμμα και της ζητούσε να φύγει από το σπίτι του. Όταν εκείνος γύρισε στη Γαλλία το 1783, η Ρόζα αναγκάστηκε να φύγει και να πάει σ’ ένα μοναστήρι που προσέφερε άσυλο σε γυναίκες που είχαν προβλήματα με τον γάμο τους. Το δεύτερό τους παιδί, η Ορτανσία, είχε ήδη γεννηθή.

Μη έχοντας άλλη επιλογή, η Ρόζα αναγκάστηκε το 1784 να ζητήσει από το δικαστήριο να ζη χωριστά από τον άντρα της –τα διαζύγια δεν ήσαν επιτρεπτά. Αλλά ήταν απένταρη, γι’ αυτό πήγε και έμεινε στο σπίτι του πεθερού της. Όταν οι συνθήκες εκεί έγιναν αφόρητες και εκείνη

συνέχιζε να αντιμετωπίζει τρομερά οικονομικά προβλήματα, πήρε το 1788 μια οδυνηρή απόφαση – να γυρίσει στη Μαρτινίκα με τα δύο της παιδιά. Η άσχημη εποχή όμως συνεχιζόταν: η κατάσταση εκεί ήταν χειρότερη. Ο πατέρας της ήταν άρρωστος κι εκείνη έπρεπε ν' αντιμετωπίσει τις συνέπειες που είχαν προκληθή στη φήμη της από την επίθεση του Αλέξανδρου εναντίον της όταν συγκέντρωνε στοιχεία για να την χωρίσει.

Το 1789 ήλθε ένα ακόμη χειρότερο χτύπημα: άρχισε στο Παρίσι η Γαλλική Επανάσταση της 14ης Ιουλίου του χρόνου εκείνου. Τα πλήθη κατέλαβαν τις φυλακές της Βαστίλλης και ανέλαβαν την διακυβέρνηση της χώρας. Σύντομα, το επαναστατικό κλίμα επηρέασε και τη Μαρτινίκα. Μάχες άρχισαν μεταξύ στρατιωτών και πολιτών και μεταξύ λευκών και μαύρων, ενώ «κρεμούσαν τους άνδρες και απήγαγαν τις γυναίκες.»(2) Πανικόβλητη η Ρόζα, αποφάσισε να γυρίσει στη Γαλλία. Ύστερα από ένα μαρτυρικό ταξείδι, έφθασε με τα παιδιά της στο Παρίσι στο τέλος του 1789. Αλλά η κατάσταση εκεί ήταν το ίδιο άσχημη: δεν υπήρχαν τρόφιμα, οι τιμές ανέβαιναν ιλλιγιωδώς, ενώ δεν υπήρχαν ούτε χρήματα.

Ο μόνος τρόπος για να επιβιώσει η Ρόζα ήταν να κάνει το τελευταίο πράγμα που θα μπορούσε να σκεφθή: να συνάψει ερωτικές σχέσεις με άνδρες που θα μπορούσαν να την συντηρήσουν. Όπως λέει η βιογράφος της Carolly Erickson, «μπήκε στον σκοτεινό περιθωριακό κόσμο των γυναικών εκείνων που η οικονομική τους επιβίωση εξαρτάται από τις σεξουαλικές τους σχέσεις.»(3) Ήταν 26 χρονών.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια 1790-1792. Αλλά κάπου εδώ, η άσχημη αυτή εποχή της Ρόζας θα τελείωνε.

Η Καλή Εποχή από το 1792 έως το 1809.

Στο τέλος του 1792 καταργήθηκε η μοναρχία στη Γαλλία και τον Ιανουάριο του 1793 ο Λουδοβίκος 16ος εξετελέσθη. Η βασίλισσα Μαρία Αντουανέττα ακολούθησε μετά λίγους μήνες. Μια πανίσχυρη Επιτροπή πήρε τη θέση του βασιλιά και σχεδόν οι πάντες ήσαν ύποπτοι ως «εχθροί της επαναστάσεως.» Η Ρόζα ήταν κι αυτή ύποπτη και για να αποφύγει τη σύλληψη χρειαζόταν ένα «πιστοποιητικό πολίτου.»(4) Στο τέλος του 1793, το πρώτο σημάδι της καλής εποχής που είχε αρχίσει γι' αυτήν, εμφανίστηκε: χρησιμοποιώντας τις γνωριμίες της, κατάφερε να πάρει το πιστοποιητικό. Είχε γλυτώσει.

Μολονότι τον Απρίλιο του 1794 συνελήφθη και πέρασε τρεις φοβερούς μήνες στη φυλακή, γρήγορα αφέθηκε ελεύθερη –η Επιτροπή δεν είχε βρη τίποτα εναντίον της. Τον ίδιο χρόνο (1794), ένα άλλο σπουδαίο γεγονός συνέβη που καλλιτέρευσε τη ζωή της δραστικά: όταν εκείνη ήταν στη φυλακή, ο σύζυγός της –ο Αλέξανδρος ντε Μπωαρναί, που ήταν τότε στρατηγός του Γαλλικού στρατού– εξετελέσθη ως προδότης. Η Ρόζα ήταν τώρα ελεύθερη να ξαναπαντρευτή.

Η ευκαιρία για έναν δεύτερο γάμο εμφανίστηκε σύντομα. Το καλοκαίρι του 1795 η Ρόζα γνωρίστηκε με τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη, στρατηγό τότε του Γαλλικού στρατού. Τον Ιανουάριο του 1796 ο Ναπολέων της πρότεινε να παντρευτούν και ο γάμος τους έγινε τρεις μήνες αργότερα. Εκείνη ήταν 33 χρονών, εκείνος 27. Το όνειρό της είχε πραγματοποιηθή. Και απέκτησε τώρα άλλο όνομα: ο Ναπολέων την ονόμασε Ιωσηφίνα. Αμέσως μετά τον γάμο ο Ναπολέων ανέλαβε τη διοίκηση του Γαλλικού στρατού στην Ιταλία και έφυγε από το Παρίσι. Η Ιωσηφίνα έμεινε στο Παρίσι, αλλά αισθανόταν ότι δεν έπρεπε να μένει μόνη: συνέχισε τις ερωτικές της σχέσεις όπως πριν.

Ένας από τους εραστές της, ο Πωλ Μπαρρά (Paul Barras), ήταν πολύ πλούσιος και είχε πολλές γνωριμίες και όχι μόνο τη βοηθούσε οικονομικά αλλά την συνέστησε και σε πλούσιους φίλους του. Η Ιωσηφίνα είχε τώρα πάρα πολλά χρήματα, αγόραζε φορέματα της τελευταίας μόδας, διέθετε ώρες ολόκληρες για να γίνεται ελκυστική και «διασκέδαζε σε δεκάδες δεξιώσεις και πάρτυ, χορεύοντας μέχρι το πρωί.»(5) Ένας άλλος άνδρας με τον οποίο η Ιωσηφίνα είχε σχέσεις, ήταν ο Ιππόλυτος Σαρλ (Hippolyte Charles), λοχαγός. Αυτός δεν ήταν πλούσιος: αντιθέτως, η Ιωσηφίνα του έδινε χρήματα. Αλλά ήταν ερωτευμένη και ευτυχισμένη μαζί του –ήταν η μόνη της αληθινή αγάπη μέχρι τώρα.

Όταν ο Ναπολέων έμαθε ότι η Ιωσηφίνα δεν του ήταν πιστή, της έγραψε και της ζήτησε να πάει μαζί του στο Μιλάνο –κι εκείνη έφυγε από το Παρίσι για την Ιταλία τον Ιούνιο του 1796. Εκεί την περίμεναν δόξες και τιμές. Ολόκληρη πομπή «από Ιταλούς ευγενείς έφθασαν στα ανάκτορα του Μιλάνου [όπου έμενε ο Ναπολέων], για να τους παρουσιάσουν στην Κυρία Βοναπάρτη. Ήσαν δούκες και δούκισσες, κόμιτες και μαρκήσιοι, που όλοι τους υποκλίθηκαν στην Ιωσηφίνα.»(6) Σε ένα γράμμα της από το Μιλάνο προς τη θεία της, η Ιωσηφίνα επαινούσε τον άντρα της για την αφοσίωσή του, λέγοντας ότι της φέρεται σαν να ήταν θεά.

Γεμάτη δόξα, η Ιωσηφίνα γύρισε στο Παρίσι τον Δεκέμβριο του 1797 –και συνέχισε να κάνει εκείνο που την ευχαριστούσε περισσότερο: συναντούσε τον Ιππόλυτο σχεδόν κάθε μέρα, ενώ πολλές φορές συναντούσε και τον Μπαρρά «την ίδια μέρα πριν γυρίσει σπίτι της στον Ναπολέοντα,»(7) ο οποίος είχε εν τω μεταξύ γυρίσει στο Παρίσι. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και όταν ο Ναπολέων έφυγε τον Μάϊο του 1798 σε άλλη μία εκστρατεία: για την κατάκτηση της Αιγύπτου. Τον ίδιο καιρό, η Ιωσηφίνα πραγματοποίησε ένα όνειρό της που πάντοτε ήθελε: είχε μαζέψει τόσο πολλά χρήματα ώστε αγόρασε δικό της σπίτι, μια τριόροφη κατοικία, το σατώ Μαλμαιζόν, στις όχθες του Σηκουάνα. Μετακόμισε εκεί την άνοιξη του 1799 –μαζί με τον Ιππόλυτο.

Τον Οκτώβριο του 1799 ήλθε η μεγάλη στιγμή: Ο Ναπολέων γύρισε στο Παρίσι ύστερα από περίπου ενάμισυ χρόνο στην Αίγυπτο. Εξ αιτίας όμως των απιστιών της, είχε αποφασίσει να χωρίσει την Ιωσηφίνα. Όταν εκείνη πήγε στο σπίτι του, ο θυρωρός την πληροφόρησε ότι είχε εντολή του Ναπολέοντα να μην την αφήσει να μπη. Πανικόβλητη η Ιωσηφίνα, έσπρωξε τον θυρωρό και όρμησε επάνω στο δωμάτιο του Ναπολέοντα. Αλλά η πόρτα ήταν κλειδωμένη. Έκλαιγε και τον παρακαλούσε να της ανοίξει, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Έμεινε εκεί μέχρι το πρωί. Τότε, ήλθαν τα δυο της παιδιά –ο Ευγένιος και η Ορτανσία – και χτύπησαν την πόρτα του Ναπολέοντα. Ακούγοντάς τα εκείνος, άνοιξε. Στο πρόσωπό του έτρεχαν δάκρυα. Χρειάστηκαν μόνο λίγα λεπτά πριν ο Ναπολέων, η Ιωσηφίνα, ο Ευγένιος και η Ορτανσία –κλαίγοντας όλοι– βρεθούν «σφιχτά αγκαλιασμένοι.»(8) Ο Ναπολέων είχε συγχωρήσει τη γυναίκα του. Η καλή εποχή της Ιωσηφίνας είχε βοηθήσει αποφασιστικά.

Από το σημείο αυτό αρχίζει ο κολοφώνας της καλής αυτής εποχής της Ιωσηφίνας. Στις αρχές του 1800 ο Ναπολέων έγινε η ηγετική προσωπικότητα της Γαλλίας –και εγκαταστάθηκε στα ανάκτορα, μαζί με την Ιωσηφίνα. Εκείνη πήρε το διαμέρισμα της βασίλισσας Μαρίας Αντουανέττας και ζούσε σαν βασίλισσα –με προσωπικές καμαριέρες και πλήθος από υπηρέτες. Το 1801 –ηλικίας τώρα 38 ετών– έγραψε στη μητέρα της ότι ο Ναπολέων την είχε κάνει πάρα πολύ ευτυχισμένη. Ζούσε «μέσα στη μεγαλοπρέπεια του παλατιού»(9) και χαιρόταν τη ζωή της. Η σχέση της με τον Ιππόλυτο είχε εν τω μεταξύ τελειώσει –όπως και με τον Μπαρρά: ο Ναπολέων τον είχε στείλει μακρυά στην επαρχία.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια 1802-1803. Και τον Μάϊο του 1804 έφθασε η πιο μεγάλη στιγμή: ο Ναπολέων έγινε αυτοκράτορας της Γαλλίας. Την Ιωσηφίνα την αποκαλούσαν τώρα «Αυτοκρατορική Μεγαλειότητα.»(10) Η στέψη του νέου αυτοκράτορα έγινε τον Δεκέμβριο του 1804. Ο Ναπολέων είχε αποφασίσει –παρά τις αντιρρήσεις των αδελφών του– να ονομασθή η Ιωσηφίνα αυτοκράτειρα και να στεφθή μαζί με αυτόν –και έτσι έγινε. Στην τελετή της στέψεως «εκείνη γονάτισε εμπρός του και πήρε από τα χέρια του το στέμμα, ενώ τα δάκρυα έτρεχαν άφθονα από τα μάτια της.»(11) Μια απλή –πολύ απλή– γυναίκα είχε ονομασθή αυτοκράτειρα.

Από τώρα και στο εξής η Ιωσηφίνα ζούσε τη ζωή της αυτοκράτειρας. Υπήρχαν εκατοντάδες χοροί, δεξιώσεις, απογεύματα στο θέατρο και στην όπερα. Και ξόδευε όλο και πιο πολλά –σε κοσμήματα, είδη τέχνης, ακριβά φορέματα και άλλα πολύτιμα είδη. Συνέχιζε να αγοράζει και όταν ακόμη οι ντουλάπες της είχαν γεμίσει όλες με πανάκριβες τουαλέττες και άλλα κομμάτια της μόδας. Είχε επίσης και άλλους λόγους να είναι πολύ ευτυχισμένη: το 1805 ο Ναπολέων διόρισε τον γιο της Ευγένιο –ηλικίας 23 ετών– αντιβασιλέα της Ιταλίας. Τον ίδιο χρόνο ο Ναπολέων νίκησε τον στρατό των Άγγλων, Αυστριακών, Πρώσσων και Ρώσων και έγινε απόλυτος κυρίαρχος της Ευρώπης. Μοιραζόμενη τη δόξα και τον πλούτο του συζύγου της, η Ιωσηφίνα συνέχισε να απολαμβάνει την καλή της τύχη για αρκετά χρόνια ακόμη.

Το 1808 έφθασε μια ακόμη κορυφαία στιγμή της καλής αυτής εποχής στη ζωή της Ιωσηφίνας. Πάντοτε φοβόταν ότι ο Ναπολέων μπορούσε να τη χωρίσει αν δεν του έδινε ένα γιο να τον διαδεχθή. Ο φόβος αυτός εξέλειπε το 1808. Ο Ναπολέων αποφάσισε τον χρόνο αυτόν να κάνει το οδυνηρό βήμα να χωρίσει τη γυναίκα του και έδωσε εντολή ν' αρχίσουν οι διατυπώσεις του διαζυγίου. Αλλά σύντομα ανεκάλεσε την εντολή. Η απόφασή του του είχε προκαλέσει «φοβερούς πόνους και σπασμούς στο στομάχι.»(12) Γεμάτος αγωνία, έτρεξε στην Ιωσηφίνα και της εξομολογήθηκε ότι δεν μπορούσε να την χωρίσει. Αυτή ήταν η πιο ευτυχισμένη στιγμή της ζωής της: το ενδεχόμενο ενός διαζυγίου φαινόταν πια να ανήκει στο παρελθόν.

Αποτέλεσμα ήταν ν' αρχίσει τώρα η Ιωσηφίνα να ζη τη ζωή της όσο καλλίτερα γινόταν. Όπως θα έκανε κάθε άλλη απλή γυναίκα παντρεμένη με πλούσιο άνδρα, αγόραζε ό,τι μπορούσε να φανταστή: «έπιπλα, φυτά, βάζα, πολυελαίους.»(13) Το σπίτι της, το σατώ Μαλμαιζόν, «ήταν γεμάτο θησαυρούς, ενώ το 1809 έκτισε μια νέα μεγάλη αίθουσα για να τους στεγάσει.»(14) Μολονότι είχε «φορέματα περισσότερα απ' όσα μια γυναίκα μπορούσε να φορέσει, αγόραζε όλο και πιο πολλά.»(15) Όπως λέει η βιογράφος της Carolly Erickson, η Ιωσηφίνα είχε συγκεντρώσει «σχεδόν χίλια ζευγάρια γάντια, οκτακόσια ζευγάρια παπούτσια, μερικές χιλιάδες μεταξωτές κάλτσες, εκατοντάδες κεντητά πουκάμισα και ρόμπες.»(16) Για να βλέπει τί εντύπωση έκαναν τα πλούτη της στους επισκέπτες της, είχε απλώσει όλα τα κοσμήματά της σ' ένα μεγάλο τραπέζι. Υπήρχαν εκεί «διαμάντια, μαργαριτάρια, ρουμπίνια, ζαφείρια, σμαράγδια και όλα μαζί ξεπερνούσαν οποιαδήποτε άλλη συλλογή στην Ευρώπη.»(17)

Αλλά τον ίδιο χρόνο 1809, η καλή αυτή εποχή της Ιωσηφίνας θα τελείωνε. Στο τέλος του 1809 μια άσχημη εποχή άρχισε για την Ιωσηφίνα, η τελευταία της ζωής της.

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1809.

Στις 30 Νοεμβρίου 1809 ο Ναπολέων κάλεσε τη γυναίκα του σε δείπνο κι εκεί της ανήγγειλε τα φοβερά νέα: είχε αποφασίσει ότι έπρεπε «να βρη μια σύζυγο που να του δώσει έναν γιο για να τον διαδεχθή στον θρόνο.»(18) Στην πραγματικότητα είχε βρή τη σύζυγο αυτή: ήταν η Μαρία Λουίζα, αρχιδούκισσα της Αυστρίας. Ακούγοντας τα νέα, η Ιωσηφίνα έπεσε λιπόθυμη στο

πάτωμα. Με τη βοήθεια ενός υπηρέτη, ο Ναπολέων τη μετέφερε στο δωμάτιό της. Ο δεύτερος γάμος της Ιωσηφίνας είχε τελειώσει.

Τον Δεκέμβριο του 1809 άρχισαν οι διατυπώσεις του διαζυγίου. Γεμάτη μελαγχολία, η Ιωσηφίνα έφυγε από τα ανάκτορα και πήγε στο σπίτι της στη Μαλμαιζόν –και «φορούσε μεγάλα καπέλλα για να μη φαίνεται το γεμάτο δάκρυα πρόσωπό της.»(19) «Έκλαιγε συνέχεια»(20) και έλεγε ότι αισθανόταν σαν πεθαμένη. Και όταν το 1810 ο Ναπολέων παντρεύτηκε τη Μαρία Λουίζα, η Ιωσηφίνα είπε στον γιο της ότι το σπίτι της έμοιαζε με μοναστήρι.

Από τον Φεβρουάριο του 1811 η οικονομία της Γαλλίας άρχισε να καταρρέει. Ο κόσμος πεινούσε και ταραχές ξέσπαγαν παντού. Το κακό μπήκε και στο σπίτι της Ιωσηφίνας: οι υπηρέτες της την εξαπατούσαν και έκλεβαν τρόφιμα, ρούχα και πολύτιμα αντικείμενα. Εκείνη άρχισε να υποφέρει από πονοκεφάλους και είχε και άλλα προβλήματα υγείας. Και το 1812 η Ρωσία κήρυξε τον πόλεμο στη Γαλλία: η εκστρατεία του Ναπολέοντα κατά της Ρωσίας άρχισε. Αλλά πριν από τα Χριστούγεννα του 1812 ο Ναπολέων ηττήθηκε στη Μόσχα και η περίφημη Μεγάλη Στρατιά της Γαλλίας αποδεκατίστηκε. Το Παρίσι πενθούσε –και η Ιωσηφίνα φόρεσε μαύρα.

Από τον Οκτώβριο του 1813 η κατάσταση χειροτέρευσε: ο Ναπολέων ηττήθηκε και στη Λειψία. Η Ιωσηφίνα ήταν πανικόβλητη: παρά το διαζύγιο, συνέχιζε ν' αγαπάει τον Ναπολέοντα πολύ. Όταν τον Μάρτιο του 1814 οι στρατοί της Ρωσίας και της Αυστρίας απείχαν από το Παρίσι μόνο λίγες μέρες, η Ιωσηφίνα αναγκάστηκε να φύγει απ' τη Μαλμαιζόν και να πάει στην επαρχία. Εκεί, δεν είχε χρήματα και δεν μπορούσε να βρή τρόφιμα και καύσιμα. Και στις 31 Μαρτίου ήλθε το τέλος: οι Ρώσοι και οι Αυστριακοί μπήκαν στο Παρίσι, ο Ναπολέων αναγκάστηκε να παραιτηθή, προσπάθησε ν' αυτοκτονήσει παίρνοντας δηλητήριο αλλά απέτυχε και λίγες μέρες αργότερα εξορίστηκε στην Έλβα. Η θλίψη της Ιωσηφίνας ήταν αφόρητη.

Σε λιγότερο από δύο μήνες η υγεία της άρχισε να καταρρέει απότομα. Την έπιασε υψηλός πυρετός και όταν τα παιδιά της ήλθαν να τη δουν στις 29 Μαΐου 1914, τη βρήκαν ανήμπορη να μιλήσει. Ένας παπάς ήλθε και την κοινώνησε. Λίγα λεπτά αργότερα, η γυναίκα που είχε γίνει σύζυγος αυτοκράτορα, πέθανε. Ήταν μόνο 51 ετών.

Συμπέρασμα

Από τη ζωή της Ιωσηφίνας βλέπουμε ότι οι εποχές της εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1776, 1792 και 1809. Οι χρονολογίες αυτές είναι ακριβώς οι ίδιες με αυτές του Ναπολέοντα που είδαμε σε άλλο κεφάλαιο. Δεδομένου ότι ο Ναπολέων ανήκει στη δεύτερη πορεία εποχών όπως επίσης είδαμε, αυτό σημαίνει ότι και η Ιωσηφίνα ανήκει στη δεύτερη πορεία. Βεβαιωνόμαστε έτσι για άλλη μια φορά ότι οι εναλλαγές των εποχών στη δεύτερη, αντίθετη, πορεία ισχύουν όχι μόνο για τους άνδρες αλλά και για τις γυναίκες.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα συνεχίσουμε και θα επεκτείνουμε τις επιβεβαιώσεις μας εξετάζοντας πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του διάσημου βασιλιά της Αγγλίας Ερρίκου του 8ου.

****

20. Ερρίκος ο 8ος της Αγγλίας

Ο Ερρίκος ο 8ος γεννήθηκε το 1491 στο Λονδίνο. Πατέρας του ήταν ο Ερρίκος ο 7ος και μητέρα του η Ελισάβετ της Υόρκης. Δεν ξέρουμε πολλά για την παιδική του ηλικία. Από τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν όμως, γνωρίζουμε ότι από το 1496 –μετά την ηλικία του των πέντε ετών– η εποχή ήταν καλή γι' αυτόν. Νεαρός έφηβος, ο Ερρίκος τραβούσε τη γενική προσοχή, ενώ έπαιρνε ενεργό μέρος σε όλες τις διασκεδάσεις της αυλής. Το 1502 ορίστηκε διάδοχος του θρόνου και ονομάστηκε δούκας της Κορνουάλλης ενώ το 1503 –σε ηλικία 12 ετών– έγινε Πρίγκηψ της Ουαλλίας.*

* Η πηγή μου για όλη τη βιογραφία του Ερρίκου του 8ου σ' αυτό το κεφάλαιο είναι το βιβλίο της Alison Weir *Ερρίκος ο 8ος, ο Βασιλιάς και η Αυλή του (Henry VIII, The King and His Court),* έκδοση Balantine Books, Νέα Υόρκη, Νοέμβριος 2002.

Τον ίδιο χρόνο αρραβωνιάστηκε την πριγκήπισσα Αικατερίνη της Αραγωνίας της Ισπανίας. Μεγαλείτερή του κατά έξη χρόνια, η Αικατερίνη ήταν χήρα του αδελφού του Ερρίκου, του Αρθούρου, ο οποίος είχε πεθάνει τον προηγούμενο χρόνο. Αλλά η μεγαλείτερη στιγμή στη ζωή του Ερρίκου ήλθε το 1509. Ο πατέρας του πέθανε κι ο Ερρίκος έγινε βασιλιάς της Αγγλίας –με το όνομα Ερρίκος ο 8ος. Ήταν μόνο 18 ετών. Από τον πατέρα του κληρονόμησε μια τεράστια περιουσία, ενώ συγχρόνως παντρεύτηκε και την Αικατερίνη –ο Πάπας του είχε επιτρέψει να παντρευτή τη χήρα του αδελφού του.

Ο Ερρίκος ήταν φυσικά, εξαιρετικά ευτυχισμένος. Σ' ένα γράμμα του που έστειλε στον βασιλιά της Ισπανίας –τον πατέρα της Αικατερίνης– του έγραψε: «Αν ήμουν ακόμη ανύπαντρος, θα διάλεγα την Αικατερίνη για γυναίκα μου πάνω απ' όλες τις άλλες.»(1) Και η Αικατερίνη τον λάτρευε. «Ο καιρός μας περνάει σαν ένα διαρκές πανηγύρι,»(2) έγραψε στον πατέρα της. Στα χρόνια 1510-1512 ο Ερρίκος ήταν τόσο πολύ απασχολημένος να διασκεδάζει τη ζωή του ώστε είχε εναποθέσει τη διακυβέρνηση της χώρας αποκλειστικά στους υπουργούς του –τους οποίους είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του. Εξαιρετικός χορευτής, προτιμούσε να συμμετέχει στις διασκεδάσεις της αυλής παρά να ασχολείται με την πολιτική, ενώ το κυνήγι τον ενδιέφερε περισσότερο παρά οι κυβερνητικές υποθέσεις.

Η Άσχημη Εποχή από το 1512 έως το 1529.

Το 1512 μια άσχημη εποχή άρχισε για τον Ερρίκο. Αποφάσισε τον χρόνο αυτόν να ξεκινήσει μια εκστρατεία για να κατακτήσει την περιοχή Ακιταίν της Γαλλίας. Αλλά προς μεγάλη του απογοήτευση, η επιχείρηση απέτυχε: μετά μόλις τέσσερους μήνες, ο αγγλικός στρατός γύρισε πίσω εξουθενωμένος, χωρίς να έχει πετύχει ούτε το παραμικρό. Τον επόμενο χρόνο ο Ερρίκος αποφάσισε να ηγηθή ο ίδιος του στρατού του εναντίον της Γαλλίας. Αλλά μολονότι κατέλαβε τις πόλεις Τερουάν και Τουρναί, στην πραγματικότητα πέτυχε πολύ λίγα, όπως η βιογράφος του Alison Weir επισημαίνει: κατέκτησε «δύο μικρές ασήμαντες πόλεις»(3) με ένα κόστος ενός εκατομμυρίου λιρών Αγγλίας το οποίο αντιστοιχεί σε 300 εκατομμύρια σημερινές λίρες.

Εν τω μεταξύ ο Ερρίκος είχε αρχίσει να απογοητεύεται και με τη γυναίκα του, επειδή δεν του είχε δώσει ακόμη γιο να τον διαδεχθή. Το 1515 η κατάσταση χειροτέρευσε: η Αικατερίνη

γέννησε αγόρι, αλλά αυτό έζησε λίγες μέρες. Μολονότι ήσαν παντρεμένοι τέσσερα χρόνια, ο Ερρίκος δεν είχε ακόμη άρρενα κληρονόμο. Και το 1516, η απογοήτευσή του έγινε ακόμη μεγαλείτερη: η βασίλισσα γέννησε κορίτσι, την πριγκήπισσα Μαίρη –όχι γιο. (Η πριγκήπισσα Μαίρη έγινε αργότερα βασίλισσα της Αγγλίας, όπως είδαμε σε άλλο κεφάλαιο). Από τώρα και στο εξής ο Ερρίκος και η Αικατερίνη άρχισαν να απομακρύνονται μεταξύ τους.

Την άνοιξη του 1517 προστέθηκε άλλη μία αιτία στενοχώριας: μια «επιδημία αρρώστειας με έντονο ιδρώτα»(4) ξέσπασε στο Λονδίνο. Φοβισμένος ο Ερρίκος έγυγε απ' την πόλη να γλυτώσει, μετακινούμενος από σπίτι σε σπίτι στην εξοχή, και κανείς δεν είχε δικαίωμα να τον πλησιάσει. Η κατάσταση αυτή κράτησε όλο το 1518. Και τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου είχε άλλη μία απογοήτευση: η βασίλισσα γέννησε άλλο ένα παιδί αλλά κι αυτό ήταν κορίτσι και πέθανε μέσα σε λίγες μέρες.

Το 1520 προστέθηκε άλλη μία αποτυχία: ο Ερρίκος είχε πάντα την ελπίδα ότι μπορούσε να δημιουργήσει αρμονικές σχέσεις ανάμεσα στην Αγγλία και τη Γαλλία. Έτσι, τον Μάϊο του 1520 πήγε στη Γαλλία να συναντήσει τον βασιλιά Φραγκίσκο τον Α΄για να διαπραγματευθή μαζί του μια συνθήκη ειρήνης. Η παλιά αντιπαλότητα όμως, ξαναβγήκε στην επιφάνεια όταν ο Ερρίκος αστειευόμενος προκάλεσε τον Φραγκίσκο σε αγώνα πάλης. Προς μεγάλο εξευτελισμό του Ερρίκου, ο Φραγκίσκος τον έριξε κάτω. Ο Ερρίκος έφυγε χωρίς να υπογραφή η συνθήκη ειρήνης.

Από τώρα κι έπειτα η κατάσταση χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο για τον Ερρίκο. Στα χρόνια 1521-1525 το πρόβλημα της διαδοχής του τον απασχολούσε όλο και περισσότερο. Είχε αρχίσει να καταλαβαίνει ότι η βασίλισσα Αικατερίνη «δεν θα του έδινε ποτέ γιο.»(5) Και «είχε αρχίσει να βλέπει την έλλειψη αγοριών σαν τιμωρία του επειδή είχε προσβάλλει τον Θεό,»(6) παντρευόμενος τη χήρα του αδελφού του, όπως λέει η βιογράφος του Alison Weir.

Το μόνο που ενδιέφερε τον Ερρίκο την εποχή εκείνη ήταν η απόκτηση διαδόχου –για να συνεχίσει το έργο του προς όφελος της Αγγλίας, όπως πίστευε. Όλα τα άλλα θέματα έρχονταν σε δεύτερη μοίρα. Γι' αυτό, μόνη επιδίωξή του ήταν να παντρευτή μια γυναίκα που θα του δώσει διάδοχο. Τη γυναίκα αυτή τη βρήκε το 1526 στο πρόσωπο της Άννας Μπόλεϋν, η οποία είχε μόλις γυρίσει στην Αγγλία από τη Γαλλία όπου είχε υπηρετήσει ως κυρία επί των τιμών στη βασιλική αυλή. Εκείνη ήταν 25 ετών, εκείνος 35.

Η γυναίκα όμως αυτή προκάλεσε στον Ερρίκο τεράστια στενοχώρια στα επόμενα χρόνια. Ήταν με πάθος ερωτευμένος μαζί της. Σ' ένα γράμμα του της έγραψε: «Η καρδιά μου θα είναι για πάντα δοσμένη σε σένα μόνο. Είμαι ο πιστός και πιο υπάκουος υπηρέτης σου.»(7) Αλλά προς μεγάλη του απογοήτευση, η Άννα αρνήθηκε να συνάψει σχέσεις μαζί του πριν αυτός χωρίσει τη γυναίκα του. Αυτό σήμαινε ότι ο Ερρίκος έπρεπε να ζητήσει από τον Πάπα ν' ακυρώσει τον γάμο του –κάτι που καταλάβαινε ότι ο Πάπας θα ήταν εξαιρετικά απρόθυμος να το κάνει.

Ο Ερρίκος έγινε τότε εξαιρετικά ανήσυχος –και η κατάσταση αυτή χειροτέρευσε όταν το 1528 ξέσπασε και πάλι στο Λονδίνο η αρρώστεια με τον ιδρώτα. Τρομοκρατημένος, έφυγε αυτή τη φορά σ' έναν απομακρυσμένο πύργο. Φοβούμενος ότι «η επιδημία μπορεί να ήταν σημάδι θείας δυσαρέσκειας,»(8) παρακολουθούσε τη λειτουργία στην εκκλησία σχεδόν κάθε μέρα, κοινωνούσε και εξομολογιόταν, ενώ έκανε επισκέψεις σε διάφορα ιερά τεμένη για τη σωτηρία της ψυχής του.

Τον Οκτώβριο του 1528 ήλθε το τελικό χτύπημα. Ο Πάπας έστειλε έναν καρδινάλιο στο Λονδίνο για να συζητήσει την ακύρωση του γάμου του Ερρίκου. Αλλά η κακή εποχή δεν μπορούσε να ανατραπή: σύντομα έγινε φανερό ότι ο Πάπας δεν ήταν διατεθειμένος να κάνει αυτό το βήμα.

Στις 23 Ιουλίου του 1529 –και ύστερα από συζητήσεις πολλών μηνών– ο καρδινάλιος παρέπεμψε την υπόθεση στη Ρώμη χωρίς να πάρει απόφαση. Ο Ερρίκος δεν μπορούσε συνεπώς να παντρευτή την Άννα Μπόλεϋν. Και ο γιος που αυτός ήλπιζε ότι η Άννα θα του έδινε για να τον διαδεχθή, δεν θα ερχόταν ποτέ.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1529 έως το 1545

Το 1529 όμως, ο Ερρίκος βρήκε τελικά λύση στο πρόβλημα του γάμου του. Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου κατηγόρησε τον Άγγλο καρδινάλιο Γούλζεϋ για παράνομη παρέμβαση στα δημόσια πράγματα και τον καθήρεσε από το πόστο του. Στη θέση του έβαλε τον επόμενο χρόνο τον Τόμας Κρόμγουελ. Στις αρχές του 1531 ο Κρόμγουελ και όλος ο κλήρος της Αγγλίας ανεκήρυξαν τον Ερρίκο Ανώτατο Άρχοντα της Αγγλικανικής Εκκλησίας.

Ο Ερρίκος είχε αποκτήσει τώρα τόση δύναμη ώστε μπορούσε να κάνει ό,τι ήθελε. Και τον Ιούλιο του 1531 έκανε το αποφασιστικό βήμα: διέταξε τη βασίλισσα Αικατερίνη να εγκατασταθή σε άλλο διαμέρισμα των ανακτόρων. Στο διαμέρισμα που είχε μέχρι τώρα η βασίλισσα εγκαταστάθηκε η Άννα Μπόλεϋν –και από τώρα και στο εξής αυτή ήταν συνεχώς κοντά του και συμπεριφερόταν σαν βασίλισσα.

Το 1532 ο Ερρίκος διέκοψε κάθε σχέση με τον Πάπα, ενώ τον ίδιο χρόνο τα περισσότερα πανεπιστήμια πήραν το μέρος του και γνωμάτευσαν ότι ο γάμος του με την Αικατερίνη ήταν άκυρος και ανύπαρκτος. Κατόπιν αυτού ο Ερρίκος «παντρεύτηκε κρυφά την Άννα Μπόλεϋν»(9) τον Νοέμβριο του 1532. Και τον Μάϊο του 1533 ο Άγγλος Αρχιεπίσκοπος «κήρυξε τον γάμο του βασιλιά με την βασίλισσα Αικατερίνη άκυρον και ανύπαρκτον και ανεγνώρισε τον γάμο του Ερρίκου με την Άννα Μπόλεϋν νόμιμον και ισχυρόν.»(10) Σύμφωνα με την επιθυμία του Ερρίκου, η στέψη της Άννας ως βασίλισσας, που έγινε στο τέλος του ίδιου μήνα, «ξεπέρασε σε μεγαλείο κάθε προηγούμενη.»(11)

Τον Σεπτέμβριο του 1533 η Άννα γέννησε κορίτσι –την πρηγκίπισσα Ελισάβετ (η οποία θα γινόταν αργότερα βασίλισσα της Αγγλίας, όπως είδαμε σε άλλο κεφάλαιο). Ο Ερρίκος απογοητεύτηκε που ακόμη δεν είχε τον γιο και γι' αυτό άρχισε να έχει σχέσεις και με άλλες κοπέλλες επί των τιμών της αυλής του, ώστε κάποια απ' αυτές να του δώσει τον άρρενα κληρονόμο που περίμενε. Μία απ' αυτές τις γυναίκες ήταν η Τζέην Σέϋμουρ, 27 χρονών. Σύντομα, αποφάσισε να την παντρευτή και στις αρχές του 1536 είπε ότι «είχε παρασυρθή από μαγικά κόλπα να παντρευτή την Άννα Μπόλεϋν και για τον λόγο αυτόν θεωρούσε τον γάμο του άκυρον.»(12)

Τον Μάϊο του 1536 έκανε το τελικό βήμα για να πετύχει αυτό που ήθελε. Η Άννα κατηγορήθηκε ότι είχε σχέσεις με διάφορους υπουργούς του Ερρίκου –καθώς «και με τον ίδιο τον αδελφό της»13)– και μετά σύντομη δίκη, καταδικάστηκε σε θάνατο και «παρά τις έντονες διαμαρτυρίες της ότι ήταν αθώα,»(14) εκτελέστηκε στις 19 Μαΐου 1536, σε ηλικία 35 ετών. Όσο διαρκούσε η δίκη της Άννας, ο Ερρίκος ήταν «εξαιρετικά ευδιάθετος,»(15) έτρωγε συντροφιά με άλλες γυναίκες μέχρι αργά τη νύχτα, ενώ τον συνόδευαν οι μουσικοί του και οι γελωτοποιοί του. Μία ημέρα μετά την εκτέλεση της Άννας, ο Ερρίκος και η Τζέην Σέϋμουρ αρραβωνιάστηκαν επίσημα και μετά δέκα μέρες παντρεύτηκαν.

Ένα άλλο πάθος του Ερρίκου ήταν η απόκτηση περιουσίας. Είχε «περισσότερα σπίτια και περιουσία από οποιονδήποτε άλλον Άγγλο μονάρχη.»(16) Η περιουσία του περιελάμβανε 70 κατοικίες και 85 πάρκα και δάση για κυνήγι –μεταξύ των οποίων δύο πολύ γνωστά σήμερα πάρκα του Λονδίνου, το Χάϋντ Παρκ και το Ρήτζεντ Παρκ. Το μεγαλείτερο μέρος της

περιουσίας του προήλθε από τη διάλυση των μοναστηριών την οποία διέταξε τον χρόνο που εκτελέστηκε η Άννα Μπόλεϋν: το 1536. Απέκτησε τότε «μοναστηριακή γη που αντιπροσώπευε το ένα πέμπτο του πλούτου της Αγγλίας σε ακίνητη περιουσία.»(17) Συγχρόνως, «τα τεράστια έσοδα των μοναστηριών άρχισαν να πηγαίνουν στο ταμείο του Ερρίκου, χρηματοδοτώντας έτσι την απόκτηση και νέας περιουσίας γι' αυτόν.»(18) Ακόμη και «ολόκληρα κάρρα γεμάτα με πολύτιμους λίθους και κοσμήματα που είχαν αφαιρεθή από σταυρούς ή από λείψανα και τάφους αγίων,»(19) κατέληξαν στο βασιλικό ταμείο.

Τον Οκτώβριο του 1537 έφθασε το μεγάλο γεγονός για τον Ερρίκο: η βασίλισσα Τζέην γέννησε τον πολυπόθητο γιο. Ήταν ο πρήγκιπας Εδουάρδος, αργότερα βασιλιάς της Αγγλίας, όπως επίσης θα δούμε σε άλλο κεφάλαιο. Ο Ερρίκος ήταν σε ανείπωτη έκσταση ευτυχίας –μολονότι 12 μέρες αργότερα η Τζέην πέθανε από επιλόχιο πυρετό.

Μετά τον θάνατο της Τζέην, ο Ερρίκος ήταν έτοιμος να παντρευτή άλλη γυναίκα. Αυτή ήταν η κόρη του δούκα του Ντύσσελντορφ της Γερμανίας, η Άννα. Αυτή τη φορά το κίνητρο του Ερρίκου δεν ήταν να αποκτήσει γιο –είχε ήδη. Αντιθέτως πίστευε ότι ήταν σοφό να δημιουργήσει μια συμμαχία με τις Γερμανικές πόλεις. Μετά από διαπραγματεύσεις που κράτησαν σχεδόν δύο χρόνια, η Άννα έφθασε στο Λονδίνο στο τέλος του 1539 και τον Ιανουάριο του 1540 ο Ερρίκος την παντρεύτηκε. Αλλά αμέσως άλλαξε γνώμη. Η Άννα «δεν έχει τίποτα καλό και μυρίζει πολύ άσχημα,»(20) έλεγε ο Ερρίκος. Για τον λόγο αυτόν, η Άννα δεν γνώρισε ποτέ πραγματική σαρκική συνεύρεση –ο Ερρίκος «απέφευγε να ολοκληρώσει τον γάμο για να μπορέσει αργότερα να τον ακυρώσει.»(21) Μετά έξη μήνες, ο Ερρίκος έκανε αυτό που ήθελε: τον Ιούλιο του 1540 ο γάμος κηρύχτηκε άκυρος «με την αιτιολογία ότι ο βασιλιάς δεν είχε συναινέσει σ' αυτόν.»(22)

Στο μεταξύ ο Ερρίκος είχε αρχίσει να έχει άλλα ενδιαφέροντα στη ζωή του: τις γυναίκες. Η διακυβέρνηση της χώρας ήταν το λιγότερο που τον ενδιέφερε. Μία απ' αυτές τις γυναίκες ήταν η Κάθρην Χάουαρντ, ανηψιά του δούκα του Νόρφολκ, 15 ετών –εκείνος 49. Τον ίδιο μήνα που ακυρώθηκε ο γάμος του με την Άννα, ο Ερρίκος παντρεύτηκε την Κάθρην. Αλλά πολύ σύντομα άρχισε να βαριέται και αυτην και τον επόμενο χρόνο 1541 αναζήτησε την ευχαρίστηση αλλού. Τον Φεβρουάριο του 1542 –ενάμισυ χρόνο μετά τον γάμο της – ήλθε το τέλος και της Κάθρην: εκτελέσθηκε. Κατηγορήθηκε ότι είχε αποκρύψει από τον βασιλιά λεπτομέρειες για την προ του γάμου ζωής της, καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε σε ηλικία 17 ετών.

Οι εκτελέσεις ήσαν άλλο ένα πάθος του Ερρίκου που το ικανοποίησε στο έπακρον. Εκτελούσε όχι μόνο για να απαλλαγή από συζύγους που δεν τις ήθελε πια, αλλά και για να διατηρήσει την εξουσία του. Σύμφωνα με έναν από τους πρώτους βιογράφους του, ο Ερρίκος εξετέλεσε 70.000 άτομα –μεταξύ αυτών και τον καρδινάλιό του Τόμας Κρόμγουελ– μολονότι ο αριθμός αυτός μπορεί να είναι υπερβολικός. Το γεγονός όμως, ότι εξετέλεσε δύο από τις συζύγους του (την Άννα Μπόλεϋν και την Κάθρην Χάουαρντ), του έδωσε αργότερα τον τίτλο του «κυανοπώγωνα» –του μυθικού Γάλλου ιππότη «με το μπλε μούσι» που είχε σκοτώσει έξη από τις επτά γυναίκες του και οι σκελετοί τους βρέθηκαν αργότερα από την έβδομη συζυγό του μέσα σ' ένα κλειδωμένο δωμάτιο του πύργου του.

Μετά μια βδομάδα από την εκτέλεση της Κάθρην, ο Ερρίκος έδινε δεξιώσεις για τους συμβούλους του και τους ευγενείς –και για έναν μεγάλο αριθμό γυναικών. Και τον Φεβρουάριο του 1543 άρχισε να δείχνει ενδιαφέρον για μια ακόμη γυναίκα –την Κάθρην Παρρ, μια πολύ μορφωμένη γυναίκα γύρω στα 40. Πέντε μήνες αργότερα αυτή έγινε η έκτη και τελευταία σύζυγος του Ερρίκου.

Και τον επόμενο χρόνο 1544, ο Ερρίκος έφθασε στο ανώτατο σημείο αυτής της εποχής του. Γεμάτος μ' έναν νέο ζήλο για τη ζωή, ξεκίνησε μια εκστρατεία κατά της Γαλλίας –οδηγώντας ο ίδιος τον στρατό του. Κατέλαβε πρώτα τη Μπουλόν-συρ-Μερ και μετά το Μοντρέϊγ. Επιτέλους είχε νικήσει τους Γάλλους. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1544 γύρισε θριαμβευτής στην Αγγλία.

Η Νέα Κακή Εποχή μετά το 1545.

Αλλά τον Μάρτιο του 1545 ο Ερρίκος αρρώστησε βαρειά και είχε πυρετό για πολλές μέρες. Ένοιωθε κατάθλιψη και έλεγε ότι αισθανόταν πολύ καλλίτερα στη Γαλλία. Η αρρώστεια είχε προσβάλει και το πόδι του: πονούσε φοβερά και ήταν αναγκασμένος να κάθεται σε πολυθρόνα σχεδόν συνέχεια.

Στο μεταξύ ο πόλεμος με τη Γαλλία συνεχιζόταν, αλλά ήταν απογοητευτικός. Τον Ιούλιο του 1545 τα γαλλικά πλοία προκάλεσαν μεγάλες ζημιές στη νότια Αγγλία και ο Ερρίκος δέχθηκε εκεί ένα φοβερό χτύπημα: το καλλίτερο πλοίο του –η *Μαρία Ρόζα*– βυθίστηκε και περισσότεροι από 600 άνδρες πνίγηκαν. Ο Ερρίκος αντικατέστησε τον στρατηγό Νόρφολκ με τον Σάρρεϋ, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Το 1546 ο Σάρρεϋ έχασε την πόλη Σαιντ Ετιέν έξω από τη Μπουλόν. Και σαν όλα αυτά να μην ήσαν αρκετά, ο Ερρίκος διαπίστωσε ότι ο πόλεμος είχε αφήσει την Αγγλία οικονομικά ανάπηρη: το ταμείο του είχε χρεωκοπήσει.

Το 1546 ο Ερρίκος ήταν πάλι άρρωστος και τα πόδια του του προκαλούσαν πολύ μεγάλο πόνο. Του είχαν κάνει δύο αναπηρικές καρέκλες για να μπορεί να ανεβοκατεβαίνει τις σκάλες. Το ηθικό του ήταν τελείως πεσμένο και περνούσε τον καιρό του απομονωμένος. Έχανε τον έλεγχο των εξελίξεων και αγωνιζόταν μάταια να κουμαντάρει τις αντιμαχόμενες φατρίες μέσα στην κυβέρνησή του. Τον Δεκέμβριο του 1546 ζήτησε να του διαβάσουν τη διαθήκη του. Το πρόσωπό του είχε πάρει ένα χρώμα σταχτί.

Την πρώτη Ιανουαρίου 1547 ο Ερρίκος είχε πάλι υψηλό πυρετό: ήταν φανερό ότι πλησίαζε το τέλος του. Τρεις μέρες μετά κάλεσε τη βασίλισσα στο δωμάτιό του και στις 27 Ιανουαρίου εξομολογήθηκε και κοινώνησε. Την άλλη μέρα, ο πλουσιότερος βασιλιάς της Αγγλίας πέθανε – σε ηλικία 55 ετών.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Ερρίκου του 8ου επιβεβαιώνεται ότι οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1496, 1512, 1529 και 1545. Αλλά του Ερρίκου οι χρονολογίες είναι αντίθετες με αυτές του Κολόμβου, όπως μπορείτε να δήτε αν συγκρίνετε του Κολόμβου τις χρονολογίες στο κεφάλαιο 9 με αυτές του Ερρίκου. Ενώ το 1496 μια άσχημη εποχή άρχισε για τον Κολόμβο, μια αντίθετη καλή εποχή άρχισε τον ίδιο χρόνο για τον Ερρίκο, όπως είδατε σ' αυτό το κεφάλαιο.

Αλλά και οι δύο άνδρες έζησαν πριν 500 χρόνια και πλέον. Και ο Κολόμβος ανήκει στην πρώτη πορεία εποχών. Ο Ερρίκος συνεπώς ανήκει στη δεύτερη πορεία εποχών. Επιβεβαιωνόματε έτσι ότι οι εναλλαγές των εποχών που αρχίζουν πριν από 500 χρόνια και πλέον, συμβαίνουν και στις δύο πορείες εποχών – και στην πρώτη και στη δεύτερη.

Θα δούμε επίσης αργότερα γιατί ο Ερρίκος δεν θα είχε περιπέσει σε βαθειά απελπισία επειδή ο Πάπας δεν του επέτρεπε να παντρευτή την Άννα Μπόλεϋν, αν ήξερε την αποκάλυψη που θα δούμε σύντομα σ' αυτό το βιβλίο. Εν τω μεταξύ, στο επόμενο κεφάλαιο θα συνεχίσουμε και θα επεκτείνουμε τις αποκαλύψεις μας εξετάζοντας πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του άλλοτε Προέδρου της Αμερικής Τζίμμυ Κάρτερ.

21. Τζίμμυ Κάρτερ

Όπως έγραψε αργότερα σ' ένα βιβλίο του, τα παιδικά χρόνια του Κάρτερ ήσαν μια ευτυχισμένη εποχή. Γεννημένος σε μια μικρή αγροτική κωμόπολη στην πολιτεία Τζώρτζια της Αμερικής, μεγάλωσε σ' ένα απομακρυσμένο αγρόκτημα, τέσσερα περίπου χιλιόμετρα από την κωμόπολη. Η ζωή του εκεί ήταν γεμάτη και ευτυχισμένη. Ο μικρός Κάρτερ ήταν «υπεύθυνος να ελέγχει τον διαχειριστή του αγροκτήματος κάθε απόγευμα»(1) (το κτήμα του πατέρα του ήταν από τα μεγαλείτερα στην περιοχή), είχε επίσης δικό του αλογάκι, έπαιζε τέννις με τον πατέρα του ή πήγαινε μαζί του για ψάρεμα ή στον κινηματογράφο, ενώ «περνούσε πολλές ώρες σ' ένα σπιτάκι που είχε πάνω σε δέντρο.»(2)*

---

* Όλα τα γεγονότα και οι λεπτομέρειες στη βιογραφία του Κάρτερ σ' αυτό το κεφάλαιο προέρχονται από το βιβλίο του Kenneth E. Morris *Τζίμμυ Κάρτερ (Jimmy Carter, American Moralist),* έκδοση του University of Georgia Press, Athens, Georgia (U.S.A.), 1996.

Μερικές φορές, ο επιστάτης του κτήματος τον έπαιρνε μαζί του να κυνηγήσουν μικρά ζώα του δάσους, ενώ άλλες φορές περνούσε μερικές νύχτες με τη γιαγιά του, τη μητέρα Κάρτερ. Μια άλλη του χαρά ήταν επίσης, όπως λέει στα απομνημονεύματά του, οι κατσίκες του σπιτιού που τις αγαπούσε ιδιαίτερα. Το σχολείο τον απασχολούσε επίσης πολύ και ήταν ένας από τους καλλίτερους μαθητές στην τάξη του. Αργότερα, έπαιρνε καλούς βαθμούς και στο κολλέγιο όπου όλοι τον θεωρούσαν πολύ έξυπνο.

Αλλά η καλή αυτή εποχή του Κάρτερ θα τελείωνε γύρω στο 1941.

Η Άσχημη Εποχή από το 1941 και μετά

Όταν ήταν παιδί, ο Κάρτερ λάτρευε τον πατέρα του. Όταν ο πατέρας του αστοχούσε στο κυνήγι πουλιών, ο γιος έβρισκε διάφορες αιτίες για να τον δικαιολογήσει, λέγοντας για παράδειγμα: «πετάνε πολύ ψηλά σήμερα.»(3) Αλλά η κατάσταση αυτή άλλαξε στο 1941-1942, όταν ο Κάρτερ ήταν 17-18 χρονών. Η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων στην κωμόπολη που ζούσε ο Κάρτερ, ήσαν μαύροι –το ίδιο και όλοι οι φίλοι του. Ο πατέρας του όμως, δεν επέτρεπε στους μαύρους να μπαίνουν από την κύρια είσοδο του σπιτιού. Ο γιος άρχισε τότε να διαφωνεί με αυτή την τακτική του πατέρα του και ν' απορρίπτει τις ρατσιστικές του απόψεις.

Τελικά, αποφάσισε και να φύγει από το σπίτι. Το καλοκαίρι του 1943 έφυγε για τη Ναυτική Ακαδημία στην πολιτεία Μαίρυλαντ, παρά την αντίθεση των γονιών του. Δεν είχε συμπληρώσει ακόμη τα 19 του χρόνια. Η φυγή έφερε τα δικά της προβλήματα. Στη Ναυτική Ακαδημία δεν ήταν καλός μαθητής. Όλα τα χρόνια του εκεί, οι βαθμοί του ήσαν κακοί και όπως και οι άλλοι σπουδαστές, υπέφερε από τα διάφορα «καψόνια.» Και δεν είχε πιάσει φιλία με κανέναν. Αποφοίτησε το 1946 χωρίς σπουδαίους βαθμούς.

Αμέσως μετά την αποφοίτησή του το καλοκαίρι του 1946, παντρεύτηκε τη Ροζαλίν Σμιθ (Rosalynn Smith) –εκείνος ήταν 21 ετών, εκείνη 18. Στα δύο πρώτα χρόνια της καριέρας του ως αξιωματικός (1946-1948), αντιμετώπισε μια εξαιρετικά δύσκολη μάχη με την κατάθλιψη. Τοποθετήθηκε σ' ένα σαράβαλο πλοίο και έλεγε ότι «αν δεν ήταν υποχρεωμένος να υπηρετήσει τη θητεία του, θα είχε παραιτηθή αμέσως.»(4)

Ήταν επίσης απογοητευμένος και γι' άλλους λόγους: το 1948 απερρίφθη μια αίτησή του για υποτροφία, γεγονός που του κόστισε πολύ. Και μολονότι το φθινόπωρο του 1948 έγινε δεκτός στα υποβρύχια –μια διακεκριμμένη υπηρεσία που του έδινε τη δυνατότητα να πηγαίνει στο σπίτι του πολλές νύχτες– και στη συνέχεια υπηρέτησε στη Χαβάη και στην Καλιφόρνια, εν τούτοις η ζωή του μεταξύ 1948 και 1952 ήταν γεμάτη ανησυχίες: «άρχισε να αμφιβάλλει ακόμη και για τις ηγετικές του ικανότητες του,»(5) λέει ο βιογράφος του Kenneth E. Morris.

Στις γιορτές των Χριστουγέννων του 1950, ο Κάρτερ είχε μια έντονη συζήτηση με τον πατέρα του για το θέμα των φυλετικών διακρίσεων. Ο πατέρας υποστήριζε τον διαχωρισμό των μαύρων, ενώ ο γιος ήταν αντίθετος. Ήταν η τελευταία και η πιο πικρή συζήτηση μεταξύ τους. Πέρασαν δύο χρόνια χωρίς καμμία επαφή ανάμεσά τους. Και στις αρχές του 1953 ο πατέρας του αρρώστησε από καρκίνο και τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου πέθανε. Ο Κάρτερ έκλαψε πικρά.

Τελείως απροσδόκητα όμως –και παρά τη σθεναρή αντίθεση της γυναίκας του– παραιτήθηκε αμέσως από το Ναυτικό και γύρισε στην κωμόπολη που είχε γεννηθή για να συνεχίσει το έργο του πατέρα του. Ήθελε να γίνει αφεντικό του εαυτού του και να δημιουργήσει μια σταθερή ζωή. Αλλά η άσχημη εποχή συνεχίστηκε: τα πράγματα δεν εξελίχθησαν όπως τα περίμενε. Δεν είχε μείνει αρκετή περιουσία του πατέρα του να κληρονομήσει: πήρε μόνο μια αποθήκη για τα φυστίκια, αλλά όχι σπίτι για να μένει. Εξ αιτίας των φυλετικών του απόψεων εξ άλλου, αρνήθηκε να γίνει μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου επειδή αυτό αποτελείτο από λευκούς και έτσι άρχισε ένα μποϋκοτάζ εναντίον του.

Αναγκάστηκε τότε να στεγάσει την οικογένειά του «σ' ένα διαμέρισμα πολυκατοικίας που η Κυβέρνηση είχε παραχωρήσει στους φτωχούς.»(6) Η οικογένειά του αποτελείτο τώρα από τρία παιδιά: τον Τζακ, γεννημένον το 1947, τον Τζέιμς, το 1950, και τον Τζεφ, το 1952. Η κατάσταση αυτή της φτώχειας κράτησε τρία χρόνια: από το 1954 μέχρι το 1956.

Αλλά τότε, τα πράγματα άρχισαν ξαφνικά να γίνονται εκπληκτικά καλά: ο Κάρτερ είχε τώρα –από την αποθήκη των φυστικιών– ένα εισόδημα σχεδόν διπλάσιο από τον μισθό που έπαιρνε στο Ναυτικό και έγινε έτσι οικονομικά ανεξάρτητος για πρώτη φορά στη ζωή του. Η κακή εποχή των 16-17 ετών από το 1941 μέχρι το 1957 είχε επιτέλους τελειώσει.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1957 και μετά

Από το 1957 η οικογένεια του Κάρτερ δεν είχε ανάγκη πλέον να μένει στην κρατική πολυκατοικία. Βρήκαν πρώτα ένα σπίτι και το νοίκιασαν και μετά, το 1958, πήγαν σ' ένα αγρόκτημα κοντά στην πόλη. Τρία χρόνια αργότερα απέκτησαν δικό τους σπίτι: σε ράντσο κοντά στο κέντρο της πόλης. Συγχρόνως, άρχισαν να ζουν μεγάλη ζωή: πήγαιναν σε δεξιώσεις και χορούς, έκαναν ταξείδια στη Φλώριδα και αλλού, έτρωγαν σε πολυτελή εστιατόρια και νυχτερινά κέντρα και είχαν φίλους για να πηγαίνουν μαζί για ψάρεμα ή κυνήγι.

Επίσης, οι ηγετικές φιλοδοξίες του Κάρτερ άρχισαν σιγά-σιγά να πραγματοποιούνται. Το 1960 διορίστηκε πρόεδρος του Σχολικού Συμβουλίου της περιοχής του, ενώ τον επόμενο χρόνο έγινε πρόεδρος της Σχολικής Επιτροπής για την Οικονομική Ανάπτυξη. Ορίστηκε επίσης, τοπικός κυβερνήτης της Λέσχης των Λάϊονς και αργότερα πρόεδρος του Κυβερνητικού Συμβουλίου της ίδιας λέσχης. Και το 1962 εξέπληξε ακόμη και τη γυναίκα του όταν ανήγγειλε δημοσίως ότι «σκόπευε να επιδιώξει την εκλογή του στην τοπική Βουλή»(7) –και κέρδισε τελικά την εκλογή αυτή αφού ξεπέρασε αρκετές δυσκολίες.

Κατά τη διάρκεια της τετραετούς θητείας του στην τοπική Βουλή (1962-1966), ο Κάρτερ εργάστηκε σκληρά και κέρδισε την εκτίμηση πολλών συναδέλφων του. Γι' αυτό, όταν ανήγγειλε το 1966 ότι σκόπευε να βάλει υποψηφιότητα για Κυβερνήτης της πολιτείας της Τζώρτζια, είχε πάρα πολλές πιθανότητες να κερδίσει. Αλλά ήταν ακόμη πολύ νωρίς: δεν εξελέγη. Θεώρησε όμως την αποτυχία σαν ευκαιρία να αποκτήσει μεγαλείτερη πείρα. Άρχισε αμέσως να οργανώνει την προεκλογική του εκστρατεία για τις εκλογές του 1970.

Οικονομικό πρόβλημα δεν υπήρχε πια για τον Κάρτερ –ήταν τώρα πλούσιος και η εξεύρεση χρημάτων για την εκστρατεία του ήταν εύκολη. Η αποθήκη του των φυστικιών ήταν τώρα μια επιχείρηση πολλών εκατομμυρίων δολλαρίων. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του (1966-1970) εξ άλλου, είχε πάρα πολλά ενδιαφέροντα. Συγχρόνως, μια θρησκευτική μεταμόρφωση έλαβε χώρα στη ζωή του –«έδωσε τη ζωή του στον Θεό»(8) –μια μεταμόρφωση που τον έκανε να αισθάνεται ξαναγεννημένος.

Το 1970 ο Κάρτερ εξελέγη Κυβερνήτης της Τζώρτζια, παίρνοντας περίπου το 60% των ψήφων. Και όπως ο ίδιος είπε αργότερα, τα τέσσερα χρόνια ως Κυβερνήτης (1971-1974), ήσαν μεταξύ των καλλιτέρων της ζωής του. Ποτέ ξανά «δεν θα δείξει τόσο τρομακτική ικανότητα για δουλειά, ούτε θα πετύχει τόσο πολλά πράγματα,»(9) λέει ο βιογράφος του Kenneth E. Morris. Έκανε τεράστιες προσπάθειες για να αναδιοργανώσει την πολιτεία της Τζώρτζια και ήταν ο πρώτος Κυβερνήτης της πολιτείας αυτής που αναμόρφωσε το δικαστικό της σύστημα. Η ζωή του ήταν απίστευτα γεμάτη.

Η κορυφαία στιγμή στη ζωή του Κάρτερ ήλθε στο τέλος του 1974 όταν ανήγγειλε την πρόθεσή του να βάλει υποψηφιότητα για Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, καταπλήσσοντας τους πάντες. Αλλά η αναγγελία αυτή σήμανε και το τέλος της καλής αυτής εποχής του.

Η Δεύτερη Άσχημη Εποχή από το 1975 και μετά

Σχεδόν αμέσως το 1975, σοβαρές δυσκολίες άρχισαν να εμφανίζονται στη ζωή του Κάρτερ. Κατ' αρχήν, η ηγεσία του Δημοκρατικού Κόμματος εξεδήλωσε την πλήρη αντίθεσή της στην υποψηφιότητά του. Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια των προκριμματικών εκλογών τον επόμενο χρόνο, ο Κάρτερ έφθασε κοντά στην ήττα: έχασε σχεδόν όλες τις Δυτικές πολιτείες, έχασε τα δύο τρίτα των Μεσοδυτικών πολιτειών και κέρδισε μόνο κάτι παραπάνω από το μισό στις Ανατολικές πολιτείες. Η υποψηφιότητά του κινδύνευε έτσι σοβαρά. Σχεδόν όλοι οι πολιτικοί αναλυτές προέβλεπαν ότι θα χάσει.

Και όταν τελικά εξελέγη Πρόεδρος τον Νοέμβριο του 1976, το γεγονός αυτό δεν ήταν επιτυχία για τον Κάρτερ, αλλά αντιθέτως σήμανε την αρχή ενός ατέλειωτου μαρτυρίου, αντί του θριάμβου. Είχε εκλεγεί με ένα πολύ μικρό ποσοστό, μόλις 50,1%, που δεν του έδινε την απαραίτητη εντολή να κυβερνήσει με επιτυχία. Οι ενδείξεις της επικείμενης καταστροφής φάνηκαν αμέσως. Στην αρχή ήταν οι σχέσεις του με το Κογκρέσσο, ο Πρόεδρος του οποίου άρχισε να του κάνει έντονες παρατηρήσεις ακόμη και για το μενού που ο Κάρτερ προσέφερε στους ηγέτες του Κογκρέσσου κατά την πρώτη συνάντησή του με αυτούς.

Εξ αιτίας αυτών των κακών σχέσεων, όλες σχεδόν οι προτάσεις του Κάρτερ προς το Κογκέσσο κατέληξαν στη συνέχεια σε αποτυχία. Το πρόγραμμά του για την ενεργειακή πολιτική λίμναζε στη Γερουσία επί μήνες, ενώ όταν έγινε τελικά δεκτό το 1978, είχε τόσο πολλές αλλαγές ώστε ο Κάρτερ είπε ότι ήταν μια μερική νίκη. Επίσης, οι προτάσεις του για την οικονομική μεταρρύθμιση και τον περιορισμό των εξόδων νοσηλείας απερρίφθησαν παντελώς, ενώ απέτυχαν και οι προσπάθειές του να περιορίσει τον πληθωρισμό (ο οποίος διπλασιάστηκε κατά

τη διάρκεια της θητείας του). Την ίδια αποτυχία είχαν και οι προσπάθειές του για τη μεταρρύθμιση του εθνικού συστήματος υγείας και κοινωνικών ασφαλίσεων, καθώς και όλες οι άλλες προσπάθειές του για εσωτερικές μεταρρυθμίσεις. Όπως ήταν φυσικό, ο Κάρτερ ήταν βαθειά απογοητευμένος από τις αποτυχίες του αυτές.

Αλλά και εκτός του νομοθετικού χώρου, η εναντίωση ήταν επίσης σκληρή, αν όχι σκληρότερη. Οι εργατικές ενώσεις προκαλούσαν τον Κάρτερ φανερά. Η απεργία των ανθρακωρύχων το 1977-1978 κράτησε 109 μέρες και ο Κάρτερ ήταν ανήμπορος να επιλύσει τη διαμάχη. (Καίτοι το 1978 ο Κάρτερ μεσολάβησε για την επίτευξη της ιστορικής συμφωνίας ειρήνης μεταξύ Ισραήλ και Αιγύπτου, η οποία υπεγράφη το 1979, το γεγονός αυτό δεν άλλαξε τις άσχημες συνθήκες του Κάρτερ –αντιθέτως, αυτές συνεχίστηκαν χειρότερες).

Το τελικό χτύπημα ήλθε τον Νοέμβριο του 1979, όταν η αμερικανική πρεσβεία στην Τεχεράνη κατελήφθη από τρομοκράτες οι οποίοι κρατούσαν ομήρους 62 Αμερικανούς. Έκαψαν επίσης ένα ομοίωμα του Κάρτερ και έβαλαν φωτιά σε αμερικανικές σημαίες «μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες, οι οποίες κάθε απόγευμα έφερναν τις εικόνες μέσα στα σπίτια του αμερικανικού λαού.»(10) Ο Κάρτερ ήταν ανήμπορος να δώσει τέλος στο μαρτύριο. Όταν τον Απρίλιο του 1980 ενέκρινε ένα σχέδιο διασώσεως, αυτό απέτυχε παταγωδώς – η άσχημη εποχή του δεν βοήθησε: δύο αμερικανικά ελικόπτερα συγκρούστηκαν μεταξύ τους και νεκροί άνδρες προσετέθησαν στη θλιβερή κατάσταση.

Κατά ειρωνεία της τύχης, η κρίση των ομήρων βοήθησε τον Κάρτερ ώστε το κόμμα του να τον ορίσει και πάλι υποψήφιο για τις επόμενες προεδρικές εκλογές του 1980. Αλλά η άσχημη εποχή συνεχίστηκε: έχασε –Πρόεδρος εξελέγη ο Ρόναλντ Ρέιγκαν. Μετά την αποχώρησή του από τον Λευκό Οίκο το 1981, ο Κάρτερ ήταν, όπως λέει ο βιογράφος του Kenneth E. Morris, «αρκετά νέος για να μην κάνει κάτι άλλο και αρκετά φτωχός για να μην κάνει τίποτα.» (11) Άρχισε τη νέα ζωή του φτιάχνοντας έπιπλα για το σπίτι του –και αισθανόταν τρομερά μόνος.

Τα επόμενα δύο χρόνια ο Κάρτερ έχτισε ένα εξοχικό σπίτι στο βουνό, του οποίου όλα τα έπιπλα τα είχε κατασκευάσει ο ίδιος. Σύντομα, αναγκάστηκε να πουλήσει την αποθήκη των φυστικιών για να ξεπληρώσει τα χρέη του που είχαν δημιουργηθή κατά τη διάρκεια της προεδρίας του. Το 1983, μια αυξανόμενη δημόσια έχθρα προς το πρόσωπό του άρχισε να εμφανίζεται που κράτησε σχεδόν επτά χρόνια. «Ένας πολύ μεγάλος αριθμός κόσμου στη Τζώρτζια,» έγραψε μια τοπική εφημερίδα το 1983, «αισθάνεται όλο και περισσότερο τρομερά κουρασμένος από τον Τζίμμυ Κάρτερ,»(12) ενώ η εφημερίδα *Washington Post* είπε το 1984 ότι η στάση του κόσμου προς τον Κάρτερ ήταν περισσότερο εχθρική τώρα παρά όταν έχασε τις εκλογές του 1980.

Το 1983 επίσης, η αγαπημένη αδελφή του Κάρτερ, η Ρουθ, πέθανε από καρκίνο σε ηλικία 54 ετών, ενώ σύντομα πέθανε και η μητέρα του Λίλλιαν. Ο αδελφός του Μπίλλυ πέθανε από καρκίνο το 1988, σε ηλικία 51 ετών, ενώ το 1989 η άλλη αδελφή του, η Γκλόρια, αρρώστησε από την ίδια μορφή καρκίνου. Ο Κάρτερ άρχισε τότε να ανησυχεί και για τη δική του υγεία.

Η Νέα Καλή Εποχή μετά το 1990.

'Ομως, από τις αρχές του 1990 μια καλή εποχή άρχισε για τον Κάρτερ: η εύνοια προς το πρόσωπό του ξαναγύρισε. Τα πρώτα σημάδια εμφανίστηκαν αμέσως. Η εφημερίδα *Washington Post* δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο «Τζίμμυ –Γύρνα Πάλι! Όλα Ξεχάστηκαν!»(13) Συγχρόνως, το μεγάλης κυκλοφορίας αγγλικό περιοδικό *Economist* ρωτούσε: «Ο Τζίμμυ Κάρτερ για Πρόεδρος το 1990;»(14) Εν τω μεταξύ, μια δημοσκόπηση απεκάλυψε ότι στην ιδιαιτέρα του πατρίδα, τη Τζώρτζια, το 74% των συμπατριωτών του είχαν μια πολύ ευνοϊκή γνώμη γι' αυτόν.

Το 1991 ο Κάρτερ εγκαινίασε το «Σχέδιο Ατλάντα» που αυτός είχε εμπνευσθή σε μια προσπάθεια να καταπολεμήσει τη φτώχεια στις πόλεις των Ηνωμένων Πολιτειών. Το Σχέδιο αυτό είχε τεράστια επιτυχία: το 1993 είχε συγκεντρώσει 32 εκατομμύρια δολλάρια από δωρεές ιδιωτών, αντί των 25 εκατομμυρίων δολλαρίων που ήταν ο αρχικός στόχος. Τον επόμενο χρόνο η επιστροφή του Κάρτερ ήταν πλήρης. Ένας Γερουσιαστής της πολιτείας Νεμπράσκα τον απεκάλεσε «ο καλλίτερος εν ζωή τέως Πρόεδρος,»(15) ενώ όταν εμφανίστηκε στα βιβλιοπωλεία για να υπογράψει το βιβλίο του με τίτλο *Σημείο Στροφής (Turning Point),* το πλήθος που τον περίμενε ήταν τεράστιο.

Τον Ιούνιο του 1994, σε ηλικία 70 ετών, ο Κάρτερ παρέστη σε μια τελετή στην ιδιαιτέρα του πατρίδα, στην πόλη Ατλάντα, για τα αποκαλυπτήρια ενός αγάλματος –του ανδριάντα του. Παρόντες ήσαν και τέως συνεργάτες του καθώς και πολλές προσωπικότητες. «Είχε τιμηθή εν ζωή με το είδος εκείνο τιμής που συνήθως απονέμεται μόνο *μετά* θάνατον.»(16) Το ίδιο καλοκαίρι ο Κάρτερ εμφανίστηκε και πάλι στη διεθνή σκηνή. Στο τέλος Ιουνίου του 1994 «αντιμετώπισε με επιτυχία τις τεταμμένες σχέσεις μεταξύ Βόρειας και Νότιας Κορέας και έφερε τις δύο χώρες στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.»(17) Και τον Σεπτέμβριο του 1994 «ήταν ο αρχηγός μιας ομάδας που διαπραγματεύτηκε και πέτυχε την ειρηνική μεταβίβαση της εξουσίας στην Αϊτή και σταμάτησε έτσι την εχθρική κατοχή του νησιού αυτού από τις Ηνωμένες Πολιτείες.»(18)

Στα μέσα του 1994 η φήμη του Κάρτερ «είχε φθάσει στα ουράνια,»(19) ενώ τον Σεπτέμβριο του 1994 μια δημοσκόπηση απεκάλυψε ότι 6 στους 10 Αμερικανούς είχαν πολύ θετική γνώμη γι' αυτόν. Τον Οκτώβριο του 1994 το περιοδικό *Time* έβαλε τη φωτογραφία του Κάρτερ στο εξώφυλλό του. Το 2002 οι προσπάθειες του Κάρτερ για την παγκόσμια ειρήνη ανεγνωρίσθησαν και πανηγυρικά: του απενεμήθη η ανώτατη τιμή, το βραβείο Νόμπελ για την ειρήνη. Συγχρόνως, πολλοί αμερικανοί έλεγαν ότι «θα καλωσόριζαν ευχαρίστως την περαιτέρω ενασχόληση του Κάρτερ στις εθνικές καθώς και στις διεθνείς υποθέσεις.»(20)

Συμπέρασμα

Οι εναλλαγές των εποχών στη ζωή του Κάρτερ δείχνουν ότι οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1941, 1957, 1975 και 1990. Αλλά μολονότι οι χρονολογίες αυτές του Κάρτερ είναι ίδιες με αυτές του Γκορμπατσώφ, όπως μπορείτε να θυμηθείτε, οι εποχές τους είναι αντίθετες, όπως μπορείτε να δήτε όταν τις συγκρίνετε. Αυτό επιβεβαιώνει ότι δεδομένου ότι ο Γκορμπατσώφ ανήκει στην πρώτη πορεία εποχών, όπως θυμάσθε, ο Κάρτερ ανήκει στη δεύτερη πορεία.

Παρατηρούμε όμως επίσης ότι και των δύο ανδρών η *τελευταία* χρονολογία εναλλαγής των εποχών τους συνέβη το 1990. Η παρατήρηση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία όπως θα δήτε στο επόμενο κεφάλαιο, όπου θα δούμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές εναλλάχθησαν στη ζωή του εθνικού ήρωα της Αμερικής αστροναύτη Τζων Γκλεν.

****

22. Τζων Γκλεν

Ο Τζων Γκλεν γεννήθηκε το 1921. Όπως ο ίδιος λέει στα απομνημονεύματά του, ένα αγόρι «δεν μπορούσε να έχει καλλίτερη παιδική ηλικία»(1) απ' αυτόν. Εκείνα τα χρόνια ζούσε σ' ένα μεγάλο σπίτι και «δεν αμφέβαλε ούτε στιγμή ότι τον αγαπούσαν πολύ.»(2) Ακόμη και στη μεγάλη οικονομική κρίση του 1929 –ήταν τότε οκτώ χρονών– δεν υπέφερε πολύ. Η οικογένειά του «καλλιεργούσε τα πάντα στον κήπο τους»(3) και είχαν έτσι άφθονα τρόφιμα, ενώ ο πατέρας του πούλαγε αυτοκίνητα και ζούσαν καλλίτερα από πολλούς άλλους στην πόλη τους στην πολιτεία του Οχάϊο.*

---

* Όλα τα γεγονότα και οι λεπτομέρειες στη βιογραφία του Γκλεν προέρχονται από την αυτοβιογραφία του με τίτλο *Μια Ανάμνηση (A Memoir),* έκδοση Bantam Books, Νέα Υόρκη, Νοέμβριος 1999.

Όταν η οικονομική κρίση τελείωσε το 1934, ο πατέρας του άρχισε νέα δουλειά που τους έφερε «πιο κοντά στην οικονομική τους ανάκαμψη.»4) Σε ηλικία 14 χρονών ο Γκλεν κέρδιζε πολλά χρήματα εργαζόμενος στη δουλειά του πατέρα του, ενώ το 1937 πήρε άδεια οδηγού και ο πατέρας του τον άφηνε να οδηγή ένα παληό αυτοκίνητο. Το καλοκαίρι του 1939 είχε και μια υπέροχη εμπειρία: μαζί με άλλους τρεις φίλους του έκανε ένα ταξείδι από το Οχάϊο στη Νέα Υόρκη, όπου είχε ανοίξει η παγκόσμια έκθεση με θέμα «Ο Κόσμος του Αύριο.»

Η κορύφωση αυτής της καλής εποχής ήλθε το 1941. Ο Γκλεν ονειρευόταν να γίνει πιλότος αεροπλάνων από τα οκτώ του κι όλας χρόνια, όταν είχε την ευκαιρία να πετάξει με αεροπλάνο μαζί με τον πατέρα του. Αλλά τα έξοδα για να μάθει να πιλοτάρει ήσαν απαγορευτικά και γι' αυτό είχε εγκαταλείψει κάθε ιδέα. Αλλά στις αρχές του 1941, όταν ήταν 20 χρονών, είδε μια ανακοίνωση ότι το αμερικανικό Υπουργείο Εμπορίου προσέφερε δωρεάν μαθήματα για πι ότους. Η εποχή που θα διαμόρφωνε την υπόλοιπη ζωή του Γκλεν, είχε αρχίσει.

Η ανακοίνωση όμως αυτή σήμανε το τέλος της ειδυλλιακής αυτής εποχής για τον Γκλεν.

Η Άσχημη Εποχή από το 1941 και μετά

Όταν ο Γκλεν είπε στους γονείς του ότι θ' άρχιζε μαθήματα για να γίνει πιλότος, εκείνοι αντέδρασαν έντονα. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε αρχίσει να κλιμακώνεται άσχημα στην Ευρώπη και η αίτηση για την δωρεάν εκπαίδευση που ο Γκλεν είχε υπογράψει έλεγε ότι σε περίπτωση ανάγκης όφειλε να εκπαιδευθή και για στρατιωτικούς σκοπούς. Ο ίδιος εξ άλλου γνώριζε πολύ καλά τους κινδύνους: όπως λέει στα απομνημονεύματά του, «τα νέα από τον πόλεμο στην Ευρώπη μείωναν πολύ τον ενθουσιασμό μου.»(5)

Η κατάταξη του Γκλεν στον στρατό δεν άργησε να γίνει. Μπήκε στη σχολή πιλότων λίγες μέρες πριν οι Γιαπωνέζοι βομβαρδίσουν το λιμάνι του Περλ Χάρμπορ στη Χαβάη τον Δεκέμβριο του 1941, όπου κατέστρεψαν μεγάλο μέρος του αμερικανικού πολεμικού στόλου. Ο πόλεμος στον Ειρηνικό ωκεανό είχε αρχίσει. Ο Γκλεν δέχτηκε να υπηρετήσει στην αεροπορία του στρατού – και είπε αντίο στους γονείς του, στο κορίτσι του (την Άννη Κάστορ, που αργότερα έγινε γυναίκα του) και στα ξένοιαστα νεανικά του χρόνια.

Στα επόμενα δύο χρόνια εκπαιδεύτηκε πρώτα πιλότος του στρατού και αμέσως μετά άρχισε και γι' αυτόν ο πόλεμος: τον έστειλαν στα απομακρυσμένα νησιά του Ειρηνικού ωκεανού Μιντγουαίη και Μάρσαλ για να πολεμήσει εκεί τους Γιαπωνέζους, όπου δεν υπήρχε φρέσκο κρέας να φάνε και λαχανικά επί μήνες. Έγραφε σχεδόν κάθε μέρα στην Άννη γράμματα (που εν τω μεταξύ την είχε παντρευτή, όταν γύρισε για λίγες μέρες με άδεια στο σπίτι του) και της περιέγραφε πόσο φρικτός ήταν ο πόλεμος.

Όταν τέλειωσε ο πόλεμος το 1945, ο Γκλεν συνέχισε να υπηρετεί στον στρατό –και πήγε στην Κίνα, με τους πεζοναύτες. Έμεινε εκεί στα χρόνια 1946-1947, αλλά βρήκε την Κίνα τόσο διαφορετική απ' ό,τι είχε συνηθίσει, που νοσταλγούσε συνεχώς το σπίτι του και την Άννη, ενώ αισθανόταν μεγάλη στενοχώρια και ματαιότητα, όπως λέει στα απομνημονεύματά του. Το 1948 βρέθηκε και πάλι στον Ειρηνικό, στη νήσο Γκουάμ, όπου αντιμετώπιζε την ίδια κατάσταση. Εν τω μεταξύ, η Άννη είχε γεννήσει (το 1945 και το 1947) δύο παιδιά που γνώριζαν τον πατέρα τους μόνο από φωτογραφίες.

Καίτοι τα χρόνια 1949-1952 ο Γκλεν τα πέρασε στο σπίτι του, δεν ήταν ευχαριστημένος: υπηρετούσε στο στρατό σε θέσεις που δεν του άρεσαν καθόλου. Και το 1953 πήρε διαταγή να λάβει μέρος στον πόλεμο της Κορέας. Εκεί το αεροπλάνο του χτυπήθηκε δύο φορές από τα εχθρικά πυρά και σώθηκε μόνο από θαύμα. Στη συνέχεια ανέλαβε στα χρόνια 1954-1956 μια άλλη εξαιρετικά επικίνδυνη εργασία πίσω στην πατρίδα του: τον έκαναν πιλότο δοκιμών σε καινούργια αεροπλάνα που δεν είχαν ακόμη δοκιμασθή. Από τη θέση αυτή κινδύνευσε να σκοτωθή τουλάχιστον τρεις φορές.

Όταν επίσης στις αρχές του 1957 ο Γκλεν τοποθετήθηκε σε γραφείο στην Ουάσινγκτον, η θέση αυτή δεν του άρεσε καθόλου –ήταν για γραφειοκράτες, είπε. Και όταν πρότεινε –επίσης στις αρχές του ίδιου χρόνου– να διασχίσει για πρώτη φορά με αεροπλάνο την Αμερική από το ένα άκρο στο άλλο με υπερηχητική ταχύτητα, γνώρισε βαθύτατη απογοήτευση: το αμερικανικό Πεντάγωνο δεν επείσθη ότι αυτό ήταν δυνατό και απέρριψε την πρότασή του –η κακή εποχή του Γκλεν δεν μπορούσε να τελειώσει ακόμη.

Η Νέα Καλή Εποχή από το 1957 και μετά

Τον Ιούλιο του 1957 όμως –όταν το Πεντάγωνο είχε αλλάξει εν τω μεταξύ ξαφνικά γνώμη– ο Γκλεν πραγματοποίησε το όνειρό του: διέσχισε με αεροπλάνο την Αμερική από την Καλιφόρνια στη Νέα Υόρκη σε 3 ώρες και 23 λεπτά. Όταν προσγειώθηκε, τον περίμεναν δεκάδες δημοσιογράφοι και τηλεοπτικές κάμερες, ενώ μια μπάντα του στρατού χαιρέτιζε το γεγονός. Την άλλη μέρα, η εφημερίδα *The New York Times* δημοσίευσε ένα άρθρο για τον Γκλεν και την Άννη. Η λαμπρή εποχή του Γκλεν είχε αρχίσει.

Τον επόμενο χρόνο ο Γκλεν έκανε άλλο ένα βήμα μπροστά: αποφάσισε να γίνει αστροναύτης για να ταξειδεύσει στο διάστημα –και στις αρχές του 1959 δήλωσε εθελοντής για τον σκοπό αυτόν. Πέρασε με επιτυχία τις εξετάσεις ενώ στα επόμενα δύο χρόνια (1960-1961) εκπαιδεύτηκε για το ιστορικό εγχείρημα, μαζί με άλλους έξη επίλεκτους αστροναύτες –και περίμενε τη μεγάλη στιγμή. Τον Φεβρουάριο του 1962 η μεγάλη στιγμή έφθασε: ο Γκλεν έγινε ο πρώτος Αμερικανός αστροναύτης που πέταξε σε τροχιά γύρω από τη Γη. Μετά από ένα θαυμαστό ταξείδι τριών περιστροφών που κράτησε 4 ώρες και 56 λεπτά, ο θαλαμίσκος του προσθαλασσώθηκε στα παγωμένα νερά του Ατλαντικού ωκεανού.

Δεν είχε ιδέα για την υποδοχή που τον περίμενε. Ο Αντιπρόεδρος Λύντον Τζόνσον τον συνόδευσε μέχρι το ακρωτήριο Κανάβεραλ, χιλιάδες κόσμου είχαν συγκεντρωθεί κατά μήκος

των δρόμων, ο Πρόεδρος Κέννεντυ του απένειμε το μετάλλιο διακεκριμμένων υπηρεσιών της ΝΑΣΑ, ενώ ολόκληρη η Αμερική παρακολουθούσε τα συμβαίνοντα από την τηλεόραση. Η καλή εποχή του Γκλεν τον είχε βοηθήσει να γίνει εθνικός ήρωας της Αμερικής.

Το 1963 ο Γκλεν μπήκε και στη πολιτική ζωή της χώρας του: ξεκίνησε στενή φιλία με τον Γερουσιαστή Ρόμπερτ Κέννεντυ και τη γυναίκα του Έθελ και άρχισαν να κάνουν σχέδια, όπως πρότεινε ο Κέννεντυ, να βάλει ο Γκλεν υποψηφιότητα για Γερουσιαστής. Τον επόμενο χρόνο ο Γκλεν ανήγγειλε την πρόθεσή του να είναι υποψήφιος για τη Γερουσία στην πολιτεία του Οχάϊο. Αλλά εξ αιτίας ενός ατυχήματος που είχε (έπεσε στο λουτρό του και χτύπησε σοβαρά στο κεφάλι), απεσύρθη μετά ένα μήνα. Δοκίμασε αργότερα όμως, όπως θα δούμε –και πέτυχε.

Τον ίδιο χρόνο ο Γκλεν έγινε οικονομικώς ανεξάρτητος: διορίστηκε αντιπρόεδρος σε μεγάλη αμερικανική εταιρεία με μισθό 50.000 δολλάρια το χρόνο, ενώ ως πεζοναύτης έπαιρνε 15.000 δολλάρια. Το 1965 παραιτήθηκε από πεζοναύτης, ενώ το 1966 καλλιτέρευσε ακόμη περισσότερο την οικονομική του κατάσταση, με επιχειρήσεις που έκανε σε συνεργασία με τη μεγάλη αλυσίδα ξενοδοχείων Holiday Inn. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της οικονομικής ευημερίας πέρασε τα επόμενα επτά χρόνια 1967-1973. Και το 1974 οι πολιτικές του φιλοδοξίες τελικά πραγματοποιήθηκαν: εξελέγη θριαμβευτικά Γερουσιαστής της πολιτείας του Οχάϊο. Είχε φθάσει στον κολοφώνα του.

Η Νέα Κακή Εποχή από το 1974 έως το 1990

Όμως, αμέσως μόλις ο Γκλεν ορκίστηκε Γερουσιαστής τον Ιανουάριο του 1975 αισθάνθηκε, λέει στα απομνημονεύματά του, σαν να τον είχαν φυλακή στη Γερουσία και τον βασάνιζαν –ένοιωθε όπως λέει, «σαν τον Δανιήλ στη φωλιά των λιονταριών.»(6) Και τον επόμενο χρόνο είχε την πρώτη του μεγάλη απογοήτευση: δήλωσε υποψηφιότητα για αντιπρόεδρος του Τζίμμυ Κάρτερ, αλλά ύστερα από έναν «ανιαρό» λόγο που εξεφώνησε στο συνέδριο του κόμματος, ο Κάρτερ τον απέρριψε: διάλεξε άλλον αντιπρόεδρο.

Άλλη μια παρόμοια απογοήτευση τον περίμενε το 1979. Είχε ετοιμασθή να μιλήσει στη Γερουσία για την επικύρωση της Συνθήκης Περιορισμού των Στρατηγικών Όπλων. Αλλά όταν έστειλε στον Πρόεδρο Κάρτερ ένα αντίγραφο της ομιλίας του για να την εγκρίνει, εκείνος του τηλεφώνησε και τον αποδοκίμασε έντονα. «Κανένας Πρόεδρος πριν ή μετά δεν μου είχε μιλήσει με αυτόν τον τρόπο,» λέει ο Γκλεν στα απομνημονεύματά του.

Οι απογοητεύσεις –και η κακή εποχή του Γκλεν– συνεχίστηκαν. Το 1982 ο Γκλεν αποφάσισε να είναι υποψήφιος Πρόεδρος της Αμερικής στις εκλογές του 1984 –και ανήγγειλε την υποψηφιότητά του τον Απρίλο του 1983. Αλλά δεν πήγε καθόλου καλά στις προκριμματικές εκλογές και απεσύρθη τον Μάρτιο του 1984. Η προεκλογική του εκστρατεία «του είχε δημιουργήσει χρέη περίπου τριών εκατομμυρίων δολλαρίων.»(7) Και όταν το 1988 ζήτησε και πάλι να είναι υποψήφιος αντιπρόεδρος, ο ελληνικής καταγωγής υποψήφιος Πρόεδρος Μάϊκλ Δουκάκης διάλεξε άλλον αντιπρόεδρο.

Το 1989 τα προβλήματα αυτής της εποχής του Γκλεν έφθασαν στο αποκορύφωμά τους: ειδήσεις εμφανίστηκαν στις εφημερίδες που αμφισβητούσαν την ηθική του υπόσταση. Τον κατηγορούσαν ότι είχε ανάμειξη στο σκάνδαλο που είχε ξεσπάσει την χρονιά εκείνη στις Τράπεζες Αποταμιεύσεων και Δανείων της Αμερικής. Η Επιτροπή Ηθών της Γερουσίας άρχισε ανακρίσεις και κάλεσε τον Γκλεν να απαντήσει στις κατηγορίες. «Πάλαιψε την υπόθεση με όλη τη δύναμη της ψυχής του,»(8) όπως λέει στα απομνημονεύματά του, αλλά αισθανόταν ότι ήταν στο *κατώτερο* σημείο της ζωής του. Το επεισόδιο «του προξένησε τεράστια στενοχώρια και πόνο, ενώ του κόστισε 520.000 δολλάρια σε αμοιβές δικηγόρων.»(9)

Η Νέα Καλή Εποχή μετά το 1990.

Το καλοκαίρι του 1990 όμως, ο νομικός σύμβουλος της Επιτροπής Ηθών της Γερουσίας συνέστησε «να παύσουν οι ανακρίσεις κατά του Γκλεν,»(10) ενώ τον Φεβρουάριο το 1991 η Επιτροπή απεφάνθη ότι οι κατηγορίες κατά του Γκλεν «δεν απέδωσαν ούτε ένα στοιχείο εις βάρος του.»(11) Επιτέλους, είχε δικαιωθή. Και το 1992 εξελέγη και πάλι στη Γερουσία με μεγάλη πλειοψηφία –ήταν ο μόνος Γερουσιαστής του Οχάϊο που είχε εκλεγεί για τέσσερες συνεχείς θητείες.

Το 1995 άρχισε ενός άλλου είδους καλή εποχή. «Τί θα συμβή αν κάποιος μεγάλος σε ηλικία πάει στο διάστημα;»(12) διερωτήθηκε ο Γκλεν. Και γιατί αυτός ο κάποιος να μην είναι ο Γκλεν; Στο τέλος του 1995 ανέφερε την πρόθεσή του αυτή στον διευθυντή της ΝΑΣΑ. «Μιλάς σοβαρά;»(13) τον ρώτησε εκείνος. «Όσο πιο σοβαρά γίνεται,»(14) απάντησε ο Γκλεν. Ήταν τότε 74 ετών. Αλλά ήταν σε καλή εποχή της ζωής του. Τον Φεβρουάριο του 1997 ο Γκλεν ανήγγειλε ότι θα παραιτηθή από Γερουσιαστής: ήθελε «να υπηρετήσει τη χώρα του με άλλο τρόπο,»(15) είπε. «Όταν φύγω από τη Γερουσία δεν θα είναι το τέλος αλλά μια καινούργια αρχή,»(16) προσέθεσε.

Τον Ιανουάριο του 1998 πληροφορήθηκε ότι είχε γίνει δεκτός να ταξειδεύσει και πάλι στο διάστημα. Η ιδέα «ένας μεγάλος σε ηλικία άνθρωπος σαν τον Γκλεν να πάει στο διάστημα ήταν μεθυστική,»(17) λέει στην αυτοβιογραφία του. Ο κόσμος τον σταματούσε και του ευχόταν καλή τύχη, ενώ ένας δρόμος στο Χιούστον του Τέξας «στολίστηκε με χιλιάδες αμερικανικές σημαίες που έφεραν τη φωτογραφία του και ονομάστηκε "Λεωφόρος Τζων Γκλεν."»(18)

Στις 29 Οκτωβρίου 1998 η μεγάλη στιγμή έφθασε. Το ακρωτήριο Κανάβεραλ «δεν είχε δη τόσο πολλούς δημοσιογράφους και φωτογράφους από την εποχή που εκτοξεύτηκε στη Σελήνη το διαστημόπλοιο *Απόλλων,*»(19) λέει και πάλι στην αυτοβιογραφία του. Τα πλήθη που είχαν συγκεντρωθή στην παραλία και τις ακτές ήσαν επίσης τεράστια. «Δεν μπορούσα να είμαι ευτυχέστερος,»(20) είπε εκείνος αργότερα.

Ύστερα από ένα ταξείδι 6 περίπου εκατομμυρίων χιλιομέτρων και 134 περιστροφών γύρω από τη Γη, το διαστημόπλοιο *Ντισκάβερυ* και το πλήρωμά του επέστρεψε σώο και με μεγάλη επιτυχία. Ακολούθησε μια μεγαλειώδης παρέλαση στη Νέα Υόρκη, ενώ στις αρχές του 1999 ο Γκλεν έκανε ένα γύρο θριάμβου στην Ευρώπη και την Ιαπωνία. Η πτήση του στο διάστημα του είχε φέρει τη διεθνή αναγνώριση –και η καλή του αυτή εποχή συνεχίστηκε για πολλά χρόνια ακόμη.

Συμπέρασμα

Από τη βιογραφία του Γκλεν βλέπουμε ότι οι εποχές της ζωής του εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις χρονολογίες 1941, 1957, 1974 και 1990 – όπως ακριβώς του Κάρτερ που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αλλά στις ίδιες χρονολογίες (1941, 1957, 1974 και 1990) εναλλάχθησαν επίσης οι καλές και άσχημες εποχές των Γκορμπατσώφ, Μαντέλα, Δαλαϊλάμα, Θάτσερ, Τέϊλορ και Τζάκυ Κέννεντυ, όπως είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια.

Βλέπουμε όμως επίσης ότι η *τελευταία* χρονολογία εναλλαγής των εποχών στη ζωή όλων των παραπάνω επτά ανδρών και γυναικών έγινε στο έτος 1990. Η παρατήρηση αυτή έχει τεράστια σημασία, όπως θα δούμε στο μεθεπόμενο κεφάλαιο.

****

23. Η Εκπληκτική Ανακάλυψη

Από τις εναλλαγές των καλών και άσχημων εποχών στη ζωή των διασήμων ανθρώπων που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο, πολύ σημαντικές παρατηρήσεις εξάγονται. Αρχίζουμε με τις εναλλαγές των καλών και άσχημων εποχών στη ζωή του Μπετόβεν. Όπως είδαμε στο 1ο κεφάλαιο, οι καλές και άσχημες εποχές του εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1776, 1792, 1809 και 1825. Ανάμεσα σε κάθε μία απ' αυτές τις χρονολογίες υπάρχουν 16-17 χρόνια.

Όμως αυτή η εναλλαγή των εποχών κάθε 16-17 χρόνια συμβαίνει στη ζωή *όλων* των ανδρών και γυναικών που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο. Του μεγάλου Ιταλού συνθέτη Τζουζέππε Βέρντι, για παράδειγμα, οι καλές και άσχημες εποχές της ζωής του εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1842, 1859, 1875, και 1892 (όπως είδαμε στο 2ο κεφάλαιο). Κι εδώ, ανάμεσα σε κάθε μία απ' αυτές τις χρονολογίες υπάρχουν πάντοτε 16-17 χρόνια. Επίσης, του διάσημου Ισπανού ζωγράφου Πάμπλο Πικάσσο οι καλές και άσχημες εποχές της ζωής του εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1892, 1908, 1925, 1941, 1957, όπως είδαμε. Κι εδώ επίσης, ανάμεσα σε κάθε μία απ' αυτές τις χρονολογίες υπάρχουν πάντοτε 16-17 χρόνια.

Το ίδιο συμβαίνει με τις εποχές όλων των άλλων ανθρώπων που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο, όπως μπορείτε να θυμηθείτε. Ανάμεσα σε κάθε μία από τις χρονολογίες εναλλαγής των εποχών όλων αυτών των ανθρώπων υπάρχουν πάντοτε 16-17 χρόνια. Η παρατήρηση αυτή αποτελεί την πρώτη βάση της ανακαλύψεώς μας. Συνεχίζουμε με τη δεύτερη παρατήρηση.

Εναλλαγές Σύμφωνα με Ορισμένο Τρόπο

Από τις εναλλαγές των καλών και άσχημων εποχών στη ζωή των διασήμων ανθρώπων που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο, προκύπτει επίσης ότι οι εναλλαγές των εποχών τους δεν έγιναν ακανόνιστα και τυχαία, αλλά σύμφωνα με έναν ορισμένο τρόπο. Όπως είδαμε στα κεφάλαια 1 και 2, του Μπετόβεν οι εποχές εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1776, 1792, 1809, 1825, ενώ του Βέρντι οι εποχές εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1842, 1859, 1875, 1892. Συνδέοντας τις χρονολογίες αυτών των δύο ανδρών, βλέπουμε ότι οι εποχές τους εναλλάχθησαν σε μια συνεχή σειρά χρονολογιών, την εξής: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892 – κάθε 16-17 χρόνια.

Συνδέοντας τώρα τις χρονολογίες εναλλαγής των εποχών των Μπετόβεν, Βέρντι, Πικάσσο, Γκορμπατσώφ, Δαλαϊλάμα, Θάτσερ, Τέϊλορ και Τζάκυ Κέννεντυ, βλέπουμε ότι οι εποχές τους εναλλάχθησαν επίσης σε μια συνεχή σειρά χρονολογιών, την εξής: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1925, 1941, 1957, 1974, 1990 – κάθε 16-17 χρόνια.

Αυτή είναι μια περίοδος περίπου 220 ετών (1776-1990). Η ίδια συνεχής σειρά χρονολογιών παρατηρείται επίσης και στη ζωή των Ναπολέοντα, Βίκτορα Ουγκώ, Αύγουστου Ροντέν, Ουίνστον Τσώρτσιλ, Αριστοτέλη Ωνάση, Νέλσον Μαντέλα, Μαρίας Κάλλας, Σάρας Μπερνάρ, Ιωσηφίνας, Τζίμμυ Κάρτερ και Τζων Γκλεν. Αν βάλουμε στη σειρά τις χρονολογίες εναλλαγής των εποχών στη ζωή των παραπάνω ανθρώπων, βρίσκουμε ότι οι εποχές τους εναλλάχθησαν επίσης στην ίδια παραπάνω συνεχή σειρά χρονολογιών – που καλύπτει επίσης μια περίοδο πάνω από 220 χρόνια – την εξής: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1925, 1941, 1957, 1974, 1990 – κάθε 16-17 χρόνια.

Το συμπέρασμα συνεπώς είναι ότι οι εναλλαγές των εποχών στη ζωή όλων των ανθρώπων που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο, δεν συνέβησαν ακανόνιστα ή στην τύχη αλλά σύμφωνα με ένα

ορισμένο σχέδιο, σε μια συνεχή σειρά ορισμένων χρονολογιών – που καλύπτουν μια περίοδο πάνω από 220 χρόνια – την εξής: 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1925, 1941, 1957, 1974, 1990 – κάθε 16-17 χρόνια.

Η παρατήρηση αυτή αποτελεί τη δεύτερη βάση της ανακαλύψεώς μας. Συνεχίζουμε με την επόμενη παρατήρησή μας.

Μια Περίοδος 500 Ετών και πλέον

Η επόμενη παρατήρησή μας είναι η εξής: οι εναλλαγές των εποχών που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο, αρχίζουν πριν από 500 και πλέον χρόνια. Όπως είδατε στη ζωή του Χριστόφορου Κολόμβου, ο οποίος έζησε πριν από 500 και πλέον χρόνια, οι εποχές της ζωής του εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1479, 1496. Αν επεκτείνουμε τις χρονολογίες αυτές κάθε 16-17 χρόνια, φθάνουμε στο έτος 1990 – ως εξής: 1496, 1512, 1529, 1545, 1562, 1578, 1595, 1611, 1628, 1644, 1661, 1677, 1694, 1710, 1727, 1744, 1760, 1776, 1792, 1809, 1825, 1842, 1859, 1875, 1892, 1908, 1925, 1941, 1957, 1974, 1990. Αυτή είναι μία περίοδος 500 ετών και πλέον.

Η ίδια παρατήρηση προκύπτει επίσης και από τη ζωή του Ερρίκου του 8ου της Αγγλίας, ο οποίος έζησε επίσης πριν από 500 και πλέον χρόνια. Η ζωή του δείχνει ότι οι εποχές του εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1496, 1512, 1529, και 1545. Αν επεκτείνουμε και πάλι τις χρονολογίες αυτές κάθε 16-17 χρόνια, φθάνουμε στο έτος 1990 – ακριβώς όπως παραπάνω πάλι. Επίσης, από τη ζωή της βασίλισσας Ελισάβετ της Α΄της Αγγλίας – η οποία έζησε πριν από 450 χρόνια και πλέον – το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται. Οι καλές και άσχημες εποχές της εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1545, 1562, 1578, 1595, όπως είδαμε στη βιογραφία της. Αν επεκτείνουμε και πάλι τις χρονολογίες αυτές κάθε 16-17 χρόνια, φθάνουμε επίσης στο έτος 1990 – ακριβώς όπως παραπάνω πάλι.

Το συμπέρασμα είναι συνεπώς, ότι οι εναλλαγές των εποχών που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο, αρχίζουν πριν από 500 και πλέον χρόνια .

Δύο Πορείες Εποχών

Συνεχίζουμε με την επόμενη παρατήρησή μας. Όπως έχετε δη, του Ναπολέοντα οι εναλλαγές των εποχών στη ζωή του συνέβησαν *στις ίδιες ακριβώς χρονολογίες* όπως και του Μπετόβεν (1776, 1792 και 1809). Αλλά οι εποχές τους είναι αντίθετες: ενώ το 1776 μια *καλή* εποχή άρχισε για τον Μπετόβεν, αντιθέτως μια *άσχημη* εποχή άρχισε για τον Ναπολέοντα τον ίδιο χρόνο. Το ίδιο, ενώ στην επόμενη χρονολογία 1792 μια άσχημη εποχή άρχισε για τον Μπετόβεν, αντιθέτως μια καλή εποχή άρχισε για τον Ναπολέοντα τον ίδιο χρόνο. Επίσης, στην επόμενη χρονολογία 1809 μια καλή εποχή άρχισε για τον Μπετόβεν, ενώ μια άσχημη εποχή άρχισε για τον Ναπολέοντα τον ίδιο χρόνο.

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται στη ζωή *όλων* των ανθρώπων που αναφέρονται σ' αυτό το βιβλίο. Οι εποχές των Μπετόβεν, Βέρντι, Πικάσσο, Γκορμπατσώφ, Δαλαϊλάμα, Θάτσερ, Τέϊλορ, ΚέννεντυΩνάση, Κολόμβου και Ελισάβετ Α΄*είναι αντίθετες* προς τις πορείες των Ναπολέοντα, Ουγκώ, Ροντέν, Τσώρτσιλ, Ωνάση, Μαντέλα, Ιωσηφίνας, Μπερνάρ, Κάρτερ, Γκλεν, Κάλλας και Ερρίκου του 8ου. Το συμπέρασμα που προκύπτει συνεπώς είναι ότι υπάρχουν *δύο αντίθετες* πορείες εποχών στη ζωή των ανθρώπων που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο. Οι εποχές των ανθρώπων που ανήκουν στη μία πορεία είναι αντίθετες με εκείνες των ανθρώπων που ανήκουν στην άλλη πορεία.

Για ευκολία, ονομάσαμε την πορεία των εποχών που αρχίζει με τον Μπετόβεν, πρώτη πορεία. Ονομάσαμε την αντίθετη πορεία που αρχίζει με τον Ναπολέοντα, δεύτερη πορεία. Η αντιστροφή αυτή των εποχών μοιάζει όπως θυμάσθε, με την αντιστροφή των εποχών του έτους στη Γη μας. Όταν έχουμε χειμώνα στο βόρειο ημισφαίριο, είναι καλοκαίρι στο νότιο ημισφαίριο. Και αντιστρόφως: όταν είναι χειμώνας στην Αυστραλία, τη Νότιο Αμερική και τη Νότιο Αφρική, είναι καλοκαίρι στην Ευρώπη, τη Βόρειο Αμερική και την Ασία.

Άνδρες και Γυναίκες το Ίδιο

Η επόμενη παρατήρησή μας είναι η εξής: τα συμπεράσματα στα οποία φθάσαμε μέχρι τώρα ισχύουν όχι μόνο για τους άνδρες αλλά και για τις γυναίκες. Οι εποχές στη ζωή των γυναικών εναλλάχθησαν κάθε 16-17 χρόνια στις ίδιες χρονολογίες με αυτές των ανδρών. Οι εποχές των γυναικών Θάτσερ, Τέϊλορ και Τζάκυ Κέννεντυ για παράδειγμα (που όλες ανήκουν στη πρώτη πορεία εποχών, όπως θυμάσθε), εναλλάχθησαν στις χρονολογίες 1941, 1957, 1974, 1990, ακριβώς όπως οι εποχές των ανδρών Δαλαϊλάμα και Γκορμπατσώφ, που ανήκουν επίσης στην πρώτη πορεία εποχών.

Η ίδια ομοιότητα παρατηρείται επίσης και στη ζωή των γυναικών και ανδρών που ανήκουν στη δεύτερη πορεία εποχών. Της Ιωσηφίνας οι εποχές εναλλάχθησαν στις ίδιες χρονολογίες με αυτές του Ναπολέοντα (1776, 1792, 1809). Της Σάρας Μπερνάρ οι εποχές εναλλάχθησαν στις ίδιες χρονολογίες με αυτές του Αύγουστου Ροντέν (1859, 1875, 1892, 1909). Της Μαρίας Κάλλας οι χρονολογίες εναλλαγής των εποχών της (1941, 1957, 1974) είναι ίδιες με αυτές του Ωνάση, του Μαντέλα, του Κάρτερ και του Γκλεν.

Όλα τα ευρήματα που είδαμε σ' αυτό το κεφάλαιο ισχύουν συνεπώς και για τους άνδρες και για τις γυναίκες.

Οι Εποχές των Απλών Ανθρώπων

Πολύ σπουδαιότερο είναι όμως ότι τα παραπάνω ευρήματα δεν ισχύουν μόνο για τους διάσημους ανθρώπους – ισχύουν και για τους απλούς ανθρώπους. Πράγματι, δεν υπάρχει καμμία ένδειξη ή κανένας λόγος να υποθέσουμε ότι οι εναλλαγές των εποχών στη ζωή των απλών ανθρώπων πρέπει να είναι *διαφορετικές* από αυτές των διασήμων. Όλοι είμαστε ανθρώπινα όντα. Επαναλαμβάνω συνεπώς το επιχείρημα: δεν υπάρχει καμμία ένδειξη ή κανένας λόγος να υποθέσουμε ότι οι εναλλαγές των εποχών στη ζωή των απλών ανθρώπων πρέπει να είναι *διαφορετικές* από αυτές των διασήμων.

Για να ενισχύσω πάντως αυτό το επιχείρημα, θα καταθέσω πώς και από τη δική μου ζωή – τη ζωή ενός απλού ανθρώπου – προκύπτει ότι οι εναλλαγές των εποχών στη ζωή των απλών ανθρώπων δεν είναι διαφορετικές από αυτές των διασήμων. Θα αναφέρω με λεπτομέρειες πώς αυτό προκύπει. Όπως πολλοί από μας, είχα κι εγώ παρατηρήσει στη ζωή μου ότι είχε συμβή μια ορισμένη φανερή εναλλαγή των εποχών μου από καλές σε άσχημες και αντιστρόφως. Αργότερα αναρωτήθηκα εάν αυτές οι εναλλαγές συνέβησαν σύμφωνα με κάποιο ορισμένο σχέδιο ή συνέβησαν ακανόνιστα, χωρίς κανένα σχέδιο. Αλλά επειδή μου φάνηκε πολύ δύσκολο να βρω απάντηση σ' αυτό το ερώτημα, εγκατέλειψα τότε κάθε τέτοια ιδέα.

Ξαφνικά όμως, ένα βιβλίο έπεσε στα χέρια μου, *Το Σύμπαν (The Universe),* έκδοση των TimeLife Books, που μου έδωσε την πρώτη ώθηση να συνεχίσω την προσπάθεια να βρω εάν οι εποχές μας εναλλάσσονται σύμφωνα με κάποιο ορισμένο σχέδιο ή ακανόνιστα. Το βιβλίο αυτό έλεγε ότι οι μαγνητικοί πόλοι του Ηλίου αντιστρέφονται κάθε 11 χρόνια: ο βόρειος πόλος γίνεται

νότιος και ο νότιος γίνεται βόρειος κάθε 11 χρόνια. Και η αντιστροφή αυτή γίνεται σε ορισμένες πάντοτε χρονολογίες: κάπου στο 1957, το 1968, το 1979, και ούτω καθεξής κάθε 11 χρόνια. Οι μεταβολές αυτές του Ηλίου με οδήγησαν σε μια αυθόρμητη σκέψη: μήπως αυτές επηρεάζουν και την ανθρώπινη συμπεριφορά; Μήπως οι καλές και κακές εποχές της ζωής μας συγχρονίζονται με τις εναλλαγές της ηλιακής δραστηριότητας;

Για να δοκιμάσω αυτή την ιδέα μου, έριξα μια ματιά στη ζωή μου για να δώ αν υπήρχε μια τέτοια εναλλαγή στις εποχές μου. Αλλά η ιδέα μου αποδείχθηκε λάθος: οι καλές και άσχημες εποχές της ζωής μου δεν είχαν εναλλαχθή όπως αντιστρέφονται οι πόλοι του Ήλιου – κάθε 11 χρόνια. Το μόνο που προέκυψε όμως, ήταν ότι υπήρχε μια στροφή το 1957: μια άσχημη εποχή για μένα είχε τότε τελειώσει και μια καλή εποχή είχε αρχίσει. Αλλά μετά 11 χρόνια –το 1968– δεν υπήρχε τίποτα το αντίστροφο: αντιθέτως, η καλή μου εποχή συνεχιζόταν όλο και καλλίτερη. Κατάλαβα τότε ότι η ιδέα μου για την επίδραση του Ήλιου στη ζωή μας ήταν αβάσιμη και την εγκατέλειψα.

Αργότερα ένα νέο βιβλίο έπεσε στα χέρια μου. Ήταν ο τίτλος του που τράβηξε το ενδιαφέρον μου: *Οι Εποχές της Ζωής του Ανθρώπου (The Seasons of a Man's Life).* Ο συγγραφέας του Daniel J. Levinson, καθηγητής της Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο του Yale της Αμερικής, απεδείκνυε ύστερα από μελέτη που είχε κάνει, ότι κάθε άνθρωπος περνά στη ζωή του 4 εποχές, κάθε μία των οποίων διαρκεί 20-22 χρόνια. Δεν ξεχώριζε όμως ο συγγραφέας ποιές απ' αυτές τις εποχές είναι καλές και ποιές άσχημες. Το βιβλίο όμως αυτό έφερε και πάλι στο νού μου το θέμα της εναλλαγής των καλών και άσχημων εποχών της ζωής μας. Μήπως, είπα, οι εναλλαγές αυτές των εποχών μας δεν γίνονται σε ορισμένες χρονολογίες, όπως δηλαδή του Ήλιου, αλλά σε ορισμένες *ηλικίες* της ζωής μας, όπως αυτές του καθηγητού Daniel Levinson –κάθε 20-22 χρόνια;

Με βάση τη σκέψη αυτή, έφερα και πάλι το παρελθόν μου στο προσκήνιο και το εξήτασα εξονυχιστικά. Αλλά το αποτέλεσμα ήταν και πάλι αρνητικό: οι καλές και άσχημες εποχές της ζωής μου δεν είχαν εναλλαχθή κάθε 20-22 χρόνια. Το μόνο που διεπίστωσα ήταν ότι στη δική μου ζωή είχε προστεθή εν τω μεταξύ και δεύτερη στροφή γύρω, στο 1974: η προηγούμενη καλή εποχή μου έδωσε τότε τη θέση της σε μια άσχημη εποχή. Όμως, μεταξύ των δύο αυτών «στροφών» (1957 και γύρω στο 1974) δεν μεσολαβούσε περίοδος 20-22 ετών, όπως έψαχνα να βρω επηρεασμένος από τη μελέτη του καθηγητού Levinson. Αντιθέτως, ήταν μόνο μια περίοδος 16-17 ετών. Εγκατέλειψα έτσι για μια ακόμη φορά το θέμα.

Όμως, μετά μερικά χρόνια παρουσιάστηκε ένα νέο στοιχείο. Μια νέα στροφή είχε λάβει χώρα στη ζωή μου γύρω στο 1990: η επικρατούσα μέχρι τότε άσχημη εποχή μου είχε τελειώσει και μια νέα καλή εποχή είχε αρχίσει. Παρατήρησα έτσι ότι οι εποχές της ζωής μου είχαν εναλλαχθή γύρω στα χρόνια 1957, 1974 και 1990 – κάθε 16-17 χρόνια. Η παρατήρηση αυτή ήταν φυσικά ένα σημείο εκκινήσεως. Αποφάσισα τότε να διερευνήσω το θέμα περισσότερο. Έπρεπε, σκέφθηκα, να ερευνήσω τί γίνεται στη ζωή και των άλλων ανθρώπων: εναλλάσονται οι εποχές τους με τον ίδιο τρόπο όπως και οι δικές μου;

Για να δω τί γινόταν στη ζωή των άλλων ανθρώπων αποφάσισα να μελετήσω μερικές βιογραφίες. Αλλά επειδή δεν υπάρχουν βιογραφίες απλών συνηθισμένων ανθρώπων, ή είναι ελάχιστες, κατέληξα ότι μόνο βιογραφίες διασήμων ανθρώπων μπορούσα να εξετάσω. Η εργασία αυτή μου πήρε πολλά χρόνια ερευνών. Τελικά τα αποτελέσματα ήσαν απίστευτα. Τα αποτελέσματα που βγήκαν από τις βιογραφίες όλα βεβαίωσαν ότι οι εναλλαγές των καλών και άσχημων εποχών στη ζωή μου – στη ζωή ενός απλού ανθρώπου – συνέβησαν πάντοτε ακριβώς

όπως στη ζωή των διασήμων ανθρώπων που είχα μελετήσει: στις ορισμένες χρονολογίες 1957, 1974 και 1990 – κάθε 16-17 χρόνια.

Το τελικό συμπέρασμα που προκύπτει συνεπώς, είναι ότι οι εναλλαγές των καλών και άσχημων εποχών σε ορισμένες χρονολογίες ισχύουν όχι μόνο για τους διάσημους ανθρώπους αλλά επίσης και για τους απλούς ανθρώπους.

Παγκόσμιο Φαινόμενο

Επίσης, από τις βιογραφίες που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το φαινόμενο της εναλλαγής των εποχών είναι *παγκόσμιο* και συμβαίνει σε ολόκληρον τον κόσμο και σε όλες τις ανθρώπινες φυλές. Ειδικότερα: Ο Ναπολέων, ο Μπετόβεν, ο Κολόμβος, ο Βέρντι και άλλοι, γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ευρώπη, ενώ ο Τζων Γκλεν και η Τζάκυ Κέννεντυ γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και ο Γκορμπατσώφ γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Ρωσία. Ο Μαντέλα γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Νότιο Αφρική – στο νότιο ημισφαίριο της Γης δηλαδή – ενώ ο Δαλαϊλάμα γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Ασία.

Επίσης ο Δαλαϊλάμα ανήκει στην ασιατική ανθρώπινη φυλή, ενώ ο Μαντέλα στη μαύρη φυλή και όλοι οι άλλοι ανήκουν στη λευκή ανθρώπινη φυλή. Βλέπουμε έτσι ότι το φαινόμενο της εναλλαγής των εποχών είναι παγκόσμιο και συμβαίνει σε όλες τις ανθρώπινες φυλές.

Η Πρόβλεψη των Εποχών μας

Βασιζόμενοι στην παραπάνω ανακάλυψή μας, είναι φανερό τώρα ότι μπορούμε να προβλέψουμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές θα εναλλαχθούν στο μέλλον στη ζωή του καθενός μας. Εξηγώ λεπτομερώς παρακάτω πώς αυτό συμβαίνει. Θα δήτε αν τα επόμενα χρόνια θα είναι για σας καλά ή άσχημα και πόσο η εποχή αυτή θα διαρκέσει. Εν τω μεταξύ θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο ποιά είναι τα πλεονεκτήματά μας από τη δυνατότητά μας να προβλέπουμε τις καλές και άσχημες εποχές της ζωής μας. Είναι πολλά και αρκετά είναι εκπληκτικά.

****

24. Τα Πλεονεκτήματα

Η δυνατότητα να προβλέπουμε τις καλές και άσχημες εποχές της ζωής μας αλλάζει εκ βάθρων τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε όλοι τη ζωή μας σήμερα. Εκτός του ότι είναι *από μόνη της* ένα μεγάλο πλεονέκτημα, έχει επίσης και ένα σωρό άλλα πλεονεκτήματα που όλα βοηθούν να ζήσουμε μια πολύ καλλίτερη ζωή. Αρχίζουμε με τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν όταν είμαστε σε *καλή εποχή* της ζωής μας. Αν βρήτε με τον τρόπο που εξηγήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι είσθε σε καλή εποχή της ζωής σας, μπορείτε να επωφεληθείτε εξαιρετικά απ' αυτή τη γνώση. Ειδικότερα:

Πρώτα απ' όλα, μπορείτε να τολμάτε όταν ξέρετε ότι είσθε σε καλή εποχή της ζωής σας –η τύχη είναι με το μέρος σας. Όπως είδαμε στη βιογραφία του Χριστόφορου Κολόμβου για παράδειγμα, κατάφερε ν' ανακαλύψει τον Νέο Κόσμο επειδή ήταν σε καλή εποχή της ζωής του, παρά το γεγονός ότι σχεδόν όλοι – συμπεριλαμβανομένου και του Ισπανικού βασιλικού Συμβουλίου – ήσαν διστακτικοί και είχαν απορρίψει την ιδέα του.

Επίσης, όπως είδαμε στη βιογραφία της άλλοτε πρωθυπουργού της Αγγλίας Μάργκαρετ Θάτσερ, μολονότι τα περισσότερα μέλη του υπουργικού συμβολίου ήσαν κατά της ιδέας να δοθή μάχη στα νησιά Φώκλαντς, η Θάτσερ διεφώνησε –και η καλή της εποχή την βοήθησε να πετύχει: η Αργεντινή υποχώρησε αμέσως. Η ριψοκίνδυνη ενέργειά της είχε καταλήξει σε θρίαμβο. Μη διστάζετε συνεπώς, να κάνετε ριψοκίνδυνες ενέργειες όταν είσθε σε καλή εποχή της ζωής σας – και επωφεληθείτε από την καλή σας εποχή πριν περάσει η ευκαιρία.

Περαιτέρω, όταν βρίσκεσθε σε καλή εποχή της ζωής σας, δεν πρέπει να φέρεσθε σαν να πιστεύετε ότι η εποχή αυτή δεν θα τελειώσει ποτέ. Αντιθέτως, πρέπει να παίρνετε εγκαίρως τα απαραίτητα μέτρα ώστε να αντιμετωπίσετε με επιτυχία τις δυσκολίες της άσχημης εποχής που θ' ακολουθήσει. Δεν πρέπει να είσθε σπάταλοι, για παράδειγμα, αλλά να αποταμιεύετε χρήματα για ν' αντιμετωπίσετε πιθανά οικονομικά προβλήματα που μπορεί να εμφανισθούν στην άσχημη εποχή. Επίσης πρέπει να φροντίζετε την υγεία σας, ώστε να αντιμετωπίσετε με επιτυχία σοβαρές αρρώστειες που μπορεί να συμβούν στην κακή εποχή. Με μια λέξη, πρέπει να κάνετε «προμήθειες» για τον «χειμώνα» που θα έλθη, ώστε να μπορέσετε να μειώσετε αποτελεσματικά την παγωνιά του. Δημιουργείστε καταφύγιο για την άσχημη εποχή σας εγκαίρως.

Οφέλη στις Άσχημες Εποχές σας

Υπάρχουν επίσης πολλά άλλα οφέλη όταν βρίσκεσθε σε *άσχημη* εποχή της ζωής σας. Πρώτα απ' όλα, όταν είσθε σε άσχημη εποχή, δεν πρέπει να καταλαμβάνεσθε από απελπισία και απογοήτευση, νομίζοντας ότι η εποχή αυτή δεν θα τελειώσει ποτέ. Αντιθέτως, πρέπει να περιμένετε τον ερχομό της επόμενης καλής εποχής, γνωρίζοντας ότι αυτή θα έλθη οπωσδήποτε. Ο Βέρντι, ο Πικάσσο και πολλοί άλλοι δεν είχαν συχνά ούτε να φάνε, όπως είδαμε στις βιογραφίες τους, αλλά αργότερα έγιναν πλούσιοι. Επίσης ο Ωνάσης έφθασε στα όρια της χρεωκοπίας όταν ήταν 50 ετών, όπως είδαμε στη βιογραφία του, αλλά αργότερα έγινε ο πλουσιότερος άνθρωπος του κόσμου.

Αν το πρόβλημά σας βρίσκεται στην καριέρα σας όταν είσθε σε άσχημη εποχή, περιμένετε να λυθή. Ο Τσώρτσιλ είπε σε μια στιγμή άσχημης εποχής του, όπως είδαμε νωρίτερα: «για μένα όλα τελείωσαν». Αλλά αργότερα έγινε πρωθυπουργός της χώρας του. Αν πάλι οι δυσκολίες βρίσκονται στις σχέσεις σας με τον ή την σύζυγό σας, ή με τα παιδιά σας, ή με το αγαπημένο σας πρόσωπο, να είσθε ανεκτικοί με όλους και να μην απελπίζεσθε –τα πράγματα θα διορθωθούν αργότερα. Το ίδιο αποτέλεσμα θα έλθει επίσης και στην περίπτωση που χωρίσατε, για παράδειγμα, ύστερα από μια μακρά ή σύντομη περίοδο ευτυχισμένου γάμου. Όταν η γυναίκα που αγαπούσε ο Μπετόβεν τον εγκατέλειψε, εκείνος θέλησε ν' αυτοκτονήσει, αλλά αργότερα αυτή επανήλθε, ενώ πλήθος άλλων γυναικών γέμισαν τη ζωή του, όπως είδαμε στη βιογραφία του.

Επίσης, αν έχετε προβλήματα υγείας στην άσχημη εποχή σας, θυμηθείτε ότι μπορούν να θεραπευθούν ή ν' αντιμετωπισθούν με επιτυχία. Οι γιατροί είχαν πη ότι η διάσημη Γαλλίδα ηθοποιός Σάρα Μπερνάρ και ο Δαλαϊλάμα του Θιβέτ θα πέθαιναν νωρίς –όπως είδαμε νωρίτερα– αλλά και οι δύο έζησαν για πολλά ακόμη χρόνια. Αν εξ άλλου το πρόβλημα της υγείας σας είναι ψυχολογικό, μην απελπίζεσθε: θα περάσει. Ο Πικάσσο είχε καταληφθεί από ένα είδος εσωτερικής οργής και μανίας στη διάρκεια μιας κακής εποχής του, είχε κλεισθεί στο σπίτι του και δεν ήθελε να βλέπει κανέναν, ενώ δεν εκτελούσε κανένα από τα έργα που του είχαν αναθέσει, όπως είδαμε στη βιογραφία του. Αλλά αργότερα έγινε ο διάσημος Πικάσσο.

Αν επίσης είσθε ένας ταλαντούχος καλλιτέχνης (ζωγράφος, γλύπτης, συγγραφέας, συνθέτης) και τα έργα σας απορρίπτονται στην άσχημη εποχή σας, μην απελπίζεσθε: θα αναγνωρισθείτε σε κάποια στιγμή αργότερα. Ο Πικάσσο, ο μεγάλος Γάλλος γλύπτης Αύγουστος Ροντέν και πολλοί άλλοι είδαν τα έργα τους αρχικά ν' απορρίπτονται όταν ήσαν σε άσχημες εποχές της ζωής τους, αλλά αργότερα θεωρήθηκαν αριστουργήματα, όπως είδαμε στις βιογραφίες τους. Επίσης, αν στην άσχημη εποχή σας έχετε δυσκολίες με τις σπουδές σας στο σχολείο ή το Πανεπιστήμιο, μην ανησυχείτε: το γεγονός αυτό δεν πρόκειται να επηρεάσει το μέλλον σας. Ο Τσώρτσιλ απετύγχανε στις εξετάσεις του σχολείου του ξανά και ξανά, ενώ όταν ο Βέρντι ζήτησε να εγγραφή στο Ωδείο του Μιλάνου, η σχολή απέρριψε την αίτησή του, όπως είδαμε στη βιογραφία του.

Περαιτέρω, το γεγονός ότι η δυνατότητα να προβλέπουμε τις εποχές μας δείχνει την έλευση μιας άσχημης εποχής που θα διαρκέσει πολλά χρόνια (μέχρι 16 ή 17), είναι επίσης ένα μεγάλο πλεονέκτημα και δεν πρέπει να κάνει μερικούς αναγνώστες να νομίσουν ότι η γνώση αυτή μπορεί να τους προκαλέσει αφόρητη απογοήτευση και ότι θα ήταν καλλίτερα γι' αυτούς –θα ήταν ένα είδος παρηγοριάς, θα έλεγαν– να πιστεύουν, έστω και λανθασμένα, ότι η άσχημη εποχή μπορεί να τελειώσει σύντομα. Αν είσθε σε άσχημη εποχή και δεν ξέρετε πόσο αυτή θα διαρκέσει, μπορεί να προβείτε εν τω μεταξύ σε μερικές ενέργειες οι οποίες θα καταλήξουν με βεβαιότητα –εξ αιτίας της άσχημης εποχής– σε αποτυχία. Αυτό θα χειροτερέψει φυσικά την άσχημη κατάστασή σας ακόμη περισσότερο, ενώ μερικές φορές μπορεί να οδηγήσει ακόμη και σε καταστροφή.

Θυνηθείτε για παράδειγμα, την περίπτωση του Μεγάλου Ναπολέοντα: αν ήξερε ότι το 1812 βρισκόταν σε άσχημη εποχή της ζωής του η οποία θα διαρκούσε μερικά χρόνια ακόμη, δεν θα είχε ασφαλώς επιτεθεί στη Ρωσία εκείνη τη χρονιά, μια πράξη του που τον οδήγησε στην ταπεινωτική ήττα του εκεί και σήμανε την αρχή του τέλους του, όπως είδαμε στη βιογραφία του. Επίσης, δεν θα είχε για τον ίδιο λόγο επιτεθεί το 1815 στους Άγγλους και Γερμανούς στο Βατερλώ, όπου υπέστη ολοκληρωτική καταστροφή που τον οδήγησε στον θάνατόν του.

Τα πράγματα θα μπορούσαν έτσι να έχουν ακολουθήσει διαφορετική πορεία για τον Ναπολέοντα και μολονότι η άσχημη εποχή του δεν μπορούσε να αποφευχθή, θα μπορούσε εν τούτοις να είναι λιγότερο τραγική: δεν θα είχε ίσως το θλιβερό τέλος που είχε, ούτε θα πέθαινε τόσο νέος –και ποιός ξέρει, μια *νέα καλή εποχή* 16-17 ετών, ένδοξη και πάλι, μπορεί να είχε αρχίσει γι' αυτόν αργότερα. Το παράδειγμα του Ναπολέοντα δείχνει καθαρά συνεπώς, ότι είναι μεγάλο πλεονέκτημα να ξέρετε ότι είσθε σε μια άσχημη εποχή της ζωής σας η οποία δεν θα τελειώσει σύντομα αλλά θα διαρκέσει μερικά χρόνια ακόμη –μέχρι 16 έως 17.

Φυσικά, άνθρωποι που έχουν ηλικία πάνω από 60 ή 70 χρόνια και είναι σε άσχημη εποχή η οποία ξέρουν ότι θα κρατήσει πολύ ακόμη (μέχρι 16-17 χρόνια), ίσως θα αισθάνονται ότι δεν υπάρχει αρκετός χρόνος για μια νέα καλή εποχή να έλθει γι' αυτούς. Οι άνθρωποι αυτοί μπορούν όμως να βρουν τρόπους να αντιμετωπίσουν αυτό το γεγονός. Μπορούν να προσαρμόσουν τη ζωή τους στην πραγματικότητα και να περάσουν τα άσχημα χρόνια όσο καλλίτερα γίνεται, ελεύθεροι από ανέφικτες προσδοκίες που μόνο απογοητεύσεις μπορούν να προκαλέσουν. Πρέπει επίσης να θυμούνται ότι μια άσχημη εποχή δεν είναι αναγκαστικά κόλαση, ενώ το να ξέρουν ότι είναι σε άσχημη εποχή μπορεί ν' αποδειχθή μεγάλο πλεονέκτημα, όπως είδαμε νωρίτερα.

Τέλος, δεν πρέπει να κατηγορείτε τον εαυτό σας – και να έχετε τύψεις – για το γεγονός ότι είσθε σε άσχημη εποχή της ζωής σας. Δεν κάνατε κανένα λάθος που να προκάλεσε την έλευση αυτής

της εποχής και δεν μπορούσατε να κάνει κάτι για να την αποφύγετε, η άσχημη εποχή θα ερχόταν αναπόφευκτα σε κάθε περίπτωση.

Άλλα Πλεονεκτήματα

Η γνώση πώς οι εποχές σας εναλλάσσονται στη ζωή μπορεί να σας βοηθήσει να έχετε *και άλλα ακόμη* πλεονεκτήματα απ' αυτήν. Πρώτον, η δυνατότητα αυτή μπορεί να σας βοηθήσει να επωφελείσθε από τις εποχές των *άλλων ανθρώπων.* Μπορείτε για παράδειγμα, να εμπιστευθείτε έναν υπάλληλο, συνεργάτη, ή φίλο για τη λύση ενός δύσκολου προβλήματος – ή έναν πολιτικό για να κυβερνήσει τη χώρα σας, ή ακόμη και έναν προπονητή ποδοσφαιρικής ομάδας– μόνον όταν ξέρετε ότι είναι σε καλή εποχή της ζωής τους και θα ενεργήσουν συνεπώς από τη σωστή θέση.

Αν παραδείγματος χάριν, τα μέλη της Γαλλικής Βουλής ήξεραν ότι για τον Ναπολέοντα θα άρχιζε μια άσχημη εποχή το 1809 – όπως και άρχισε – ίσως δεν θα τον είχαν ανακηρύξει *ισόβιο* ηγέτη της χώρας τους, όπως είδαμε στη βιογραφία του. Θα είχαν έτσι αποφύγει ίσως την καταστροφή της Γαλλίας στη διάρκεια της κακής εποχής του.

Επίσης, η δυνατότητα να ξέρουμε πώς εναλλάσονται οι εποχές στη ζωή μας, μπορεί να σας βοηθήσει να προβλέπετε την εξέλιξη της ζωής των άλλων ανθρώπων –των φίλων και συγγενών σας, των διασήμων ανδρών και γυναικών (καλλιτεχνών, ηθοποιών, τραγουδιστών και άλλων), ή ακόμη και των πολιτικών που μας κυβερνούν. Θα κερδίσει, για παράδειγμα, στις επόμενες εκλογές ο πρωθυπουργός της χώρας μας –ή ο Πρόεδρος μιας μεγάλης ξένης χώρας; Η απάντηση εξαρτάται φυσικά, από την εποχή που ο καθένας τους ανήκει: αν βρίσκονται σε καλή εποχή, έχουν πολλές πιθανότητες να κερδίσουν. Αν όμως είναι σε άσχημη εποχή όταν γίνουν οι εκλογές, πιθανώς θα χάσουν. Με τον ίδιο τρόπο μπορείτε επίσης να προβλέψετε για παράδειγμα, πόσο καιρό θα μείνει στην εξουσία ένας πολιτικός ηγέτης μετά την εκλογή του, ή για πόσο καιρό ένας διάσημος τραγουδιστής θα συνεχίσει την επιτυχημένη καριέρα του.

Τέλος, η ανακάλυψη που είδαμε σ' αυτό το βιβλίο θα αλλάξει ριζικά στο μέλλον τη νοοτροπία και τον χαρακτήρα των ανθρώπων. Οι άνθρωποι θα γίνουν περισσότερο φιλοσοφημένοι, ρεαλιστές και φιλειρηνικοί – θα ξέρουν ότι μια καλή εποχή δεν κρατάει για πάντα, αλλά αντιθέτως μια άσχημη εποχή περιμένει και συνεπώς δεν έχει νόημα να είναι εριστικοί και επιθετικοί στη ζωή τους. Αντιθέτως, θα είναι ανεκτικοί και φιλεύσπλαχνοι και θα δείχνουν μεγάλη κατανόηση μεταξύ τους. Η επιπολαιότητα και η απρονοησία αν δεν εκλείψουν παντελώς, θα περιορισθούν πάντως πολύ.

Ερωτήματα για το Μέλλον

Η θεωρία που εξηγήθηκε σ' αυτό το βιβλίο είναι φυσικά ένα καινούργιο πεδίο γνώσεων – και θα μπορούσαμε να πούμε ότι ίσως κάτι σαν ένα είδος επιστήμης μπορεί να προκύψει από τη θεωρία αυτή. Νέες μελέτες συνεπώς, υπό το φως των ευρημάτων μας, είναι απολύτως αναγκαίες στο μέλλον από άλλους ανθρώπους (επιστήμονες ή διανοούμενους), ώστε να μπορέσουμε να επωφεληθούμε ακόμη περισσότερο από την ανακάλυψή μας. Μεταξύ άλλων, οι μελέτες αυτές πρέπει να απαντήσουν στις επόμενες ερωτήσεις που προκύπτουν από αυτά που είδαμε μέχρι τώρα.

• Τί είναι αυτό που προκαλεί τις εναλλαγές των εποχών στη ζωή μας; Και γιατί υπάρχουν δύο αντίθετες πορείες εποχών; Μήπως αστρονομικές επιδράσεις – όπως άγνωστα μαγνητικά πεδία γύρω από τη Γη μας που προέρχονται από τον Ήλιο, από άλλους πλανήτες, ή ακόμη και από

άλλους γαλαξίες – προκαλούν τις εναλλαγές των εποχών; Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα μπορεί να βοηθήσει να αποφεύγουμε στο μέλλον τις άσχημες εποχές στη ζωή μας ή να περιορίζουμε έστω τις συνέπειές τους. Τα αποδημητικά πουλιά φεύγουν τον χειμώνα από το ένα ημισφαίριο της Γης και πηγαίνουν στο άλλο ώστε να έχουν συνέχεια καλοκαίρι. Οι επόμενες γενιές επιστημόνων και διανοουμένων θα πρέπει συνεπώς, να βρουν στο μέλλον την απάντηση στο ερώτημα αυτό. Οι αρχαίοι λαοί δεν ήξεραν τί προκαλεί τις εναλλαγές των τεσσάρων εποχών του έτους στη Γη μας – φθινόπωρο, χειμώνας, άνοιξη, καλοκαίρι –μολονότι δεν αμφισβητούσαν την ύπαρξή τους. Μόνο χιλιάδες χρόνια αργότερα μάθαμε ότι η κυριότερη αιτία των τεσσάρων εποχών στη Γη μας είναι η μεταβαλλόμενη απόσταση μεταξύ Γης και Ήλιου.

• Πώς αυτή η άγνωστη αιτία επηρεάζει τις εναλλαγές των εποχών μας; Επιδρά στη λειτουργία του μυαλού μας; Ένα παράδειγμα της πιθανότητας αυτής είναι η περίπτωση του Ουίνστον Τσώρτσιλ. Όπως είδαμε στη βιογραφία του, όταν άρχισε ο πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος το 1914, ο Τσώρτσιλ – υπουργός του Ναυτικού τότε –σκέφτηκε ότι μόνη σωτηρία για την Αγγλία ήταν να κάνει απόβαση στο Βέλγιο. Αλλά κανείς δεν συμφωνούσε μαζί του. Τότε εκείνος πήγε μόνος στο Βέλγιο, ανέλαβε την ηγεσία μιας μικρής ομάδας ναυτών και διέταξε να έλθουν από την Αγγλία δύο μεραρχίες αποτελούμενες από άπειρους νεοσύλλεκτους. Εκείνο που ακολούθησε ήταν η καταστροφή. Είχε το μυαλό του Τσώρτσιλ επηρεασθή από την αιτία που προκαλεί τις εναλλαγές των εποχών στη ζωή μας; Η απάντηση μπορεί φυσικά να βοηθήσεινα επωφεληθούμε ακόμη περισσότερο από την ανακάλυψη αυτού του βιβλίου.

• Υπάρχουν φυσικά πολλά άλλα ερωτήματα που πρέπει ν' απαντηθούν. Για παράδειγμα: μήπως πρέπει να παντρευόμαστε άτομα που να ανήκουν στην ίδια με μας πορεία εποχών ή στην αντίθετη; Ο Ωνάσης και η γυναίκα που αγάπησε, η Μαρία Κάλλας, ανήκαν στην ίδια πορεία εποχών και η σχέση τους υπήρξε εξαιρετικά ευτυχισμένη, όπως είδαμε νωρίτερα. Αλλά ο Ωνάσης και η δεύτερη σύζυγός του Τζάκυ Κέννεντυ ανήκαν σε αντίθετες πορείες και ο γάμος τους ήταν αποτυχία, όπως επίσης είδαμε νωρίτερα. Το ερώτημα χρειάζεται περαιτέρω έρευνα όμως και άλλοι άνθρωποι πρέπει στο μέλλον να βρουν απάντηση – τόσο σ' αυτό όσο και στα άλλα παραπάνω ερωτήματα – για μια πολύ καλλίτερη ζωή για όλους.

Η Πρόβλεψη των Εποχών μας

Βασιζόμενοι στην παραπάνω ανακάλυψή μας, είναι φανερό τώρα ότι μπορούμε να προβλέψουμε πώς οι καλές και άσχημες εποχές θα εναλλαχθούν στο μέλλον στη ζωή του καθενός μας. Ειδικότερα: Αν οι εναλλασσόμενοι κύκλοι των 16-17 ετών φθάνουν μέχρι 500 χρόνια πίσω – από το 1479 μέχρι το 1990, όπως είδαμε – δεν υπάρχει λόγος φυσικά να μη φθάσουν και άλλα 500 χρόνια στο μέλλον. Αυτό σημαίνει συνεπώς ότι μπορούμε να προβλέψουμε πώς οι δικές μας εποχές θα εναλλαχθούν στο μέλλον.

Και δεδομένου ότι η *τελευταία* εναλλαγή εποχών έγινε στο 1990 όπως είδαμε στις βιογραφίες των Γκορμπατσώφ, Μαντέλα, Θάτσερ, Τέϊλορ, ΚέννεντυΩνάση, Δαλαϊλάμα, Κάρτερ και Γκλεν (δήτε το τέλος του κεφαλαίου 22), αυτό σημαίνει ότι το επόμενο σημείο εναλλαγής των εποχών της ζωής μας βρίσκεται 16-17 χρόνια μετά το 1990 – γύρω στο 2007. Μια νέα εποχή αρχίζει τότε που κρατάει κι αυτή 16-17 χρόνια – μέχρι το 2024. Οι επόμενες εναλλαγές των εποχών μας μετά το 2024, θα συμβούν στις χρονολογίες 2040, 2056, 2073, και ούτω καθεξής – κάθε 16-17 χρόνια.

Θυμηθείτε όμως, ότι οι εποχές μας εναλλάσσονται σε δύο αντίθετες πορείες, την πρώτη πορεία και τη δεύτερη πορεία. Για να βρήτε συνεπώς πώς θα είναι οι εποχές σας στο μέλλον, πρέπει να βρήτε πρώτα σε ποιά πορεία εποχών ανήκετε: στην πρώτη ή στη δεύτερη. Για τον σκοπό αυτόν

μπορείτε να ακολουθήσετε τον εξής τρόπο: εξετάστε εάν στο 2007 μια καλή ή άσχημη εποχή άρχισε στη ζωή σας. Κάνοντας αυτή την εξέταση, πρέπει να δήτε τη ζωή σας «από ψηλά», σαν πιλότος ελικοπτέρου, κατά μεγάλες περιόδους, όχι μέρα με τη μέρα. Δήτε αν τα χρόνια μετά το 2007 – συγκρινόμενα με τα χρόνια πριν το 2007 – ήσαν μια καλή εποχή ή ήσαν μια άσχημη;

Πρέπει επίσης να ξεκαθαρίσουμε γι' αυτόν τον σκοπό ότι μια «καλή» εποχή είναι αυτή που περιλαμβάνει τόσο εσωτερική ευχαρίστηση όσο και εξωτερικές επιτυχίες, ενώ μια «κακή» εποχή είναι εποχή με στενοχώριες, αποτυχίες και απογοητεύσεις. Μια καλή εποχή όμως δεν είναι πάντοτε παράδεισος, χωρίς καμμία στενοχώρια ή δυσκολία. Η ζωή δεν είναι ποτέ έτσι. Το ίδιο, μια κακή εποχή δεν είναι αναγκαστικά κόλαση: μπορεί να περιέχει και στιγμές ευχάριστες. Η κατάσταση είναι ιδιαίτερα ανάμεικτη στην αρχή κάθε εποχής, που είναι κάτι σαν μεταβατική περίοδος. Το πρώτο μέρος κάθε καλής εποχής μοιάζει με άνοιξη, ενώ το πρώτο μέρος κάθε άσχημης εποχής μοιάζει με φθινόπωρο. Μπορεί έτσι να υπάρχουν «καταιγίδες» στην άνοιξη και «μικρά καλοκαιράκια» στο φθινόπωρο. Αυτό σημαίνει ότι τα πρώτα χρόνια σας μετά το 2007 μπορεί να μη φαίνονται καθαρά καλά ή άσχημα, αλλά κάτι σαν άνοιξη ή φθινόπωρο.

Επίσης, πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι τα ειδικά κριτήρια που χαρακτηρίζουν μια καλή ή κακή εποχή περιλαμβάνουν συνήθως ως παράγοντες το χρήμα, τη φήμη, τον έρωτα και την υγεία. Τα κριτήρια αυτά διαφέρουν από άτομο σε άτομο και αλλάζουν με τον χρόνο. Αλλά συνήθως είναι ένας μόνο κύριος παράγοντας που διαμορφώνει σε μια δεδομένη στιγμή τις καλές και άσχημες εποχές ενός ατόμου. Για τον μεγάλο Έλληνα εφοπλιστή Αριστοτέλη Ωνάση παραδείγματος χάριν, μόνο το χρήμα είχε σημασία σε όλη σχεδόν τη ζωή του, όπως είδατε στη βιογραφία του. Αλλά, όταν προς το τέλος της ζωής του αρρώστησε από ανίατη ασθένεια, μόνο η υγεία του είχε νόημα –καίτοι ήταν ο πλουσιότερος άνθρωπος του κόσμου, το χρήμα δεν είχε πλέον γι' αυτόν καμμία αξία.

Επίσης, για τον Μπετόβεν, η υγεία του –το πρόβλημα με την ακοή του– είχε τεράστια σημασία στη διάρκεια μιας από τις πρώτες κακές εποχές του, αλλά αργότερα – όταν ξεπέρασε το πρόβλημα αυτό – η αναγνώρισή του ως συνθέτης έγινε ο κύριος παράγοντας που διαμόρφωνε τις εποχές του. Για τον Ναπολέοντα, από την άλλη πλευρά, η φήμη του ήταν πάντοτε το μόνο που τον ενδιέφερε.

Για να βρήτε συνεπώς εάν τα χρόνια σας μετά το 2007 ήσαν καλή ή άσχημη εποχή, πρέπει να δήτε ποιά μεγάλα γεγονότα καλά ή άσχημα, που αφορούσαν τις σπουδές σας, ή την υγεία σας, τη δουλειά σας, την καριέρα σας, την οικογένειά σας, τις αισθηματικές σχέσεις σας κλπ., συνέβησαν – και συνεχίστηκαν – κατά τη διάρκεια των ετών 2007, 2008, 2009 και μετά μέχρι σήμερα. Για παράδειγμα, χαρακτηρίζει μάλλον μια περίοδος αποτυχιών και απογοητεύσεων ή μάλλον μια περίοδος επιτυχιών και ευχαριστήσεων τις σπουδές σας, ή την υγεία σας, τη δουλειά σας, την οικογένειά σας, τις αισθηματικές σχέσεις σας, κατά τη διάρκεια των παραπάνω ετών;

Αν βρήτε ότι μια καλή εποχή άρχισε στη ζωή σας το 2007, αυτό σημαίνει ότι ανήκετε στην πρώτη πορεία εποχών, ενώ αν βρήτε ότι μια κακή εποχή άρχισε, ανήκετε στη δεύτερη πορεία εποχών. Μπορείτε μετά απ' αυτό να προβλέψετε πώς θα είναι οι καλές και άσχημες εποχές σας στο μέλλον. Αν ανήκετε στην πρώτη πορεία εποχών, τα χρόνια από το 2007 μέχρι το 2024 θα είναι καλά, ενώ τα χρόνια από το 2024 μέχρι το 2040 θα είναι άσχημα – και ούτω καθεξής κάθε 16-17 χρόνια. Αν ανήκετε στη δεύτερη πορεία εποχών, τα χρόνια από το 2007 μέχρι το 2024 θα είναι άσχημα, ενώ τα χρόνια από το 2024 μέχρι το 2040 θα είναι καλά – και ούτω καθεξής κάθε 16-17 χρόνια.

Όμως μπορείτε να ακολουθήσετε έναν άλλον, απλούστερο τρόπο, για να βρήτε πώς θα είναι οι καλές και άσχημες εποχές της ζωής σας στο μέλλον. Μπορείτε να παρατηρήσετε εάν τα τελευταία ένα ή δύο χρόνια σας είναι καλά ή άσχημα όσον αφορά τις σπουδές σας, την υγεία σας, τη δουλειά σας, την καριέρα σας, την οικογένειά σας, τις αισθηματικές σχέσεις σας κλπ. Είχατε σ' αυτά τα τελευταία ένα ή δύο χρόνια σας επιτυχίες και ευχαριστήσεις, ή είναι άσχημα χρόνια με άγχος, αποτυχίες και απογοητεύσεις;

Εάν βρήτε ότι αυτά τα χρόνια είναι μάλλον καλά, αυτό σημαίνει ότι είσθε τώρα σε καλή εποχή της ζωής σας – και αυτή η καλή εποχή θα συνεχισθή μέχρι το 2024, ενώ τα χρόνια από το 2024 μέχρι το 2040 θα είναι άσχημα. Αλλά αν βρήτε ότι τα χρόνια αυτά είναι μάλλον άσχημα, αυτό σημαίνει ότι είσθε τώρα σε κακή εποχή της ζωής σας – και αυτή η κακή εποχή θα συνεχισθή μέχρι το 2024, ενώ τα χρόνια από το 2024 μέχρι το 2040 θα είναι καλά – και ούτω καθεξής κάθε 16-17 χρόνια.

Φυσικά, αναγνώστες που θα διαβάσουν αυτό το βιβλίο ένα ή δύο χρόνια μετά το 2024, πρέπει να προσαρμόσουν τις παραπάνω χρονολογίες αναλόγως. Αν βρουν ότι τα τελευταία τους ένα ή δύο χρόνια είναι μάλλον καλά, αυτό σημαίνει ότι αυτή η καλή εποχή θα συνεχισθή μέχρι το 2040, ενώ τα χρόνια από το 2040 μέχρι το 2056 θα είναι άσχημα – και ούτω καθεξής κάθε 16-17 χρόνια. Αλλά εάν βρουν ότι αυτά τα ένα ή δύο χρόνια είναι μάλλον άσχημα, αυτό σημαίνει ότι αυτή η κακή εποχή θα συνεχισθή μέχρι το 2040, ενώ τα χρόνια από το 2040 μέχρι το 2056 θα είναι καλά – και ούτω καθεξής κάθε 16-17 χρόνια.

Επίλογος

Πιστεύω το βιβλίο μου σας έδωσε τα μέσα να μάθετε εάν τα αμέσως επόμενα χρόνια θα είναι για σας καλά ή άσχημα –και πόσο αυτό θα διαρκέσει, ώστε να μπορέσετε να ενεργήσετε ανάλογα και να επωφεληθείτε από την ανακάλυψή μας. Αν θέλετε να επωφεληθούν και άλλοι άνθρωποι από την ανακάλυψή μας, πήτε στους φίλους σας να διαβάσουν αυτό το βιβλίο. Θα συμβάλετε έτσι στη δημιουργία ενός πολύ καλλίτερου κόσμου όπου, όπως εξήγησα νωρίτερα, η επιπολαιότητα και η απρονοησία αν δεν εκλείψουν παντελώς, θα περιορισθούν πάντως πολύ.

****

Παραπομπές

1. Λούντβιχ βαν Μπετόβεν

1. Gino Pugneti *Μπετόβεν,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1965, (εφεξής αναφέρεται ως Ρ.Μ.), σελίδα 10. ***2.*** Ρ.Β. 16.- ***3***. Ρ.Β. 19.- ***4***. Ρ.Β. 21.- ***5***. Ρ.Β. 44. ***6***. Ρ.Β. 44. *7*. Ρ.Β. 44. ***8***. Ρ.Β. 109. ***9***. Ρ.Β. 32. ***10***. Ρ.Β. 57. ***11***. Ρ.Β. 57. ***12***. Ρ.Β. 57. ***13***. Ρ.Β. 57. ***14***. Ρ.Β. 57. ***15***. Ρ.Β. 34. ***16***. Ρ.Β. 62. ***17***. Ρ.Β. 64. ***18***. Ρ.Β. 53. ***19***. Ρ.Β. 70. ***20***. Ρ.Β. 72. ***21***. Ρ.Β. 72. ***22***. Ρ.Β. 75. ***23***. Ρ.Β. 75

2. Τζουζέππε Βέρντι

1. Gino Pugneti *Βέρντι,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1966 (εφεξής αναφέρεται ως Ρ. Β.), σελίδα 10. ***2.*** P.V. 10. ***3***. P.V. 12. ***4***. P.V. 14. ***5***. P.V.

16. ***6***. P.V. 16. *7*. P.V. 17. ***8***. P.V. 18. ***9***. P.V. 20. ***10***. P.V. 25. ***11***. P.V. 41. ***12***. P.V. 54. ***13***. P.V. 54. ***14***. P.V. 56. ***15***. P.V. 65. ***16***. P.V. 66. ***17***. P.V. 70. ***18***. P.V. 70. ***19***. P.V. 71. ***20***. P.V. 73.

3. Πάμπλο Πικάσσο

1. Lael Westenbaker *The World of Picasso,* Time-Life Books, Library of Art series, Amsterdam, 1976 (εφεξής αναφέρεται ως T- L P), σελίδα 11. ***2.*** T-L P 54. ***3***. T-L P 57. ***4***. T-L P 59. ***5***. T-L P 85. ***6***. T-L P 85. *7*. T-L P 106. ***8***. T-L P 107. ***9***. T-L P 145. ***10***. T-L P 147.

4. Μιχαήλ Γκορμπατσώφ

1. Mikhail Gorbachev, Memoirs, Νέα Υόρκη, έκδοση Doubleday, 1996, (εφεξής αναφέρεται ως G.M.), σελίδα 29. **2.** G.M. 30. ***3***. G.M. 46. ***4***. G.M. 49. ***5***. G.M. 53. ***6***. G.M. 82. *7*. G.M. 82. ***8***. G.M. 83. ***9***. G.M. 95. ***10***. G.M. 97. ***11***. G.M. 112. ***12***. G.M. 115. ***13***. G.M. 17. ***14***. G.M. xxxiii

5. Ο Δαλαϊλάμα του Θιβέτ

1. Του Δαλαϊλάμα *Ελευθερία στην Εξορία (Freedom in Exile),* έκδοση HarperPerennial, Νέα Υόρκη, 1990 (εφεξής αναφέρεται ως D.L.), σελίδα 12. ***2.*** D.L. 12. ***3***. D.L. 27. ***4***. D.L. 83. ***5***. D.L. 88. ***6***. D.L. 112. *7*. D.L. 124. ***8***. D.L. 135. ***9***. D.L. 2. ***10***. D.L. 147. ***11***. D.L. 158. ***12***. D.L. 167. ***13***. D.L. 208. ***14***. D.L. 222. ***15***. D.L. 230. ***16***. D.L. 241. ***17***. D.L. 254.

6. Μάργκαρετ Θάτσερ

1. Libby Hughes, *Madam Prime Minister: Biography of Margaret Thatcher* (An Authors Guild Backinprint. com Edition, Lincoln, NE, 2000, (εφεξής αναφέρεται ως M.T.), σελίδα 13. ***2.*** M.T. 13. ***3***. M.T. 36. ***4***. M.T. 37. ***5***. M.T. 38. ***6***. M.T. 49. *7*. M.T. 51. ***8***. M.T. 71. ***9***. M.T. 72. ***10.*** M.T. 72. ***11***. M.T. 73. ***12***. M.T. 74. ***13***. M.T. 92. ***14***. M.T. 96. ***15***. M.T. 97. ***16***. M.T. 100. ***17***. M.T. 102. ***18***. M.T. 112. ***19***. M.T. 118. ***20***. M.T. 122. ***21***. M.T. 133. ***22***. M.T. 134. ***23***. M.T. 134. ***24***. M.T. 137-138. ***25***. M.T. Addendum μετά τη σελίδα 144.

7. Ελίζαμπεθ Τέϊλορ

1. Larissa Branin, *Liz, the Pictorial Biography of Elizabeth Taylor,* έκδοση Courage Books, Νέα Υόρκη, 2000 (εφεξής αναφέρεται ως B.T.), σελίδα 29. ***2.*** B.T. 53. ***3.*** B.T. 60. ***4***. B.T. 63. ***5***. B.T. 62. ***6***. B.T. 64. *7*. B.T. 67-68. ***8***. B.T. 78. ***9***. B.T. 80. ***10***. B.T. 85. ***11***. B.T. 83. ***12***. B.T. 91. ***13***. B.T. 93. ***14***. B.T. 95. ***15***. B.T. 102. ***16***. B.T. 105. ***17***. B.T. 106. ***18***. B.T. 105. ***19***. B.T. 109.

8. Τζάκυ Κέννεντυ-Ωνάση

1. Sarah Bradford, *America's Queen,* έκδοση Penguin Books, Νέα Υόρκη, 2001, (εφεξής αναφέρεται ως B.A.Q.), σελίδα 1. ***2.*** B.A.Q. 13. ***3.*** B.A.Q. 31. ***4.*** B.A.Q. 38. ***5.*** B.A.Q. 59. ***6***. B.A.Q. 117. *7*. B.A.Q. 120. ***8***. B.A.Q. 129. ***9***. B.A.Q. 130. ***10***. B.A.Q. 140. ***11***. B.A.Q. 149. ***12***. B.A.Q. 194. ***13***. B.A.Q. 231. ***14***. B.A.Q. 302. ***15***. B.A.Q. 315-316. ***16***. B.A.Q. 337. ***17***. B.A.Q. 357. ***18***. B.A.Q. 371. ***19***. B.A.Q. 405. ***20***. B.A.Q. 408. ***21***. B.A.Q. 411. ***22***. B.A.Q. 428. ***23***. B.A.Q. 431.

9. Χριστόφορος Κολόμβος

1. Cesare Giardini *Κολόμβος,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών,» Αθήνα, 1965, (εφεξής αναφέρεται ως G. K.), σελίδα 35. ***2.*** G.C. 35. ***3***. G.C. 35. ***4***. G.C. 43. ***5***. G.C. 44. ***6.*** G.C. 44. *7*. G.C. 49. ***8***. G.C. 57. ***9***. G.C. 63. ***10***. G.C. 63. ***11***. G.C. 63. ***12***. G.C. 65. ***13***. G.C. 64. ***14***. G.C. 66.

10. Ελισάβετ Α΄ της Αγγλίας

1. Susan Doran *Βασίλισσα Ελισάβετ Α΄(Queen Elizabeth I),* New York University Press, 2003, (εφεξής αναφέρεται ως Q.E.), σελίδα 16. ***2.*** Q.E. 25. ***3***. Q.E. 29. ***4***. Q.E. 44. ***5***. Q.E. 47. ***6***. Q.E. 68-69. *7*.

Q.E. 69. ***8***. Q.E. 77. ***9***. Q.E. 88. ***10***. Q.E. 89. ***11***. Q.E. 90. ***12***. Q.E. 118. ***13***. Q.E. 120. ***14***. Q.E. 120. ***15***. Q.E. 120. ***16***. Q.E. 128. ***17***. Q.E. 128. ***18***. Q.E. 132. ***19***. Q.E. 134. ***20***. Q.E. 134. ***21***. Q.E. 134.

11. Ναπολέων ο Μέγας

1. Mario Rivoire *Ναπολέων,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών,» Αθήνα, 1965 (εφεξής αναφέρεται ως R. N.), σελίδα 10. ***2.*** R.N. 17. ***3***. R.N. 19. ***4***. R.N. 19. ***5***. R.N. 20. ***6***. R.N. 22. *7*. R.N. 22. ***8***. R.N. 24. ***9***. R.N. 28. ***10***. R.N. 32. ***11***. R.N. 49. ***12***. R.N. 51. ***13***. R.N. 57. ***14***. R.N. 58. ***15***. R.N. 56. ***16***. R.N. 60. ***17***. R.N. 61. ***18***. R.N. 62. ***19***. R.N. 67.

12. Βίκτωρ Ουγκώ

1. Cesare Giardini *Ουγκώ,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών,» Αθήνα, 1966, (εφεξής αναφέρεται ως G. O.), σελίδα 18. ***2.*** G.H. 18. ***3***. G.H. 26. ***4***. G.H. 26-27. ***5***. G.H. 34. ***6***. G.H. 40. *7*. G.H. 40. ***8***. G.H. 40. ***9***. G.H. 40. ***10***. G.H. 40. ***11.*** G.H. 42. ***12***. G.H. 47. ***13***. G.H. 48. ***14***. G.H. 51. ***15***. G.H. 51. ***16***. G.H. 67. ***17***. G.H. 71. ***18***. G.H. 75.

13. Αύγουστος Ροντέν

1. William Harlan Hale *The World of Rodin,* Time-Life Books, Library of Art, 1976, (εφεξής αναφέρεται ως T-L R), σελίδα 47. ***2.*** T-L R 50. ***3***. T-L R 51. ***4***. T-L R 71. ***5***. T-L R 118. ***6***. T-L R 122. *7*. T-L R 141. ***8***. T-L R 145. ***9***. T-L R 167. ***10***. T-L R 167. ***11***. T-L R 168. ***12***. T-L R 172.

14. Ουίνστον Τσώρτσιλ

1. Sebastian Haffner, *Churchill,* Haus Publishing Ltd, London, 2003 (εφεξής αναφέρεται ως H.C.), σελίδα 9. ***2.*** H.C. 12. ***3***. H.C. 13. ***4***. H.C. 14. ***5***. H.C. 14. ***6***. H.C. 16. *7*. H.C. 16. ***8***. H.C. 26. ***9***. H.C. 27. ***10.*** H.C. 28. ***11***. H.C. 35. ***12***. H.C. 34. ***13***. H.C. 48. ***14***. H.C. 55. ***15***. H.C. 57. ***16***. H.C. 61. ***17***. H.C. 63. ***18***. H.C. 76. ***19***. H.C. 91. ***20***. H.C. 102. ***21***. H.C. 134. ***22***. H.C. 137.

15. Αριστοτέλης Ωνάσης

1. *N. Fraser, P. Jacobson, M. Ottaway, L. Chester,* Aristotle Onassis*, έκδοση Lippincott Co., Νέα Υόρκη, 1977, (εφεξής αναφέρεται ως FJOC), σελίδα 4.* **2.** *FJOC 8.* **3**. *FJOC 16.* **4**. *FJOC 16.* **5**. *FJOC 23.* **6**. *FJOC 41. 7. FJOC 62.* **8**. *FJOC 103.* **9**. *FJOC 110.* **10**. FJOC 112. **11**. FJOC 156. **12**. FJOC 183. **13**. FJOC 357.

16. Νέλσον Μαντέλα

1. *Anthony Sampson,* Mandela*, έκδοση Alfred A. Knopf, Νέα Υόρκη, 1999 (εφεξής αναφέρεται ως S.M.), σελίδα 7.* **2.** *S.M. 10.* **3**. *S.M. 29.* **4**. *S.M. 33.* **5**. *S.M. 74.* **6**. *S.M. 82. 7. S.M. 112.* **8**. *S.M. 112.* **9**. *S.M. 170.* **10**. *S.M. 173.* **11**. *S.M. 178.* **12**. *S.M. 198.* **13**. *S.M. 246.* **14**. *S.M. 253.* **15**. *S.M. 339.* **16**. *S.M. 359.* **17**. *S.M. 378.* **18**. *S.M. 447.* **19**. *S.M. 488.* **20**. *S.M. 496.* **21**. *S.M. 541.*

17. Μαρία Κάλλας

1. Anne Edwards, *Maria Callas*, έκδοση St. Martin's Griffin, Νέα Υόρκη, 2003, (εφεξής αναφέρεται ως E.C.), σελίδα 25. ***2.*** E.C. 38. ***3***. E.C. 63. ***4***. E.C. 77. ***5***. E.C. 87. ***6***. E.C. 89. *7*. E.C. 98. ***8***. E.C. 110. ***9***. E.C. 121. ***10***. E.C. 139. ***11***. E.C. 142. ***12***. E.C. 148. ***13***. E.C. 158. ***14***. E.C. 191.***15***. E.C. 206. ***16***. E.C. 213. ***17***. E.C. 228. ***18***. E.C. 245. ***19***. E.C. 272. ***20***. E.C. 314. ***21***. E.C. 314. ***22***. E.C. 319.

18. Σάρα Μπερνάρ

1. Elizabeth Silverthorne, *Sarah Bernhardt,* Chelsea House, Philadelphia, 2004, (εφεξής αναφέρεται ως S.S.B.), σελίδα 24. ***2.*** S.S.B. 30. ***3***. S.S.B. 37. ***4***. S.S.B. 37. ***5***. S.S.B. 42. ***6***. S.S.B. 42. *7*. S.S.B.

47. ***8***. S.S.B. 49. ***9***. S.S.B. 55. ***10***. S.S.B. 68. ***11***. S.S.B. 71. ***12***. S.S.B. 82. ***13***. S.S.B. 87. ***14***. S.S.B. 96. ***15***. S.S.B. 103. ***16***. S.S.B. 116.

19. Ιωσηφίνα

1. Carolly Erickson, *Ιωσηφίνα (Josephine),* έκδοση St. Martin's Griffin, Νέα Υόρκη, 1998, (εφεξής αναφέρεται ως E. J.), σελίδα 11. ***2.*** E. J. 74. ***3***. E. J. 82. ***4***. E. J. 96. ***5***. E. J. 136-137. ***6***. E. J. 147-148. ***7***. E. J. 177. ***8***. E. J. 196. ***9***. E. J. 210. ***10.*** E. J. 230. ***11***. E. J. 239. ***12***. E. J. 281. ***13***. E. J. 282. ***14***. E. J. 282. ***15***. E. J. 282. ***16***. E. J. 283. ***17***. E. J. 283. ***18***. E. J. 287. ***19***. E. J. 294. ***20***. E. J. 295.

20. Ερρίκος ο 8ος

1. Alison Weir, *Henry VIII, The King and His Court,* Balantine Books, Νέα Υόρκη, 2002 (εφεξής αναφέρεται ως W.H.), σελίδα 15. ***2.*** W.H. 85. ***3***. W.H. 161. ***4***. W.H. 202. ***5***. W.H. 247. ***6***. W.H. 242. ***7***. W.H. 271. ***8***. W.H. 281. ***9***. W.H. 326. ***10***. W.H. 331. ***11***. W.H. 332. ***12***. W.H. 361-362. ***13***. W.H. 368. ***14***. W.H. 372. ***15***. W.H. 372. ***16***. W.H. 36. ***17***. W.H. 385. ***18***. W.H. 385. ***19***. W.H. 385. ***20***. W.H. 419. ***21***. W.H. 422. ***22***. W.H. 427.

21. Τζίμμυ Κάρτερ

1. Kenneth E. Morris, *Jimmy Carter, American Moralist, έκδοση* University of Georgia Press, Athens, Georgia, U.S.A., 1996 (εφεξής αναφέρεται ως M.J.C.), σελίδα 49. ***2.*** M.J.C. 50. ***3.*** M.J.C. 68. ***4***. M.J.C. 103. ***5***. M.J.C. 106. ***6***. M.J.C. 115. ***7***. M.J.C. 123. ***8***. M.J.C. 157. ***9***. M.J.C. 199. ***10***. M.J.C. 276-277. ***11***. M.J.C. 288. ***12***. M.J.C. 293. ***13***. M.J.C. 305. ***14***. M.J.C. 305. ***15***. M.J.C. 305. ***16***. M.J.C. 289. ***17***. M.J.C. 294. ***18***. M.J.C. 294. ***19***. M.J.C. 308. ***20***. M.J.C. 319.

22. Τζων Γκλεν

1. John Glenn, *Απομνημονεύματα (A Memoir),* έκδοση Bantam Books, Νέα Υόρκη, 1999, (εφεξής αναφέρεται ως G.M.), σελίδα 5. ***2.*** G.M. 5. ***3***. G.M. 17. ***4***. G.M. 27. ***5***. G.M. 50. ***6***. G.M. 333. ***7***. G.M. 351. ***8***. G.M. 356. ***9***. G.M. 356. ***10***. G.M. 356. ***11***. G.M. 356. ***12***. G.M. 359. ***13***. G.M. 360. ***14***. G.M. 360. ***15***. G.M. 363. ***16***. G.M. 363. ***17***. G.M. 379. ***18***. G.M. 385. ***19***. G.M. 388. ***20***. G.M. 391

****

Βιβλιογραφία

Όλα τα γεγονότα και οι λεπτομέρειες που περιγράφονται στις βιογραφίες του βιβλίου προέρχονται από τα ακόλουθα βιβλία.

Bradford, Sarah, *Βασίλισσα της Αμερικής (America's Queen),* έκδοση Penguin Books, Νέα Υόρκη, 2001.

Branin, Larissa, *Λιζ, η Φωτογραφική Βιογραφία της Ελίζαμπεθ Τέιλορ (Liz, the Pictorial Biography of Elizabeth Taylor*), έκδοση Courage Books, ΝέαΥόρκη, 2000.

Γκορμπατσώφ, Μιχαήλ, *Απομνημονεύματα (Memoirs),* έκδοση Doubleday, Νέα Υόρκη, 1996.

Δαλαϊλάμα, *Ελευθερία στην Εξορία, η Αυτοβιογραφία του Δαλαϊλάμα (Freedom in Exile, the Autobiography of the Dalai Lama),* έκδοση Harper Perennial, Νέα Υόρκη, 1990.

Doran, Susan, Βασίλισσα Ελισάβετ Α΄(Queen Elizabeth I), έκδοση New York University Press, 2003.

Edwards, Anne, *Μαρία Κάλλας (Maria Callas),* έκδοση St. Martin's Griffin, Νέα Υόρκη, 2003.

Erickson, Carolly, *Ιωσηφίνα (Josephine),* έκδοση St. Martin's Griffin, Νέα Υόρκη, 1998.

Fraser, N., Jacobson, P., Ottaway, M., και **Chester,** L. *Αριστοτέλης Ωνάσης (Aristotle Onassis),* έκδοση Lippincott Co., Νέα Υόρκη, 1977.

Giardini, Cesare, *Κολόμβος,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1965.

Giardini, Cesare, *Ουγκώ,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών,» Αθήνα, 1966.

Glenn, John, *Απομνημονεύματα (John Glenn: A Memoir),* έκδοση Bantam Books, Νέα Υόρκη, 1999.

Haffner, Sebastian, *Ουίνστον Τσώρτσιλ,* έκδοση του Οργανισμού Κλασσικών Εκδόσεων, Αθήνα, 1967.

Hale, William Harlan, Ο Κόσμος του Ροντέν (The World of Rodin), Time-Life Books, σειρά Library of Art, Άμστερνταμ, 1976.

Hughes, Libby, *Η Κυρία Πρωθυπουργός: Βιογραφία της Μάργκαρετ Θάτσερ (Madam Prime Minister: A Biography of Margaret Thatcher),* έκδοση An Authors Guild Backinprint. com, Lincoln, NE, U.S.A., 2000.

Morris, Kenneth E., *Τζίμμυ Κάρτερ (Jimmy Carter, American Moralist),* έκδοση του University of Georgia Press, Athens, Georgia (U.S.A.), 1996.

Pugneti, Gino, *Μπετόβεν,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών,» Αθήνα, 1965.

Pugneti, Gino, *Βέρντι,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1966.

Rivoire, Mario, *Ναπολέων,* Εκδόσεις Φυτράκη, σειρά «Οι Μεγάλοι Άνδρες Όλων των Εποχών», Αθήνα, 1965.

Sampson, Anthony, *Μαντέλα (Mandela),* έκδοση Alfred A. Knopf, Νέα Υόρκη, 1999.

Silverthorne, Elizabeth, *Σάρα Μπερνάρ (Sarah Bernhardt),* έκδοση Chelsea House, Φιλαδέλφεια, U.S.A., 2004.

Weir, Alison, *Ερρίκος ο 8ος, ο Βασιλιάς και η Αυλή του (Henry VIII, The King And His Court),* έκδοση Balantine Books, Νέα Υόρκη, 2002.

Westenbaker, Lael, Ο Κόσμος του Πικάσσο (The World of Picasso), Time-Life Books, σειρά Library of Art, Άμστερνταμ, 1976.